Національна академія управління персоналом

Проблеми модернізації України

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС

Міжрегіональна Академія управління персоналом
Українсько-Азербайджанський інститут соціальних наук
і самоврядування Г. А. Алієва
Міжнародна Кадрова Академія
ГО “Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління”
Всеукраїнська Академія наук публічного управління

МАУП

ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ

Випуск 4

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
“Українське суспільство: контури інновацій”
м. Київ, МАУП, 30 березня 2017 р.

Київ
ДП “Видавничий дім “Персонал”
2017

ББК 63.3(4УКР)я43
С76

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 2 від 22.02.17)

Редакційна колегія:
М. Н. Курко (голова), д-р юрид. наук, проф.;
М. Ф. Головатий (заступник голови), д-р політ. наук, проф.;
А. А. Ігнатченко (відповідальний редактор), канд. техн. наук;
О. В. Баєва, д-р біол. наук, проф.;
І. П. Бідзюра, д-р політ. наук, проф.;
В. М. Воронін, д-р іст. наук;
В. Б. Захожай, д-р екон. наук, проф.;
В. І. Литвиненко, д-р юрид. наук, доц.;
Є. О. Романенко, д-р наук з держ. упр., проф.;
В. В. Рябцев, канд. техн. наук, доц.;
В. І. Цибух, канд. філос. наук, доц.

Матеріали подано в авторській редакції.
Відповідальність за зміст та орфографію матеріалів несуть автори.

Проблеми модернізації України : [зб. наук. пр.] / МАУП. — К.: ДП "Видавничий дім "Персонал", 2008 —

С76 Вип. 4: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. "Українське суспільство: контури інновацій", 30 березня 2017 р. / редкол. : М. Н. Курко (голова) [та ін.]. — 2017. — 348 с. : іл. — Бібліогр. у кінці ст.

У пропонованому збірнику подано тези учасників науково-практичних конференцій з проблематики широкого кола аспектів процесу системної модернізації України.

Для науковців, громадсько-політичних діячів, студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком Української держави і світовим досвідом проведення модернізаційних процесів.

ББК 63.3(4УКР)я43+67.9(4УКР)301я43

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2017
© ДП "Видавничий дім "Персонал", 2017

ЗМІСТ

Ануфрієв Микола Іванович
Міжнародно-правові аспекти забезпечення ефективної зайнятості 10

Баєва Олена Вікторівна
Концептуальні засади використання інтерактивних методів при вивченні навчальної дисципліни "фізіологія людини" 13

Бідзюра Іван Павлович, Бідзюра Роман Іванович
Державне управління як галузь академічної науки та професійно-освітньої підготовки 16

Бутирська Тетяна Олександрівна
Ідентичність держави як нова онтологічна категорія 18

Грись Антоніна Михайлівна
Психологічна служба у контексті надання психологічної допомоги учасникам АТО 22

Дєгтяр Олег Андрійович
Механізми публічного управління соціальним ризиком 25

Кальниш Юрій Григорович, Синиця Микола Іванович
Перспективні напрями технологічної інноватизації системи державного управління в Україні 28

Коляденко Ніна Володимирівна, Мальцев Дмитро Валерійович
Соціальні проблеми сімей, які виховують дітей із важкими інвалідизуючими захворюваннями 32

Кравченко Мілена В'ячеславівна
Шляхи підвищення соціальної безпеки українських громадян 34

Лисовский Петр Николаевич
Тайна разума сердца: криптоанализ феноменологии мудрости 37

Мєлков Юрій Олександрович
Інноваційне суспільство як філософська проблема 40

Отрешко Наталія Борисівна, Котик Катерина Русланівна
Проблеми соціалізації дітей-сиріт в Україні та можливі шляхи їх вирішення 43

Пархоменко-Куцевіл Оксана Ігорівна
Шляхи удосконалення процедури проведення конкурсів на посади державної служби 46

Перегуда Євген Вікторович
Енергоефективність як інноваційна політична технологія: до проблеми реалізації 49

Піляєв Ігор Славович
Ціннісна дихотомія "Схід–Захід" та збройний конфлікт на Донбасі крізь призму постнекласичної методології 52

Попов Вячеслав Жанович
Соціальна поведінка в умовах суспільної кризи 55

Романенко Євген Олександрович, Чаплай Ірина Віталіївна
Філософія життя та її широке звернення до проблем існування людини 57

Романова Лідія Василівна
Напрями розвитку маркетингового менеджменту на машинобудівних підприємствах 60

Рубанець Олександра Михайлівна
Інформаційне суспільство в Україні: інновації та тенденції розвитку 63

Сафонова Віра Євгенівна
Інноваційна праця в господарській діяльності підприємств 65

Бєлова Олена Іларіонівна, Кайдашев Роман Петрович
Місцеві вибори: аналіз практики розгляду спорів адміністративними судами 68

Єрескова Тетяна Володимирівна, Мазурик Олег Володимирович
Концептуалізація безробіття як соціального явища в умовах соціальних невизначеностей 72

Головач Наталія Василівна, Дороховський Олександр Миколайович
Напрями удосконалення кадрової політики медичних закладів 75

Авсієвич Алла Валеріївна
Арбітражна угода як основа компетенції міжнародного комерційного арбітражу 78

Баранівський Віталій Васильович, Горбов Владислав Володимирович, Білоног Юлія Сергіївна
Соціальна відповідальність освіти: соціологічний аналіз стану та перспективи забезпечення 81

Бєльська Тетяна Валентинівна
Ціннісна свідомість як провідна форма світогляду громадян 84

Бисенбаев Файзулла Куанбаевич
Идея гражданского общества в контексте инновационной проблематики 87

Бігдаш Володимир Дмитрович
Чинники формування стратегії інновації у страхуванні 91

Біленко Лілія Миколаївна
Соціальне сирітство як сучасна проблема суспільства 93

Бондар Юрій Володимирович
Інформаційна безпека в контексті інноваційних трансформацій: доктринальне бачення 96

Бондаренко Наталія Олександрівна
Дефініції визначення соціального проектування 101

Бортник Валентин Анатолійович, Зозуля Марта Віталіївна
Адміністративно-правові проблеми управління в економічній сфері 104

Братусь Ганна Анатоліївна
Методичний підхід до оцінки ефективності кредитної політики комерційного банку 107

Вавренюк Сергій Анатолійович
Державне регулювання соціальної сфери в умовах фінансової кризи на основі європейського досвіду *110*

Вакуліч Тетяна Михайлівна
Вплив соціальних факторів на формування невротичних розладів *113*

Гайдукевич Геннадий Анатольевич
Децентрализация: восток Украины *116*

Гайдученко Світлана Олександрівна
Соціокультурний аспект модернізації державного управління *120*

Гатіатулліна Ольга Вікторівна
Проблеми молоді як одна із сучасних соціальних проблем в Україні *123*

Глушко Лариса Олексіївна
Компетентністний концепт як сучасна основоположна ідея розвитку впевненості в собі у процесі соціалізації школярів *126*

Головченко Валентин Васильович
Державна (українська) мова як тема політико-правових дискусій *129*

Гордієнко Михайло Григорович, Медвідь Федір Михайлович
Інноваційне мислення як вимога соціального розвитку *132*

Грабовенко Наталія Валеріївна
Деінституціалізація дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в контексті соціальної політики *136*

Дікарєв Олександр Іванович
Неокласична модель політичного дослідження справедливості світового розвитку в тріаді: "політичний процес — зміни політичного режиму — політичні актори, інститути, правові механізми та норми" *139*

Дмитренко Тетяна Леонідівна
Розвиток інформаційних систем як шлях до прозорості вексельного ринку *146*

Довбик Катерина Сергіївна, Філіппов Михайло Іванович
Сучасні тенденції розвитку системи управління інноваційними процесами на державних підприємствах в умовах економічної кризи *148*

Дорошенко Володимир Сергійович
Особливості дослідження соціальної політики як суспільного інституту *150*

Дорошенко Лідія Степанівна
Вплив організаційної культури підприємства на формування трудового потенціалу *153*

Євсюкова Оксана Володимирівна
Застосування інституціонального підходу у системі сервісного публічного управління *155*

Захожай Костянтин Валерійович
Вплив бюджетного процесу на соціальні проблеми сьогодення *157*

Згалат-Лозинська Любов Олександрівна
Проблема молодіжного безробіття та шляхи її вирішення *160*

Калина Алла Василівна
Мотивація персоналу як складова соціально-трудових відносин *163*

Карбовська Любов Олександрівна
Формування маркетингової стратегії підприємства – перевізника вантажів..... 165

Кобржицький Всеволод В'ячеславович
Оптимізація навчальних програм і планів підготовки майбутніх менеджерів міжнародного туризму..... 168

Козакевич Ірина Олегівна
Перспективи суспільно-політичного розвитку в Україні через призму франкфуртської критичної теорії..... 171

Козлова Алла Іванівна
Напрями активізації інноваційної діяльності в Україні..... 174

Колпаков Виктор Михайлович
Мышление как ведущий фактор инновационного развития украинского общества..... 177

Костюк Тетяна Олександрівна
Алгоритм розв'язання системної політичної кризи задля побудови конкурентоспроможної соціально-політичної держави Україна..... 181

Кулієва Катерина Зіядівна
Взаємозв'язок оцінки ефективності соціального управління і цінностей як методологічна проблема..... 183

Лисенко Сергій Олексійович
Положення основних галузей права щодо інформаційної безпеки підприємств в Україні..... 186

Лісовська Юлія Петрівна
Концепція превентивних заходів в системі інформаційної безпеки України: адміністративно-правовий аспект..... 189

Масловська Олена Миколаївна
Історичні передумови становлення політичного консенсусу у процесі формування дієздатної моделі культури парламентської діяльності..... 192

Медвідь Федір Михайлович, Твердохліб Анатолій Іванович, Шевчук Поліна Олександрівна, Чорний Едуард Володимирович
Місцевий суд як основна ланка системи судів загальної юрисдикції..... 195

Михайлюк Інна Володимирівна
Порівняльний аналіз результатів сформованості діалогічної компетентності майбутніх психологів..... 198

Міхатуліна Олена Миколаївна, Селєвич Тетяна Олександрівна
Юридична відповідальність за порушення прав на винахід..... 202

Нельга Тетяна Олександрівна
Творчість у вільний час: праця чи самореалізація?..... 205

Нич Тамара Володимирівна
Соціальний діалог як інноваційний ресурс розвитку суспільства..... 207

Новальська Надія Іванівна
Ключові показники діяльності як інструмент узгодження цілей та оцінки результативності функціонування підприємства..... 209

Ольшанська Олена Петрівна, Мороз-Ольшанська Надія Володимирівна
Соціокультурне значення сучасних масових видовищ в Україні..... 212

Пальм Наталья Дмитриевна
Преподавание философии в высшей школе: проблемы и перспективы *214*

Примуш Роман Борисович
Професійний розвиток особистості службовців в процесі кар'єрного зростання *217*

Проніна Оксана Володимирівна
Проблема передачі земельної ділянки у спільну власність об'єднанню співвласників багатоквартирного будинку *220*

Пророченко Єфросинія Василівна
Наукова та інноваційна присутність України в економіці ЄС через програму Горизонт 2020 ..... *223*

Романова Лідія Василівна, Мартишина Оксана Юріївна
Особливості розвитку ринку теплоізоляційних матеріалів *226*

Савойська Світлана Василівна
Щодо уточнення та розширення сутності і змісту поняття постбіхевіоризм (постбіхевіоралізм) *229*

Скиба Ганна Іванівна
Роль бухгалтерського обліку в умовах інноваційної економіки *232*

Стасюк Світлана Валентинівна
Розвиток податкових правових відносин на сучасному етапі в Україні *234*

Ткачук Тетяна Леонідівна
Особливості психологічної реабілітації військовослужбовців АТО *236*

Туриніна Олена Леонтіївна
Психологічні особливості розвитку організаційної культури комерційного підприємства *238*

Тьорло Володимир Олександрович, Мірошниченко Вікторія Володимирівна
Рівні соціального стану регіонів України та напрями подолання існуючих диспропорцій їх розвитку *241*

Утвенко Володимир Валерійович
Особливості правового регулювання соціального забезпечення та соціальної підтримки в Україні *243*

Федоренко Володимир Валерійович
Феномен соціального відхилення в контексті військово-правового виховання в умовах проведення антитерористичної операції *246*

Філіна Ганна Ісаївна, Гайдученко Ярослав Сергійович
Інвестиційний клімат України як умова залучення прямих іноземних інвестицій *250*

Шаповалова Алла Миколаївна
Місцеве самоврядування — ключовий суб'єкт децентралізації владних відносин у глобальному просторі *253*

Шашкова-Журавель Ірина Олександрівна
Основні напрями міжнародно-правового захисту праці на умовах неповного робочого часу *255*

Шклярук Сергій Григорович, Чупак Олександр Валерійович
Лізингові послуги фінансових компаній і участь банківських установ в їх фінансуванні *258*

Яровой Тихон Сергійович
Парламентаризм як засіб розвитку демократії та формування інституту державної служби 261

МОЛОДІ ВЧЕНІ

Жук Андрій Михайлович
Особливості розуміння "регіоналізму" в європейському союзі та Україні..... 265

Зубков Станіслав Володимирович
Методи інформаційних технологій в задачах управління медичним закладом..... 267

Картавцева Юлія Валеріївна
Захист прав інтелектуальної власності в умовах розвиненого соціуму..... 270

Климков Іван Ілліч
Інформаційно-комунікативні технології як основа інноваційної політики держави 273

Кривоберець Марина Миколаївна
Сучасні орієнтири розвитку рекреаційного туризму в Україні..... 276

Ладнюк Максим Олександрович
Морально-ідейні цінності і переконання як чинник інституційних перетворень в Україні..... 279

Лебеденко Сергій Борисович
Політична культура США. Уроки для українського суспільства 281

Лучка Ігор Юрійович
Ділова репутація суб'єкта господарювання в умовах розвиненого соціуму 284

Мурашев Сергей Павлович
Современная проблематика государственного управления природопользованием в автотранспортном комплексе..... 287

Павленко Олександр Вікторович
Колективна власність в контексті розвиненого соціуму..... 289

Падун Наталія Петрівна
Мотиваційні аспекти у сфері економіки — важливий фактор продуктивної виробничої діяльності в умовах ринку..... 293

Пастернак Андрій Олександрович
Особливості конституювання прав людини в контексті розвитку демократичної, правової, суверенної держави..... 298

Рибка Андрій Олександрович
Генезис теорії людського капіталу 302

Савенок Вячеслав Володимирович
Планування території адміністративного району як ефективний засіб державного регулювання її використання..... 305

Сопова Дана Олегівна
Філософський аспект академічної чесності як проблеми інноваційного суспільства 308

Стефен Сінікіем Азаікі
Міжнародні аспекти подолання бідності: уроки для Нігерії та України..... 311

Черняєва Олександра Олександрівна
Сучасний інструментарій оцінки інформаційного забезпечення управління витратами підприємства *316*

Чорна Марія Федорівна, Курчина Тамара Олександрівна, Мельниченко Ярослав Богданович
Система цінностей громадянського суспільства посттоталітарної України *319*

Шатірішвілі Давид Арчілович
Муніципальний громадський транспорт як пріоритет розвитку міста *323*

Ющик Олексій Олексійович
До проблеми визначення критеріїв спортивного права *325*

МАГІСТРАНТИ ТА СТУДЕНТИ

Кузьмінов Денис Владиславович
Кредитний ринок України, його розвиток і оцінка *328*

Кукіль Олександра Володимирівна
Державний контроль у сфері виконавчої влади *332*

Манілова Олександра Сергіївна
Впровадження механізмів контролінгу за рухом грошових коштів на підприємстві *334*

Мельник Борис Юрійович
Управління ризиками АТ "Ощадбанк" *336*

Мельниченко Олександр Олександрович
Конституційне право на інформацію в Україні *338*

Норець Яна Віталіївна
Методи оптимізації структури капіталу підприємства *341*

Семеніхін Євген Георгійович
Удосконалення управління дебіторською заборгованістю підприємства *343*

Яценко Юлія Ігорівна
Використання леверидж-лізингу в практичній діяльності вітчизняних установ *346*

М. І. АНУФРІЄВ
д-р юрид. наук., доцент, ННІП МАУП

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ

Слід зазначити, що гармонія світу передбачає розвиток людства в системі надання кожній особі можливості реалізації власного потенціалу. Однією із форм такої реалізації є забезпечення права на отримання роботи. Такий підхід передбачений у міжнародно-правових документах ООН: Загальній Декларації прав людини від 1948 року (ст. 23) та Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права від 1966 року (ст. 6) [1], [2]. На нашу думку, більшістю держав світу було визнано ці норми і для більшості питання забезпечення їх фактичної реалізації є актуальним.

В першу чергу, слід зауважити, що міжнародно-правове регулювання зайнятості не може розглядатися поза контекстом діяльності Міжнародної організації праці. На теперішній час за даними МОП чисельність економічно-активного населення у світі складає приблизно 3 млрд. людей. З них 160 млн. — безробітні, і 830 млн. — не повністю зайняті. За останні три роки щорічно створюється біля 40 млн. нових робочих місць, що є недостатнім навіть для покриття природного приросту чисельності працездатних (приблизно 50 млн. чоловік в рік), не кажучи вже про зниження рівня існуючого безробіття [3].

Слід зазначити, що на теперішній час більшість держав у сфері зайнятості базується на міжнародних підходах і нормах, визначених у рішеннях Соціального Саміту у Копенгагені 1995 р., Декларації МОП 1998 р. "Про основоположні принципи та права у сфері праці", Концепції МОП "Про гідну зайнятість", Глобальній програмі зайнятості МОП, Міжнародній програмі з викорінення дитячої праці (IPEC).

Розглянемо розвиток і вдосконалення міжнародних актів щодо забезпечення зайнятості. В 1948 році була прийнята Конвенція Міжнародної організації праці № 88 "Про організацію служб зайнятості", яка остаточно закріпила обов'язок держав створювати національні служби зайнятості під керівництвом держави.

З рекомендацій особливо необхідно відзначити Рекомендацію 1944 року № 71 "Про урегулювання питань зайнятості в період переходу від війни до миру", якою була запропонована досить докладна програма заходів щодо забезпечення роботою великих мас людей, котрі повинні були влитися на ринок праці у зв'язку із закінченням війни. У разі запровадження державою цієї програми вона могла б певною мірою полегшити проблему зайнятості в післявоєнний час. Тридцять першою сесією Міжнародної конференції праці 17 червня — 10 липня 1948 року в Сан-Франциско була прийнята Конвенція № 88 "Про організацію служби зайнятості", яка була доповнена Рекомендацією № 83 з такою ж назвою. Було прийнято також ряд рекомендацій: № 87 — "Про професійну орієнтацію" (1949 рік); № 88 — "Про професійне навчання дорослих, включаючи інвалідів" (1950 рік); № 99 — "Про перекваліфікацію інвалідів" (1955 рік).

Сорок восьмою сесією Міжнародної конференції праці в 1964 р. була прийнята Конвенція № 122 "Про політику в галузі зайнятості". В ст.1 цієї Конвенції зазначалося, що з метою " ліквідації безробіття і неповної зайнятості кожний член Орга-

нізації проголошує і здійснює як основну мету активну політику, що спрямована на сприяння повній, продуктивній і вільно обраній зайнятості". Ця політика має на меті забезпечити наступні цілі:

а) роботу для всіх, хто готовий приступити до роботи і шукає роботу;

б) існування свободи вибору зайнятості і найширші можливості для кожного трудящого одержати підготовку і використати свої здібності для роботи, до якої він здатен незалежно від раси, кольору шкіри, статі, релігії, політичних поглядів, або соціального становища. Статтею 2 Конвенції проголошено, що кожен член Організації визнає і щорічно переглядає в рамках координованої економічної і соціальної політики заходи, яких необхідно вживати для досягнення мети, що вказана в ст. 1, а також здійснити необхідні кроки до застосування цих заходів, включаючи, коли це доцільно, розробку спеціальних програм [4].

Конвенція № 122 доповнюється Рекомендацією № 122 з цією ж назвою, яка пропонує досить докладний перелік загальних і спеціальних заходів щодо здійснення політики зайнятості, зокрема спрямованих на стимулювання безперервного економічного зростання, усунення сезонних коливань зайнятості, тощо.

Враховуючи розмах безробіття і неповної зайнятості, що торкнулися різних країн світу не залежно від етапу їх економічного розвитку, зокрема проблеми молоді, значна частина якої перебуває у пошуках першої роботи, сімдесят п'ята сесія Міжнародної конференції праці у 1988 р. прийняла Конвенцію № 168 "Про сприяння зайнятості і захист від безробіття". Стаття 2 цієї Конвенції передбачає, що кожна держава — член МОП вживає відповідних заходів до координації своєї системи захисту від безробіття і своєї політики у сфері зайнятості [5].

Для виконання свого завдання Конвенція забезпечує щоб її система захисту від безробіття та методи надання допомоги по безробіттю сприяли створенню повної, продуктивної і вільно обраної зайнятості і мали б такий характер, при якому підприємці були б зацікавленими пропонувати трудящим продуктивну зайнятість, а трудящі — шукати таку зайнятість. Конвенцією передбачені також юридичні, адміністративні та фінансові гарантії, що повинні запровадити держави для осіб, які потребують захисту.

З метою зміцнення процедур контролю Адміністративна Рада МОП неодноразово приймала рішення запропонувати урядам країн, що не ратифікували цієї Конвенції, представляти один раз на чотири роки доповіді стосовно її дотримання відповідно до статті 19 Статуту МОП.

Слід відзначити, що не тільки МОП впливала на подолання безробіття. ЮНЕСКО прийняла рекомендацію з професійного і технічного навчання, пов'язуючи ці питання з потребами науково-технічного прогресу.

У лютому 1968 року Конференція з професійної освіти та технічних удосконалень, скликана Всесвітньою федерацією профспілок, прийняла Хартію про професійне навчання. Таке навчання повинно бути демократизоване і поставлене на постійну основу. Воно є обов'язком держави, повинно стати складовою частиною планів соціального і економічного розвитку і включатися в загальну систему освіти. Конференція спеціальною резолюцією запропонувала МОП прийняти нову конвенцію Про право всіх трудящих на професійну підготовку, постійне професійне навчання і технічне удосконалення. У 1979 році була прийнята Всесвітня програма зайнятості, що базується на Декларації принципів і програмі дій, що прийняті Всесвітньою конференцією з питань зайнятості в 1976 році. За наслідками Всесвітньої Конференції з питань зайнятості, що відбулася в 1979 році, була прийнята Резолюція "Про заходи щодо виконання програми зайнятості".

Важливо зазначити, що у 1995 році в Копенгагені на Всесвітній зустрічі на вищому рівні в інтересах соціального розвитку, глави держав та уряди 117 країн взяли конкретні зобов'язання і схвалили План дій, що стосувався основоположних прав трудящих. До нього увійшли наступні положення:

- заборона примусової і дитячої праці;
- право на асоціацію у сфері праці;
- свобода створення профспілок і ведення колективних переговорів;
- рівність у винагороді за рівну працю і недопущення дискримінації в сфері праці та зайнятості.

З метою забезпечення центрального місця повній, продуктивній та вільно обраній зайнятості в національній економічній та соціальній політиці, була прийнята Глобальна програма зайнятості. Можна виділити наступні ключові елементи вказаної Програми:

- сприяння торгівлі та інвестиціям в інтересах виробничої діяльності;
- сприяння технологічним змінам в інтересах підвищення рівня виробництва і створення робочих місць;
- сприяння гідній зайнятості шляхом розвитку промисловості та підприємництва;
- сприяння стійкому розвитку з метою підвищення стабільних заробітків;
- підвищення можливостей працевлаштування шляхом підвищення рівня освіти та професійної кваліфікації;
- політика у сфері праці для управління змінами;
- соціальний захист для більш досконалого функціонування ринку праці;
- безпека та гігієна праці, як елемент підвищення рівня виробництва;
- координація політики для підвищення темпів зростання і зайнятості;
- виробнича зайнятість з метою боротьби з бідністю та забезпечення розвитку [6].

Підсумовуючи викладене слід зробити висновок, що міжнародне право, насамперед норми, прийняті в межах МОП, окреслюють напрями працевлаштування та забезпечення зайнятості. Однак, вирішення проблеми зайнятості і управління ринком праці є, передусім, завданням національних та місцевих органів влади. Вказане завдання повинно вирішуватись на підставі концепції гідної праці і в межах трипартизму, у співробітництві із соціальними партнерами, а також з активним залученням інших елементів структури громадянського суспільства.

Джерела

1. Загальна Декларація прав людини. — К.: Право, 1995. —16 с.
2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. — К.: Право, 1995. — 14 с.
3. Global Employment Agenda. ILO, Geneva, March 2016.
4. Конвенція Міжнародної організації праці № 122 Про політику в галузі зайнятості від 1964 р. Режим доступу. — www. kiev. rada. ua
5. Конвенція Міжнародної організації праці № 168 Про сприяння зайнятості і захист від безробіття від 1988 р. Режим доступу. — www. kiev. rada. ua
6. Лютов Н.Л. Международное трудовое право / Н. Л. Лютов, П. Е. Морозов. — М.: Проспект, 2011. — 216 с.

О. В. БАЄВА
д-р біол. наук, проф., ІМОЗ МАУП

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ ПРИ ВИВЧЕННІ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “ФІЗІОЛОГІЯ ЛЮДИНИ”

У людській пам’яті відкладається лише незначна частина сприйманих явищ, ці явища у свою чергу являють собою невелику частину від інформації, що надходить через сенсорні органи. Будь яка людина, і недбайливий студент і викладач, забуває велику частину з накопиченої інформації. Загальної інформаційної ємності головного мозку вистачає для того, щоб зберігати 1 % від загального потоку інформації, що протікає через свідомість людини [6, *89*]. Без добору інформації й стирання її з пам’яті, людина була б буквально затоплена безперервним потоком даних. Результати цього були б такими ж катастрофічними, як і відсутність здатності до навчання й пам’яті [4,*103*].

Сприйняття інформації має активний характер. При багаторазових повтореннях, що не вносять нічого нового, спостерігається зниження уваги [2, *231*]. З особливою увагою людина сприймає те, що її близько торкається й хвилює. Відзначено різні електричні показники реакцій мозку на індиферентні й емоціогенні слова [1, *98*]. Тому навчання й запам’ятовування відбуваються краще, якщо зв’язані з емоційною активністю [7, *43*; 6, *46*; 10, *733*]. Емоційний центр мозку (лімбічна система) здатний утягувати у функцію поруч розташований відділ головного мозку, відповідальний за збереження інформації. Людина легше запам’ятовує те, що зв’язано із сильними емоціями, будь те захват, цікавість, гнів або страх.

Людина, що відчуває позитивні емоції легше створює “карти сприйняття”, і вони виявляються більш якісними, тобто легше і точніше згадується та осмислюються досвід і ідеї [8, *76*]. Тобто, якщо студент буде активним учасником процесу навчання, він краще запам’ятає інформацію. На цьому принципі побудовані інтерактивні методи навчання.

Активне впровадження в навчальний процес інтерактивного навчання, що на відміну від традиційних лекцій та лабораторних занять має ряд методологічних переваг. До методів, які активізують навчальний процес, відносяться: метод ситуаційного аналізу; метод рольових ігор; різні види тренінгів і ігрове проектування [3, *352*]. Навіть використання кейс-технологій, заснованих на аналізі ситуацій, дає можливість викладачеві не тільки активізувати увагу студента, проте й формувати та розвивати відповідні професійні компетенції та клінічне мислення.

Інтерактивне навчання активує емоційний стан організму, що сприяє більш активному запам’ятовуванню. Навчанню і запам’ятовуванню може сприяти і те, як інформація подається в новому, незвичайному вигляді, що не збігається з уже встановленими в головному мозку закономірностями й шаблонами.

Активізація запам’ятовування за рахунок емоцій може мати й інший фізіологічний механізм. Неспецифічні подразники викликають виділення клітками головного мозку проопіомеланокортину, що активізує процеси пам’яті. Цей медіатор розще-

плюється на ряд речовин, однією з яких є АКТГ, що у свою чергу є гормоном, який регулює синтез кортизолу.

Активізацію запам'ятовування за рахунок емоцій можна використовувати на практичних заняттях: робота в малих групах над аналізом конкретних задач, захист позиції своєї групи перед іншими однокурсниками, участь в імітаційних і ділових іграх. Наприклад, при вивченні теми "Газообмін між альвеолами і кров'ю. Транспорт газів кров'ю", можна в малих групах обговорити наступну ситуаційну вправу: "Якими шляхами буде здійснюватись підтримка постійного газового середовища організму, якщо людина тривалий час перебуватиме в умовах високогір'я?". Вирішення такої вправи буде сприяти не тільки кращому засвоєнню теоретичного матеріалу, проте й сприяти формуванню у студента клінічного мислення.

Інтерактивне навчання розвиває емоційний інтелект. В останнє десятиліття була висунута концепція про існування емоційного інтелекту. Він доповнює той тип інтелекту, що зазвичай виміряється за допомогою тестів для визначення коефіцієнта розумового розвитку (IQ –тест). Salovey P. і Mayer J., які запропонували цю концепцію, визначили емоційний інтелект як здатність сприймати, розуміти, виражати й контролювати свої емоції. Люди, які мають розвинутий емоційний інтелект, можуть використовувати свої емоції для управління власною свідомістю й поведінкою і здатні відчувати почуття інших. Подальший розвиток ця концепція одержала у працях Goleman D. (1999), у яких була висловлена точка зору, що для успіху в сучасних організаціях, технічних навичок, інтелекту, у звичайному розумінні цього слова, недостатньо [5, *87*]. Необхідно виявляти і розвивати такі особистісні якості як ініціатива, здатність до співчуття, самооцінка й мотивація. В інтерактивному навчанні задіяні обидві півкулі головного мозку. Ліва півкуля головного мозку відповідає за мову, логічне мислення і сприйняття послідовності й закономірностей. Права — за сприйняття музики, зорових образів і уяву. Звичайно, у реальності все набагато складніше, і між півкулями не можна провести чітку демаркаційну лінію.

Сучасними дослідженнями встановлено, що хоча ліва півкуля й обробляє інформацію швидше, ніж права, насправді в будь-яких наших діях беруть участь обоє півкулі. Deilkman A. вважає, що при інтерактивному навчанні зміст ситуації або історії має бути спрямований і до лівої, і до правої півкулі мозку. При цьому ліва півкуля сприймає послідовність слів і аналізує її, а права — створює зорові образи і розпізнає закономірності. Це означає, що ліва півкуля перестає, зазвичай, домінувати, і студент стає більш вільним і відкритим для творчості. Таким чином, використання інтерактивних методів навчання активізує увагу, сприяє більш активному переходові отриманої інформації у вторинну пам'ять і підвищує рівень синхронізації потенціалів різних структур головного мозку.

Джерела

1. Иваницкий А. М Мозговые механизмы оценки сигналов. — М.: Медицина, 1976.
2. Коган А. Б. Основы физиологии высшей нервной деятельности. — М.: Высшая школа, 1988. — 368 с.
3. Панфилова А. П. Игротехнический менеджмент. Интерактивные технологии для обучения и организационного развития персонала. — СПб: ИВЭСЭП, "Знание", 2003. — 536 с.
4. Шмидт Р. Интегративные функции нервной системы.- В кн.: Физиология человека. — М.: Мир, Т. 1. — 1985. — 272 с.
5. Goleman D. Working with Emotional Intelligence. — London: Bloomsbury. — 1999.

6. Kornhuber H. H. Neural control of input into long term memory: limbic system and amnestic syndrome in man. In.: Memory and Transfer of Information. — New York — London: Plenum Press, 1973.
7. Lokoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. — Chicago: University of Chicago Press. — 1980.
8. O'Keefe J., Nadel L. The Hippocampus as a Cognitive Map.-London: Harper Collins. — 1990.
9. Ornstein R. The Psychology of Consciousness. — New York: Penguin, 1977.
10. Sperry R. Hemishere disconnection and unity in conscious awareness // American Psychologist. — 1968. — N.23. — P. 723–733.

І. П. БІДЗЮРА
д-р політ. наук, проф., УАІСНС МАУП

Р. І. БІДЗЮРА
аспірант, МАУП

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ЯК ГАЛУЗЬ АКАДЕМІЧНОЇ НАУКИ ТА ПРОФЕСІЙНО-ОСВІТНЬОЇ ПІДГОТОВКИ

Державне управління — це не тільки галузь професійної діяльності але і галузь академічної науки і професійно-освітньої підготовки спеціалістів, інтерес до якої в даний час зростає в усіх країнах — з розвиненим і не зовсім ринковим середовищем.

В Україні державне управління також об'єктивно існуюча галузь професійної діяльності, яка вимагає висококваліфікованих фахівців. Крім того, для нашої країни достатньо актуальною є не просто підготовка спеціалістів в галузі державного управління, а підготовка фахівців нового штибу, спеціалістів, які володіють як теорією функціонування держави в умовах транзитної та змішаної економіки, так і конкретним інструментарієм реалізації різних функцій держави і громадянського суспільства в умовах децентралізації влади [1].

Оскільки ми розглядаємо державне управління як складне соціально-економічне і техніко-інформаційне явище, важливо звернути особливу увагу на наступні речі:

1) державне управління може і має стати об'єктом постійного вивчення багатьма науками: соціології, політології, правознавства, психології, управління та адміністрування, економіки, інформатики та ін., кожна з яких має свій власний предмет дослідження;
2) державне управління є галуззю професійної діяльності, в якій зайняті люди з відповідною освітою; передбачаються різні організаційні форми участі громадян, особливо в умовах децентралізації, у розробці, прийнятті та реалізації державної політики;
3) існує об'єктивна необхідність і можливість проведення розмежування між державним управлінням і управлінням у бізнесі, обумовлені специфікою відповідних суб'єктів і об'єктів управління [5].

Навчання мистецтву управління, наголошував А. Файоль, передбачає як загальну (базову) складову: елементарне в початковій школі, ускладнене в середній школі, поглиблене у вищій школі, так і спеціальну складову: державне та управління в бізнесі, управління на рівні областей та об'єднаних територіальних громад, управління персоналом, природними ресурсами, охороною навколишнього середовища та ін..

Наприклад, в США за основу навчання визначені два напрямки підготовки спеціалістів: державне управління (в основі — політичні науки) державна політика і управління(в основі — економічні науки).

У Німеччині існує чотири рівні підготовки: перший (дев'ять років школи і півроку тренінгу), проміжний (десять років школи і два роки тренінгу), середній (три роки інституту), вищий (навчання в університеті і кваліфікований іспит). Студентам, які витримали високий конкурс, надається статус державного службовця. Са-

мим престижним освітнім центром є Німецький федеральний інституту державного управління. Інститут структурно включає центральне відділення та сім філій по всій країні, кожна з яких спеціалізується на конкретному напрямку (загальне управління, управління персоналом, армією, фінансами, національною безпекою, соціальним захистом, зовнішніми відносинами). Навчання продовжується 36 місяців, із них 18 місяців — практика. Практика і теоретичне навчання чергуються. Інститут також проводить короткострокові програми перепідготовки та підвищення кваліфікації [4].

Французька система освіти передбачає спеціальну підготовку для виконання відповідних конкретних функцій та повноважень в галузі державного управління у широкому сенсі. Спеціальну підготовку бажаючі проходять в одному із 200 центрів навчання, а вищу освіту отримують в університетах.

В сучасній Україні підготовка спеціалістів в галузі державного управління здійснюється на першому (4 роки) бакалаврському, другому (1,6 роки) магістерському освітньому та третьому (аспірантура) освітньо-науковому рівнях за освітньо-професійною програмою "Публічне управління та адміністрування". З 2016 року ліцензію на підготовку фахівців з державного управління отримали ВНЗ і недержавної форми власності. Першим таким закладом стала Міжрегіональна Академія управління персоналом (м. Київ). Певна кількість ВНЗ України надають освітні послуги в галузі державного управління через виконання здобувачами навчальних планів за окремими магістерськими програмами напрямів "Економіка", "Менеджмент", "Юриспруденція". Головним науковим методологічним центром освітнього проекту підготовки державних управлінців є "Національна академія державного управління" при Президентові України [2, 3].

Отже, інституційна складова підготовки сучасних спеціалістів-управлінців в Україні створена. Справа за державною ідеологемою розвитку країни.

Джерела

1. Бідзюра І. П., Сурмін Ю. П. Публічне управління та адміністрування. Радник-консультант органів державної служби. — К: ДП "Вид. дім "Персонал", 2016. — 500 с.
2. Бидзюра И. П., Сурмин Ю. П. Учебник для ученого. Методология и логика научного исследования: ученик. — К.: ДП "Прінт Сервіс",2014. — 848 с.
3. Романенко Є. О., Чаплай І. В. Маркетинг у механізмах державного управління: монографія. — К: ДП "Вид. дім "Персонал", 2016. — 208 с.
4. Сурмін Ю. П. Соціологія управління: підручник / Ю. П. Сурмін, І. П. Бідзюра. — К.: "Освіта України", 2012. — 688 с.
5. Щёкин Г. В. Система управления человеческими ресурсами. — К.: ДП "Изд. дом "Персонал", 2009. — 1472 с.

Т. О. БУТИРСЬКА
д-р наук з держ. упр., доц., Івано-Франківський НТУ нафти і газу

ІДЕНТИЧНІСТЬ ДЕРЖАВИ ЯК НОВА ОНТОЛОГІЧНА КАТЕГОРІЯ

Останні десятиліття розвитку суспільства в країнах світ-системи дозволяють констатувати, що в більшості з них однією з найбільш серйозних соціальних проблем є зростання соціальної нестабільності. Про це свідчить зростання числа явних і прихованих соціальних конфліктів між різними суспільними стратами за різними ознаками: національно-етнічною, релігійною, а також за рівнем добробуту. Так, вибухове зростання міграції з країн Близького Сходу в країни Євросоюзу призвело до різкого зростання числа конфліктів мігрантів з місцевим населенням. Іншою соціально небезпечною тенденцією є зростання нерівності у світі. Наприклад, у звіті міжнародного об'єднання OXFAM[1] виявлено, що дохід восьми найбагатших сімей планети зрівнявся з сукупним доходом найбіднішої половини людства [1]. Подібні явища і тенденції ведуть в перспективі до серйозного зростання соціальної напруженості, який може прийняти неконтрольовані форми і при несприятливому збігу обставин призвести до розпаду окремих держав, зростання анархії і насильства. Такі жахливі наслідки спостерігаються вже сьогодні в країнах Близького Сходу і в більшості країн Африки.

Таким чином, всі зазначені вище вузлові соціальні проблеми є непрямим свідченням спотворення або втрати соціальної зв'язності та ідентифікації людини в державі.

Соціальна зв'язність є особливим критерієм, мірою впорядкованості відносин у державі. По суті, соціальна зв'язність є тим цементуючим началом, яке надає спів-образність та спів-організованість колективної діяльності в державі. При цьому порушення спів-образності та спів-організованості, розлад системи колективної діяльності призводить до соціальних розривів, що мають фатальні наслідки для можливості існування держави через неможливість отримання кінцевого результату державної діяльності, відповідного початковим планам.

Цілісність форми і стабільність розвитку держави забезпечується соціальної зв'язністю. У той же час, базовим чинником соціальної зв'язності виступає спільність ідентифікації в державі більшості індивідів, членів її соціуму.

Ідентифікація людини в державі (по відношенню до держави) може відбуватися різними способами — як за національним принципом, так і за принципом громадянства. Різний зміст цих принципів формує і різні типи відносин індивіда і держави. Так, в ідентифікації за національною ознакою визначальними є національні і міжнаціональні відносини. Держава виконує роль посередника в організації цих відносин.

Ідентифікація є способом актуалізації людського буття в державі; в ідентифікації за принципом громадянства безпосередні відносини між людиною і державою формує громадянська платформа. При цьому інші ознаки ідентифікації — національні, расові,

[1] OXFAM – це міжнародне об'єднання з 17 організацій, що працюють у більш ніж 90 країнах по всьому світу. Метою діяльності даного об'єднання є вирішення проблем бідності та пов'язаної з нею несправедливістю у всьому світі.

“кровного споріднення” та інші відходять на другий план. У цьому контексті нація як прояв генетичної і расової єдності не є визначальною ознакою держави. Тим самим, ознака генетичного тотемізму, базова у державних теоріях XIX — початку XX ст., долається. У сучасній реальності державного будівництва все більшої ваги набувають опосередковані зв’язки між людьми, що здійснюються через процес колективної діяльності, її умови.

Ключовою умовою здійснення колективної діяльності є соціальна зв’язність. По суті, ідентичність людини і держави підтверджується постійно відновлювальною здатністю виробляти й відтворювати стан соціальної зв’язності.

Державне само-усвідомлення — це базова складова ідентичності людини, яка тісно пов’язана у свідомості людини з приналежністю до такої форми буття, як держава. У стародавніх греків з людиною так чи інакше було пов’язане все, що так чи інакше було пов’язане з державою. Це був нерозривний зв’язок, надзвичайно сильне відчуття ідентичності, тотожності людини і держави. Найбільш чітко це показано у Платона [2].

З онтологічної точки зору держава поєднує в собі духовне і матеріальне начала. При цьому духовні начала держави є нескороминущими, і по суті, вічними. Сильна держава має сильні духовні начала у вигляді системи базових цінностей, що становлять основу ідентичності держави. Слабка держава їх взагалі не має і неминуче підлягає зникненню незабаром. У такому розумінні духовні начала держави втілюють природну форму держави. Звідси ясно, що матеріальні компоненти держави обов’язково повинні бути підпорядковані духовним. Інакше держава не відбудеться.

З точки зору цілісного бачення, базові цінності повинні мати структурну взаємозв’язок один з одним, выявляемую і описувану з допомогою композиційного підходу. З динамічної точки зору базові цінності як взаємопов’язані начала держави повинні бути перевірені на сумісність один з одним за допомогою виявлення їх процесної тектоніки.

Композиційний підхід дозволяє виявити гармонійні зв’язки між елементами, виходячи з їх цілісного бачення. Задоволення вимоги гармонійності зв’язків у рамках композиційного підходу означає дотримання їх сумісності та несуперечності, що є запорукою дотримання фундаментального умови цілісності держави.

Дотримання фундаментального умови цілісності держави повинно виконуватися не тільки в статиці, але і в динаміці, на основі дослідження процесів взаємодії його окремих компонентів у рамках цілого, що становить сутність категорії “тектоніка”. Опис тектоніки має на меті показати наслідки реалізації всіх можливих варіантів взаємовідносин всередині держави, розкрити можливі протиріччя і неузгодженість між ними, що дозволяє встановити можливість/неможливість дотримання цілісності держави.

Виходячи з вищевикладеного, глибинний пласт композиції і тектоніки держави формують духовні начала, а не матеріальні.

Огляд основних праць великих філософів дозволив нам виявити, що незважаючи на те, що основні духовні начала держави, що формують її базис, є незмінними, інваріантними протягом тисячоліть існування людської цивілізації, їх втілення в буття держави, в її повсякденну дійсність є вкрай важким завданням, оскільки наштовхується на безліч суб’єктивних і об’єктивних обмежень. Одним з основних обмежень такого роду є необхідність розшифровки і деталізації духовних начал для безлічі ситуацій буття, які б розумілися однаково і поділялися більшістю індивідів соціуму. Вищевикладене актуалізує проблематику ідентичності сприйняття духовних начал

держави в соціумі, як керівництва для колективної діяльності і індивідуального поведінки в соціумі.

У широкому філософському розумінні ідентичність — це "співвіднесеність чогонебудь, що має буття, з самим собою" [3, с. 382]. Держава як форма буття є сенсом існування соціуму. Тому держава може бути співвіднесена зі смислами буття, найбільш важливими як для індивідів окремо, так і для соціуму в цілому. В роботі В. Франкла "Людина в пошуках сенсу" сенс визначено як "сильна ідея... або ідеал, до якого треба прагнути" [4, с. 284].

При цьому в даній праці сказано, що сенс як поняття має властивість унікальності, зважаючи на унікальність кожної людської сутності і унікальності життя кожної людини. Це означає відсутність універсального сенсу життя і реальність унікальних смислів індивідуальних ситуацій. Тим не менше, серед унікальних смислів є й такі, які володіють спільністю та притаманні людям певного суспільства, поділяються безліччю людей і виходять за рамки унікальних ситуацій. Відповідно до В. Франкла, такі смисли, "універсалії сенсу", називаються цінностями [4, с. 288].

Однак нерідко виявляється, що дві цінності суперечать одна одної, утворюючи ціннісні конфлікти як в окремих індивідів, так і суспільства в цілому. Логіка підказує, що уникнути конфліктів двох і більше цінностей можливо за рахунок віддання пріоритету однієї цінності, — назвемо її базовою, над іншими. З вищевикладеного випливає доцільність введення категорії "ідентичність держави" як співвіднесеність держави з базовою цінністю, покладеною в основу її існування.

Як показує тисячолітній досвід державного будівництва, у якості таких базових цінностей, що лежать в основі ідентичності держави, виступають такі базові загальнолюдські цінності, як справедливість, порядок, милосердя тощо. Однак раніше викладені перешкоди, що обумовлюють труднощі втілення базових цінностей буття держави, призвели до появи в рамках становлення цивілізації таких феноменів і рушійних сил як релігія, ідеологія, в тому числі демократія, примат власності, больові точки, які є спробами створення єдиної і однозначно ідентифікованої більшістю індивідів форми побудови ідентичності держави. При найближчому розгляді виявляється, що перераховані вище форми мають у своїй основі свій індивідуальний набір базових цінностей. Це дає нам підставу розглядати кожну з перерахованих вище форм як взаємопов'язану сукупність індивідуального набору базових цінностей, що формують особливу, неповторну композицію цінностей держави. Процес взаємодії між собою базових цінностей держави, що утворюють композицію, формує глибинну тектоніку держави, яка апріорі обумовлює ступінь життєздатності сформованої ідентичності держави.

Таким чином, коректне формування композиції з базових цінностей обумовлює ідентичність держави, а процеси взаємодії її компонентів в рамках тектоніки значною мірою визначають її здатність до успішного довгострокового розвитку.

Якщо базові цінності мають искуственную природу, привнесені ззовні і не співвіднесені із сутнісним розумінням держави, то ідентичність держави і що базуються на ній форми побудови помилкові, і така держава рано чи пізно приречена на провал і зникнення. При цьому з наведених вище форм побудови ідентичності держави релігія є найбільш вдалим прикладом, так як практично у всі основні світові релігії (християнство, буддизм, іслам, іудаїзм) закладена велика частина базових цінностей, які притаманні людській цивілізації з часів її зародження, а значить, і співвідносні із сутнісним розумінням держави.

У підсумку, можна зробити висновок про те, що впроваджена нами онтологічна категорія ідентичності держави як співвіднесеності держави з базовою цінністю, по-

кладеною в основу її існування, дозволяє по-новому підійти до обґрунтування можливих шляхів вирішення найбільш нагальних соціальних проблем у суспільному та особистісному вимірі. З цієї точки зору, релігія, ідеологія, примат власності тощо виступають як форми побудови ідентичності держави.

Коректне визначення ідентичності держави вимагає подвійної перевірки взаємозв'язку базових цінностей, з яких формується основа ідентичності держави, на наявність взаємозв'язків і відсутність суперечностей з допомогою композиційного і тектонічного підходів. Крім того, для впровадження ідентичності держави в тій чи іншій формі в соціумі необхідний розвиток культурних традицій, спрямованих на однозначне тлумачення ідентичності держави окремими індивідами.

Джерела

1. 8 найбагатших людей планети мають стільки ж грошей, що і половина людства — звіт Oxfam [Електронний ресурс] // сайт "Голос Америки". — Режим доступу: http: // ukrainian. voanews. com/a/naybagatshi-liudy-planety/3678603. html
2. Платон. Держава / Платон; [пер. з давньогр. Д. Коваль]. — К.: Основи, 2000. — 355 с.
3. Всемирная энциклопедия: Философия / Главн. науч. ред. и сост. А. А. Грицанов. — М.: АСТ; Мн.: Харвест: Современный литератор, 2001. — 1312 с.
4. Франкл В. Человек в поисках смысла: Сборник: Пер. с англ. и нем / Общ. ред. Л. Я. Гозмана и Д. А. Леонтьева; вст. ст. Д. А. Леонтьева. — М.: Прогресс, 1990. — 368 с.

А. М. ГРИСЬ
д-р психол. н., УАІСН С МАУП

ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА У КОНТЕКСТІ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ УЧАСНИКАМ АТО

Найбільш серйозним викликом на сьогодні є проблема психологічної реабілітації військовослужбовців, що повернулися із зони АТО. Зокрема надання психологічної допомоги бійцям, сім'ям поранених та загиблих воїнів АТО. Існує нагальна потреба у побудові теоретичних моделей реабілітаційного процесу та розробці практичних рекомендацій психологів на основі нових досліджень щодо адаптації та посттравматичного оновлення військовослужбовців, вибудовування ними меж безпечного особистісного простору.

Насамперед проблеми психологічної реабілітації пов'язані з тим, що на сьогоднішній день немає розробленої науково та методично обґрунтованої програми психологічної реабілітації військовослужбовців, що повернулися із зони АТО. Тому психологи та соціальні робітники переважно орієнтуються на зарубіжний досвід реабілітації, який не завжди узгоджується із тими реаліями з якими стикаються наші військові. Тому назріла необхідність у відкритті нових проектів та реалізації експериментальних досліджень на основі яких можна було б створювати комплексні реабілітаційні програми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемі психологічної реабілітації військовослужбовців, що повернулися із зони АТО присвячені не лише монографії (Л. А. Кирієнко, С. В. Кушнарьов, В. О. Криволапчук), (2015), та публікації останніх років (В. В. Чернєй, М. В. Костицький, О. І. Кудерміна), (2016), а й масові заходи, які організовуються останнім часом за цією тематикою (круглих столів, конференцій, семінарів, тощо) в рамках яких науковці і практики різних галузей намагаються знайти вирішення складних задач, які виникають у з в'язку із проблемами адаптації до умов цивільного життя після повернення військовослужбовців із зони АТО. Це і питання пов'язані із переживаннями внутрішнього психологічного неблагополуччя і протиріччя міжособистісного та внутрішньоособистісного характеру, проблеми працевлаштування та забезпечення соціальних гарантій учасників АТО, законодавче регулювання питань їх соціальної та медико-психологічної реабілітації.

Метою діяльності психологічної служби є проведення масових заходів: конференцій, круглих столів та залучення представників органів Державної влади, науковців та практиків до обговорення актуальних питань психологічної реабілітації військовослужбовців, що повернулися із зони АТО, інтеграція фахівців різних модальностей психотерапії до роботи з військовослужбовцями, сучасних концепцій, технологій, стратегій.

Зокрема детального розгляду потребують наступні напрямки у контексті надання психологічної допомоги учасникам АТО:

- філософські та психологічні основи посттравматичного оновлення;
- психологічні проблеми військовослужбовців, що повернулися із зони АТО;
- проблеми ефективної фахової підготовки психологів до роботи з військовослужбовцями, що повернулися із зони АТО;

- психологічна допомога учасникам бойових дій, військовим інвалідам та важкопораненим;
- психологічні засоби та інструменти подолання посттравматичних розладів (ПТСР);
- форми і методи психологічної допомоги сім'ям загиблих військових;
- Проблеми соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб;
- соціально-психологічні чинники оптимізації взаємодії фахівців, військових структур, місцевих громад;
- соціально-психологічні аспекти волонтерського руху.

Наголос необхідно зробити на об'єднанні зусиль фахівців різних галузей для організації якісного процесу психологічної реабілітації військовослужбовців, що повернулися із зони АТО. Також є нагальна потреба у прийнятті Закону України "Про надання психологічної допомоги населенню", який сприятиме професійній психологічній підтримці що надається людині, сім'ї або групі осіб з метою вирішення їхніх психологічних проблем, подолання складної психологічної ситуації, сприяння соціальній адаптації, саморозвитку, самореалізації, реабілітації.

ВНЗ мають виступати платформою для підготовки фахівців до здійснення психологічної реабілітації військовослужбовців, що повернулися із зони АТО. Для цього вони мають бути готові до співпраці із представниками органів Державної влади, науково-дослідними установами, громадськими організаціями у напрямку вирішення питань, що виникають в умовах збройного конфлікту на Сході України.

На сьогодні існує проблема подолання алкогольної залежності військовослужбовців, що повернулися із зони АТО, яку неможливо подолати без розуміння специфіки роботи із самим залежним та його сім'єю в рамках мотиваційної сімейної психотерапії.

Психологічні служби, які мають практичний досвід роботи з бійцями АТО та їх сім'ями мають виявляти активність у обговоренні змісту Проекту Постанови Кабінету Міністрів України про "Деякі питання організації психологічної реабілітації та психологічного супроводу осіб, які брали безпосередню участь в антитерористичній операції чи виконували службово-бойові завдання в екстремальних (бойових) умовах та деяких інших категорій населення, з тим, щоб своєчасно внести доповнення та корективи, як забезпечать ефективність надання психологічної допомоги учасникам АТО.

Йдеться про підвищення якості надання психологічних послуг АТО та створення умов для надання психологічних послуг членам сімей загиблих, зниклих безвісти, полонених. Міністерство соціальної політики закликає до активного до громадського обговорення цього проекту, надання пропозицій психологами практиками, які працюють з військовослужбовцями.

Висновки:

- тісна партнерська взаємодія між вищими навчальними закладами освіти, науково-дослідними установами та державними органами влади, яка поглиблює взаємну довіру та сприяє результативній діяльності на користь держави та її громадян, є вимогою сучасності та відповідає кращим європейським стандартам, у сфері мобільності освітнього процесу;
- нові механізми співпраці вищих навчальних закладів, науково-дослідних установ та органів державної влади, спрямовані на пошук відкритого і прозорого діалогу в інтересах держави та її громадян, мають отримати новий імпульс та відбуватися на принципах дотримання домовленостей та взаємних зобов'язань;

- удосконалення та посилення співпраці шляхом створення спільних робочих груп, до яких увійдуть науковці, практики та представники державних органів влади, які разом знаходитимуть спільні рішення для розвитку психолого-реабілітаційної служби в Україні.

Джерела

1. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник /З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. лазос, Л. І. Литвиненко... Царенко Л. Г.; за ред. З. Г. Кісарчук. — К.: ТОВ Видавництво "Логос", 2015. — 207 с.
2. Психологічне забезпечення працівників ОВС та військовослужбовців Національної гвардії — учасників антитерористичної операції**:** монографія / Л. А. Кирієнко, С. В. Кушнарьов; за редакцією доктора юридичних наук, професора В. О. Криволапчука. — К.: ДНДІ МВС України, 2015. — 123 с.

О. А. ДЄГТЯР
д-р наук з держ. упр., ХНУМГ ім. О. М. Бекетова

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ РИЗИКОМ

Процеси державного будівництва та управління відбуваються в умовах активних соціально-економічних перетворень. Ситуація ускладняється великою кількістю надзвичайних ситуацій політичного, екологічного, техногенного та інших характерів. Будь-які зміни тягнуть за собою різні наслідки, пов'язані з ризиками. Таким чином в сучасному українському суспільстві, відбуваються структурні і функціональні зміни, зростає кількість соціальних ризиків. Нестійкість і невизначеність суспільства, а також прискорення соціальних змін призвели до соціального напруження та схильності людей до соціального ризику. Це сприяє зростанню інтересу до вивчення соціальних ризиків.

У наукових публікаціях та навчально-методичних розробках розкриття категорії "соціальний ризик" дається в ряді робіт. Так, В. Вітлінський пропонує наступне визначення соціального ризику, як виникнення ситуації з невизначеністю, заснованою на дихотомії реальної дійсності і можливості: як імовірності настання об'єктивно несприятливих наслідків для соціальних факторів (індивідуальних або колективних), так і ймовірності отримання вигоди і благ, що суб'єктивно сприймаються факторами в контексті певних ціннісних координат, на основі чого здійснюється вибір альтернативи дії [2, с. 54]. О. Новікова визначає соціальний ризик як ризик, об'єктом якого є соціальні права і (або) соціальні гарантії [3, с. 34].

У теорії "суспільства ризику" У. Бек стверджує, що в процесі розвитку сучасне індустріальне суспільство, характеризується розподілом благ, поступово витісняється "суспільством ризику", відмінною рисою якого є виробництво та споживання ризиків. На думку У. Бека, "суспільство ризику" починає формуватися тоді, коли ризики, вироблені індустріальним суспільством, починають виходити з-під контролю соціальних інститутів, що забезпечують безпеку індустріального суспільства, і домінувати в публічному та індивідуальному дискурсах [1, с. 24].

Німецький соціолог каже про те, що соціальні ризики являють собою не одноразові акти, а процеси, що мають певні фази: поширення і споживання ризику. Остання фаза — фаза споживання ризику — призводить до його накопичення і зростання. Отже, концентрація ризику веде до "ефекту бумерангу", тобто народжується зворотний зв'язок, і споживання ризику стає одночасно його початком і виробництвом.

На нашу думку, вдосконалення практики фінансування соціальної сфери необхідно починати з відпрацювання теоретичних позицій в цій області. Єдине, що може об'єднати різні теоретичні позиції в області економіки, соціальної сфери, — це предмет діяльності, який являє собою матеріальний захист громадян від негативного впливу соціальних ризиків. У зв'язку з цим соціальним ризиком є об'єктивна ймовірна подія у житті суспільства, що порушує усталені для громадян країни суспільні зв'язки і тягне за собою зміну їх матеріального (у бік зниження) або соціального становища. До соціальних ризиків відносять всі несприятливі події в житті людей, що випливають з усталених форм суспільних відносин. Яскравими прикладами їх

можна вважати старість і безробіття як причини втрати трудового доходу і зниження усталеного для даних громадян рівня особистих доходів; народження дитини та інвалідність як джерела виникнення додаткових витрат по відношенню до усталеного в суспільстві рівня особистих витрат (на догляд за дитиною і на ліки), що вимагають їх компенсації, і т. п. Хоча окремі події в житті людини з фізіологічних позицій і розцінюються як позитивні: старість (як довголіття людини), народження дитини, однак з економічних позицій ці події є додатковим матеріальним тягарем і в повній мірі відносяться до категорії соціального ризику.

Внаслідок цього оцінку економічних основ соціальної сфери слід проводити виходячи з аналізу процесів, що відбуваються у сфері управління соціальними ризиками. Наша позиція спирається на розгляд притаманних ризик-менеджменту способів управління ризиками, які застосовуються в тому числі і при управлінні таким специфічним та важливим об'єктом, як соціальний ризик.

1. Попередження ризику — усунення дії соціального ризику за рахунок збереження трудового доходу при реалізації страхового випадку. Даний спосіб управління соціальним ризиком прийнятний у розвиненій соціальній державі з високим рівнем добробуту громадян, що мають такий дохід, який зможе покрити будь-який матеріальний збиток від настання несприятливих умов, пов'язаних з даним соціальним ризиком.

2. Ігнорування ризику — відмова від будь-яких способів зниження впливу збитку від реалізації ризику. Свідома відмова від будь-яких цілеспрямованих дій держави по підтримці своїх громадян в період реалізації в їх житті соціального ризику характерний для країн раннього періоду цивілізації, що практично не має місця в сучасних розвинутих державах.

3. Поглинання ризику — пряме покриття суспільством матеріального збитку потерпілих громадян, коли держава забезпечує матеріальне існування своїх громадян, що дозволяє класифікувати даний спосіб управління соціальним ризиком як соціальне забезпечення. Соціальне забезпечення являє собою систему фінансування соціальної сфери за рахунок прямих асигнувань з державних і недержавних джерел. Характерною рисою механізму соціального забезпечення є те, що він базується на безеквівалентності відносин між надавачем та отримувачем соціальної допомоги.

4. Розподіл ризику — розкладка імовірнісної шкоди у просторі (між усіма членами суспільства) і в часі за допомогою механізму соціального страхування. Соціальне страхування — це сукупність особливих замкнутих перерозподільчих відносин між усіма громадянами країни з приводу формування за рахунок грошових внесків цільових соціальних страхових фондів, призначених для фінансування заходів по покриттю шкоди, що виникла внаслідок реалізації соціального ризику. Система соціального страхування передбачає еквівалентність фінансових відносин між надавачем та отримувачем соціальної допомоги, так як являє собою повернення зі страхових соціальних фондів громадянам частини заробітку, раніше у них вилученого. Тобто пенсіонер по старості через механізм соціального страхування отримує у вигляді пенсії частину свого заробітку, утримувану в нього протягом усього періоду трудової діяльності.

Розглядаючи перераховані способи управління соціальним ризиком, бачимо, що перші два являють собою непрямі методи державного управління соціальними процесами в суспільстві — небудь проведення активної соціальної політики, або дистанціювання від неї, тоді як третій і четвертий є прямими методами державної соціальної підтримки населення, що передбачають певні соціальні заходи, які слід об'єднати поняттям соціального захисту населення. Дане розмежування способів управління

соціальним ризиком викликає специфічні підходи в економічній науці до їх оцінки. Якщо непрямі методи державного управління соціальними процесами в суспільстві сприймаються досить однозначно і не вимагають глибокого аналізу, то прямі методи фінансування суспільством соціальної сфери сприймаються неоднозначно. В економічній літературі нерідко відбувається їх змішування.

Узагальнюючи наведені характеристики можна визначити "соціальний ризик" як особливий різновид ризику, де суб'єктом та об'єктом ризику є індивід, певна соціальна група або суспільство, ймовірність настання негативних наслідків для яких обумовлена невідповідністю індивідуальних (групових) соціальних дій процесам у навколишньому соціальному просторі, що протікає в умовах реально існуючої невизначеності, викликаної соцієтальної трансформацією.

Подальша деталізація визначення "соціальний ризик" і пов'язаного з ним понятійного апарату має відбуватися через виявлення і аналіз об'єктивних (зміни соціального простору, трансформація соціальної структури, системи соціальних відносин, соціокультурні трансформації) і суб'єктивних (ризико-орієнтована організаційна культура, комунікативна компетентність членів спільноти, індивідуальне і групове сприйняття ризиків) складових соціального ризику.

Запропонований в даній роботі підхід до виділення соціального ризику в особливу категорію іманентно властивих суспільству ризиків дозволяє точніше визначити саме поняття, так і можливі варіанти виникнення ризиків, їх вплив на життєдіяльність суспільства. Крім того, запропонований підхід дозволяє пояснити відмінності у сприйнятті окремих соціальних ризиків різними групами, а також мінімізувати проблему відмінностей в груповому та індивідуальному сприйнятті одних і тих же загроз. Наприклад, безробіття, розглянуто як один з видів соціального ризику, є безумовно негативною загрозою для індивіда. У той же час для суспільства певний рівень безробіття є необхідною умовою для ефективного функціонування ринку трудових ресурсів.

Використовуючи запропонований підхід, можливо якісно визначити "соціально прийнятний" рівень ризику, а стосовно до окремих спільнот оцінити загрози перевищення цього рівня.

Джерела

1. Бек У. Общество риска на пути к другому модерну / У. Бек. — М.: Прогресс-Традиция, 2000. — 267 с.
2. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємництві: монографія / В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко. — К.: КНЕУ, 2004. — 480 с.
3. Новікова О. Ф. Методика аналізу соціальних ризиків: монографія / О. Ф. Новікова, О. Г. Осауленко, І. В. Калачова та ін. — Донецьк: ІЕП НАН України, 2001. — 362 с.

Ю. Г. КАЛЬНИШ
д-р наук з держ. упр., проф., НАДУ при Президентові України

М. І. СИНИЦЯ
магістр держ. упр., НАДУ при Президентові України

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ІННОВАТИЗАЦІЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Технологічна інноватизація суспільства, держави, виробництва — процес, що супроводжує всю історію людства. Донедавна вона частіше називалася технічним прогресом, науково-технічною революцією, тобто обмежувалася конкретними проявами. Але з кінця XX ст., у зв'язку з розвитком і широкомасштабним освоєнням нових інформаційних технологій, усе виразніше вимальовується більше загальний процес — технологічна інноватизація. Технологічна інноватизація, на нашу думку, — це процес освоєння нових технологій у широкому сенсі, тобто у всіх сферах життєдіяльності людства, держави, суспільства.

Авторами сформовано теоретичну парадигму технологічної інноватизації системи державного управління України та виділено інтегруючу модель методики формування теоретичної парадигми з її подальшою еволюцією в емпіричну модель, для верифікації якої проведено експертне опитування.

Для проведення експертного опитування авторами складено анкету, що містить базові елементи теорії технологічної інноватизації системи державного управління в Україні у вигляді семи запитань:

1. Визначте галузь суспільних відносин в Україні яка реально потребує невідкладної технологічної інновації.

2. Який із видів управління частіше за все застосовується в системі державного управління сучасної України?

3. Які з управлінських технологій в системі державного управління України в останні роки зазнали найбільш відчутних інноваційних змін?

4. Які проблемно-орієнтовані принципи доцільно використовувати в процесі інноваційної технологізації державного управління в Україні?

5. Які із складових та функцій системи державного управління, перш за все, потребують інноваційних змін в сучасній Україні?

6. Які із засобів забезпечення технологічної інноватизації системи державного управління можуть бути найбільш ефективно застосовані в сучасній Україні?

7. Оцініть ефективність застосування в системі державного управління сучасної Україні інноваційних технологій. Оцініть актуальність впровадження цих технологій в державному управління України.

Експертне опитування проводилося двічі (восени 2015 та восени 2016 рр.) на базі Інституту підвищення кваліфікації керівних кадрів Національної академії державного управління при Президентові України. Опитування проводилося у письмовій формі анонімно у двох групах по 50 осіб. До складу першої групи входили керівни-

ки структурних підрозділів центральних органів виконавчої влади. До складу другої групи входили голови районних державних адміністрацій та їх заступники. При порівнянні результатів опитування обох груп суттєвих розбіжностей не виявлено, що свідчить про відсутність впливу на експертну думку державних службовців фахового спрямування їх професійної діяльності. Це дозволило об'єднати результати опитування обох експертних груп та узагальнити їх спільно.

Отже, в експертному опитуванні взяли участь 100 осіб, всі з повною вищою освітою. Четверо з них мають науковий ступінь, 13 — магістри державного управління. Враховуючи контингент експертів, більшість з них належить до категорій А і Б посад державних службовців, при цьому службовців категорії А було 11 осіб. З метою верифікації змісту самої анкети 10 експертів заповнили її шляхом інтерв'ю. При цьому додаткових запитань щодо змісту та порядку відповідей не виникало. При вибірці 100 осіб для генеральної сукупності державних службовців та інших фахівців, яких можна біло б вважати експертами в галузі державного управління, що в Україні орієнтовно становить близько 200 тис. осіб (без урахування службовців органів місцевого самоврядування і органів державної влади зі спеціальним статусом), може виникнути сумнів щодо достовірності результатів самого експертного опитування через значну статистичну похибку. Але, якщо взяти до уваги, що в Україні діє 490 районних державних адміністрацій і погодитися з тим, що дані нашого експертного опитування виражають думку не сукупності державних службовців, а лише керівників районних державних адміністрацій, при цьому групу в 50 осіб (працівників інших органів виконавчої влади) вважати контрольною, то експертна вибірка перевищує 10 % генеральної сукупності, а можлива статистична похибка становить не більше 0,5 %. За таких умов дані експертного опитування можна вважати цілком достовірними.

Результати аналізу узагальнених даних:

1. Переважна більшість експертів схиляються до думки, що в державному управлінні сучасної України домінує практика "постійних перевірок і вказівок", що здійснюються за методом "ручного керування". Такий підхід характерний для авторитарної системи управління у якій планування здійснюється за принципом "від досягнутого", без урахування стратегічних особливостей досягнення кінцевого результату.

2. На думку експертів найбільш відчутних інноваційних змін в системі державного управління сучасної України зазнали кадрові технології. Слід зазначити, що на шляху удосконалення кадрових технологій в державному управління Україні дійсно просунулася, про що зокрема свідчить нещодавно прийнятий в новій редакції Закон України "Про державну службу". Однієї з нових кадрових технологій може стати "Центр оцінки персоналу". Основна ідея даної технології в державному управлінні — провести державних службовців, які атестуються, через серію спеціально розроблених вправ, що моделюють основні сторони конкретного виду державно-управлінської діяльності.

3. Більшість експертів, розглянувши низку проблемно-орієнтованих принципів, вважає, що в процесі технологічної інноватизації державного управління, перш за все, слід застосувати принцип "розподілу повноважень і відповідальності" та "процедурності прийняття управлінських рішень". З'ясовано, що коли йдеться про принцип розподілу повноважень і відповідальності в сфері виконавчої влади, то його дія не зводиться виключно до субсидіарності. Принцип розподілу відповідальності в державному управлінні означає покладання відповідальності за прийняття та виконання окремих етапів державно-управлінського рішення на конкретні органи управ-

ління та конкретних посадових осіб відповідно до компетенцій та їх функціональних обов'язків, визначених нормативно. При цьому покладання виконання окремих заходів на конкретний орган управління, як правило, автоматично покладає на нього і конкретні форми відповідальності (з відповідними формами відшкодування негативних наслідків). Звертає на себе увагу той факт, що максимальна оцінка актуальності інноватизації на перевищила 50 %, що загалом може свідчити про певні позитивні зрушення сучасного етапу адміністративного реформування.

4. Серед функцій системи державного управління, на думку експертів, потребують інноваційних змін контролююча і організаційна функції. Варто також звернути увагу, що актуальність інноватизації жодної із наведених функцій не досягнула навіть 50 %, що також свідчить про ефективність адміністративної реформи, яка відбувається в Україні.

5. Експерти підтвердили актуальність організаційного забезпечення технологічної інноватизації державного управління. Поряд з тим, вони звернули увагу на значно більш високу актуальність кадрового забезпечення цього процесу. Виявлено, що в Україні спостерігаються наступні негативні тенденції: зменшення організацій, націлених на інноваційний розвиток; щорічне скорочення чисельності наукових працівників в економіці України; незначна частка виконаних науково-технічних робіт у загальному обсязі ВВП; щорічне зменшення питомої ваги обсягу науково-дослідних робіт.

6. Ефективність застосування інноваційних технологій в сучасній системі державного управління України лишається низькою, про що свідчать результати узагальнення експертної думки:

- жодна з названих інноваційних технологій в сучасній системі державного управління України не використовується ефективно (оцінки ефективності коливаються в діапазоні 1,9 — 2,4 бали);
- актуальність запровадження жодної з названих інноваційних технологій в майбутньому не перевищує середній показник (3,6 балів), що загалом може свідчити про тенденції "консерватизації" сучасної системи державного управління, яка гальмує як соціально-економічний, так і політичний розвиток країни. Загалом висновок може бути парадоксальним, але олігархічна система політичного управління, яка склалася нині в Україні, з одного боку, зацікавлена в розвитку економіки, адже це сприяє зростанню капіталу та його світової конкурентоспроможності, а, з іншого боку, зацікавлена в збереженні системи політичних і державно-управлінських відносин, яка забезпечує стабільність олігархічного режиму, але, саме через це, не сприяє швидкому економічному зростанню. На цьому шляху Україна не є унікальною, оскільки донедавна за таким сценарієм розвивалися більшість латиноамериканських країн;
- в ситуації, що склалася, експерти виділили групу інноваційних технологій, розвиток яких більш-менш задовольняє економічним і політичним умовам сучасної України, а саме: соціальне проектування, стратегічне планування і антикризове управління (регулювання). Оцінка ефективності цих технологій в сучасних умовах однаково низька, але в майбутньому — актуальність однаково висока і найвища серед інших технологій. Тому саме ці три інноваційні технології покладено у виділену базову модель технологічної інноватизації системи державного управління України.

7. Систему інноваційного розвитку державного управління доцільно побудувати у складі таких підсистем: державно-управлінського саморегулювання (забезпечення нормування та дотримання правил і вимог в інноваційній сфері державного управ-

ління та місцевого самоврядування та взаємодію підсистем); державно-управлінської освіти (підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації кадрів для системи державного управління та місцевого самоврядування); генерації знань з державного будівництва, державного управління та місцевого самоврядування (створення нових наукових державно-управлінських знань та технологій); позавладної інноваційної інфраструктури (фінансова, інформаційно-аналітична та експертно-консалтингова складові); державно-управлінських інформаційних мереж (забезпечення необхідною інформацією); організацій та підприємств (виробники, партнери, споживачі).

Джерела

1. Синиця М. І. Розкриття змісту поняття "технологізація державного управління" / М. І. Синиця // Науковий вісник АМУ. Серія: Управління. — К.: ВПЦ АМУ, 2011. — Вип. 2. — С. 290–299.
2. Синиця М. І. Підходи та принципи технологізації державного управління / М. І. Синиця // Наукові праці: науково-методичний журнал: науково-методичний журнал. — Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. — Вип. 153. Т. 165. Державне управління. — С. 45–51.
3. Кальниш Ю. Г., Синица Н. И. Концептуальные основы технологизации государственного управления / Ю. Г. Кальниш, Н. В. Синица // Современный научный вестник: Научно-теоретический и практический журнал. № 36 (175), 2013. Серия: Экономические науки. Государственное управление. — С. 40–47.

Н. В. КОЛЯДЕНКО
д-р мед. наук, доц., УАІСНС МАУП

Д. В. МАЛЬЦЕВ
канд. мед. наук

СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СІМЕЙ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ ІЗ ВАЖКИМИ ІНВАЛІДИЗУЮЧИМИ ЗАХВОРЮВАННЯМИ

Згідно з міжнародним та українським законодавством, дитина від народження має гарантовані державою невід'ємні права: на життя, на свободу і особисту недоторканість, на повагу до особистого і сімейного життя тощо. Однак, на жаль, не всі діти мають змогу в повній мірі користуватися цими правами, маючи обмеження своїх можливостей за станом здоров'я. За Законом України "Про реабілітацію інвалідів в Україні", дитина-інвалід — це особа віком до 18 років (повноліття) зі стійким розладом функцій організму, зумовленим захворюванням, травмою (її наслідками) або вродженими вадами розумового чи фізичного розвитку, що призводить до обмеження нормальної життєдіяльності та викликає необхідність надання їй соціальної допомоги і захисту. Цей Закон, відповідно до Конституції України, визначає основні засади створення правових, соціально-економічних, організаційних умов для усунення або компенсації обмежень життєдіяльності, викликаних порушенням здоров'я зі стійким розладом функцій організму, функціонування системи підтримання інвалідами фізичного, психічного, соціального благополуччя, сприяння їм у досягненні соціальної та матеріальної незалежності. Дітям-інвалідам законодавчо гарантується створення умов для досягнення або відновлення оптимального фізичного, інтелектуального, психічного і соціального рівня життєдіяльності, забезпечення законодавчо визначених прав, що має забезпечувати система реабілітації — комплекс медичних, психологічних, педагогічних, фізичних, професійних, трудових заходів, спрямованих на надання допомоги у відновленні та компенсації порушених або втрачених функцій організму, усуненні обмежень життєдіяльності для досягнення і підтримання соціальної і матеріальної незалежності, трудової адаптації та інтеграції в суспільство. Мірою спроможності особи з інвалідністю скористуватися реабілітаційними послугами, реалізувати можливості реабілітації є її реабілітаційний потенціал — комплекс біологічних, психофізіологічних і соціально-психологічних характеристик людини, а також факторів соціального середовища. Втім, існують діти із таким важкими психоневрологічними захворюваннями, що мова про інтеграцію в суспільство, тим більше трудову адаптацію, взагалі не йде — бо такі діти-інваліди без сторонньої допомоги не здатні не лише обслугувати самих себе, а й взагалі вижити. І ось такі діти-інваліди, реабілітаційний потенціал яких тяжіє до нуля, випадають із системи реабілітаційних заходів, в тому числі медичних, психолого-педагогічних, психологічних. Іноді їм у тій чи іншій мірі надаються послуги з фізичної реабілітації, що дозволяє підтримати до певної межі суто біологічне існування хворого організму. Весь тягар догляду за таким дітьми лягає на батьків — як правило, молодих осіб працездатного віку, які не завжди витримують таке випробування як морально, так і матеріально; як наслідок — сім'ї розпадаються, діти залишаються напівсиротами

або сиротами, потрапляють в інтернати, недоотримують належного лікування — і передчасно йдуть із життя. Сумна картина, безвихідна на перший погляд ситуація, яка в умовах сучасної економічної кризи все більше приваблює голоси прибічників евтаназії, що є неприпустимим з погляду біоетики. Але ж чи існує альтернатива? Так, звісно існує. Зокрема, нашими дослідженнями підтверджено можливість лікування та реабілітації такого важкого генетично обумовленого психоневрологічного захворювання спектру аутизму, як синдром Ретта, доведено наявність значного реабілітаційного потенціалу в таких дітей. Встановлено, що генетичні вади спричиняють не саме захворювання, а своєрідний імунодефіцит, що відкриває ворота герпесвірусній інфекції; наслідком хронічного герпесвірусного енцефаліту стає демієлінізація, що клінічно проявляється відповідними психоневрологічними феноменами. Сьогодні існують препарати, що дозволяють не лише зміцнити імунний опір нейровірусам, але й відновити втрачену мієлінову оболонку, що підтверджується даними МРТ. Відновлення структури мозку дає сподівання на відновлення його функції. Так, це тривалий процес, але ж не безнадійний. Нами розроблено лінійку розвиваючих методик, завдяки яким діти із синдромом Ретта залучаються до участі в навчальній, творчій діяльності, заохочуються до спілкування, починають включатися в життя сім'ї, цікавитися що відбувається навколо. Тобто, перспектива є. Однак комплексний лікувально-реабілітаційний підхід потребує чималих витрат — як грошей на дорого вартісні ліки та засоби фізичної реабілітації, так і часу на постійні розвиваючі заняття. Самотужки родини важко хворих дітей подолати цю проблему не в змозі. Благодійні фонди не бачать вигоди в допомозі таким дітям. Створення громадських організацій також не є найкращим виходом у даному випадку, тому що такі захворювання є досить рідкісними, і проблемні сім'ї відокремлені одна від одної значними відстанями. Соціальні мережі дозволяють налагодити спілкування, і нам, незважаючи на те, що родичі важкохворих дітей, як правило, інтровертовані в своєму горі, вдалося створити щось на зразок служби психологічної взаємодопомоги. Але це крапля в морі.

Отже, існує актуальна потреба, насамперед, у проведенні ґрунтовних наукових досліджень щодо напрямків підвищення реабілітаційного потенціалу важко хворих дітей-інвалідів шляхом пошуку нових етіопатогенетично обгрунтованих лікувально-реабілітаційних методик, створення системи реабілітаційних навчально-розвиваючих закладів для таких дітей, а також забезпечення на державному рівні доступності сучасних, життєво важливих, однак дороговартісних лабораторних досліджень та способів лікування дітям-інвалідам, які цього потребують.

М. В. КРАВЧЕНКО
д-р наук з держ. упр., проф., НАДУ при Президентові України

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДЯН

В українському суспільстві сучасні соціальні проблеми накопичувалися десятиліттями і нині маємо ситуацію, яку важко розв'язати одномоментно. До причин критичного стану можна віднести: несформованість правової держави, яка є передумовою для соціально орієнтованого державного управління; концептуальна неусвідомленість соціальної складової державної політики; відсутність стратегії та тактики діяльності держави у сфері соціальних відносин; суперечливість нормативно-правової бази соціального спрямування; ресурсний дефіцит (фінансово-економічний, управлінський, інституційний) одночасно з нераціональним його використанням; постійне зовнішнє позичання коштів і, зрештою, принизливе зовнішнє управління [1]; схильність до корупції; механічне застосування іноземного досвіду без врахування національних особливостей; відсутність аналізу соціальних наслідків при прийнятті управлінських рішень тощо.

Очевидно, що соціальна ситуація загострилася у зв'язку з подіями на Сході України та в Криму. Соціальне самопочуття, рівень та якість життя громадян погіршилися. У 2014 році ВВП України знизився на 6 %, а в 2015 році — на 10 %, при цьому на 20 % зменшилося споживання і на 30 % втратили обсяги імпорту. У 2015 р. народилося на 13,3 % менше дітей, ніж у довоєнному і докризовому 2013 р. За 2015 рік рівень бідності за критерієм розрахункового прожиткового мінімуму зріс удвічі, сягнувши 59,3 %, а рівень абсолютної бідності у 50 % є межею соціальної безпеки [2].

Нині Україна належить до країн з високим рівнем бідності, особливістю якої є значне скорочення доходу більшості працюючого населення, яке при цьому зберігає відносно високий соціальний статус. Традиційними "групами ризику" залишаються мешканці малих міст, багатодітні сім'ї, сім'ї з маленькими дітьми. Водночас відбулося раптове зубожіння майже 5 млн осіб (з 6 млн мешканців зони АТО) через миттєву втрату житла, майна, доходів. 1,7 млн внутрішньо переміщених осіб змінили місце проживання в межах країни, в окремих регіонах України частка переселенців сягає 10 %. Половина переселених осіб є непрацездатними, серед них 30 % діти, 20 % — особи з інвалідністю та громадяни похилого віку [3, с. 101–102; 4, с. 71]. Усі вони потребують належного соціального захисту — вирішення житлових проблем, питань працевлаштування, надання різних видів соціальної допомоги, пенсійного забезпечення, доступу до соціальних, медичних, освітніх послуг, надання психологічної допомоги тощо.

Соціальна допомога, пільги та субсидії не захищають малозабезпечених осіб від бідності, а програмами соціальної підтримки охоплено більше 70 % домогосподарств. Розрахунковий (з інфляцією) прожитковий мінімум для пенсіонерів майже вдвічі перевищує законодавчо встановлений, тобто майже 80 % пенсіонерів перебувають за межею бідності. Залишається значна поляризація між найбагатшими та найбіднішими верствами населення, між містом і селом, столицею та регіонами.

Отже, збільшилася питома вага нижчого класу, що становить загрозу для суспільної стабільності — нерівність за доходами спричиняє нерівність у доступі до основних

соціальних благ, ресурсів, до реалізації основних прав, впливаючи на зростання рівня злочинності, асоціальної поведінки громадян тощо. Низькі стандарти рівня життя призводять до прискореної втрати внутрішніх резервів соціально-економічного розвитку через зменшення працездатного населення, професійних кадрів, зниження купівельної спроможності, зменшення внутрішніх інвестицій, об'єктів соціальної інфраструктури тощо.

Щорічне збільшення соціальних видатків суттєво не позначається на зниженні рівня бідності та підвищенні соціальної безпеки громадян, оскільки рівень інфляції "з'їдає" підвищення соціальних стандартів.

Очевидно, що потрібні глибокі, системні, комплексні зміни в державі та заходи щодо підвищення рівня соціальної безпеки українських громадян. Важливо завершити військовий конфлікт на Донбасі та спрямувати всі зусилля на досягнення в Україні стійкого та всеохоплюючого зростання, яке включає підвищення спроможності економіки на основі її модернізації, раціонального використання природних ресурсів, забезпечення продуктивної зайнятості, створення сучасних робочих місць з гідною оплатою праці, здійснення збалансованого перерозподілу суспільних благ.

Зниження соціальної нерівності та зменшення рівня майнового розшарування громадян, в першу чергу, має відбуватися через зміну політики доходів за допомогою їх перерозподілу (запровадження прогресивної шкали оподаткування для громадян, тобто чим вищі доходи — тим вища ставка оподаткування; зниження податкових ставок для підприємців, ліквідація податкових привілеїв; введення адекватного податку на нерухомість, предмети розкоші тощо). Сучасна політика оподаткування позитивно впливатиме на збільшення надходжень до державного та місцевих бюджетів і відрахувань до соціальних страхових фондів, на зменшення трудової міграції та еміграції висококваліфікованих спеціалістів, на зниження безробіття тощо. Підвищення доходів незаможних громадян позначиться на збільшенні купівельної спроможності на товари національного виробництва, що сприятиме розвитку вітчизняної економіки і, як наслідок, зростанню попиту на робочу силу.

Запровадження адекватної політики формування доходів надасть поштовху до зростання економічної та соціальної безпеки працездатних осіб на основі власної ініціативи та створення рівних можливостей в економічній сфері. Продуктивна зайнятість і сучасна система підготовки та перепідготовки працівників дозволить створити умови для соціальної мобільності громадян, для свободи соціальної поведінки, активності та підвищення соціального статусу, забезпечить раціональне використання трудового потенціалу. Високооплачувана та захищена на робочому місці працездатна особа забезпечить належну якість продукції та конкурентну продуктивність праці, а також стимулюватиме вітчизняного виробника до збільшення обсягів виробництва та створення нових робочих місць, що веде до зростання ВВП.

Підвищенню соціальної безпеки громадян України сприятиме перегляд підходів до надання соціальних послуг та системи пільгового забезпечення. Реформа системи соціальних послуг і соціального обслуговування передбачає перенесення центру уваги з фінансування державних закладів на якісне задоволення потреб одержувачів соціальних послуг, розширення діапазону та джерел фінансування цих послуг та підвищення ефективності їх надання.

Реформування системи пільг передбачає розмежування фінансування соціальних і професійних пільг. Важливо здійснити упорядкування класифікації соціальних пільг за принциповими ознаками — фінансовим і майновим станом отримувачів пільг, ступенем дієздатності, способом і формою надання пільг, видами та джерелами фінансування тощо. Тобто надання пільгам не привілейованості, а адресності як

допомоги тим, хто найбільше її потребує. Професійні пільги варто оплачувати не за рахунок державного бюджету, а перевести їх на бюджет підприємств. Такі заходи сприятимуть значній економії державних коштів і дадуть можливість перерозподіляти ресурси для малозабезпечених та соціально вразливих верств населення. Тим більше, що за останні роки з'явилися ще дві категорії, які потребують посиленого соціального захисту — це учасники АТО та внутрішньо переміщені громадяни.

До основних напрямів діяльності органів державної влади у сфері посилення соціального захисту військовослужбовців, які беруть участь у АТО віднесено: створення та належне адміністрування єдиного реєстру учасників АТО, що дозволить забезпечити їм та їхнім сім'ям соціальний захист та гарантії; побудова ефективної моделі грошового забезпечення військовослужбовців; створення дієвого механізму забезпечення житлом військовослужбовців та їх сімей; підвищення ефективності існуючої системи пільг та компенсацій для учасників АТО та членів їхніх сімей; удосконалення механізму вирішення соціальних проблем в умовах військового навчання, несення бойової та допоміжної служби; створення системи психологічної та фізіологічної реабілітації; забезпечення санаторно-курортним лікуванням.

Подоланню соціальної нерівності і підвищенню соціальної безпеки українського суспільства сприятиме вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб. Актуальними залишаються питання створення та ведення Єдиної інформаційної бази даних; формування установок у переселенців щодо пристосування до нових умов нормальної життєдіяльності у регіонах тимчасового перебування; створення реєстру розміру збитків (майнової шкоди) втрат, завданих внутрішньо переміщеним особам з метою повернення громадянам майна (компенсації його вартості); створення умов для повернення до місць постійного проживання переселенців після завершення воєнний дій; забезпечення соціально-психологічної підтримки внутрішньо переміщених сімей; розробка довгострокової комплексної державної програми допомоги та соціальної адаптації вимушено переміщених осіб у випадку продовження воєнних дій та неможливості повернення на місце їх постійного проживання тощо.

З нашої точки зору запропоновані заходи та механізми дадуть можливість підвищити рівень соціальної безпеки громадян України.

Джерела

1. Власюк В. Власний шлях трансформації // Дзеркало тижня. — 14.10.16. — № 37(283). — С. 9.
2. Аналітична доповідь до щорічного послання Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2016 році". — К.: НІСД, 2016. — 688 с. [електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. niss. gov. ua/content/ articles/files/poslanya_new-cc2e3.pdf
3. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році". — К.: НІСД, 2015. — 684 с.
4. Донбас і Крим: ціна повернення: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна, О. С. Власюка, Е. М. Лібанової, О. М. Ляшенко. — К.: НІСД, 2015. — 474 с.

П. Н. ЛИСОВСКИЙ
д-р филос. наук, доц., ИМОЛ, МАУП

ТАЙНА РАЗУМА СЕРДЦА: КРИПТОАНАЛИЗ ФЕНОМЕНОЛОГИИ МУДРОСТИ

Сегодня значительная часть людей теряется в жизненном водовороте, болезненно реагируют на разные мелочи, быстро утомляются и с трудом восстанавливают свои силы. Человек так системно устроен, что ему необходимо постоянно расширять сенсорно-умственные возможности мудрого сознания. При этом, именно тревога появляется тогда, когда рушится природная целостная связь с окружающим миром, поскольку такой человек не может самореализоваться. Страх же возникает, когда человек рискует оказаться в состоянии тревоги, которой на социогенном уровне нельзя избежать, ее нельзя обойти, через нее необходимо пройти как через определенную точку бифуркации. Тревога предупреждает не только о риске погибнуть, но и об открывающихся новых возможностях. Тот, кто впадая в отчаяние, замыкается в себе и теряет силу духа. Поэтому, именно автономная творческая личность способна гуманно преодолевать собственные преграды.

Несомненно то, что стоит стремиться к жизни без страха, но вовсе не очевидно, что стоит стремиться к такой жизни, из которой была бы полной мерой **извлечена** тревога как жизненно важная задача для человека. Более того, в своем онтологическом развитии человек проходит через существующие экзистенциональные измерения (страдания) природного мира, в котором естествознательная сфера науки является совокупно матричным исследованием субстанции Природы.

Хотя живая природа изобретает бессознательно и эмпирически, за необозримый срок эволюции биосферы она смогла создать совершенные творения.

Человеческое здоровье представляет собой совокупность физических, духовных, материальных и социальных состояний. Люди должны жить в гармоничном единстве с окружающими их вещами — только в этом случае они перестанут болеть.

Именно ментальная медицина высоко ценится еще со времен Древней Греции. При этом очень важный фактор — это успокоение ума с целью облегчения процесса заживления душевных и физических ран, поскольку ум повышает рассудочные способности сознания в силу упорядоченности мыслительного процесса.

Это позволяет гуманному человеку декодировать информационные программы здоровья и процесса долголетия. Когерентность спектрально-частотной активности разума сердца из Вселенной позволяет выявлять, формулировать наращивать экстрасенсорные и ясновидящие способности такого человека, ведь предпочтение только умственной деятельности над физической приводит к сосредоточению на работе ума без уделения должного внимания сердцу. Фокусировка лишь сознания ума как рационального компонента сознания удерживает человека в нелинейном состоянии, что имеет пагубное следствие: жесткий, сугубо “холодный” ум наносит точечный удар по тонкому миру иррациональных составляющих сознания (переживаниях, страданиях) как недостаточной рефлексии для сердца.

У каждого человека есть свое объяснение Вселенной. Чтобы приблизиться к осознанию действительной тайны бытия, необходимо отождествить видение мира всех людей. Имея контакт со всеми своими творениями Вселенная, как космическая голограмма, содержит информационный капитал о сущих вещах пространственно-временного бытия.

Когда человек страдает, исходя из экзистенционального измерения, он мобильно входит в обитель знания, размышления.

Поэтому важно подчеркнуть, что манипулировать (оперировать) закодированной информацией относительно состояния здоровья человека определенным образом подвластно лишь **феноменологу**, который на расстоянии передает живительно энергетический поток информации на расстоянии посредством своего духовного капитала мудрости. Такое спонтанное дистанционное зондирование объектов используется многими спецслужбами, в которых используется метод голографии в криптологии. Ведь манипуляция сознанием содержит как спекулятивные составляющие, так и гуманные.

При голографии возникает фотоизображение предмета в лучах лазерного света, и создается объемное изображение вследствие интерференции световых волн, что существенно для феноменолога. Такие **феноменологи** обладают необычным объемом памяти в сознании ума сердца, создавая перед собой отчетливую ментальную дистанционную картину, что является прерогативой разведывательной и контрразведывательной деятельности спецслужб.

Современный человек в системе выборочной неопределенности должен уметь воспользоваться полезной составляющей феномена риска, определяя временно-пространственные координаты определенных опасностей. Ведь превентивный человек умеет автономно распознавать в недалеком будущем умысел в поведении жизненного мира: доброжелательный или спекулятивный. Выявление такой зоны риска — важная задача для феноменальных рецепций разума сердца, в которых, благодаря бифуркационному моменту истины, человек многовекторно развивается.

В современных условиях глобализационных изменений, очень важно сохранить жизнестойкость ума сердца. При этом необходимо иметь мобильное гуманное мышление в результате свободы выбора и оптимизации принятия рисковых решений. Внутренний мир такого человека должен быть помехоустойчив по причине центробежной силы гравитации, состоящей из суммы моментов Истины многовекторного “торсионного” поля развития творческой личности. Индуцировать сознание разумом сердца на жизненно активные участки Вселенной и распознавать при этом положительные и отрицательные участки способен только мудрый Человек в координатах боготворческих и природотворческих знаний. Создавая такую генеративную целостность познания мира именно человеческий разум сердца является центробежной силой мудрости, в результате которой дискретные участки автономных боготворческих и природотворческих сил сбалансированы между собой в нелинейно-устойчивой системе Вселенной. В системе такой Вселенной, в которой происходят космогенные процессы геодинамики, человеческий разум сердца способен комплексно оценивать и прогнозировать техногенные и космогенные деформации различных минералов в органическом мире.

При этом используется метод триангуляции в системе техно-космогенной геодинамики, что позволяет оптимизировать геометрическую конфигурацию соответствующего участка Вселенной как содержание априорной информации. Это зависит

от физико-химических особенностей флюида, а также других факторов как стратегический прорыв в будущее.

Литература

1. Аксельрод А. Ю. Кислород в нашей жизни. — М.: Знание, 1977. — 112 с.
2. Кисляк Н. С., Ленская Р. В. Клетки крови у детей в норме и патологии. — М.: Медицина, 1971. — 176 с.
3. Михайлов В. Г. Тайны крови. — М.: Знание, 1982. — 160 с.
4. Руководство по гематологии в 2-х тт. — М.: Медицина, 1985. — 448 с.

Ю. О. МЄЛКОВ
д-р філос. наук, доц., УАІСНС МАУП

ІННОВАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМА

Говорячи про контури інновації сучасного українського суспільства, не можна оминути питання про сутність самого феномена інновації, про правомірність та межі застосування цього терміна до суспільних реалій сьогоденної України, до розвитку вітчизняної економіки, тенденцій реформування місцевого самоврядування, застосування інформаційних технологій у повсякденному житті соціуму. Справа в тому, що дане поняття частіше вживається сьогодні в дискурсі політичному та публіцистичному, ніж виступає предметом ретельного соціально-філософського дослідження — подібного до того, як, скажімо, термін "нанотехнології" використовується скоріше саме неспеціалістами в галузі фізичної науки, в якості вельми абстрактного й невизначеного гасла, навіть можна сказати, ідеологеми.

Як відомо, поняття "інновація" було вперше використано в 1911 р. Йозефом Алоїзом Шумпетером для позначення "нових комбінацій", нових способів застосування вже наявних джерел ресурсів [4, *70*]. В подальшому, у працях 1930-х років, австрійсько-американський дослідник уточнив і доповнив це своє поняття: інновація — це встановлення нової виробничої функції, виробництво нових форм товару, запровадження нових засобів організації такого виробництва [5, *62*]. І новий товар, і нове виробництво, і нові ринки — все це риси саме економічного розвитку, який за своїм інтенсивним характером протистоїть категорії економічного зросту як явищу в суті своїй екстенсивному.

При цьому притаманний Шумпетерові економоцентризм, його приналежність до напряму апологетики "вільного ринку" не могли не позначитися на такому розумінні феномена інновації, яке були запозичене в нього й сучасною соціальною думкою та превалює аж до сьогодні. Визначальною особливістю подібного підходу до розуміння інновації виступає акцентування на ринково-виробничому аспекті будь-чого нового, що з'являється чи може з'явитися в суспільстві. Виявляється, що новаторство є справою виключено підприємців, які, таким чином, перетворюють якийсь винахід не стільки навіть на фактор економічного розвитку та радикальної трансформації виробничих сил, скільки, просто кажучи, на джерело прибутку. Власне новаторство в більш повному, філософському, конкретному розумінні цього слова, як *створення чи відкриття* нового, опиняється в цьому випадку не більш аніж "сировиною для інновації", за виразом Й. А. Шумпетера [5, *77*]. При чому інноваційність як постійний розвиток, як невгамовний пошук нових і нових способів оновлення й удосконалення економіки та виробництва пояснюється та обґрунтовується виключно орієнтацією на помноження матеріального прибутку підприємця — оскільки кожна окрема інновація здатна приносити прибуток компанії, що її запровадила, лише протягом досить обмеженого часу [5, *69*].

Можна зазначити, що витлумачене таким чином поняття інновації виявляється вельми абстрактним: оцінювати будь-яку нову річ, від наукових ідей до засобів виробництва, лише мірою їх ринкового "успіху", лише кількісними показниками суто

економічної вигоди від їх запровадження в торгівельну мережу виступає значно обмеженим підходом до окреслення контурів суспільної інновації. Не дарма поняття інновації в його екстраполяції з економічної сфери буття соціуму на розвиток усього суспільства в цілому, здійсненій у XX ст. послідовниками Й. А. Шумпетера та прибічниками тієї ж ліберально-ринкової традиції, виглядає дещо сумнівним у дзеркалі філософської рефлексії; як зазначає один із вітчизняних дослідників: "Інновації не потрібна апологія, їй потрібна критика" [3, *122*].

Передусім така критика проясняє й нетотожність суто економічної інновації суспільній як такій: творчий імпульс, креативне начало, наявне в висхідній ідеї, втиснене в площину ринкового капіталізму, перекладене мовою прибутку, просто вгасає. На мій погляд, інновація відноситься до творчості подібного до того, як інформація відноситься до знання. Не випадково ці два поняття однаково популярні й широко використовуються для позначення сучасного суспільства, що воно йменується також і суспільством споживання [1]. Як інновація виступає як творчість, зведена до одного-єдиного виміру — виміру прибутку, який вона здатна приносити капіталісту (що він сам, як правило, є не автором її, а лише покупцем і користувачем), — так само й інформація виявляється знанням, вимірюваним у грошовому еквіваленті, придатним до використання в якості товару, придатним до споживання — іншими словами, знанням відчуженим, дегуманізованим.

Крім того, розповсюдження обмеженого за своєю конотацією поняття "інновація" на суспільний розвиток в цілому залишає нерозв'язаним суперечність цього поняття та концепції "інноваційного суспільства": згідно діалектиці, будь-яке створення нового, будь-яка творча діяльність можуть існувати та проявлятися лише на ґрунті й на тлі вже наявного. Конкретна інновація беззмістовна поза контекстом традиції: строго кажучи, "інноваційного суспільства" як суспільства, що характеризується *лише* оновленням усього й усіх, існувати не може у принципі.

Іншими словами, інноваційність як характеристика суспільного розвитку не є й не може бути представлена в якості *самоцінності*. Вона набуває сенсу лише на фундаменті того набора цінностей, який уже наявний на момент запровадження конкретної інновації в конкретній сфері людської діяльності. Так, та ж класична інновація в економіці заснована на цілій системі економічних цінностей, що знайшли своє відображення в концептуалізації теорії ринкового капіталізму. Ці смисли та цінності можуть цілком і не усвідомлюватися спеціалістом з економічної науки, який розробляє теорію, що не виходить за межі відповідної парадигми, — але мислитель більш широкого профілю, який рефлексує з приводу такої теорії та з приводу екстраполяції її понятійного апарату на все суспільство в цілому, не може ігнорувати значення таких смислів. Так, інновація в шумпетерівському сенсі — теж аж ніяк не самоцінність, але просто засіб для досягнення справжньої, суто економічної, капіталістичної цілі — отримання прибутку, — і вже ця ціль "виправдовує" всі засоби для свого досягнення, зокрема й інновацію.

В суспільстві ж у цілому, зокрема й у сьогоденному українському соціумі, діють в якості атракторів соціальної самоорганізації різні цілі, які, звичайно, не зводяться до мети діяльності одного лише підприємця. При цьому інноваційність як більш глобальна характеристика розвитку відповідає цінностям техногенної цивілізації, орієнтованої, на відміну від цивілізації традиційної, на постійний приріст знання та технологій. В цьому аспекті інновація як гіпотетична смислова основа буття суспільства не віддільна від фундаментальних цінностей людської культури [2], і будь-які інновації — як економічні, так і технологічні, наукові, виробничі, — здатні набувати сенсу лише в контексті довгострокової перспективи розвитку людства як такого —

зокрема, з урахуванням ціннісної орієнтації на подолання глобальної екологічної, соціальної кризи. Інновація в більш вузькому, традиційному сенсі, що заснована на короткострокових і вкрай обмежених цілях і цінностях, таких як максимізація прибутку підприємця на вільному ринку, протистоїть інновації в широкому смислі, що може бути обґрунтована лише метою гуманістичної трансформації сучасного технологізму й економоцентризму в напрямі до суспільства всезагального добробуту. І таке нове суспільство, чиї контури вже вимальовуються, вже самоорганізовуються в хаосі сучасності, цілком здатне виступати суспільством особистості, суспільством творчості — а потому суспільством водночас традиційним і інноваційним.

Джерела

1. Мей К. Інформаційне суспільство. Скептичний погляд: Пер. з англ. / К. Мей. — К.: К. І. С., 2004. — 220 с.
2. Мелков Ю. А. Инновационное общество и его смысловые, ценностные и нравственные основания / Ю. А. Мелков // Totallogy–XXI. Постнекласичні дослідження. — Вип. 23. — К.: ЦГО НАН України, 2010. — С. 133–150.
3. Феномен інновації: освіта, суспільство, культура: Монографія / За ред. В. Г. Кременя. — К.: Педагогічна думка, 2008. — 472 с.
4. Шумпетер Й. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры): Пер. с англ. / Й. Шумпетер. — М.: Прогресс, 1982. — 455 с.
5. Schumpeter J. A. Business Cycles. A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process / J. A. Schumpeter. — New York; Toronto; London: McGraw-Hill Book Company, 1939. — 461 p.

Н. Б. ОТРЕШКО
д-р соц. наук, доц., УАІСНС МАУП

К. Р. КОТИК
магістрантка, УАІСНС МАУП

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРІТ В УКРАЇНІ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Турбота і захист дітей, які відчувають себе сиротами є серйозним викликом для створення ефективної соціальної політики сучасної держави. Можна стверджувати, що карта сучасного сирітства перетинається з контурами глобальної бідності, нерівності, на основі поневірянь і маргіналізації. Зовнішні втручання повинні в першу чергу вирішувати структурні причини бідності та маргінальності, а не посилення нерівності за допомогою селективної підтримки дітей-сиріт в економічно вразливих громадах. Однією з головних проблем для державної політики є інтеграціє дітей-сиріт у суспільство, навіть після виходу із будинків сімейного типу.

З дитинства ці діти відчувають, що вони покинуті та нікому не потрібно, бо якщо їх залишили рідні батьки, то взагалі кому вони потрібні в цьому світі. Зростаючи, у кругу собі подібних діти-сироти вже налаштовуються на певний стиль життя і частіше за все не вірять в світле майбутнє та в можливість досягти успіху. Мінуси традиційних дитбудинків — ізольованість від зовнішнього світу та змушеність дітей проживати разом без достатньої емоційної підтримки та прив'язанності. Якщо так, то чи є вихід з цієї ситуації? Сьогодні можемо з певністю стверджувати, що так, шляхи ці є. І вони вже успішно реалізовуються та функціонують у більшості країн світу, в тому числі і в Україні.

"Наразі головне завдання суспільства та держави полягає в повному усуненні інтернатів, та перехід на альтернативні методи виховання дітей-сиріт. Ці методи спрямовані передусім на те, щоб розвинути в дитині найкращі якості та сформувати в майбутньому повноцінну особистість. Зазвичай альтернативні методики виховання максимально наближені до сімейної моделі співжиття. В ідеалі це класична родина — мама та тато" [1, 196].

Прикладом подібної системи виховання є інтернати сімейного типу, де багато дітей живе з прийомними батьками. Не підлягає сумніву і той факт, що саме сімейні форми виховання надають більше стартових можливостей для дитини, її подальшої соціальної адаптації. Дитина готується до самостійного життя щоденно. Її самооцінка та значимість свого "Я" в родині зростають. У дітей сімейних форм виховання є "відчуття" дому, вони знають, що їх тут чекають, розуміють, що є підтримка "за спиною" і, що вони не одні, вони розраховують на батьків і в духовному, і в матеріальному відношенні. Прийомні батьки та батьки-вихователі намагаються донести до дітей, що родина — це головне у житті. У вихованців дитячих будинків сімейного типу більш відчутна підтримка сім'ї в подальшому навчанні та працевлаштуванні, а також у вирішенні житлових проблем.

Але слід помітити, що після виходу з дитячих будинків сімейного типу, прийомних сімей, дитячих будинків діти залишаються покинуті напризволяще, за ними вже

не наглядають, і вони слабо пристосовані до самостійного життя в соціумі. У кращому випадку діти навчаються у коледжах на повному державному забезпеченні.

Після закінчення строку перебування вихованців у дитячому будинку сімейного типу в разі відсутності у них права на житло органи опіки (піклування) забезпечують вихованців дитячого будинку сімейного типу протягом місяця у позачерговому порядку впорядкованим соціальним житлом [2]. У реальності його отримують одиниці, тому що в місцевих органах відсутні кошти, які б надавали можливість виконувати ця прогресивну законодавчу ініціативу.

З нашої точки зору, після прийняття закону про децентралізацію місцеві органи влади навряд чи зможуть вирішувати проблеми забезпечення сиріт житлом, а тому найкращий варіантом може стати створення громадських організацій на місцях, які б займалися залученням закордонних меценатів та спонсорів для придбання житла. Також б було запотрібно створення соціально-психологічного консультативних центрів, які б орієнтували дітей-сиріт на майбутнє, допомагали соціалізуватися та вибрати напрямок майбутню професію чи подальше навчання у вищому навчальному закладі. Головна ж мета — налаштування дітей-сиріт на досягнення успіху у житті та створенню повноцінної сім'ї в майбутньому.

Прикладом сучасної вдалої моделі соціалізації дітей-сиріт є діяльність міжнародної благодійної організації СОС Дитячі містечка (англ. SOS Children's Villages, нім. SOS-Kinderdorf). Мета організації — захист дітей, що залишилися без батьківської опіки, захист їхніх прав та інтересів, сприяння розвитку цих дітей. SOS Children's Villages є одною з найбільших міжнародних неурядових фундацій: згідно з дослідженням Financial Times, у 2004 році організація посідала 33 позицію поруч із UNICEF, Amnesty International, Caritas, USAID [3]. Україна також входить до країн в яких поширює свою діяльність ця організація. Програма СОС Дитячі Містечка України включає такі напрямки роботи:

- робота з сім'ями, які опинились у складних життєвих обставинах;
- створення та забезпечення діяльності об'єднання дитячих будинків сімейного типу;
- супровід молоді, яка вийшла з різних форм сімейного влаштування;
- організація прийомної сім'ї термінового влаштування;
- впровадження міжнародних стандартів з захисту прав дітей.

Окремим напрямом діяльності СОС Дитячі Містечка України є молодіжна програма [3]. В її межах проводяться заходи щодо формування у молоді навичок самостійності у різних сферах життя: планування часу, особистого бюджету, раціонального використання коштів, створення сім'ї, збереження здоров'я, професійної підготовки.

Програма складається з трьох етапів.

Перший етап передбачає:

- професійну орієнтацію; допомогу у виборі майбутнього місця професійного навчання;
- відпрацювання соціальних та життєвих навичок, необхідних для самостійного життя;
- визначення часу та умов виходу з-під опіки батьків-вихователів, прийомних батьків.

Другий етап, етап напівсамостійного проживання, включає індивідуальний супровід молоді після виходу з-під опіки батьків-вихователів або прийомних батьків. Супровід здійснюється підготовленими наставниками. В ході супроводу молоді люди можуть отримати фінансову підтримку для отримання професійної освіти,

підвищення кваліфікації, практичного досвіду роботи та організації тимчасового проживання. Обов'язковою частиною цього етапу є однорічний супровід на першому робочому місці. Третій етап — подальше відслідковування життєвих історій випускників Програми СОС Дитячі Містечка.

Молодіжна програма СОС Дитячі Містечка м. Київ нараховує 31 особу.

В 2016 році було розпочато реалізацію молодіжної програми і в СОС Дитячі Містечка в Луганській програмі. На разі в містечку виховуються 14 молодих людей. Така молодіжна програма є гарним прикладом для подальших проектів місцевої влади, тому що зараз найгострішою проблемою є інтеграція молоді у суспільство. Якщо не допомогти молоді соціалізуватися та стати частиною суспільства, то всі кошти, які витрачаються на соціальні допомоги будуть марними. Та й навпаки буде зростати кількість соціально незахищених дітей, тому що чим більше вихідців із інтернатних закладів не зможуть знайти свій шлях до професії та створити свою сім'ю, тим більша загроза, що їхні діти можуть повторити їхню долю.

Джерела

1. Доля І. М. Дитячі будинки сімейного типу: механізм подолання соціального сирітства в Україні / І. М. Доля // Стратегічні пріоритети. — 2009. — № 2(11). — С. 195–199.
2. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу/ Постанова Кабінет Міністрів України від 26.04.2002 № 564; ред. від 09.08.2016, підстава 458–2016-п. [Електроний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: http: // zakon5. rada. gov. ua/laws/show/564–2002-п
3. Офіційний сайт СОС Дитячі містечка [Електроний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: http: // www. sos-childrensvillages. org
4. Молодіжна програма СОС Дитячі Містечка [Електроний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: http: // sos-ukraine. org/ua/nasha-robota/molodizhna-programa

О. І. ПАРХОМЕНКО-КУЦЕВІЛ
д-р наук з держ. упр., Інститут проблем державного управління та місцевого самоврядування НАДУ при Президентові України

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ПРОВЕДЕННЯ КОНКУРСІВ НА ПОСАДИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Система державної служби України на сьогодні переживає суттєві системні трансформації, адже змінюються не лише певні процедури та механізми розвитку кадрів державної служби, а й концепція інституту державної служби. Тому, важливим та актуальним питанням у даному контексті є забезпечення систему державної служби України якісними та професійними кадрами через відкриті та прозорі процедури конкурсів.

На даний час існує проблема розробки та впровадження критеріїв оцінювання результатів конкурсних процедур та прозоре інтерпретування таких оцінок. Слід зазначити, що інновації, які визначені у чинних нормативно-правових актах України не дали можливості прозоро та об'єктивно оцінювати певні компетенції, визначені у сучасному законодавстві.

Відповідно до Порядку проведення конкурсу на зайняття посад державної служби конкурс проводиться поетапно: прийняття рішення про оголошення конкурсу; оприлюднення рішення про оголошення конкурсу; приймання документів від осіб, які бажають взяти участь у конкурсі; попередній розгляд поданих документів на відповідність встановленим законом вимогам; проведення тестування та визначення його результатів; розв'язання ситуаційних завдань (крім категорії "В"); проведення співбесіди [2].

У зазначеному Порядку чітко визначені оцінки за певні процедури.

Попередній розгляд поданих документів на відповідність встановленим законом вимогам є об'єктивною процедурою, водночас з метою запобігання наріканням, що така процедура є упередженою, доцільно функції з визначення відповідності документів кандидатів поставленим вимогам делегувати приватним підприємствам з підбору персоналу (які мають відповідні ліцензії на таку діяльність). Це надасть можливість зробити таку процедуру неупередженою та зменшить навантаження роботи на служби управління персоналом органів влади.

Наступний етап конкурсних процедур є проведення тестування. Тестування є комп'ютерним. Питання для кожного учасника тестування обираються автоматично з переліку питань [2]. Таким чином, даний механізм оцінювання конкурсної процедури є прозорим та об'єктивним.

Слід зауважити, що інші механізми оцінювання конкурсних процедур є дещо незрозумілими та суб'єктивними.

Так, для оцінювання результатів розв'язання ситуаційного завдання використовується така система:

- 2 бали виставляється кандидатам, які виявили глибокі знання та успішно розв'язали ситуаційне завдання;
- 1 бал виставляється кандидатам, які розв'язали ситуаційне завдання в обсязі, достатньому для подальшої роботи;

- 0 балів виставляється кандидатам, які не розв'язали ситуаційне завдання в установлений строк [2].

Однак, відсутні еталони, за якими вважається, що ситуаційне завдання успішно розв'язано. Таким чином, оцінювання виконання певного ситуаційного завдання відбувається на рівні конкретного фахівця, що залучений до конкурсної комісії або Комісії з питань вищого корпусу державної служби, тобто суб'єктивно. На нашу думку, доцільно було б у Порядку проведення конкурсу на зайняття посад державної служби чітко вказати конкретні критерії оцінювання. Так, наприклад, при виконанні ситуаційних завдань претендент повинен використовувати спеціальне законодавство та прийняти оптимальне рішення, яке він також проаналізував.

На нашу думку, під час ситуаційного завдання слід оцінювати наступні компетенції:

1) Інформаційний потенціал: робота з законодавчою базою та її правильне застосування; структурування інформації; акуратність у оформленні документа; уміння без викривлень сприймати і передавати інформацію; уміння робити висновки на основі отриманої інформації.
2) Мислення: здатність оцінити обсяг робіт та виділених на їх виконання ресурсів; уміння послідовно та логічно мислити.
3) Знання законодавчої бази України з певних питань.

Окремо слід зупинитися на критеріях оцінювання співбесіди.

Співбесіда проводиться з метою оцінки відповідності досвіду, досягнень, компетенції, особистих якостей вимогам до професійної компетентності кандидата та до відповідних посадових обов'язків.

Для оцінювання кожної окремої вимоги до професійної компетентності на співбесіді використовується така система:

- 2 бали виставляється кандидатам, які відповідають вимозі;
- 1 бал виставляється кандидатам, які не повною мірою відповідають вимозі;
- 0 балів виставляється кандидатам, які не відповідають вимозі [2].

Таким чином, співбесіда також оцінюється суб'єктивно членами конкурсної комісії або Комісії з питань вищого корпусу державної служби. Жодних критерії оцінювання у Порядку проведення конкурсу на зайняття посад державної служби не визначено.

На нашу думку, під час співбесіди можливо оцінити:

- комунікаційні здібності кандидата: вміння встановлювати контакт; вміння слухати та відповідати на поставлені питання; уміння ясно, чітко та структуровано викладати інформацію; навички переконання; навички презентації;
- самоорганізацію: стресостійкість, вміння контролювати власні емоції; уміння формулювати власні цілі; вміння конструктивно реагувати на критику в свій адрес; розуміння своїх сильних та слабких сторін;
- професійну етику: дотримання принципів поваги до людської гідності; чесність, відкритість, справедливість; прагнення до вирішення поставлених завдань і відповідальність за якість і результати роботи; дотримання норм і правил ділового етикету.

Слід звернути увагу, що постановою Кабінету Міністрів України від 22 липня 2016 р. № 2016 р. затверджені Типові вимоги до осіб, які претендують на зайняття посад державної служби категорії "А" [3], наказом Національного агентства України з питань державної служби 6 квітня 2016 р. № 72 затверджений Порядок визначення спеціальних вимог до осіб, які претендують на зайняття посад державної служби категорії "Б" і "В" [1].

Серед вимог до претендентів є вимоги щодо лідерства (наявність лідерських навичок). Водночас, зазначену компетенцію не можливо виявити лише шляхом співбесіди чи ситуаційних завдань. Таку навичку можливо оцінити на підставі, наприклад, характеристики з попереднього місця роботи або декілька таких характеристик. Теж саме стосується компетенції щодо впровадження змін та управління організацією роботи та персоналом. Тому, потребує уточнення не лише критеріїв оцінювання компетенцій осіб, які претендують на посади державної служби, а й самі компетенції, адже вони повинні бути оціненими саме за допомогою вказаних у чинних нормативно-правових документах методах (тестові завдання, ситуаційні завдання та співбесіда).

Тому, на нашу думку, співбесіду має проводити незалежний експерт з відповідним досвідом та стажем роботи з метою уникнення призначення "своїх" людей та необ'єктивності проведення оцінювання співбесіди.

Окремо слід зазначити, що існує проблема формування якісного складу комісії з відбору кадрів на посаду державної служби. На нашу думку, до конкурсної комісії слід залучати психологів, менеджерів з приватного сектору, спеціалістів з менеджменту персоналу. Це надасть можливість якісно підходити до оцінювання претендентів на посади державної служби та забезпечити професійний підхід в оцінюванні всіх конкурсних процедур.

Джерела

1. Порядок визначення спеціальних вимог до осіб, які претендують на зайняття посад державної служби категорій "Б" і "В": наказ Національного агентства України з питань деражвної служби від 6 квітня 2016 р. № 72 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // zakon0. rada. gov. ua/laws/show/z0647–16
2. Порядок проведення конкурсу на зайняття посад державної служби: постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2016 р. № 246 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // zakon2. rada. gov. ua/laws/show/246–2016-%D0 %BF
3. Про затвердження Типових вимог до осіб, які претендують на зайняття посад державної служби категорії "А": постанова Кабінету Міністрів України від 22 лип. 2016 р. № 448 [Електроний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. kmu. gov. ua/control/uk/cardnpd?docid=249211354

Є. В. ПЕРЕГУДА
д-р політ. наук, проф., завідувач кафедри політичних наук, КНУБА

ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ ЯК ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИЧНА ТЕХНОЛОГІЯ: ДО ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Енергетична політика була однією з важливих складових політики України в роки незалежності. Цьому сприяли висока енергомісткість економіки, залежність від зовнішнього постачання енергоресурсів. Після Євромайдану статус проблематики енергоефективності зріс значною мірою і цей напрям перетворився на один з центральних у діяльності влади.

Енергоефективність має потужний потенціал щодо інноваційного розвитку України. Її реалізація стимулює розробку та впровадження нових технологій у різних сферах суспільного життя. Йдеться не лише про технічні рішення, а й механізми їх впровадження.

Водночас постає питання, наскільки це є предмет суспільствознавчих, зокрема політичних, досліджень, в центрі яких відносини з приводу влади. Детальний аналіз сфери енергоефективності та енергозбереження свідчить, що зв'язок між нею та предметом соціальних наук існує й дуже тісний.

У вузькому смислі енергоефективність та енергозбереження — явища не лише ефективного використання енергоресурсів, які ззовні надходять у різні сфери суспільства, а й використання внутрішніх ресурсів цих сфер. Тому ці явища тісно пов'язані з потребами громадян, що є передумовою інтересу до них соціальних наук, оскільки для задоволення потреб люди вступають у соціальні зв'язки. В ході їх розбудови формуються інтереси соціальних груп. Це не лише споживачі, виробники або винахідники технічних рішень. Ринок останніх потребує регулювання, а відтак управлінських рішень. Учасниками цього процесу є органи влади. Крім того, щоб їх рішення були ефективними, суб'єкти ринку об'єднуються в групи (асоціації, партії) та тиснуть на владу.

Потреби виникають не лише спонтанно, а й можуть навіюватися суспільними структурами, що пов'язане з перетворенням предмету навіювання на цінність [7, с. 407]. Формування відносин у сфері енергоефективності пов'язане з перебудовою свідомості суспільства. Важливу роль у цьому відіграють органи влади, громадські асоціації. Таким чином вони формують соціальні комунікації, а отже, й саме суспільство.

Висновок полягає у тому, що енергоефективність та енергозбереження — це сфера політичної взаємодії. Її суб'єктами є органи державної влади, місцевого самоврядування, партії, громадські асоціації, які віддзеркалюють інтереси соціальних груп — винахідників, виробників, постачальників, споживачів енергоресурсів та технічних рішень. Завданням науки є дослідження політичних інтересів цих груп, механізмів політичної взаємодії їх репрезентантів, соціальних інститутів, які регулюють цю сферу тощо.

Окремі соціальні науки вже приділяли увагу до сфери енергоефективності. Головним чином це стосується економічної теорії та державного управління. Так, О. Суходоля досліджував енергоефективність у безпековому контексті, Г. Дмитрен-

ко — щодо стимулювання об'єднань співвласників будинків (ОСББ). Інші аспекти вивчали В. Жовтянський, С. Денисюк, М. Ковалко та ін. В. Струк здійснив дослідження понятійного апарату політики енергоефективності на місцевому рівні. У політології ці питання майже не вивчалися, крім окремих розвідок автора [5]. Але це не означає, що у ній відсутні дослідження, від яких слід відштовхуватися. До таких досліджень належать насамперед інтерпретації теорії груп інтересів, неоінституціоналістські розробки впливу інститутів на цілі політичних акторів, концепції громадянського суспільства, символічної політики тощо.

Щодо стану енергоефективності в Україні зазначимо наступне. Попри рішення у цій сфері, які ухвалювалися у попередні роки, він залишається критичним. Найбільш скрутною є ситуація у житлофонді. Втрати енергії при його опаленні оцінюються у 60 %, або $3 млрд. щорічно [6, с. 5]. В Україні діють найнижчі тарифи на енергоресурси, що зумовлює величезні субсидії. У 2015 р. вони склали 18 млрд. грн., або 3,1 % держбюджету, у 2016 р. — 35 млрд., або 5,1 % [6, с. 11].

Але житлофонд є й найперспективнішим об'єктом політики енергоефективності. Він включав понад 6,5 млн. індивідуальних та близько 240 тис. багатоквартирних будинків. Термомодернізації з них потребують понад 80 % [1]. Витрати на термомодернізацію індивідуальних будинків оцінюються у $28 млрд., багатоквартирних — $17 млрд. [6, с. 8]. В осяжній перспективі Україна не отримає таких коштів ззовні. Держбюджет також не має достатніх ресурсів. У 2016 р. уряд виділив на ці цілі понад 1 млрд. грн., у 2017 р. — 400 млн.

Відтак значну відповідальність за впровадження заходів з енергоефективності та енергозбереження на себе має взяти суспільство. Це зумовлює необхідність громадянської консолідації у цій сфері. Передумовою цього є певний стан суспільної свідомості. Водночас соцопитування свідчать про суперечливий стан громадської думки у цьому питанні. З одного боку, за даними USAID у 2014 р. готові були інвестувати у енергоефективність за умови співфінансування держави 52 % українців, за рахунок інвестиційної складової — 23 %, пільгових кредитів — 18 %, з іншого — 80 % покладають відповідальність у цій сфері на бізнес та державу [6, с. 42].

У 2014–2017 рр. важливим інструментом енергоефективності, які держава обрала для реалізації відповідної політики, стали програми "теплих кредитів". Водночас реалізація цих програм наштовхується на певні проблеми. Якщо в частині програм для фізичних осіб фіксують навіть перевиконання намічених планів, то активність юридичних осіб, а саме колективів мешканців будинків, щодо залучення вказаних кредитів відстає.

У зв'язку з цим зазначимо, що енергоефективність — не лише утеплення вікон у квартирах та встановлення квартирних лічильників. Насамперед це колективні дії — утеплення під'їздів, дахів, заміна комунікацій, контроль прибудинкових територій, тобто управління спільною власністю. І саме ця сфера найбільш витратна. Тому активність об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ) дуже важлива.

Водночас статистика свідчить про повільний розвиток ОСББ в роки незалежності. Хоча законодавство санкціонувало їх створення ще у 1990-тих роках, станом на сьогодні ОСББ, за даними Мінрегіону, створені лише у 17 тис. будинків [3]. Серед причин стримування процесу 64 % респондентів називають відсутність ініціативних мешканців, 61 % — недосконалість правової бази, 31 % — перепони з боку місцевої влади. Ще 50 % вважають причиною недостатню обізнаність мешканців щодо ОСББ [2]. Ці дані вказують як на особливості менталітету українців, так й на недостатність дій влади та громадянського суспільства щодо створення ОСББ.

Намагаючись прискорити створення механізму як реалізації політики енергоефективності, так й управління житлово-комунальним господарством в цілому, влада у 2015 р. ухвалила закон [4], що зобов'язував мешканців до липня 2016 р. створити ОСББ та вирішити, управляти будинком самотужки, обрати керуючу компанію. Якщо мешканці не приймали такого рішення, керуючу компанію мала призначити мерія. Проте ступінь активності мешканців будинків не вписувався у визначені хронологічні межі, і набуття чинності вказаними положеннями було перенесене на рік.

Останніми місяцями фіксується в цілому позитивна динаміка щодо залучення ОСББ "теплих кредитів". Проте емпіричні дослідження свідчать, що в цілому їх недостатньо щодо реалізації вказаного закону та, відповідно, суттєвого прориву щодо впровадження політики енергоефективності. Це змушує зробити висновок, що найближчими роками активізація суспільства у цьому напрямі зростатиме, але недостатньо швидко, відтак роль держави залишиться визначальною щодо реалізації політики енергоефективності й від якості її рішень значною мірою залежатиме, чи будуть вони підтримані суспільством. Серед можливих рішень можна назвати санкціонування нових форм громадських об'єднань щодо залучення "теплих кредитів", стимулювання створення керуючих компаній, зокрема збільшення терміну укладання договорів з управління житлом тощо.

Джерела

1. В Україні близько 90 % багатоповерхівок потребують термомодернізації [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. kmu. gov. ua/control/uk/publish/article?art_id=248889563&cat_id=244277212
2. Держпідтримка ОСББ до впровадження енергоефективних заходів: досягнення та перспективи / Пост-реліз ГК "Опора" від 22 березня 2016 р.
3. Ефективне управління багатоквартирними будинками [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // jkg-ukraine. com. ua/efektivne-upravlinnya-bagatokvartirnimi-budinkami. html
4. Закон України "Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку" від 14 травня 2015 р. № 417-VIII // Відомості Верховної Ради. — 2015. — № 29. — Ст. 262.
5. Перегуда Є. В. "Комунальна революція": деякі параметри громадянської участі / Є. В. Перегуда, С. Д. Місержи // Politicus. — 2016. — № 1. — С. 122–125.
6. Проект Концепції Фонду Енергоефективності: Розроблено Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. — К., 2016. — 90 с.
7. Bourdieu P. Sur le pouvoir symbolique / P. Bourdieu // Annales. Economic. Societe. Civilisations. — 1977. — № 3. — P. 405–412.

І. С. ПІЛЯЄВ
д-р політ. наук, доц., ІМВЛ МАУП

ЦІННІСНА ДИХОТОМІЯ “СХІД–ЗАХІД” ТА ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ НА ДОНБАСІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПОСТНЕКЛАСИЧНОЇ МЕТОДОЛОГІЇ

Для постнекласичного глобалізованого наукового пізнання характерна проблематизація традиційних розрізнень реальності на суб’єктивну і об’єктивну, духовну та тілесну, живу й неживу, природну та штучну. Така самоорганізація смислів сучасної науки за допомогою “синергетичної рефлексії” [1, 10], що раніше становила сферу майже неподільного панування релігії та містики, на початку XXI століття впритул наблизилася до прозріння універсальних законів макрокосму, мікрокосму та соціального світу.

В останній третині XX століття синергетикою були відкриті топологічно нетривіальні об’єкти (т. зв. дивні атрактори), що радикально змінюють звичні уявлення про простір. Кожен із цих об’єктів є нерегулярною, самоподібною структурою, малі частини якої в довільному збільшенні є подібними до неї самої. Такі об’єкти були названі фракталами (лат. *fractus* — подрібнений, дробовий), а їх нетривіальна топологічна властивість — фрактальністю. Наприкінці XX століття в результаті міждисциплінарного дослідницького буму стало ясно, що універсальність є загальною властивістю просторових об’єктів, а фрактали є типовими для природи та соціуму. Фрактальну структуру мають макрокосм (зіркові кластери, галактики, всесвіт) і мікрокосм (всі макромолекули, геном людини, структура ДНК, води, світла, звуку, електромагнітних хвиль тощо). Фрактальність тотожна існуванню масштабної просторової інваріантності: частина будь-якого фракталу повторює ціле з деяким коефіцієнтом подібності [2]. Це стосується в тому числі і простору людської діяльності: соціального, економічного, історичного, геополітичного, культурного тощо. Постмодерній епосі притаманна наростаюча фрактальність віртуальних культурних феноменів, якими сповнена суспільна свідомість (міфи, архетипи, релігійні, моральні, політичні, наукові ідеї, цінності, соціальні проекти тощо) з її варіаціями приватно-ціннісної скороминущості.

Вищезазначений фрактально-синергетичний методологічний підхід дозволяє за емпіричним нагромадженням різновимірних, нелінійних траєкторій суперечностей та конфліктів, що характеризують сучасну добу структурних шоків в політичній та безпековій архітектоніці Східної Європи, роздивитися певні універсальні історичні парадигми, що обумовлюють генезу, розвиток та перспективи й нинішнього україно-російського конфлікту. Зокрема, в зазначеній методологічній системі координат збройний конфлікт на Донбасі виступає фрактальною локалізацією історичної парадигми протистояння Заходу і Сходу, що в аксіологічному та цивілізаційно-культурному вимірі принаймні останніх двох з половиною тисячоліть виражене в дихотомії “Європа — Китай”, а протягом Нової історії — “Євроатлантична спільнота — Євразійська спільнота, як екстраполяція Великого Китаю” (сьогодні інституціоналізованого в рамках ШОС).

Як відомо, монгольська навала на Русь в середині XIII сторіччя, що живилася не лише найсучаснішими озброєннями, а й технологіями управління великими зовніш-

німи просторами, країнами та народами, запозиченими з підкореного монголами Китаю, призвела до поділу Русі між Ордою і Європою.

Видатні російські мислителі (Г. Федотов, М. Бердяєв, М. Трубецькой, О. Толстой, М. Покровський, Л. Гумільов, Г. Вернадський та ін.) вважали Московську державу з часів Івана III прямою спадкоємницею не великокняжого Києва, а імперії Чингізідов, що успадкувала і реалізувала в нових історичних умовах привнесені монголами із завойованого ними Китаю принципи ефективного управління великою імперією (причому не власне Китаєм, а саме підкореними територіями), в якій співмешкали різні народи Східної Європи та Азії. Відлунням китаєцентризму була система ярликів на Русі, впроваджена Золотою Ордою.

Ментально-ціннісна генетика Московської великодержавності від Орди не змінилася і з виходом на авансцену європейської політики Російської імперії: хоча остання запозичила у Європи безліч символів та культурних артефактів, але самодержавна природа царської влади-власності зберіглася.

Території Київської Русі після її розпаду упродовж століть акумулювалися навколо гостро конфліктуючих центрів: умовно європейського (Галицько-Волинська Русь, Велике князівство Литовське, Польща, Річ Посполита, Австрія, Австро-Угорщина, знову Польща) та євразійського (Володимиро-Суздальська Русь, Велике князівство Московське, Російське царство, Російська імперія). Лише нетривалий історичний період — в 1939–1941 та 1944–1991 роках — ці центри знаходилися у форматі єдиної держави — СРСР. Таким чином, протягом понад сім століть після монгольської навали спостерігаємо не лише цивілізаційно-культурну та геополітичну альтернативність, біполярність, а й чітку фрактальність історичного та етнокультурного розвитку простору колишньої давньоруської держави.

Ця дихотомія особливо гостро виявилася в ході Громадянської війни на теренах України, що настала за Жовтневим 1917 року переворотом у Петрограді. За цивілізаційною природою це була боротьба “не на життя, а на смерть” між ординсько-євразійською Росією більшовиків та примкнулих до них абсолютистів-імперців (в особі десятків тисяч колишніх царських офіцерів і генералів, частини царської інтелігенції та чиновництва, що свідомо примкнули до більшовиків через свої месіансько-імперські переконання [3, 579]) і Європейською Руссю-Україною, котра хоча й не надовго, але цілком символічно в серпні-листопаді 1920 р. об’єдналася на прозахідній (схваленій представниками Антанти) платформі визнання державності УНР та союзних дій Армії УНР і Руської армії П. Врангеля проти більшовиків.

Прикметно, що з початком навесні 2014 року збройного протистояння на Донбасі російсько-неоімперській знаковій символиці “Русской весны” і “Русского мира” майже відразу була протиставлена смислова символіка “іншого”, в тому не етнонаціональному, а культурно-цивілізаційному та аксіологічному розумінні, яких цьому терміну надав відомий норвезький суспільствознавець Івер Нойманн [4]: в травні-червні 2014 р. переважно з активістів Самооборони Євромайдану було сформовано окремий батальйон “Київська Русь” Міноборони України, який взяв участь у бойових діях в районі Слов’янську, на Луганщині та в районі Дебальцева. Так само дихотомія європейської та ординсько-московської Русі чітко простежується й у конфесійно-аксіологічній площині через загострення протистояння Церков УПЦ, як складової Руської Православної Церкви Московського Патріархату, та УПЦ-КП, що підпорядкована Патріарху Київському та всієї Руси-України.

На нашу думку, цей фрактальний дуалізм (дихотомія) цінностей онтологічних, моральних, політичних, геополітичних орієнтацій буде наростати, причому як між Україною та Росією, так і всередині Росії. Завдання влади та громадянського сус-

пільства в Україні — недопущення подальшої фракталізації зазначеної дихотомії в Україні, зґуртування суспільства та української політичної нації навколо європейських цінностей Русі-України.

Для запобігання та профілактики громадянських конфліктів у різних регіонах України вбачається за доцільне побудова, на основі історичних, соціологічних, політологічних даних, регіональних та локальних моделей зазначеної фрактальної дихотомії європейських та евразійських цінностей, конкретних параметрів та пропорцій їх реалізації та віртуалізації, визначення напрямів та сили планованих інформаційно-політичних та соціально-психологічних впливів в різних регіонах України з метою актуалізації та посилення перших (європейських) та нейтралізації других (евразійських).

Джерела

1. Свирский Я. И. Нелинейный мир постнеклассической науки и творческое наследие Ж. Делеза. Автореферат... докт. филос. наук / Я. И. Свирский. — М.: Институт философии РАН, 2004. — 44 с. — С. 10.
2. Афанасьева В. В. Пространство: новейшая онтология / В. В. Афанасьева, К. В. Кочелаевская, А. Г. Лазерсон. — Саратов: Издательский Центр "Наука", 2013. — 223 с.
3. Шульгин В. В. Последний очевидец: Мемуары. Очерки. Сны / Сост., вступ. ст., послесл. Н. Н. Лисового. — М.: ОЛМА-ПРЕСС Звездный мир, 2002. — 588 с.
4. Нойманн И. Использование "Другого": Образы Востока в формировании европейских идентичностей / Ивэр Нойманн. — М.: Новое издательство, 2004. — 240 с.

В. Ж. ПОПОВ
д-р іст. наук, проф., ІМВЛ МАУП

СОЦІАЛЬНА ПОВЕДІНКА В УМОВАХ СУСПІЛЬНОЇ КРИЗИ

На рівні буденного життя в кризових умовах люди шукають шляхи пристосування до подій зовнішнього світу. Вони намагаються зберегти обставини приватного домашнього життя, можливість реалізації яких залежить не тільки і не стільки від них самих, скільки від характеру епохи та рівня соціально-економічного розвитку суспільства.

Настання надзвичайного часу звужує ресурси для нормального існування, робить його рідкісним привілеєм. Виживання поступово стає головним мотивом людської поведінки. В екстремальних умовах відбуваються певні зміни у поведінці людей: люди стають ляльками, яких смикають за ниточки справжні гравці, як-от біологічні інстинкти, економічні процеси, зовнішні накази, результати соціалізації.

У вирішальні моменти людської історії у суспільстві відбувається вибух патології, поки все не заспокоїться знову до того стану, який є підвладним "науці", тобто у "нормальних" умовах поведінка має є не більше, ніж вектором "об'єктивних сил", що механічно повторюються та повністю передбачаються. У кризову епоху "об'єктивне" замінюється ірраціональністю, яка відмовляє в існуванні та впливі людському вибору. Людські дії є комбінацією необхідного, нав'язаного та раніше засвоєного з "неортодоксальними" та творчими рішеннями проблем людського існування [1].

Ослаблення влади, та загострення почуття незахищеності обертаються нагнітанням афекту у поведінці населення. Мінливість та ненадійність життя різко скорочують можливості людини планувати і прогнозувати його, змушуючи дедалі покладатися на удачу.

Наслідком цього є перебудова психіки та моделі поведінки, агресивність, огрубіння стереотипів поведінки. Дещо осібно стоять техніки самообмеження, або заощадження ресурсів. Стає важливим не тільки отримати продукти, чи інші предмети масового попиту, а й гранично ощадливо витрачати їх, максимально обмежуючи власні потреби.

Доводиться забути колишні стандарти споживання, відмовитися від побутових звичок, включаючи уявлення про затишок житла і манери одягатися, вдаватися до найбільш економічної рецептури приготування їжі.

Почуття невпевненості посилюється інформаційним перевантаженням пересічних громадян. Пошук сенсу подій, що відбуваються, для орієнтації в навколишньому середовищі стає питанням життя і смерті, іноді в буквальному значенні цього слова. Населення знемагає від нерозуміння того, що відбувається. Інтерпретація того, що відбувається, є важливою поведінковою технікою зняття стресів.

"Ідеологічне" забезпечення виживання в кризі наділяє сенсом відверте безглуздя того, що відбувається, забезпечує орієнтацію в світі з такими цінностями, що втратили непорушність, рятує від почуття безпорадності і відчаю в агресивному середовищі. Червоною ниткою через весь період кризи проходить недовіра до влади, яка постійно зростає.

В умовах життя у період кризи шляхом трансформації власних потреб формується так звана "культура бідності". Вона включає формування самообмеження потреб, ви-

роблення звички за принципом “хочу тільки те, що можу”, що допомагає зняти стрес незадоволених бажань. Блокується таке негативне відчуття, як заздрість. Потреби переорієнтуються на духовну сферу — поглиблення та розширення духовних запитів збагачує життя, компенсує відчуття її неповноти через матеріальні обмеження [2].

За П. Сорокіним, “репресований тваринний інстинкт чинить тиск на ті гальма, які утримують людину від крадіжки, брехні, поїдання забороненої їжі тощо. І той, хто ніколи не крав, стає злодієм та бандитом; той, хто соромився простягнути руку, стає жебраком; віруючий припиняє поститися; той, хто завжди дотримувався закону, пориває з ним; аристократ, подолавши у собі відчуття ганьби, йде на ринок, щоб продати пару штанів; той, хто соромився їсти на вулиці, тепер робить це запросто; той, хто раніше зневажав людей, тепер просто лестить їм, аби отримати скибку хліба тощо” [3].

Особливістю повсякденної поведінки одночасно зі змінами, на які указував П. Сорокін, залишаються звичайні прагнення та звичні справи. Це зауважив і М. М. Зощенко у своїй повісті “Мішель Синягін”: “Насправді, читач якийсь такий з вусиками у його спокійний час не зможе правильно уявити нашого життя. Він, напевно, вважатиме, що ми весь час у землянках сиділи, горобців їли і вели якесь немислиме, дике життя, сповнене щоденних жахів та катастроф. Щоправда, слід прямо сказати, що багато хто й не мав так званого особистого життя, віддаючи всі сили і всю волю для своїх ідей і для досягнення мети. Ну а ті, що більш дрібні, приловчилися, пристосувалися й намагалися потрапити в ногу з часом для того, щоб пристойно пожити та побільше поїсти” [4].

На особливості поведінки людей в умовах катастрофи звернув увагу Е. Канетті. Для прикладу він описав ситуацію пожежі у театральній залі. Однакова й очевидна для всіх небезпека породжує однаковий для всіх страх. Якщо біда відбувається у театрі, то маса людей приречена на загибель. Двері можуть одночасно пропустити тільки одного або декількох осіб. Тож енергія втечі сама по собі перетворюється на енергію відштовхування. Руйнування маси найяскравіше проявляється у буйстві індивідуумів, коли кожний б’ється сам за себе. Чим лютіше людина бореться за власне життя, тим зрозуміліше, що вона бореться проти інших, які заважають їй з усіх боків [5].

Наслідками соціальної напруженості стають такі чинники, як фізіологічна дезадаптація певних верств населення до труднощів та соціальних змін, що приводить до погіршення соціально-демографічної ситуації та здоров’я населення; психофізіологічна дезадаптація населення, яка набуває вигляду неусвідомлених масових психічних станів у разі спроби пристосуватися до негараздів та соціальних змін (тривожність, компенсаторні реакції, агресія, апатія); соціально-психологічна дезадаптація, що відображає усвідомлену конфліктність деяких верств населення і виявляється у підвищеній політизації, страйках, масовій незадоволеності і песимізмі, міграції, еміграції, зростанні злочинності.

Джерела

1. Шанин Теодор. Революция как момент истины. Россия 1905–1907 гг. — 1917–1922 гг. / Теодор Шанин; [пер. с англ.]. — М.: Весь Мир, 1997. — 560 с. — С. 473–474.
2. Рева Г. В. Український соціум: загрози екстремальних ситуацій: [монографія] / Г. В. Рева, В. К. Врублевський, В. П. Ксьонзенко. — К.: Інформаційно-видавничий центр “Інтелект”, 2003. — 432 с. — С. 122.
3. Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество / П. А. Сорокин. — М., 1992. — С. 274.
4. Зощенко М. Сентиментальные повести / М. Зощенко. — Азбука, Азбука-Атикус, 2012. — С. 76.
5. Канетти Э. Масса и власть / Э. Канетти; [пер. с нем.]. — М.: Издательство Ad Marginem, 1997. — 528 с. — С. 31, 32.

Є. О. РОМАНЕНКО
д-р наук з держ. упр., проф., Президент Всеукраїнської асамблеї докторів наук з державного управління

І. В. ЧАПЛАЙ
кандидат наук з державного управління, УАІСНС МАУП

ФІЛОСОФІЯ ЖИТТЯ ТА ЇЇ ШИРОКЕ ЗВЕРНЕННЯ ДО ПРОБЛЕМ ІСНУВАННЯ ЛЮДИНИ

В історико-філософській літературі останніх десятиліть вираз "філософія життя" вживається в декількох значеннях, які розрізняються, головним чином, не змістом, а об'ємом. По-перше, його відносять майже до всієї ірраціоналістичної філософії з початку XIX століття до другої половини XX ст. По-друге, так називають філософську традицію, що йде від А. Шопенгауера, Р. Вагнера, Ф. Ніцше, і, що набула найбільшого поширення в кінці XIX — на початку XX сторіччя. Вираз "філософія життя" означає філософію, яка прагне зрозуміти філософію як життя, або як рефлексію на життя. По-третє, вираз "філософія життя" використовується для найменування філософських переконань Ф. Ніцше, В. Дільтея, А. Бергсона, Г. Зіммеля, О. Шпенглера та їх найближчих послідовників. Хронологічно йдеться про останню третину XIX і першу третину XX століття. Історично "філософією життя" може бути визначений філософський напрям, що склався в останній третині XIX ст. Сучасні енциклопедичні видання підтримують третє значення поняття "філософії життя" і визначають його як "напрямок в західно-європейській філософській думці, що склався в останній третині XIX ст., в Німеччині, і здобув популярність, головним чином, у першій третині XX ст." [1, с. 56].

На нашу думку, "філософія життя" — це ірраціоналістичний напрямок, що позначає філософію, в центрі якої перебувають "практичні", соціально-етичні і ціннісні проблеми. Він виник як реакція на кризу класичного західного раціоналізму. Найбільшого поширення філософія життя набула в першій чверті XX ст. У подальшому, цей напрямок втрачає свою самостійність і його принципи використовуються екзистенціалізмом, персоналізмом, феноменологією і, особливо, філософською антропологією. Філософія життя, як поняття, було вперше введене німецьким ідеологом, мислителем Фрідріхом Ніцше. Ніцше вважають засновником цього напряму у філософії XX століття. Сам філософський напрямок почав формуватися у Німеччині, а потім у Франції, у другій половині XIX століття. Продовжувачами цього напрямку стали видатні філософи Шопенгауер, Дільтей, Бергсон, Шпенглер, Зіммель.

Поштовх для розвитку цієї течії дав Артур Шопенгауер, виклавши свої ідеї у філософській праці під назвою "Світ як воля і уява". В його праці можна прослідкувати спроби виходу за межі класичного раціоналізму, історико — культурного оптимізму, панлогізму. Його ідеї про волю як основу світу, уяву про життєву силу людського буття зробили значний вплив на формування філософського напрямку — філософії життя [1, с. 145–146].

Відправною точкою мислення цього напряму не були питання про бога, духа, а, перш за все, були питання, що торкалися іншого — діючої людини. Було здійсне-

но спробу пояснення виникнення світу з людини, її екзистенційних особливостей, ціннісної орієнтації. Це породило коло проблем, що мали важливе значення для самої філософії життя. По-перше, це були антропологічні, культурологічні напрямки. Представниками цих напрямків використовувалися дві категорії:

1) життя;

2) воля.

Обидві категорії, як не дивно, почали замінювати інший напрямок — буття.

Даний напрямок інтерпретує поняття "життя" дещо неоднозначно. Життя, перш за все, розглядається як цілісний процес, первинна дійсність. У філософському напрямку категорія "життя" до кінця не є визначеною. Допускаються навіть інтерпретації життя як волі до влади, що можна спостерігати у творі Фрідріха Ніцше "Жага до влади", або ж життєвого пориву, який відповідно прослідковується у філософії Анрі Бергсона.

Ми, також, спостерігаємо як при трактуванні категорії "життя" здійснюється спроба поєднання рефлексії філософії із конструйованими ідеями природознавства. Крім того, філософія життя взяла напрямок на критичне осмислення попередньої філософії, виходячи з примату життя, яке перебуває над істиною. В тім стверджувалось, що нібито ніякої ціннісної істини і немає, бо істина слугує лише засобом, ступенем процесу актуальних цінностей, які, власне, створює людська воля. Так, наприклад, інтелект виступає в ролі знаряддя людської волі, а пізнання — як прояв волі, її прагнення до влади.

Кінцева мета людини — це навіть не істина, благо чи якась краса, а, в першу чергу, — життя.

Тому, єдиною метою волі є життя людини. Прогресивна ідея разом з ідеєю досконалої форми життя відступають, а натомість заміняються людською волею до влади. Вона може розумітися як методологічний принцип процесів витлумачення і виникнення людського життя. Будучи творчим процесом, життя може зруйнувати усе стале [2, с. 38–45].

Специфіка самого життя, яке стає безкінечним, може виключати з себе можливість рівного пізнання. В результаті з'являється антинауковість серед представників філософії життя. Ними відсувається наукове знання і логічні роздуми, до числа яких входять категорії, поняття, в тому числі, і розумова діяльність, натомість суть життя, на думку мислителів філософії життя, можна досягти іншим шляхом — через інтуїцію, символізацію, ірраціональне прозріння.

Зрозуміти життя — це не означає пояснювати його, але зрозуміти, відчути, причини його виникнення і зміну. Розум та мова можуть приховувати правдиве звучання самого життя. Культура, здебільшого, пов'язана з розумовим оформленням життя як певної стихії, фіксації слова, стає предметом критичної рефлексії філософії. Таким чином, орієнтація зумовила постановку питань філософії життя, зміствши їх у центр своїх власних інтересів. Згодом, у творах німецького філософа Ніцше з'являтимуться такі питання як культурне буття мови, міфу, символу [3, с. 102–104].

Ніцше розглядає світ як дещо абсолютне та безкінечне, визначаючи та називаючи його "безсубстанційним Ніщо", хаосом з відсутністю порядку, єдності, логіки, доцільності. Він стверджує, що світове життя є позбавленим смислу, не має мети, проте суперечливе. Виникнення життя можна порівняти з боротьбою людських воль, що хочуть претендувати на місце панування. Воля до влади має здатність визначати розвиток світу. Ґенеза людської волі, по відношенню до влади, не може бути поясненою, її не можна пізнати. Ця воля виступає як сукупність вольових центрів, як деяких

динамічних утворень, характер взаємодій яких визначається, у першу чергу, повнотою життя. Вольовий центр поширює силу та енергію на увесь навколишній простір.

В результаті, перемогу отримує сильніший, який підпорядковує собі розвинуті центри, ґрунтуючись на принципі спорідненості, утворюючи, у такий спосіб, систему сил. До таких систем необхідно відносити: людину, людство та Всесвіт.

Джерела

1. Современная буржуазная философия. — М.: МГУ, 1972. — 651 с.
2. Шпенглер, О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. 1. Гештальт и действительность / Освальд Шпенглер; пер. с нем., вступ. ст. и примеч. К. А. Свасьяна. — М.: Мысль, 1993. — 668 с.
3. Ницше, Ф. Воля к власти: опыт переоценки всех цінностей / Фридрих Ницше. — М.: REFL-book, 1994. — 324 с.

Л. В. РОМАНОВА
док. екон. наук, проф., ННІМЕФ МАУП

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ МАРКЕТИНГОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ НА МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Важливу роль у розвитку ефективної економіки держави відіграє промислове виробництво, зокрема машинобудування, структурні і функціональні характеристики якого визначаються в контексті основних тенденцій розвитку сучасного бізнесу, і в якому побудова системи взаємовідносин покупців та продавців, маркетингова активність визнається інструментом підвищення конкурентоспроможності та прибутковості [6]. Тут через його особливості мова йде не лише про маркетинг як функцію поряд з виробничою, фінансовою, кадровою, а маркетинговий менеджмент, на основі якого формується вся система управління підприємством.

Кардинальні зміни в системі світових ринкових відносин обумовлюють перетворення в суті маркетингової діяльності, визначення її ролі і місця в системі управління підприємством та наповнення концепції маркетингового управління новим змістом**.** Визначимо деякі з них.

І. Маркетингове управління як системне утворення стає основою всієї системи загального управління підприємством та здійснюється на стратегічному, оперативному і тактичному рівнях. Це забезпечить органічне включення споживачів в процес створення товару і формування з ними глибинних і змістовних відносин процесу взаємодії [10]. В результаті таких революційних перетворень споживачі і співробітники стають на вершині управлінської піраміди, а організація буде конкурентоздатною і служитиме споживачам.

ІІ. Трансформація концепції маркетингу і наповнення її новим змістом. Зміна моделей сучасного маркетингу від 1.0 і 2.0 до 3.0 передбачає формування діяльності на відносинах довіри та співробітництва всіх учасників маркетингового обміну, а його базовою складовою є система цінностей та культури. В зв'язку з цим зростає роль соціального маркетингу, результативність якого має внутрішню і зовнішню складову. Всередині компанії вона полягає в підвищенні рівня компетентності персоналу, його лояльності, покращенні корпоративної культури, умов та продуктивності праці. Зовнішній соціальний ефект формується на основі підвищення іміджу компанії, її соціальної значимості, розширення можливостей доступу на нові ринки, взаємозв'язків з новими партнерами, підвищення якості продукції, задоволеності споживачів та їх лояльності. Все це в кінцевому рахунку буде сприяти зростанню економічної результативності [3, 4, 5, 8]. Можна привести приклад ТОВ "СТАРК ІНДАСТРІ", створеного в 2011 р., що займається імпортом в Україну інноваційного устаткування провідних зарубіжних виробників для українських машинобудівних компаній. Менеджментом компанії прийнято рішення формувати свій імідж і просуватися на ринку саме за допомогою інструментів соціального маркетингу. Був розроблений проект спонсорства Федерації "Дзюдо України". Підприємство також вкладає кошти в навчання та підвищення кваліфікації власного персоналу та персоналу українських партнерів в провідних зарубіжних компаніях Німеччини, Данії, Чехії, Італії, США.

За шість років свого існування успішно засвоєно 20 європейських програм навчання. В результаті підприємство працює з 50 зарубіжними компаніями, брокерами, посередниками по забезпеченню провідних українських машинобудівних підприємств, забезпечуючи вирішення спільних з ними проблем.

III. Зміни в технології маркетингового менеджменту. Сучасний маркетинг — це цілісна методологія, що об'єднує бренди з клієнтами і приносить результати за рахунок комбінації стратегії, креативу, технології і аналізу. Базується на 8 принципах [1].

1. Брендовий досвід клієнтів в кожному місці зіткнення. Передбачає проведення аудиту маркетингу, впровадження стандартів бренду,
2. Персонілізація клієнтів, що передбачає налагодження відносин з певними особистими. Необхідність такого маркетингового заходу визнають 94 % маркетологів і його результативність проявляється в зростанні обсягу продаж на 19 %.
3. Інтеграція омнікальних стратегій і тактики. Таку стратегію використовують 78 % компаній. З метою успішної реалізації омніканальної стратегії потрібна інтеграція, об'єднання комунікацій зі споживачем на всіх етапах співпраці, включаючи доставку, логістичні процеси. Адже до цих пір підприємства працюють з клієнтом в "ручному режимі", коли шлях клієнта від одного відділу до іншого потребує ручного втручання [9].
4. Адаптація менеджменту підприємства до нових технологій маркетингу та знаходження балансу між ними. Так, компанії витрачають 35 % бюджету на digital — технології.
5. Підвищення автоматизації маркетингу веде до зростання якісних лідів на 45 %.
6. Inbound — ліди і outbound — ліди. Потрібно враховувати, що перші є дешевшими на 61 % за рахунок зняття витрат на рекламу. Тому для їх реалізації доцільно, перш за все, вивчити, яким чином клієнти приймають рішення про покупку. Outbound-продажі становляться менше ефективними. Так, для встановлення зв'язку з потенційним клієнтом потрібно 18 і більше телефонних дзвінків. Менше 1 % представників компаній передзвонюють і лише 24 % outbound-повідомлень споживачі відкривають. При цьому 84 % B2B покупців розпочинають процес купівлі з посилань, а рекомендації впливають більш ніж на 90 % рішень [2].
7. Вимір і аналіз ефективності маркетингових заходів [11]. Так, 93 % керівників розуміють необхідність забезпечувати ROI, але лише 21 % можуть успішно його оцінити. Тому потрібно визначити ключові для даного підприємства показники ефективності діяльності, використовуючи всі доступні інструменти та технології.
8. Встановлення ітеративної реалізації і оптимізації. 87 % agil- (командних) маркетологів відмічають зростання прибутків, 78 % — менеджерів використовують такі підходи, а деякі відмічають збільшення продуктивності в 2 рази. Мова йде про проектні підходи в маркетинговому управлінні.

IV. Практична реалізація моделі управління підприємством на основі системи маркетингового менеджменту вимагає підвищення професіоналізму маркетологів, їх вмінь та навичок. Мова йде про ключові, прогресивні та додаткові маркетингові уміння. В літературі до перших відносять *планування* бізнесу та його споживачів, *розробку товарів* як стратегію росту підрозділів бізнесу, *ціноутворення, управління каналами збуту*, *аналіз споживачів, дослідження* на предмет збору і інтерпретації маркетингової інформації, *управління брендом*. Прогресивними маркетинговими вміннями є наступне, зокрема, *міжнародні, фінансовий аналіз* з метою визначення вигідних стратегій по подовженню життєвих циклу наданих цінностей, *стратегічне*

планування, розвиток функції якості, управління процесом взаємовідносин основних функцій по розробці нових товарів, виробництву та продажу, *добавлена цінність* як постійне підвищення споживчої вартості та *продажі, зорієнтовані на споживача* по досягненню та перевершенню очікувань споживачів. Серед додаткових маркетингових вмінь визначають *вміння командної роботи, особисті навички* по вмінню слухати, управляти конфліктами, *маркетингові комунікації, комп'ютерна грамотність*.

Таким чином, сучасний маркетинг стає більш складним і тому конкурентоспроможними стануть ті підприємства, які зформують управління на основі маркетингу з урахуванням сучасних тенденцій його розвитку.

Джерела

1. 8 фундаментальных принципов успешного маркетинга http: // www. marketing-ua. com,- Полное руководство по современному маркетингу в Olive & Company.
2. B2B и соцсети: эффективный способ опередить конкурентов http: // www. marketing-ua. com
3. Котлер Ф. Маркетинг 3.0. От продуктов к потребителю и далее — к человеческой душе / Ф. Котлер, Х. Картаджакайн, А. Сетиаван; пер с англ. А. Заякина. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2012. — 240 с.
4. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент / Ф. Котлер, К. Л. Кеплер. — [12-е изд.] — СПб.: Питер, 2009. — 816 с.
5. Лисовская О. Ю. Социальный маркетинг в Украине — технологии новой эры / О. Ю. Лисовская // Маркетинг в Украине. — 2012. — № 6.
6. Основы промыщленного иаркетинга / Фредеоик Уэбстер. — Издательский дом Гребенникова, 2005. — 416с
7. О'Шонесси Дж. Конкурентный маркетинг: стратегический подход / Дж. О'Шонесси; пер. с англ. под ред. Д. О. Ямпольской. — СПб.: Питер, 2002. — 864 с.
8. Романова Л. В. До проблеми формування сучасної моделі маркетингу в Україні / Л. В. Романова // Економіка АПК. — 2013. — № 5. — С. 103–107.
9. Ставнийчук А. Омниканальность клиентского сервиса http: // www. marketing-ua. com,
10. Шив Чарльз Д. Курс MBA по маркетингу / Чарльз Д. Шив, Олександр Уотсон Хаем / Пер. с англ. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. — 717 с.
11. Шоу Роберт, Меррик Давид. Прибыльный маркетинг: окупается ли ваш маркетинг? / И. Коберник. — К., 2007. — 496 с.

О. М. РУБАНЕЦЬ
д-р філос. наук, проф., НТУУ ім. І. Сікорського "Київський політехнічний інститут"

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО В УКРАЇНІ: ІННОВАЦІЇ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Розвиток сучасної інфоглобалістики пов'язаний із виявленням інноваційних тенденцій розвитку інформаційного суспільства. Сучасний стан характеризує інформаційне суспільство як модель суспільного розвитку, яка спричинює, детермінує, зумовлює появу таких інновацій у різних сферах суспільного життя, які відповідають традиціям, нормам, культурним особливостям різних країн. На відміну від сучасного стану поява інформаційного суспільства як поняття (Масуда) й теорії мережевого суспільства (М. Кастельс, П. Друкер), електронного суспільства, суспільства третьої хвилі" (О. Тоффлер), постіндустріального суспільства (Д. Белл) характеризувалася виробленням загальних універсальних моделей суспільства. Поява азійської, європейської, американської моделей інформаційного суспільства пов'язувалася із практичними реалізаціями основних рис інформаційного суспільства. Під час прийняття Україною інформаційного суспільства як стратегії суспільного розвитку на початку 2000-х років у геополітичному контексті при розгляді інформаційного суспільства в Україні панував регіональний підхід: Україна розглядалася як така, що входила у групу таких країн, як Азербайджан, Грузія.

Водночас у філософських розвідках інформаційного суспільства в Україні воно пов'язувалося з віртуальною реальністю глобальної мережі Інтернет, розгляд якої у деяких випадках наближався до розкриття особливостей гіперреальності (Ж. Бодрійяр). Розвивалася також тенденція ототожнення інформаційного суспільства та медіа-цивілізації. В її основі — розкриття інформаційного суспільства як такого, що спирається на інформацію. Однак ні в 90-х, ні на початку 2000-х років не було підстав для об'єднання цих двох теоретичних платформ. Перша була пов'язана з появою інформаційних систем і розвитком інформаційних технологій. В одній з перших робіт про інформаційне суспільство в Україні (О. Голобуцький) підкреслювалося принципове значення для розвитку інформаційного суспільства в Україні переведення інформації в електронну форму. Водночас у у 90-ті та на початку 2000-х років ще не відбулась інтеграція телебачення з Інтернетом, що характеризувало розвиток медіа-сфери і скоріш відносилося до медіа-цивілізації, ніж ті підходи до інформаційного суспільства, які були пов'язані з акцентом на технологічний розвиток інформаційних (ІТ) та інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Обстоювання в тодішніх умовах тотожності теорії інформаційного суспільства в Україні з концепцією медіа-цивілізації відкривало простір для інших інформаційних технологій, які були пов'язані з розв'язанням проблем інформаційної влади та в багатьох випадках на практиці наближалися до маніпулятивних технологій.

Нинішній етап розвитку інформаційного суспільства в Україні характеризується впровадженням технологічних інновацій у сфери державного та соціального управління. Робота багатьох міністерств і відомств реалізує нові підходи до надання інформаційних послуг населенню, які спираються на сучасні інформаційні технології. Триває інформатизація різних сфер суспільної, управлінської та корпоративної

діяльності. Водночас відбувається інтеграція телебачення та Інтернету, мобільного зв'язку та Інтернету. Все це створює передумови до подолання технологічної розбіжності, що існувала раніше між медіа-сферою та інформаційною сферою. Поза сумнівом, той напрям у розвитку інформаційного суспільства, який був пов'язаний із підкресленням значення розвитку інформаційних і комунікаційних технологій, поширився нині на всі сфери діяльності в Україні. Необхідність створення відповідних інфраструктур і середовищ, які відповідають сучасному світовому рівню розвитку діяльності в управлінні, економіці, промисловості, науці та освіті, поступово в Україні торує новий шлях до інновацій.

Сучасний етап розвитку інфоглобалізації, що вимагає зростання значення локальних особливостей становлення інформаційного суспільства у різних країнах, зумовлює нагальність переходу від несистемного впровадження ІТ та ІКТ у різні сфери до інституційного розвитку інформаційного суспільства. Нині вже недостатньо надавати інформаційні послуги та збільшувати їх обсяг. Необхідно перейти від кількісного зростання до якісної трансформації, що передбачає розвиток соціальних інституцій інформаційного суспільства — інформаційної влади, інформаційної сфери та когнітивної економіки. Це якісно новий етап, пришвидшений необхідністю інформаційної війни, кібербезпеки та економічної конкурентоспроможності. Це також означає необхідність розробки теоретичних моделей та пілотних проектів, інтеграції науки і практики для подолання розриву між теоретичним рівнем наукових доробків у цій сфері та практичним рівнем, що характеризується стрімкими змінами у впровадженні технологічних інновацій та їх хаотичною експансією у різні сфери суспільного життя.

В. Є. САФОНОВА
д-р екон. н., ІМЕФ МАУП

ІННОВАЦІЙНА ПРАЦЯ В ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

В умовах розвитку інноваційної діяльності в нашій країні постає завдання визначення місця і ролі інноваційної праці, яка має свої певні особливості, у господарській діяльності підприємств.

Праця поділяється на творчу і нетворчу (виконавська праця). Почнемо з останньої, щоб далі основну увагу приділити предмету нашого розгляду — інноваційній праці, як одному з видів творчої праці.

Виконавська праця — вид праці, в процесі якої фахівець виконує будь-які доручення. Скажімо, для економіста практика — це виконання діючих інструкцій, положень, методичних рекомендацій, наказів, розпоряджень тощо. Наприклад, визначення розмірів податків, які стягуються, розрахунки заробітної плати. Творчість тут не тільки не заохочується, але навіть забороняється.

Особливості виконавських робіт в тому, що вони багаторазово повторюються, не носять дослідницького характеру, тобто ординарні, рутинні, пасивні з позицій поліпшення роботи підприємств, хоча також важливі і значимі для успішної їх роботи.

Творча праця передбачає, що фахівець створює щось нове, оригінальне, використовуючи особисті здібності самостійного, творчого мислення.

Наприклад, конструктори створюють нові механізми, машини, споруди або окремі їх частини. Менеджери приймають управлінські рішення, виконання яких покращує роботу підприємств. Суб'єктами творчої праці є конструктори, менеджери, вчені.

При відсутності інноваційної діяльності на підприємстві творча праця має два види:

1. Праця вчених неінноваторів, які не приймають участі в інноваційній діяльності. Є і такі навіть у наукових підрозділах підприємств.
2. Праця менеджерів та інженерів, які беруть участь в поліпшенні роботи підприємств, але не мають відношення до інноваційної діяльності підприємств.

Під час інноваційної діяльності підприємств творча праця має три різновиди:

1. Праця вчених інноваторів.
2. Праця конструкторів, яка за своєю суттю є творчою інноваційною.
3. Праця менеджерів та інженерів інноваторів.

Щоб глибше розібратися в цих видах праці, звернемося до поняття і структури інноваційних процесів.

"Інноваційний процес — перетворення нововведення в інновацію за допомогою послідовного або паралельного проходження через його етапи.

Нововведення — нова, а також представлена у вигляді нової комбінації вже відомих елементів наукова, технічна, технологічна розробка або винахід (пристрій, метод, послуга), що має нові споживчі властивості або сфери застосування. Наявність нововведення є необхідною умовою початку інноваційного процесу [1].

Ми згодні з цією позицією, але зробимо лише одне доповнення. Інноваційний процес включає наступні укрупнені етапи [2]:

- генерація інноваційних ідей;
- науково-дослідні роботи вчених;
- доробка нововведень на підприємствах;
- впровадження нововведень в практику.

Відповідно з цим: спочатку інноваційні ідеї та науково-дослідні роботи, які виконуються вченими інноваторами технічних і управлінських наук; потім інноваційні нововведення та інновації, які здійснюються конструкторами і менеджерами інноваторами.

Інакше кажучи, суб'єктами інноваційної праці є вчені інноватори і конструктори (їх праця завжди інноваційна), а також менеджери та інженери інноватори.

Далі потрібно ще одне пояснення. Існують інновації двох типів:

Тип, А, коли авторами інновацій є самі підприємства;

Тип, Б, коли підприємства запозичують інновації в інших підприємств або організацій, тобто здійснюють їх в порядку поширення (дифузії).

У першому випадку підприємства виконують весь інноваційний процес, тобто генерують інноваційні ідеї, виконують наукові дослідження, розробляють нововведення, впроваджують їх у практику. Тут суб'єктами виступають вчені інноватори, конструктори, менеджери та інженери інноватори. Справжній варіант властивий великим підприємствам, які в своєму складі мають науково-виробничі підрозділи, наприклад, науково-виробничим об'єднанням як єдиним науково-господарським комплексам.

У другому випадку підприємства тільки "прив'язують" запозичені нововведення до своїх конкретних умов і здійснюють інновації.

Очевидно, що тут суб'єктами нововведень є лише інженери і менеджери інноватори. На нашу думку, інноваційна праця — це різновид творчо-дослідницької праці вчених, менеджерів, конструкторів, інженерів та інших учасників інноваційних процесів, кінцевою метою якої є нововведення (інновації).

Не залишається осторонь інноваційної діяльності і освіта, точніше вища освіта.

Інноваційна праця є досить складною, тому навчання фахівців — інноваторів під силу тільки вищій школі. Не кожен фахівець здатний продуктивно приймати участь в інноваційній діяльності, для цього він повинен володіти спеціальними знаннями і вміннями. Ось чому в останні роки в українській вищій освіті видаються підручники з інноваційного менеджменту, створюються кафедри інноваційного менеджменту, в номенклатурі спеціальностей наукових працівників особливо виділено "управління інноваціями". Творчий процес триває, проте, ми готові висловити ряд рекомендацій:

1. У підручниках і навчальних посібниках з менеджменту, необхідно посилити увагу до навчання студентів інноваційному менеджменту. Між тим у багатьох з них він розглядається досить поверхово, а не як найважливіша складова менеджменту.
2. У спеціальних підручниках і навчальних посібниках з інноваційного менеджменту доцільно не забувати необхідну участь вчених в інноваційній діяльності. Без наукових ідей і наукових досліджень їй не обійтися. Іншими словами інноваційний менеджмент повинен охоплювати і науково-дослідні етапи інноваційних процесів.
3. Представляє інтерес написання підручників і викладання лекцій з курсу "Інноваційна діяльність", де вже обов'язково повинні розглядатися всі етапи інноваційних процесів, а не тільки ті, які пов'язані з працею менеджерів. Менеджмент важлива, але не вичерпна частина комплексу інноваційної діяльності.

4. У науковій і навчальній літературі з менеджменту, інноваційного менеджменту, інноваційної діяльності, економіки та соціології праці належне місце слід приділяти питанням специфіки інноваційної праці. Поки це, на жаль, залишається "білою плямою" для справжніх наук, тому що поняття і особливості інноваційної праці досі в науках про працю належним чином не досліджені.
5. Необхідно розширення спеціальних наукових досліджень з проблем творчої праці, роль якої в умовах ринкової економіки незмірно підвищується.

Джерела

1. Николаев А. И., Лисин Б. К. Инновационная культура как культура перемен (проблема, задачи, дефиниции, предложения) // Инновации. — 2002. № 2–3. — С. 86.
2. Сафонова В. Є. Вища освіта — ресурс формування інноваційної економіки: монографія / В. Є. Сафонова. — К.: Аграр Медіа Груп, 2011. — 336 с.

О. І. БЄЛОВА
к. ю. н., ІП МАУП

Р. П. КАЙДАШЕВ
д. ю. н., к. т. н., ІП МАУП

МІСЦЕВІ ВИБОРИ: АНАЛІЗ ПРАКТИКИ РОЗГЛЯДУ СПОРІВ АДМІНІСТРАТИВНИМИ СУДАМИ

Україна, 25 жовтня 2015 року, в умовах збройного конфлікту на сході, та в процесі проведення конституційної реформи, яка має на меті децентралізацію влади, провела місцеві вибори за новим Законом України "Про місцеві вибори" (далі — Закон про місцеві вибори) [7]. Цей Закон про місцеві вибори передбачає значні зміни у порівнянні з попередніми виборчими законами України, серед яких, зокрема: запровадження трьох виборчих систем для проведення місцевих виборів; підвищення прохідного бар'єру до п'яти відсотків; обмеження права на участь у виборах незалежних кандидатів, та можливість відкликання обраних сільських, селищних, міських голів та депутатів місцевих рад шляхом подання клопотання виборцями. Крім того, вперше було встановлено вимогу про щонайменше 30-відсоткове представництво осіб кожної статі у партійних списках, але, на жаль, не передбачено жодних санкцій для політичних партій, які не дотримуються цієї вимоги [1].

Аналіз судової практики показав наступні проблемні питання, які виникали під час розгляду адміністративними судами виборчих спорів, пов'язаних із застосуванням Закону України від 14.07.2015 року № 595-VIII "Про місцеві вибори".

Перш за все, це проблеми, що пов'язані з *утворенням одномандатних, територіальних виборчих округів або з утворенням, формуванням складу територіальних, дільничних виборчих комісій.* Так, наприклад, у справі № 813/5572/15 позивач вважав, що територіальні виборчі округи повинні бути створені згідно з критерієм однакової кількості виборців, а також, що постанова міської виборчої комісії всупереч діючого законодавства не була оприлюднена в місцевих засобах масової інформації або в інший спосіб. У задоволенні даного позову суд відмовив [9].

Зазвичай під час виборчого процесу найбільше у місцевих судах першої інстанції як адміністративних судах розглядаються справи зі спорів з приводу забезпечення реалізації громадянами права голосу на виборах і референдумах, пов'язаних зі складанням, уточненням списків виборців. Не стали винятком і місцеві вибори 2015 року. Як свідчать результати аналізу судової практики по даній категорії справ, основною підставою звернення до суду є порушення виборчих прав позивачів у зв'язку з відсутністю їх у Державному реєстрі виборців та списках виборців взагалі, невідповідністю фактичних даних реєстрації місця проживання даним, що зазначені у реєстрі виборців тощо.

Судами у наведеній вище категорії справ правильно встановлено, що відсутність даних про позивача у списках виборців унеможливлює реалізацію його конституційного права голосувати на виборах і тому, з метою повного і всебічного захисту прав позивачів, такі права були захищені. Загалом, у адміністративних судів не виникало із даною категорією справ проблем. Разом з тим, суд дійшов обґрунтованого

висновку щодо необхідності спрощення процедури голосування громадян України, які проживають або зареєстровані на тимчасово окупованій території. Зокрема, підтримуємо пропозицію встановити можливість включення таких осіб до списку виборців за рішенням суду у разі наявності у вищевказаних громадян належним чином оформленої довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи та доведення виборцем неможливості з поважних причин вчасно подати до органу ведення Реєстру заяву про зміну свого місця голосування [2].

Окремо варто виділити *проблеми, які виникали під час висування та реєстрації кандидатів*. Так, пунктом 1 частини першої статті 47 Закону України "Про місцеві вибори" передбачено, що територіальна виборча комісія скасовує рішення про реєстрацію, зокрема кандидата на посаду міського голови в разі звернення відповідного кандидати в будь-який час після його реєстрації, але не пізніше як за 19 днів до дня голосування, із письмовою заявою про відмову від балотування. У звязку з цим, постановою від 16.10.2015 Львівський апеляційний адміністративний суд скасував постанову Закарпатського окружного адміністративного суду від 13.10.2015 року у справі № 807/2264/15 і прийняв нову постанову, якою в задоволенні позову кандидата на посаду міського голови Закарпатської області відмовив, оскільки міською виборчою комісією заява позивача була розглянута по суті і йому було правомірно відмовлено за пропуском строку, встановленого пунктом 1 частиною першою статті 47 Закону України "Про місцеві вибори", так як заява кандидата про скасування рішення про його реєстрацію надійшла 12.10.2015, тобто, пізніше 19 днів до дня голосування [4].

Проблеми виникали також у застосуванні пунктів 1–5 статті 38 Закону "Про місцеві вибори", а саме: *при подачі заяви про реєстрацію кандидатів у депутати в багатомандатному виборчому округі*. Так, наприклад, Івано-Франківським окружним адміністративним судом винесено рішення у справі № 809/4168/15 про задоволення адміністративного позову Богородчанської районної організації політичної партії "Народний Рух України" до Богородчанської районної виборчої комісії Івано-Франківської області про визнання незаконною та скасування постанови № 15 від 01.10.2015 та зобов'язання до вчинення дій [2]. Задовольняючи позов, суд першої інстанції виходив з того, що Законом України "Про місцеві вибори" *зазначений перелік підстав для відмови територіальною виборчою комісією в реєстрації кандидатів в депутати, який є виключним та розширеному тлумаченню не підлягає, і неналежне оформлення документів, зазначених у частині першій статті 38 для реєстрації кандидатів у депутати у багатомандатному виборчому округі, не є підставою передбаченою частиною першої статті 46 Закону для відмови в реєстрації кандидата в депутати* [2].

Ще одна проблема, яка пов'язана із реєстрацією кандидатів висвітлена в справі № 813/5720/15, а саме: *порушення принципу гендерної рівності під час висування кандидатів у депутати як підстава для відмови у реєстрації кандидата в депутати*. В цій справі суд дійшов висновку, що перелік підстав відмови в реєстрації кандидата в депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, старости згідно з частинами першою, другою статті 46 Закону України "Про місцеві вибори" є вичерпним, тому покликання представника позивача на порушення вимоги частини третьої статті 4 Закону в частині пропорційного представництва у виборчих списках кандидатів різної статі є безпідставним, оскільки порушення принципу гендерної рівності не є підставою для відмови у реєстрації кандидатів [8].

Одним з найбільш проблемних питань, яке виникало у застосуванні Закону України "Про місцеві вибори" на етапі реєстрації кандидатів стали положення статті

44 вказаного Закону, а саме частини першої вказаної статті, відповідно до якої: "*грошова застава вноситься місцевою організацією партії, яка висунула виборчий список кандидатів у депутати в багатомандатному виборчому окрузі, кандидата на посаду міського голови, або організацією відповідної політичної партії вищого рівня, а також особою, яка висувається кандидатом на посаду міською голови шляхом самовисування, після початку виборчого процесу та до подання документів територіальній виборчій комісії для реєстрації кандидатів у безготівковому порядку на спеціальний рахунок відповідної територіальної виборчої комісії*". Проблемою у застосуванні вказаного положення Закону стала та обставина, що Закон дозволяє неоднозначне тлумачення цієї норми щодо особи, яка наділена повноваженнями для внесення такої грошової застави.

Не вирішила цієї проблеми і постанова Центральної виборчої комісії № 171 від 10.08.2015 "Про Порядок внесення, повернення та перерахування грошової застави на місцевих виборах", оскільки в цій постанові позиція ЦВК звелась до цитування положень Закону та не вирішила проблеми неоднозначного тлумачення статті 44 Закону України "Про місцеві вибори".

Загалом це положення стало причиною скасування багатьох судових рішень окружних адміністративних судів судами апеляційних інстанцій. Так, наприклад, 09 жовтня 2015 року Львівський апеляційний адміністративний суд скасував постанову Тернопільського окружного адміністративного суду від 05 жовтня 2015 року у справі № 819/3228/15 та прийняв нову постанову, якою у задоволенні позову Тернопільської районної в Тернопільській області організації Політичної партії "Соціалісти" відмовив [6]. Апеляційний суд вважав помилковим і необґрунтованим висновок суду першої інстанції про протиправність оскаржуваного рішення відповідача, оскільки вважав, що основним критерієм сплати застави стосовно кандидатів, висунутих партією є перерахування коштів у безготівковому порядку з розрахункового рахунку партії, а інших способів оплати застави у даному випадку не передбачено. Апеляційний суд дійшов висновку, що *сплата застави партійними організаціями може здійснюватись лише за рахунок коштів цих організацій, а використання для цих цілей коштів інших фізичних чи юридичних осіб не допускається*. З наведеного випливає, що за відсутності належного платіжного документа про внесення місцевою організацією партії грошової застави в безготівковому порядку, виборча комісія вправі відмовити їй в реєстрації виборчого списку кандидатів у депутати до районної ради [5].

Отже, загалом аналіз судової практики свідчить, що в переважній більшості в судах не виникало труднощів з приводу застосування норм законодавства, яким врегульовано проведення місцевих виборів.

Разом з тим, випадки помилкового застосування Закону України від 14 липня 2015 року № 595-VIII "Про місцеві вибори" є швидше за все наслідком прийняття цього Закону за дві місяці до початку виборчого процесу, що вплинуло на якість його застосування та неоднозначність тлумачення окремих норм.

Джерела

1. Остаточний звіт Місії зі спостереження за виборами ОБСЄ/БДІПЛ. Місцеві вибори, 25 жовтня та 15 листопада 2015 року. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. osce. org/uk/odihr/elections/ukraine/223811?download=true
2. Постанова Івано-Франківського окружного адміністративного суду від 06.10.2015, справа № 809/4168/15. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. reyestr. court. gov. ua/Review/52025953

3. Постанова Луцького міськрайонного суду Волинської області від 20.10.2015, справа № 161/16214/15-а. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. reyestr. court. gov. ua/Review/52524418
4. Постанова Львівського апеляційного адміністративного суду від 16.10.2015. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. reyestr. court. gov. ua/Review/52410062
5. Постанова Львівського апеляційного адміністративного суду від 09 жовтня 2015 року у справі № 876/10062/15 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. reyestr. court. gov. ua/Review/52142937
6. Постанова Тернопільського окружного адміністративного суду від 05 жовтня 2015 року у справі № 819/3228/15 [Електронний ресурс]. — Режим доступа: http: // www. reyestr. court. gov. ua/Review/54953837
7. Про місцеві вибори. Закон України від 14.07.2015 року № 595-VIII. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // zakon3. rada. gov. ua/laws/show/595–19
8. Ухвала Львівського апеляційного адміністративного суду 12 жовтня 2015, справа № 876/10088/15. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. reyestr. court. gov. ua/Review/52256153
9. Ухвала Львівського апеляційного адміністративного суду від 25.09.2015. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. reyestr. court. gov. ua/Review/52124695

Т. В.ЄРЕСКОВА
канд. соц. наук, доц., УАІСНС МАУП

О. В. МАЗУРИК
д-р соц. наук, доц., КНУ імені Тараса Шевченка

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ БЕЗРОБІТТЯ ЯК СОЦІАЛЬНОГО ЯВИЩА В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ НЕВИЗНАЧЕНОСТЕЙ

Невід'ємною рисою будь-якої ринкової економіки є безробіття — тимчасова незайнятість економічно активного населення. В країні в умовах ситуації соціальних невизначеностей безробіття обумовлене безліччю причин. В Україні масове безробіття породжується трансформаційними соціально-економічними процесами, які ззовні носять "реформаційний" та "антикризовий" характер, але на практиці лише ускладнюють ситуацію з самозайнятістю населення. Держава прагне розв'язати соціальні суперечності переважно адміністративно-бюрократичними методами управління, що, в свою чергу, веде до зростання соціальної напруженості у суспільстві.

В умовах зростання соціальної напруженості в Україні реальна проблема виявляється в суперечності між потребами працездатного населення в ефективних способах регулювання відносин у сфері соціально-трудової діяльності, на ринку праці між основними її суб'єктами — роботодавцями, працівниками, органами державної влади і відсутністю (або не відпрацьованістю) відповідних механізмів у соціальній практиці.

Дослідженнями проблем становлення ринкової моделі соціально-трудових відносин, регулювання взаємодії її основних суб'єктів на ринку праці на пострадянському просторі займаються представники різних соціогуманітарних наук. В Україні дослідженнями цієї проблеми займаються в Інституті соціології НАНУ, Центрі соціальних експертиз і прогнозів інституту соціології НАНУ, Науково-дослідному інституті соціально-трудових відносин Міністерства праці і соціальної політики, Координаційній раді Конфедерації роботодавців України, науковці Академії праці і соціальних відносин, Інституту стратегічних досліджень та інших науково-дослідних установ.

За змістом і характером досліджень соціально-трудової сфери можна виділити чотири напрями. *Перший* представлений аналізом зарубіжного досвіду, перш за все американського і японського менеджменту в регулюванні трудових відносин і визначенням можливостей його використання в умовах сучасної України. *Другий* пов'язаний з вивченням трудових відносин у сфері приватного бізнесу. Ці дослідження в основному базуються на вивченні статистичних матеріалів, збирання і аналіз яких здійснюється за різними методиками, розробленими в різні роки, тому виявити динаміку реальних процесів у трудовій сфері досить складно. *Третій* напрям представлений роботами, що узагальнюють результати емпіричних досліджень, які підбивають зміни у сфері праці. *Четвертий* присвячено аналізу взаємодії основних соціальних сил в цій сфері — роботодавців, найманих працівників і держави. Цей напрям охоплює різні аспекти становлення системи соціального партнерства в пострадянських країнах, особливості її функціонування і розвитку.

Безробіття стає елементом соціальної реальності, що володіє всією повнотою соціальних властивостей і ознак. Безробіття як соціальне явище вже характеризують стійкі, повторювальні (масові) і типові зв'язки і відносини соціальної дійсності. Воно відрізняється певними емпіричними ознаками, вивчення яких дозволяє зафіксувати закономірності і тенденції її розвитку [1, *134*].

Серед конкретних причин, що обумовлюють скорочення зайнятості працездатного населення в Україні, можна визначити основні:

1) характерною рисою радянської економіки була надмірна чисельність виробничого персоналу підприємств. Наявність надмірного персоналу гальмувала впровадження нової техніки, перешкоджало зростанню продуктивності праці. З другого боку, необхідність оплачувати зайвих працівників невиправдано завищувала витрати виробництва і, як наслідок, ослаблення конкурентоспроможності вітчизняних товарів, а наявність надмірної кількості робочих місць провокувала штучний дефіцит робочої сили.
2) багато держпідприємств сприйняли лібералізацію цін як можливість їх безконтрольного підвищення з тим, щоб не тільки покрити свої надмірні витрати, але й значно збільшити дохід (прибуток і зарплату). На перших порах це широко вдавалося. Проте таке положення не може зберігатися довго. Незабаром безконтрольне зростання цін обернулося бумерангом багатократного дорожчання сировини, енергоносіїв, що комплектують, і кінець кінцем — кризою неплатежів за всіма технологічними ланцюжками. Він уразив не тільки потенційних банкротів, але і багато підприємств, продукція яких потрібна суспільству, навіть гостро необхідна, але споживачі не завжди мають можливість сплатити за неї.
3) ринкові реформи ведуть до успіху тільки якщо супроводжуються глибокою структурною перебудовою. Така перебудова охоплює не тільки мікроекономіку (реструктуризацію конкретних підприємств), але й макроекономіку: веде до концентрації ресурсів на розвитку тільки тих галузей, які мають реальні перспективи успіху в умовах жорсткої ринкової конкуренції, і, відповідно, до згортання тих галузей, продукція яких не користується попитом.
4) разом з наведеними вище чинниками масового безробіття в умовах сучасної України діють і репродукуючи безробіття специфічні чинники [2, *78–81*].

Оцінюючи безробіття як соціальне явище, не можна однозначно стверджувати: добре це або погано. З погляду людини, що залишилася без роботи, це може виявитися трагедією. Проте з погляду економічної динаміки дане явище — об'єктивна необхідність. Інша справа, що держава повинна "амортизувати" її негативні наслідки, а працівники повинні бути готовими до професійної і трудової мобільності задля отримання роботи.

Цілком зрозуміло, що перспективи подальшого формування соціально-економічної сфери української держави значною мірою залежить від сучасних процесів, які відбуваються в світі. Ринок праці в умовах глобалізації має певні особливості, зумовлені новими якісними зрушеннями технологій, інформації, науки й інтелектуального базису суспільства. Перехід на інноваційну модель розвитку, що передбачає ширше використання досягнень науково-технічної революції, наукових технологій на основі реалізації нових ідей, закономірно супроводжується підвищенням ролі людського капіталу, від якого щораз більшою мірою залежить результативність виробничого потенціалу.

У сучасних умовах відбувається ускладнення форм і зростання різновидів трудової діяльності, які супроводжуються переміщенням акцентів з регламентованості

й стандартизації, типового найму і підготування працівників на надання вільного вибору форм і видів зайнятості, організування виробничого процесу на більшу диференціацію умов найму і розширення можливостей професійного зростання [3].

Управління інститутом зайнятості вимагає вироблення системи заходів впливу на ринок праці в умовах безробіття, функціональної неграмотності великих груп населення, еміграції елітної частини робочої сили, зміни критеріїв оцінки працівників у приватному секторі економіки. Проблеми, пов'язані з переходом України до ринкової економіки, досить різноманітні. Серед них — істотна розбіжність між готовністю і бажанням значної частини працівників працювати в ринкових умовах, з одного боку, та їх слабкою реальною підготовленістю до функціонування в ринкових механізмах та патерналізму, зрівняльні форми розподілу, функціональна неграмотність, відсутність навичок до життя в умовах негарантованої зайнятості тощо — з іншого. Тому й необхідні розробки нових принципів, форм, методів і механізмів управлінської дії вітчизняною сферою зайнятості на підставі концептуалізації безробіття як соціального явища.

Джерела

1. Бурега В. В. Социально-адекватный менеджмент. В поисках новой парадигмы [Текст] / В. В. Бурега. — К.: Академия, 2001. — 272 с.
2. Новиков В. М. Організація і розвиток соціальної сфери (зарубіжний і вітчизняний досвід) [Текст] / В. М. Новіков. — К.: Ін-т економіки НАН України, 2000. — 246 с.
3. Кудринська А. І. Соціологічна концептуалізація феномену самозайнятості населення [Текст] / А. І. Кудринська // Український соціум. — 2008. — № 1 (24). — С. 36–45.

Н. В. ГОЛОВАЧ
докт. філос. в гал. упр. людськ. рес., ІМОЗ МАУП

О. М. ДОРОХОВСЬКИЙ
д-р екон. наук, доц., ІМОЗ МАУП

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ

На теперішній час в Україні практично не реалізований адекватний фінансово-економічний механізм забезпечення діяльності лікувально-профілактичних закладів. Внаслідок цього виникають проблеми із формуванням кадрового потенціалу медичних закладів через низьку заробітну плату та несприятливі умови праці, має місце значне фізичне та моральне старіння основних виробничих фондів, що в сукупності з мінімальним забезпеченням матеріалами та медикаментами призводить до зниження якості надання медичних послуг. Зазначені проблеми характерні практично для усіх бюджетних установ, адже їх кошторис затверджується на кінець звітного року, причому на рівні витрат цього ж року, а механізм перегляду затверджених кошторисів не напрацьований. В результаті цього бюджетні установи змушені самі шукати кошти для індексації заробітних плат працівників при зміні мінімальних соціальних стандартів впродовж поточного року, а також опікуватися питаннями виділення додаткових коштів для закупівлі запланованого обладнання та матеріалів.

Питанню покращення фінансового забезпечення лікувально-профілактичних закладів присвятили свої праці такі автори, як С. М. Альошин, О. М. Голяченко, І. А. Ломикін, Г. М. Мельничук, Є. В. Мних, Т. В. Чередніченко та ін. Водночас на теперішній час це питання все ще стоїть дуже гостро та вимагає визначення та реалізації нових підходів до інвестиційного розвитку закладів охорони здоров'я.

Реформи, що активно впроваджувались в галузі охорони здоров'я, були покликані оптимізувати трирівневу систему медичної допомоги, внаслідок якої відбулося поступове скорочення питомої ваги коштів, які направляються на утримання закладів вторинної (лікарні, заклади медичної та лабораторної діагностики) та третинної (спеціалізованої) медичної допомоги [2]. Так, у 2016 р. на 42 % скоротився обсяг фінансування цих видів допомоги порівняно з 2015 р. [1].

Так зване реформування не призвело до реальної реорганізації галузі охорони здоров'я, однак суттєво знизило доступність "безоплатної" медичної допомоги для більшої частини населення. Натепер фінансування послуг закладів радіологічної, ультразвукової, лабораторної та інших видів діагностики, протезування переважно перекладено на пацієнтів. Водночас внаслідок падіння рівня життя, особливо впродовж 2015–2016 рр., громадяни України все частіше відмовляються від елементарних діагностичних процедур, профілактичного лікування, що часто веде до ускладнень хронічних захворювань та подальшого лікування. Залежність заробітної плати сімейних лікарів від кількості направлень до спеціалістів, обмеження кількості направлень, що можуть бути надані одним лікарем на лабораторні дослідження біоматеріалу, призводить до зневіри громадян в доцільності відвідування лікарів первинної ланки. Зрозуміло, що таке "реформування" на користь багатьом суб'єктам ринку

платних медичних та фармацевтичним закладам, які активно рекламують та успішно пропонують свої послуги, а також лобіюють свої інтереси в органах законодавчої та виконавчої влади.

Рівень заробітної плати медичних працівників залишається одним з найнижчих порівняно з іншими галузями економіки. Держава продовжує ігнорувати необхідність врегулювання міжгалузевих диспропорцій в оплаті праці. Існуючий розмір заробітної плати медиків не забезпечує їх соціально-економічного захисту, що надзвичайно негативно відображається на функціонуванні системи охорони здоров'я в цілому. Система винагород за працю не задовольняє навіть базові (первинні) потреби медиків. Кількість медпрацівників, невдоволених рівнем власного добробуту коливається в межах 80–90 % і щорічно має тенденцію до збільшення. Це, в свою чергу, призводить до того, що медичні працівники змушені витрачати значну частину свого часу на додатковий підробіток, часто не пов'язаний з медициною, що призводить до уповільнення професійного росту та зниження кваліфікованості медичних працівників.

Глобально проблему медичної галузі можна вирішити лише на державному рівні, прийнявши закони "Про медичне обов'язкове страхування" та "Про добровільне медичне страхування", де будуть встановлені не лише процедура визначення суми відшкодування, як це передбачено законом України "Про страхування", але й технологію контролю за рівнем якості надання медичних послуг.

Покращенню стану матеріального стимулювання мала б сприяти Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти" від 17.05.96 р. № 1138 [3], якою встановлено досить великий перелік послуг, доходи від яких можуть бути використані для потреб закладу, в тому числі і преміювання. Разом з тим необхідно повернути можливість закладам оперувати коштами від оренди приміщень та обладнання, що закріплені на балансі, або знаходяться на території закладів. Водночас головні лікарі не мають повноважень на вирішення питання підвищення оплати праці внаслідок обмежень, що накладаються чинним законодавством. Передача коштів через районні бюджети призводить до затримки заробітної плати, знижує можливість розподілу коштів спец фондів закладів на різні потреби закладів.

Слід однак відзначити, що використання коштів, отриманих від надання населенню платних послуг переважним чином іде на не оплату праці працівників, а на оновлення матеріальної бази лікувально-профілактичних закладів, закупівлю матеріалів для здійснення медичних послуг, а також покриття дефіциту коштів на утримання закладу внаслідок суттєвих інфляційних тенденцій та невідповідності виділених через казначейства бюджетних коштів та реальних потреб закладів.

Водночас продовж останніх років зростання кількості перевірок та санкцій щодо головних лікарів закладів охорони здоров'я суттєво знизив ентузіазм цих керівників щодо активізації додаткових коштів для удосконалення діяльності закладів.

Отже, формування мотиваційної політики в закладах охорони здоров'я державної форми власності має певні особливості, зокрема жорстке обмеження фінансових ресурсів, нормативне регламентування щодо застосуванні заходів матеріального стимулювання. Все це не дозволяє повною мірою включити в мотиваційний процес інші засоби мотивації морального або соціального характеру, які не діють повною мірою аж поки не будуть задоволені первинні потреби працюючих.

Висновки. Узагальнюючи вищевикладене, відзначимо, що така несприятлива ситуація у галузі охорони здоров'я переважно зумовлена відсутністю зв'язку між якістю медичних послуг й видатками на її фінансування, а також відсутністю мотивації

медичних кадрів до якісної праці; низьким рівнем профілактики у структурі медичних послуг; неефективним використанням бюджетних коштів на охорону здоров'я, практичною відсутністю медичного страхування та відповідно механізму управління потоками пацієнтів на різних рівнях надання медичних послуг; недієвістю ринкового механізму на ринку медичних послуг; низькою самостійністю медичних закладів при використанні фінансових ресурсів.

Для підвищення якості та доступності медичних послуг необхідно забезпечити: запровадження обов'язкового соціального медичного страхування, що вимагає впровадження медичних стандартів (уніфікованих клінічних протоколів) надання медичної допомоги на засадах доказової медицини, розроблення системи індикаторів якості роботи медичних закладів, створення незалежних центрів оцінювання якості медичних послуг (assistance- центрів), підтримки розвитку приватного сектору медичних послуг, забезпечення доступу до фінансових коштів страховиків на конкурсній основі.

В державному секторі необхідно здійснити перехід від бюджетного фінансування комунальних і державних лікувально-профілактичних установ на кошторисній основі до контрактної форми відносин між замовником і постачальником медичних послуг; формування національної системи єдиних економічно обґрунтованих тарифів на медичні послуги, виходячи з яких будуть фінансуватися медичні заклади, переходу від кошторисного фінансування до самостійного перерозподілу коштів; покращення матеріально-технічного обладнання закладів охорони здоров'я: проведення інвентаризації та розроблення примірних табелів обладнання закладів охорони здоров'я; створення економічної мотивації для покращення якості медичних послуг, зокрема на основі зміни оплати праці працівників галузі охорони здоров'я за рахунок виділення двох складових: постійної (на основі єдиної тарифної сітки) та змінної — залежно від обсягу і якості наданої медичної допомоги; підвищення частки первинної медичної допомоги в загальному обсязі фінансування медичних послуг, стимулювання проведення профілактичних заходів.

У механізмі вдосконалення системи управління закладом важливе місце має належати матеріальному стимулюванню праці, пошуку і впровадженню нових форм оплати праці, які б сприяли підвищенню ефективності і якості їх праці, можливості її реальної і об'єктивної оцінки, а також відпрацювання механізму диференційованого підходу до оплати праці медичних працівників. Основоположною ідеєю механізму стимулювання праці на основі оцінки є відмова від погодинної системи оплати і максимальне впровадження відрядної форми в різних модифікаціях. При цьому найважливішим і єдиним критерієм оцінки праці медичного працівника є стан здоров'я пацієнта після проведення відповідних медичних заходів.

Джерела

1. Видатки для Міністерства охорони здоров'я України, передбачені Державним бюджетом України на 2016 р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. apteka. ua/ wp/wp-content/uploads/2015/01/320217–1. html
2. Деякі питання удосконалення системи охорони здоров'я: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.02.2010 р. № 208.
3. Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.05.96 р. № 1138.

А. В. АВСІЄВИЧ
докт. філос. в гал. права, Хмельницького інституту МАУП

АРБІТРАЖНА УГОДА ЯК ОСНОВА КОМПЕТЕНЦІЇ МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ

В основі арбітражного вирішення спорів лежить арбітражна угода, тобто угода про передачу спору на розгляд і вирішення арбітражу. Арбітражна угода є умовою для визнання компетенції арбітражу. Як правило, це самостійна угода між сторонами про арбітражний розгляд спорів, що можуть виникнути в майбутньому або у зв'язку з яким-небудь конкретним контрактом, або групою контрактів, укладених між цими сторонами.

У законодавстві багатьох країн, як правило, немає розбіжностей у визначенні видів арбітражних угод. І арбітражне застереження, і третейський запис є достатніми основами арбітражу. Проте в деяких країнах (Аргентині, Бразилії, Гондурасі, Панамі та ін.) арбітражне застереження розглядається як умова контракту, через який сторони зобов'язуються укласти арбітражну угоду (третейський запис) у випадку виникнення між ними спору. Тим самим визнається обмежене значення арбітражного застереження. Це, у свою чергу, означає, що невиконання цієї умові призводить до визнання недійсності арбітражного застереження і неможливості розгляду справи в арбітражі. У більшості країн, у тому числі в Україні, Біларусі, Росії, країнах Східної Європи, у Великобританії, Франції, ФРН, Данії, Норвегії, США, Канаді та ін., передбачений однаковий правовий режим арбітражного застереження і третейського запису.

Відповідно до ст. 7 Закону України "Про міжнародний комерційний арбітраж" арбітражна угода — це угода сторін про передачу в арбітраж усіх або визначених спорів, що виникли або можуть виникнути між ними у зв'язку з конкретними правовідносинами, незалежно від того, мають вони договірний характер чи ні [5]. Арбітражна угода може бути укладена у вигляді арбітражного застереження або у вигляді окремої угоди.

Однаковий підхід до арбітражного застереження і третейського запису характерний для основних міжнародних угод з міжнародного комерційному арбітражу. Так, відповідно до п. 2 ст. 1 Європейської конвенції 1961 р. арбітражна угода включає арбітражне застереження у письмовій угоді або окрему арбітражну угоду про передачу спорів на розгляд арбітражу [3]. Відповідно до п. 2 ст. II Нью-Йоркської конвенції 1958 р. арбітражна угода включає арбітражне застереження в договорі або арбітражну угоду, підписану сторонами, чи таку, що міститься в обміні листами чи телеграмами [4].

Оскільки арбітражна угода має договірний характер, дуже актуальною є проблема співвідношення зовнішньоторговельного контракту і арбітражної угоди, що відноситься до нього. Основний зміст цієї проблеми полягає в з'ясуванні того, чи впливає недійсність зовнішньоторговельного контракту на арбітражну угоду. Поряд із цим проблема автономності арбітражної угоди виникає й у випадку закінчення терміну зовнішньоторговельного контракту, розірвання його однією або обома сторонами, унаслідок виконання або неможливості його виконання. Проблема автономності

арбітражної угоди має загальний характер незалежно від того, чи йде мова про арбітражне застереження як фізичну частину зовнішньоторговельного контракту, чи про третейський запис як окрему від контракту угоду.

У ряді законодавств питання про автономність арбітражної угоди вирішується спеціально. Так, згідно зі ст. 16 Закону України "Про міжнародний комерційний арбітраж" третейський суд може сам прийняти постанову про свою компетенцію, у тому числі щодо будь-яких заперечень наявності або дійсності арбітражної угоди [5]. З цією метою арбітражне застереження, що є частиною договору, має трактуватися як угода, що не залежить від інших умов договору. Ухвалення третейським судом рішення про недійсність договору не тягне за собою недійсності арбітражної угоди.

У Регламенті ЮНСІТРАЛ закладена ідея самостійності арбітражної угоди [2]. Так, у п. 2 ст. 21 Регламенту передбачено, що арбітражний суд компетентний установлювати наявність або дійсність договору, частиною якого є арбітражне застереження. Арбітражне застереження, що є частиною договору і передбачає арбітражний розгляд відповідно до Регламенту, має розглядатися як угода, що не залежить від інших умов цього договору. Визнання арбітражним судом нікчемності договору не тягне за собою автоматично недійсність арбітражного застереження.

Проблема автономності арбітражної угоди позитивно вирішується в регламентах окремих арбітражів і арбітражних центрів. Так, в Арбітражному регламенті Міжнародної торговельної палати передбачається, що коли одна зі сторін висуває одну або кілька претензій щодо існування або дійсності арбітражної угоди і Міжнародний арбітражний суд переконується в існуванні такої угоди, суд може, не вирішуючи питання про допустимість або обґрунтованість претензії (або претензій), прийняти справу до арбітражного провадження [1]. У такому випадку будь-яке рішення, як-от про компетентність арбітра. приймається самим арбітром (ст. 8 п. 3). Якщо не передбачено інше, арбітр не припиняє провадження у справі у зв'язку з твердженнями про те, що контракт є недійсним або неіснуючим за умови, що він уважає дійсною арбітражну угоду. Він продовжує провадження, якщо навіть контракт є неіснуючим або недійсним, щоб визначити відповідні права сторін і ухвалити рішення за їхнім позовом на підставі вимог ст. 8 (п. 8).

З метою запобігання різноманітним підходам і у зв'язку з відсутністю спеціальної регламентації в тій або іншій країні автономність арбітражної угоди обов'язково забезпечується. Міжнародні організації, арбітражі й арбітражні центри пішли шляхом розроблення типових арбітражних угод, що передбачають право арбітражу вирішувати питання про їх дійсність і дійсність основною контракту. Наприклад, типова арбітражна угода, рекомендована ЮНСІТРАЛ. Слід зазначити, що на користь автономності арбітражної угоди свідчить і особливий режим колізійного регулювання, що не завжди підпорядковується правопорядку, який застосовується до зовнішньоторговельного контракту. Так, Нью-Йоркська конвенція 1958 р. передбачає, що у визнанні і виконанні іноземного арбітражного рішення може бути відмовлено, якщо сторони арбітражної угоди були за застосованим до них закону недієздатні або ця угода недійсна за законом, якому сторони цю угоду підпорядковували, а в разі відсутності такої вказівки — за законом країни, де рішення було ухвалено (п. 1 "а" ст. V) [4].

Відповідно до п. 1 ст. 16 Закону України "Про міжнародний комерційний арбітраж" третейський суд може сам прийняти постанову про свою компетенцію, у тому числі щодо будь-яких заперечень наявності або дійсності арбітражної угоди [5]. Даний принцип закріплений також у міжнародний арбітраж них регламентах ЄЄК (ст. 18), ЕКАДС (п. 3 ст. VI), ЮНСІТРАЛ (п. 1 ст. 21). Він передбачений і в Ти-

повому законі ЮНСІТРАЛ (п. 1 ст. 16). Нарешті, він закріплений у Європейській конвенції 1961 р. [3]. Відповідно до п. 3 ст. V Конвенції арбітражний суд, проти якого заявлений відвід про непідсудність, повинен відмовлятися від розгляду справи і має право сам ухвалити рішення про свою компетенцію, про наявність чи дійсність арбітражної угоди або угоди, складовою якої ця угода є. Проте зазначене рішення арбітражного суду може бути згодом оскаржене в компетентному державному суді відповідно до закону країни суду.

Принцип "компетенції компетенції" передбачається й у регламентах багатьох постійно діючих міжнародних комерційних арбітражів. Так, відповідно до п. 2 ст. 8 Арбітражного регламенту Міжнародної торговельної палати, якщо одна зі сторін висуває одну або кілька претензій щодо існування або дійсності арбітражної угоди і якщо Міжнародний арбітражний суд переконується в існуванні такої угоди, суд може, не вирішуючи питання про допустимість або обґрунтованість претензії (або претензій), прийняти справу до арбітражного провадження [1]. У такому випадку будь-яке рішення, як-от про компетентність арбітра, приймається самим арбітром.

В аспекті обраної теми дослідження, важливим є визначення права, яке сторони обирають для регулювання прав і обов'язків у договорі (інститут автономії волі). Зокрема, на це і на багато інших важливих питань сторони повинні звернути увагу в арбітражному застереженні (арбітражній угоді), яке повинно бути обов'язковим елементом у зовнішньоекономічному договорі (контракті). Арбітражне застереження є ключовим моментом у визначенні способу вирішення зовнішньоекономічних спорів, особливо якщо сторони бажають віднести свої спори на вирішення комерційного арбітражу.

Джерела

1. Арбітражний регламент Міжнародної торговельної палати: діє з 01.01.1998 р.
2. Типовий закон ЮНСІТРАЛ Про міжнародний торговий арбітраж від 30.05.1997 р.
3. Європейська конвенція ООН Про зовнішньоторговельний арбітраж від 21.04 1961 р.
4. Конвенція ООН "Про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень" від 10.06.1958 р.
5. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24.02.1994 р.
6. Міжнародний комерційний арбітраж в Україні: теорія та законодавство / Торг.-пром. палата України; Під заг. ред. І. Г. Побірченка. — К.: Вид. дім "Ін Юре", 2007. — 584 с.

В. В. БАРАНІВСЬКИЙ
канд. філос. н., УАІСНС МАУП

В. В. ГОРБОВ
канд. соц. н., КНЕУ імені Вадима Гетьмана

Ю. С. БІЛОНОГ
асистент каф. соц., КНЕУ імені Вадима Гетьмана

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОСВІТИ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Забезпечення якості загальної і професійної освіти, яка займає одне з центральних місць в освітніх реформах нашої держави, одна з нагальних потреб сьогодення. Саме якість освіти в сучасних умовах визначає конкурентоспроможність окремо взятого університету, а також національної системи освіти в цілому. Національна вища школа активно імплементує європейський досвід управління якістю освіти. Тому зараз дуже актуальною стає діагностика і експертиза функціонування вищих навчальних закладів з метою запобігання наданню неякісної послуги. Це з одного боку забезпечує ефективне функціонування ВНЗ, а з іншого боку підтверджує відповідальність освітньої установи за результати своєї діяльності.

Відповідальність має соціальну природу, зумовлену як характером соціальних стосунків, так і особливостями суб'єктів, включених в систему цих стосунків. Соціальна відповідальність виникає тоді, коли поведінка індивіда, соціальної групи або соціальної організації має суспільне значення і регулюється відповідними соціальними нормами. В процесі розвитку та ускладнення структури суспільства складаються певні стосунки між людьми у вигляді взаємних прав і обов'язків, перш за все, у сфері трудової і освітньої діяльності.

Поняття "соціальна відповідальність", що розробляється переважно в теорії і практиці економічних та управлінських наук, з точки зору соціології являє собою соціальну дію, тобто таку, що орієнтована на іншого індивіда і співвідноситься з його дією. Це "рекомендований" акт, який викликає певну заохочувальну реакцію, до якого можна застосувати основні положення теорії обміну, а також розглянути як нормативну модель інституційного значення, що повинна ґрунтуватися на загальноприйнятому в суспільстві моральному почутті і мати форму, якої могли б дотримуватися широкі верстви населення та відповідні організації.

Під соціальною відповідальністю вищої освіти розуміється відповідальність вищих навчальних закладів, зокрема, університетів, як яскравих представників соціального інституту освіти, перед суспільством за результати і якість своєї професійної діяльності.

У глобалізованому світі XXI ст. функції та відповідальність освіти набувають нового виміру та мають відповідати не лише традиційним суспільним запитам, але й новим, пов'язаними із інформатизацію суспільства, прискоренням його розви-

тку, ресурсно-екологічними загрозам, розвитком механізмів соціального контролю тощо.

Стоячи перед складністю теперішніх і майбутніх глобальних викликів, вища освіта має підтверджувати свою соціальну відповідальність для покращення нашого розуміння багатогранних проблем, які включають соціальний, економічний, науковий і культурний виміри та нашу здатність відповідати їм. Вона повинна привести суспільство до створення глобальних знань, які б відповідали викликам сучасності, між іншим викликам соціальної безпеки, зміни клімату, розподілу соціальних ресурсів, міжкультурного діалогу, запровадження відтворюваних джерел енергії та охорони здоров'я [1].

Зараз вищі навчальні заклади здобули більшу автономію, але водночас стикаються із дедалі більшими очікуваннями того, що вони мають відповідати суспільним потребам та будуть підзвітними суспільству. Отже, в сучасному соціальному просторі, відповідальність освіти актуалізується пришвидшенням темпів суспільного розвитку, підвищенням значення інформації та інновацій, посиленням взаємозалежності суспільств та їх окремих інститутів, збільшенням просторової та соціальної нерівності та мобільності, завданнями конкурентоспроможності та забезпеченням потреб споживачів освітніх послуг.

Таким чином, підсумовуючи глобальне осмислення соціальної відповідальності вищої освіти, слід звернути особливу увагу на тезу Болонського процесу про соціальну відповідальність ВНЗ. Вищій освіті належить найважливіша роль в процесах, що визначають основні параметри суспільства: ВНЗ виконують функцію регуляторів формування, змін та підтримки соціальних структур. По-перше, освітні установи відповідальні за трансляцію знань — за передачу знань, умінь, навичок від покоління до покоління, без чого суспільство очевидним чином не може підтримувати своє існування і розвиватися. По-друге, саме у ВНЗ, як в Україні, так і на Заході, "робиться наука", а отже, багато в чому визначаються основні тенденції розвитку суспільства. По-третє, ВНЗ постачають суспільству професіоналів певного рівня, без участі яких не може функціонувати національна економіка, культура, забезпечуватися порядок та безпека. По-четверте, у ВНЗ готується еліта суспільства в галузі політики, економіки, науки, культури — від того, як і кого готують в якості еліти, безпосередньо залежить доля суспільства. Нарешті, по-п'яте, ВНЗ в значній мірі сприяють розмиванню соціальних бар'єрів у суспільстві: саме здобуття вищої освіти зазвичай виступає передумовою підвищення соціального статусу, переміщення по вертикалі з одного соціального прошарку в інший.

Соціальна відповідальність в основному знаходить віддзеркалення в якості і актуальності освітніх послуг, що надаються. Елементами даної характеристики можуть служити: соціальна захищеність студентів; отримання знань поза рамками учбової програми; медичне обслуговування; дозвілля і так далі [2].

Основними характеристиками соціальної відповідальності ВНЗ, які підлягають соціологічному аналізу, є:

- зовнішня діяльність (інформація про зв'язки з громадськими організаціями, іншими університетами, працедавцями і так далі);
- надання можливості працевлаштування;
- якість викладання і викладацького складу;
- рівень і затребуваність видаваного сертифікату про здобуту освіту;
- ефективність запроваджуваних освітніх методик;
- рівень дозвілля, що надається студентам (творчість, спорт, відпочинок);
- пільги, що надаються при вступі та навчанні у ВНЗ;

- медичне обслуговування студентів;
- наявність і якість заходів, направлених на отримання студентами знань поза рамками учбової програми тощо.

Всі означені критерії вимагають оцінки і, у разі знайдених проблем, істотного доопрацювання. Державна акредитація і внутрішня самооцінка ВНЗ, в даному контексті не можуть розглядатись у якості адекватного інструменту оцінки, оскільки в першому випадку індикатори і методи оцінки застаріли, а в іншому виникає величезний ризик суб'єктивізму. Таким чином, дедалі актуальним стає пошук механізмів, здатних як діагностувати і оцінювати роботу ВНЗ, так і перевіряти, наскільки організація соціально відповідальна перед суспільством. Таким механізмом громадського контролю зараз стає соціальний аудит. Він направлений не тільки на експертизу роботи і функціонування ВНЗ, але і на діагностику його соціальної відповідальності на різних рівнях. Соціальний аудит в освітній сфері проходить у вигляді взаємодії незалежних експертів з освітньою установою, в основі якого лежить соціальна діагностика і експертиза всіх складових його роботи. В результаті всі учасники процесу отримують комплексну, неупереджену інформацію і компетентні рекомендації для подальшого стратегічного планування і прийняття ефективних управлінських рішень.

Незалежна оцінка такого типу є комплексним соціологічним дослідженням із залученням методів менеджменту і аудиту. У завдання аудиторської соціальної перевірки входить збір необхідної інформації, обробка і аналіз отриманих даних і вироблення необхідних рекомендацій, представлених в звіті.

Таким чином, національна система освіти, як і будь-який соціальний інститут відповідальна перед суспільством за свою діяльність і якість продукту, що випускається (учнів, студентів) [3]. Сучасні ВНЗ, так само як і бізнес-організації, вимушені існувати в умовах ринкової економіки і постійного тиску з боку конкурентів. Внаслідок цього якість освітніх послуг є заставою конкурентоспроможності і затребуваності, а досягти цієї мети можна за допомогою європейського досвіду забезпечення соціальної відповідальності вищого навчального закладу перед всіма зацікавленими сторонами шляхом залучення технології соціального аудиту в освітній сфері.

Джерела

1. Комюніке Всесвітньої конференції з вищої освіти — 2009: "Нова динаміка вищої освіти і науки для соціальної зміни і розвитку": (5–8 липня 2009, Париж) — Офіц. вид. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // zakon. rada. gov. ua
2. Єрескова Т. В. Проблеми включення інноваційних реформ в освітній процес: соціологічний аспект / Т. В. Єрескова, В. В. Горбов // Держава і глобальні соціальні зміни: історія, теорія, ідеологія: мат. Міжнар. наук.-практ. конф. з соціології 28–29 жовт. 2010 р. — К.: НТУУ "КПІ", 2010. — С. 153–155.
3. Горбов В. В. Социальная ответственность вуза как интегральная характеристика качества высшего образования / О. В. Мазурик, В. В. Горбов // Модернизация социально-экономических систем: вызовы времени: сборник статей II Международной научно-практической конференции; г. Батайск; 23 апреля 2013 г. / Отв. ред. Е. А. Угнич. — Ростов н/Д: Профпресс, 2013. — 230 с. — С. 49–55.

Т. В. БЄЛЬСЬКА
канд. наук з держ. упр., ХНУМГ імені О. М. Бекетова

ЦІННІСНА СВІДОМІСТЬ ЯК ПРОВІДНА ФОРМА СВІТОГЛЯДУ ГРОМАДЯН

У новій історичній епосі провідною формою світогляду стане вже не релігійна, не ідеологічна, а ціннісна свідомість. Це чудово розуміє демократична Європа, де на рівні Організації Об'єднаних Націй ініційовано розробку "Хартії взаємодії країн та цивілізацій" — своєрідного зведення пріоритетних фундаментальних цінностей взаємодії людини — суспільства — держави, хоча основоположними документами залишаються Загальна декларація прав людини (1948) [3], Міжнародний пакт про громадські та політичні права (1976) [4], Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1976) [5].

Криза епохи — це криза цінностей, коли єдиною умовою побудови нових стабільних соціальних утворень є становлення нових, більш широких і більш складних відносин на основі цінностей, що не тільки є загальновизнаними і глибоко укоріненими в почуттях, але і мають також наукове обґрунтування.

Американський вчений Р. Інглхарт розробив концепцію "безшумної революції" в роботах "The Silenl Revolution. Changing Values and Political Styles" (1977), "Cullurc Shift in Advanced Industrial Society" (1990). Дослідник запевняє, що в індустріально розвинутих країнах під впливом соціально-економічного розвитку відбувається перехід від матеріальних до постматеріальних цінностей, які починають відігравати провідну роль в житті людей.

Дослідники з віденського Інституту порівняльного дослідження вивчають світові цінності (World Values Survey) з 1981 році і прагнуть допомогти вченим і політикам зрозуміти зміни в переконаннях, цінностях і мотивації людей по всьому світу.

В Хартії Ради Європи про виховання демократичної громадянськості і освіти в галузі прав людини, затвердженій Комітетом міністрів Ради Європи зазначається, що виховання демократичної громадянськості — це освітня практика і діяльність, які спрямовані на підготовку молоді та дорослих до життя у демократичному суспільстві. Громадянська освіта повинна сприяти примиренню і консолідації суспільства.

На думку Вільяма Офульса, стійке суспільство повинно бути менш однорідним і більш культурно розмаїтим [7, *281*]. Поступово, у міру підвищення рівня громадської обізнаності та культури, збільшення компетенції в найважливіших суспільно-державних проблемах і посилення громадянської активності, інститути громадянського суспільства перебиратимуть на себе деякі функції державної влади, які вони здатні ефективно виконувати самостійно.

Для утвердження демократичного устрою та становлення громадянського суспільства потрібні зміни у сфері культури, перш за все політичної, яка у своєму еволюційному розвитку може максимально наблизитися до високого цивілізованого рівня, якщо будуть створені умови для відповідної соціалізації громадян. Громадська активність надає населенню можливість набути досвіду, що згодом проявиться в нових культурних цінностях. Громадська активність складається насамперед із дій та ініціатив, які визначаються значною мірою культурою. Тому, розвиток культури —

певною мірою стихійний процес, який поєднує в собі елементи свідомої діяльності та випадкових, непередбачуваних подій і явищ.

Для розуміння нинішнього стану громадянського суспільства й особливо перспектив його розвитку надзвичайно важливим є рівень громадянської активності, свідомості та культури населення.

Всеукраїнське опитування громадської думки на тему "Громадянська обізнаність в Україні", яке було проведено у липні-вересні 2016 р. Київським міжнародним інститутом соціології у рамках проекту Програми розвитку ООН "Демократизація, права людини та розвиток громадянського суспільства" показало, що найважливішими цінностями для громадян України є: повага до життя (48 %), права людини (42 %), особиста свобода (31 %) та сім'я. Хорошим громадянином своєї держави українці вважають людину, яка добре знає свої права і обов'язки (87 %), є законослухняною (85 %), завжди сплачує податки (84 %) та голосує на виборах (74 %). Однак для 52 % опитаних важливо, щоб хороший громадянин брав активну участь у громадській діяльності. Переважна більшість опитаних (90 %) переконана, що навчання з питань громадянських знань є дуже важливим в Україні. Найбільш бажаними темами для населення є права людини (29 %), іноземні мови (14 %), бізнес та підприємництво (11 %) [2].

Процес становлення та активізації громадянського суспільства, як правило, відбувається в революційний період "зростання" політичної свідомості та громадської активності. Завдання влади в цей період — використати енергію суспільства. "Кращий спосіб використовувати енергію суспільства — "co-governance" (спільне управління), яке включає в себе запрошення соціальних суб'єктів для участі в основній діяльності держави [6, *447*]". Громадянським суспільством в Україні виконується інтегруюча функція, а також функція ідентифікації суспільства з певною культурою, що має певні цінності та цілі. В екстремальних ситуаціях громадянське суспільство організовує народ чи етнос навколо ідеї, особистості чи навколо події, які відповідають певній культурі. Раніше в історії не було таких випадків, щоб світова громадськість була краще поінформована, мала більше можливостей займатися, або була більш зацікавлена брати участь в публічних дебатах і розробці політики. Поступово, у міру підвищення рівня політичної культури, збільшення компетенції в найважливіших суспільно-державних проблемах і посилення громадянської активності, інститути громадянського суспільства перебиратимуть на себе деякі функції державної влади, які вони здатні ефективно виконувати самостійно.

У формуванні культури на основі загальних цінностей беруть участь держава та громадянське суспільство шляхом впровадження громадянської освіти, яка покликана в сучасному українському суспільстві змінити ціннісні пріоритети громадян з пострадянсько-патерналістичних на сучасні пріоритети прав і свобод людини, знання і дотримання законодавства, відчуття власної гідності, орієнтацію на європейські стандарти життя та правила суспільної поведінки, справедливості, участі у самоврядуванні та сприяти самореалізації громадян [1].

Для розбудови держави і громадянського суспільства необхідним є формування державної політики, яка базується на загальновизнаних та глибоко укоріненими цінностях громадян.

Джерела

1. Бєльська Т. В. Суспільні цінності як фактор впливу на державну політику в умовах сучасних цивілізаційних викликів. / Т. В. Бєльська // Публічне урядування: зб. наук. пр. — К.: ДП "Видавничий дім "Персонал", 2016. — № 3(4). — С. 30–39.

2. Громадянська обізнаність в Україні: короткий огляд дослідження [Електронний ресурс] // Програма розвитку ООН в Україні. — Режим доступу: http: // www. ua. undp. org/content/ukraine/uk/home/presscenter/pressreleases/2016/12/16/how-much-do-you-know-about-your-civil-rights-time-for-more-effective-citizenry/
3. Загальна декларація прав людини (1948) [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: http: // zakon3. rada. gov. ua/laws/show/995_015
4. Міжнародний пакт про громадські та політичні права (1976) [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: http: // zakon3. rada. gov. ua/laws/show/995_043
5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1976) [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: http: // zakon5. rada. gov. ua/laws/show/995_042
6. Ackerman John. Co-Governance for Accountability: Beyond “Exit” and “Voice” / John Ackerman // World Development. — 2004. — March. — Vol. 32. — Issue 3. — P. 447–463.
7. Ophuls William (with A. Stephen Boyan). Ecology and the Politics of Scarcity Revisited. — New York: Freemann,1992. — 380 p.

Ф. К. БИСЕНБАЕВ
канд. филос. н., доц., УАИСНС МАУП

ИДЕЯ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА В КОНТЕКСТЕ ИННОВАЦИОННОЙ ПРОБЛЕМАТИКИ

В современной литературе, посвященной проблематике инновационного общества, доминирует технико-технологический подход к инновационной деятельности и, соответственно, весьма узкая, технико-технологическая трактовка инновации как исходного понятия. В рассуждениях об инновации, по сути, воспроизводятся в новом обличии, популярные еще в "перестроечный период" идеи, связанные с научно-техническим прогрессом. Так же как и тогда, но уже в других, модных сегодня, терминах, предлагается в качестве приоритетной задачи создание инновационной среды, не только позволяющей воспроизводить инновации на постоянной и систематической основе, но и способствующей быстрому достижению коммерческого эффекта. Сюда, как правило, включают: технико-внедренческие зоны, кластерные системы, технопарки, выполняющие роль центров притяжения научно-технического, инновационного и кадрового потенциала региона или страны в целом. Почему же неоднократные попытки создания высокотехнологичных инновационных центров наподобие "Силиконовой долины" как в советский период, так и в новейшее время оказывались, в большинстве случаев, малоэффективными, а то и вовсе провальными? Ведь, казалось бы, нет ничего проще, как собрать в одном месте все умные головы, обеспечить их необходимыми финансовыми и материальными ресурсами и... польется поток инноваций! "Мы часто теряем представление, какой богатый и сложный мир идей, моральных и гражданских навыков, внутренней развитости стоит за теми техническими новинками и достижениями, которые мы наблюдаем у соседей, на Западе, — отмечал философ Мераб Мамардашвили в одном из своих последних интервью, — И думаем воспользоваться ими как внешними, готовыми продуктами. Или думаем, что это просто есть техника, и мы, следовательно, можем сами" [4, 175] "Ничего подобного. Техника "питается" живым очагом человеческого творчества, свободой. Ты не можешь быть в гражданской жизни рабом и при этом быть свободным в изобретательстве. Изобретательство требует интеллектуального мужества, определенной раскрепощенности. А сознание едино. И нельзя иметь раскрепощенность в одной точке и не иметь ее в другой. Тот, кто раб перед начальством, раб и перед техническими проблемами. Он не может проявить чудес изобретательности или ответственности" [4, 81].

Специфика философского подхода к исследованию инновационной деятельности заключается в том, что помимо философско-изыскательских разработок в области природы творчества ("продуктивной способности воображения", как сказал бы И. Кант), он включает в себя также исследования всего набора морально-правовых, культурных и социально-политических предпосылок, лежащих в основании творческой, инновационной деятельности вообще. Философия, с самого начала своего зарождения, в лице Сократа и Платона, указывала на существование тесной связи между социальной формой, благодаря которой люди способны жить и общаться друг с другом и фундаментальными законами человеческого сознания. Платоновс-

кий проект идеального государства, высоко оцененный в свое время И. Кантом, несомненно, вдохновил философскую мысль Нового времени на поиски такой модели общественного устройства, которая не только гарантировала бы безопасность частной сферы, но и максимально способствовала бы раскрепощению потенциала человеческого сознания. Пользуясь модным термином современного социально-политического дискурса, можно сказать, что в идее гражданского общества, разработанной классиками философии, уже тогда были заложены все фундаментальные характеристики так называемого инновационного общества. Недаром родоначальник немецкой классической философии И. Кант считал "достижение всеобщего правового гражданского общества" величайшей проблемой человеческого рода, "разрешить которую вынуждает его природа" [3, 22].

Как любой фундаментальный проект идея гражданского общества за всю историю своего существования претерпела множество интерпретации и модификации. Но самое примечательное заключается в том, что интерес к этой проблематике не ослабевает на протяжении более чем трех веков. Начало новой волны интереса приходится на вторую половину 70-х годов прошлого века, когда в ряде стран южной Европы и Латинской Америки на смену авторитарным правлениям пришли демократические. Но особую актуальность и значимость идея гражданского общества приобрела в СССР в конце 80-х — начале 90-х годов.

На "заре перестройки" идея гражданского общества еще не стала предметом специальных исследований. В публикациях на общественно-политические темы, гражданское общество, по сути, отождествлялось с понятием цивилизованное общество вообще, и чаще всего использовалось как контрпонятие для тоталитарных обществ. Однако уже к концу 80-х годов проблематика гражданского общества все чаще стала выдвигаться в центр социально-политических исследований. Видимо, этому, во многом, способствовали тогдашние события в странах Центральной и Восточной Европе, где разворачивались так называемые "бархатные революции", и где, оппозиционные коммунистическому режиму, силы стали использовать идею гражданского общества как основу своей политической стратегии.

Суть политико-философских изысканий в литературе перестроечного периода очень четко сформулировал, уже упоминавшийся нами, философ М. Мамардашвили: "Та сумма проблем, о которых мы так много сегодня говорим, в действительности может быть сведена к одной — проблеме гражданского общества. Если коротко, то суть ее состоит в расщеплении, разрыве жесткой спайки государства и общества, в развитии самостоятельного общественного элемента, который, с одной стороны, являлся бы естественной границей власти, а с другой — не подпирался бы никакими государственными гарантиями и никаким иждивенчеством" [4, 164].

В определении гражданского общества первоначально доминировали указания на независимость этого феномена от государства, а также на добровольность составляющих его групп, ассоциаций и объединений, существующих в открытом публичном пространстве. Особо подчеркивалось важность гражданского общества, прежде всего, как сферы реализации частных интересов. Последующая эволюция понятия гражданское общество в советской и постсоветской литературе привело к пониманию его как рыночного и правового механизма, в основе которого лежат ценности классического либерализма. Пришло осознание того, что без плюрализма собственности и его юридического закрепления политическая демократия (т. е. политический и идейный плюрализм, общественное мнение, гласность) повисает в воздухе. В политических программах начала 90-х годов идея гражданского общества стала приобретать все более широкий, емкий характер. Она непременно стала дополняться идеей демократии,

базирующейся на политическом плюрализме, общественном согласии и партнерстве различных социальных групп; идеей правового государства, понимаемого как ограничении власти правовыми нормами, свободой личности, широкой демократизацией общественной жизни. В таком расширенном толковании идея гражданского общества стала центральным концептом стратегии модернизации в ряде постсоветских государств, в том числе и в Украине, и, по сути, приобрела характер политической парадигмы, определяющей возможность направления политических реформ.

Множественность форм реализации и вариаций гражданского общества не исключает, а наоборот, предполагает наличие неких инвариантных структур, общеобязательных компонентов, без которых невозможно его существование как социального феномена. К числу таких компонентов относится, во-первых, свобода и автономия личности, наделенного "естественными", "неотчуждаемыми" правами: правом на жизнь, свободу, защиту своего достоинства и. др. Ведь главное назначение гражданского общества как отчлененной от государства сферы, состоит в том, чтобы быть гарантом индивидуальной свободы и пространством для личностной самореализации каждого. Во-вторых, наличие "общественного договора", определяющего характер социальных отношений. Под общественным договором здесь имеется в виду изначальное согласие (консенсус) по вопросам фундаментальных принципов и правил общежития. Если в обществе доминирует принцип нетерпимости по отношению друг к другу, то ни о каком гражданском обществе не может быть и речи. В-третьих, гражданское общество невозможно без плюрализма собственности и доминирования частной собственности, как фундамента личной и социальной свободы вообще. Еще И. Кант в качестве важнейшего атрибута гражданской самостоятельности, выдвигал принцип экономической независимости человека: "быть обязанным своим существованием и содержанием не произволу кого-то другого в составе народа, а своим собственным правам и силам как член общества" [3,235] Именно с экономической независимости, считал он, начинается "пространство свободы", конститутивное для гражданского общества. В-четвертых, невозможно представить себе существование гражданского общества без автономии различных общественных объединений и ассоциаций, без публичного пространства для общественного мнения, критики и просвещения, без различного рода социально узаконенных форм общественной активности (митингов, манифестации и т. д.) для волеизъявления народа. Данный компонент фиксирует самоорганизующуюся и саморегулирующуюся природу институтов гражданского общества, то есть их спонтанность. В-пятых, реализация перечисленных выше компонентов невозможно без одного решающего условия — верховенства права, т. е. подчинения всех составляющих общество (человека — гражданского общества — государства) установленным законам.

Как уже отмечалось, формирование гражданского общества было провозглашено в 90-х годах одной из приоритетных задач в деле политической модернизации Украины. Насколько реалистичным было выполнение этой задачи, если учитывать тот немаловажный факт, что мы по большому счету никогда не жили в условиях гражданского общества. В этой связи, становится понятным скепсис некоторых зарубежных исследователей относительно возможностей гражданского общества в постсоветских государствах. В частности, американский социолог А. Арато считал "явно сомнительным, что нечто несуществующее (т. е. гражданское общество при тоталитаризме — Б. Ф.), могло, тем не менее, содействовать собственному освобождению" [1, 48].

И все же, состоялось ли гражданское общество в современной Украине? Удалось ли разорвать "жесткую спайку" государства и общества, характерную для тоталитар-

ных режимов и высвободить самостоятельные общественные элементы? Институционально, до недавнего времени, все, вроде бы, складывалось так, как положено: в Конституции были закреплены основные права и свободы, отменена цензура; в партийном поле был представлен весь спектр политических предпочтений — от левых до крайне правых политических объединений; выборы в парламент проводились на многопартийной основе; бизнес, профсоюзы, частные университеты, многочисленные СМИ, различного рода фонды, общественные организации сформировали частную сферу, отчлененную от государства. Свободно проводились митинги, демонстрации, акции массового протеста. Пожалуй, перечисление значимых признаков гражданского общества, еще недавно казавшихся неоспоримым достижением Украины, на этом можно завершить.

События в современной постмайданной Украине стали тяжелейшим испытанием для институтов гражданского общества. Более того, они поставили под сомнение реальность их существования. Наблюдая за реакцией (а точнее, отсутствием таковой) институтов гражданского общества на волюнтаристскую политику постмайданной власти невольно задаешься вопросом: А может в действительности это вовсе и не институты гражданского общества, а некие симулякры, видимости, искусственные конструкции, не имеющие никакого отношения к автономным общественным структурам? Недавно, во времена, так называемой, "злочинної влади", любое давление на журналистов вызывало волну возмущения как самого "медийного" сообщества, так и правозащитников, гражданских активистов. О запрете же какой-либо оппозиционной партии власть тогда даже и помыслить не могла, не то, что реализовать. Сегодня, к сожалению, уголовные преследования за свои публикации журналистов, блогеров и просто людей, выразивших свое мнение по вопросам государственного устройства, военного конфликта на востоке страны стали, чуть ли не обыденностью. Запрет же ряда оппозиционных партий и вовсе был встречен молчанием гражданским сообществом. За стремлениями взять под контроль все СМИ, ограничить свободу слова, собраний и ассоциаций явно просматриваются тоталитарные тенденции, которые, к слову, органичны самой идеологии нынешнего правящего политического класса, основа которой — фундаментализм. Суть фундаментализма, в какие бы идеологические или религиозные одежды он не рядился, одна — абсолютизация собственных представлений как истины в конечной инстанции. Отсюда бескомпромиссность, нетерпимость, болезненная реакция на любую критику, любовь к простым решениям, склонность к насилию, жестокость.

Как Украина из страны, значительно отличавшейся в положительную сторону уровнем гражданских свобод от всех государств на постсоветском пространстве, скатилась до нынешнего состояния — это вопрос, требующий отдельного, свободного публичного обсуждения. Остается только надеяться, что это время не за горами.

Джерела

1. Арато А. Концепция гражданского общества: восхождение, упадок и воссоздание — и направления для дальнейшего исследования // Политические исследования. — 1995. — № 3. — С. 46–56
2. Кант И. Метафизика нравов в двух частях // Кант И. Сочинения в шести томах. Т. 4, Ч. 2. — М.: Мысль, 1965. — 478 с.
3. Кант И. Идея всемирной истории во всемирно-гражданском плане // Кант И. Сочинения в шести томах. Т. 6. — М.: Мысль.1966. — 729 с.
4. Мамардашвили М. К. Как я понимаю философия. — М.: Прогресс.1992 — 415 с.

В. Д. БІГДАШ
докт. філос. в гал. екон., ННІМЕФ МАУП

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЇ У СТРАХУВАННІ

Дослідження інноваційних механізмів в страховій діяльності як в Україні, так і закордоном, обумовлені стрімким розвитком глобальних страхових ринків, розвитком інформаційних технологій, зміцненням конкурентних переваг провідних учасників фінансової сфери, а також світовою і національною політичною і економічною нестабільністю. Вказані чинники визначають актуальність дослідження сучасних факторів впливу на формування стратегії інновації у страхуванні.

Формування концепцій інновацій в страхуванні доцільно розглядати у двох напрямах — макроекономічному та мікроекономічному. Макроекономічна концепція базується на вимогах до розробки стратегії інновації діяльності страхової компанії. Мікроекономічна концепція базується вимогах до розробки інноваційного страхового продукту.

Макроекономічна концепція передбачає аналіз впливу інноваційних змін страхового захисту в процесі функціонування кругообігу товарів та послуг у національній та світовій економіці. Також необхідно враховувати чинники галузевої та інших видів конкуренції, зокрема інших фінансових компаній.

Інновації в страхуванні в моделі кругообігу в економці доцільно розглядати як засіб покращення кругообігу як товарів (послуг) так і грошей. Модель успішного кругообігу товарів (послуг) повинна використовувати засоби відновлення майна, людей та діяльності при настанні різних видів шкоди (страхових випадків) в процесі виробництва, розподілу, доставки та споживання цих товарів (послуг). Страхування забезпечує відповідні кошти для такого відновлення або забезпечує весь процес відновлення, наприклад, відновлення стану здоров'я людей при туристичному та медичному страхуванні. Актуальними інноваціями у сучасній діялності страховиків висупають "розумні речі" — електронні пристрої, що запамятовують дані здоровя людей, автомобілів, іншого майна з метою попердження про можливі збитки та корегування діяльності. Інновації можуть впроваджувати в процес дослідження страхових збитків, в надання інформації про настання страхових випадів тощо.

На нашу думку, в період сучасної економіко-політичної нестабільності також доцільно розвивати механізми управління ризиками інноваційної діяльності страхових компаній.

Вимоги до організації і функціонування системи управління ризиками у страхових компаніях розроблені Національною комісією регулювання ринків фінансових послуг ще у 2013 р. Відповідно до цих вимог страховик повинен розробити стратегію управління ризиками, що містить: мету та принципи управління ризиками; визначення ризиків страховика з урахуванням їх класифікації; карту ризиків; визначення допустимих меж ризиків; опис процедур управління ризиками; опис механізму виявлення та оцінки ризиків як систематичного процесу, що включає аналіз нових та переоцінку існуючих ризиків; опис механізму забезпечення платоспроможності страховика відповідно до вимог законодавства та загальної величини ризиків стра-

ховика; опис розмежування функцій і відповідальності у процесі управління ризиками, визначення осіб, відповідальних за перегляд ефективності стратегії; порядок взаємодії між виконавчим органом страховика, наглядовою радою та структурним підрозділом страховика у процесі управління ризиками.

У разі істотних змін у діяльності страховика, зокрема введення нових страхових програм, значних організаційних, операційних та інших подій, на нашу думку, зокрема і при запровадженні інновацій, страховик повинен переглянути та за необхідності внести зміни до стратегії та системи управління ризиками.

Страховикам рекомендується оцінювали та здійснювали заходи управління чотирма групами ризиків: 1) андеррайтинговими, 2) ринковими, 3) дефолту контрагента, 4) операційними. На нашу думку, в інноваційній діяльності для кожної групи ризиків доцільно здійснити наступні заходи.

Для андеррайтингових ризиків (ризиків укладання та дії договору страхування) при здійсненні страхування необхідно оцінювати ризики впровадження інновацій в процес моніторингу економічного стану клієнтів-страхувальників, оцінку статистики збитковості, рівня виконання зобов'язань, а також стану ризиків техногенного характеру та стихійних явищ.

При управлінні групою ринкових ризиків інноваціій рекомендується використовувати спільне з інвесторами управління процесом інвестування; для ризику зміни процентної ставки — спільне управління залученням позикових коштів; для валютних ризиків — розподіл зобов'язань та активів в різних валютах; для ризику спреду — спільне управління цінними паперами; для майнового ризику (ризику коливання ринкових цін на нерухомість) — спільний моніторинг ринку нерухомості, професійна статистика страховика по ринку нерухомості; для ризику ринкової концентрації — спільний моніторинг емітентів цінних паперів.

При управлінні групою ризиків дефолту контрагента по інноваційній діяльності доцільно застосовувати наступні заходи — використання страхування майна та інших ресурсів ІТ-компаній, здійснення диверсифікації залучення фінансових ресурсів, формування збалансованного та резервного портфелю виконавців інноваційних механізмів.

При управлінні групою операційних ризиків доцільно використовувати такі заходи — розподіл ризиків між страховиком і компанією, що формує спільні інноваційні процеси або продукти (ІТ-компанією, компанією асистенсу, туристичною компанією, банком та ін.) шляхом розподілу бізнес-процесів, обробки інформації, резервування (дублювання) технологій, контролю та навчання персоналу.

Л. М. БІЛЕНКО
викл. каф. правознавства, Полтавський ЦДН МАУП

СОЦІАЛЬНЕ СИРІТСТВО ЯК СУЧАСНА ПРОБЛЕМА СУСПІЛЬСТВА

Соціальне сирітство — відносно новий феномен у житті українського соціуму. Поява цього явища засвідчує про кризу інституту сім'ї, нездатність її протистояти соціально-економічним і політичним перетворенням. Соціальні сироти — це особлива соціально-демографічна група дітей, які мають родину, але залишились без піклування батьків за соціально-економічними, психолого-педагогічними та іншими причинами.

Різні аспекти соціального сирітства як суспільної проблеми охарактеризовано у працях науковців І. Братусь, В. Оржеховської, І. Дубровіна, І. Звєрєвої, Н. Комарова, Л. Кривачук, Г. Лактіонової, В. Смирнова, П. Селяніна, О. Терновець, І. Шатилова, О. Яременка [1–3].

Перше системне дослідження соціального сирітства в Україні було здійснене в 1998 р. у рамках проекту ЮНІСЕФ "Трансформація державної системи інститутів піклування про дитину в Україні". Авторський колектив у складі Л. Волинець, Н. Комарової, О. Антонової-Турченко, І. Іванової, І. Пєші в своїй роботі "Соціальне сирітство в Україні: експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання дітей, позбавлених батьківського піклування" дає таке визначення поняття "соціальні сироти": "це особлива соціально-демографічна група дітей, які внаслідок соціальних, економічних та морально-психологічних причин лишились сиротами при живих батьках" [4, с. 25].

В юриспруденції проблема сирітства розглядається в контексті причин виникнення цього явища та його профілактики [3, с. 54].

В теперішній час у нашій країні до "соціальних сиріт" відносять такі групи неповнолітніх:

- безпритульні діти, діти які не мають постійного місця проживання у зв'язку із втратою батьків, асоціальними формами поведінки дорослих в сім'ї;
- діти яких вигнали з дому батьки;
- бездоглядні діти — діти які мають певне місце проживання, але вимушені перебувати на вулиці в результаті матеріальної неспроможності опікунів (родичів, бабусь, дідусів), психічних розладів батьків, байдужого ставлення останніх до виховання дітей;
- діти-втікачі із виховних установ — діти які зазнали психологічного, фізичного та сексуального насильства в закладах інтернатного типу та притулках;
- діти-втікачі із зовні благополучних сімей — діти з високим рівнем конфліктності, патохарактерологічними особливостями, відхиленням у психічному та особистісному розвитку;
- діти які за своїми психологічними ознаками схильні до постійного перебування на вулиці — діти позбавлені систематичного батьківського піклування; аутсайдери шкільних колективів;
- діти з яскраво вираженими ознаками важковиховуваності, діти з діагнозом дромоманія — схильність до бродяжництва та подорожування [5, с. 22].

До цієї класифікації недавно стали відносити дітей трудових мігрантів, та дітей, батьки яких розлучені.

Поширення соціального сирітства в Україні обумовлене низкою причин, що носять як об'єктивний так і суб'єктивний характер. До об'єктивних належать причини, що пов'язані з соціально-політичною та соціально-економічною ситуацією в сучасній Україні. До суб'єктивних — криза інституту сім'ї, яка проявляється в зменшенні віку вступу в шлюб, зростання числа розлучень і неповних родин, трудова міграція.

Тому першорядне завдання державної молодіжної політики по запобіганню сирітства в Україні є підтримка й зміцнення статусу соціально-здоровішої родини та вирішення її соціально-економічних проблем. У зв'язку із чим, актуальними є розробка й впровадження заходів, що пропагують цінності родини, підвищення компетентності в питаннях виховання дітей, підвищення поінформованості населення про діяльність служб допомоги родині та дітям.

Явище соціального сирітства спостерігається не тільки в Україні. У різних формах воно існує у багатьох країнах світу. Як показує міжнародний досвід, його практично неможливо викорінити в силу багатьох об'єктивних і суб'єктивних причин. З метою локалізації явища соціального сирітства в Україні розвиваються інноваційні форми опіки, проводяться різні форми роботи з сім'єю, спрямовані на формування відповідального батьківства [5].

За даними Міністерства соціальної політики України, протягом 2012 р. центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді було охоплено соціальним супроводом 22 524 сім'ї, в яких виховувалося 48 067 дітей. У ході здійснення соціального супроводу центрам удалося запобігти соціальному сирітству в 1 630 сім'ях, що складає 11 % від загальної кількості сімей, знятих із соціального супроводу (у 2012 р. — 1 804 сім'ї та 11 % відповідно), у т. ч. в 1 273 сім'ях попереджено ризик вилучення дитини, а до 357 сімей повернуто дитину з державних закладів утримання (в 2012 р. — у 1 388 сім'ях та до 416 сімей відповідно).

Наслідком недосконалих державних механізмів управління соціально-правовим захистом осиротілих дітей є відсутність профілактики та низька ефективність соціальної адаптації проблемних дітей до життєвих реалій, особливо після досягнення повноліття [6, с. 171]. Подібна ситуація викликає неабияку пересторогу та вимагає термінової консолідації зусиль усіх зацікавлених осіб задля реалізації комплексу заходів, а саме:

- проведення кампанії з профілактики соціального сирітства;
- сприяння усиновленню дітей-сиріт громадянами України, які не мають змоги мати власних дітей;
- посилення персональної відповідальності біологічних і прийомних батьків, опікунів і піклувальників, працівників інтернатних закладів та інших осіб, причетних до цього процесу за недбале виконання своїх обов'язків щодо матеріального забезпечення та виховання дітей;
- адаптація до вітчизняних умов закордонного досвіду, зокрема щодо тимчасового влаштування дітей у прийомні сім'ї;
- використання сучасних методик реінтеграції вихованців інтернатних закладів до життя в біологічній сім'ї, сім'ї родичів чи прийомній сім'ї;
- реалізація комплексу заходів, спрямованих на підвищення доходів сімей з дітьми, а також на боротьбу з асоціальною поведінкою батьків і шкідливими звичками дітей;
- забезпечення захисту прав дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування: на соціальну допомогу, житло, працевлаштування, освіту тощо.

З огляду на вищезазначене актуальним залишається питання забезпечення ефективності діяльності суб'єктів соціальної роботи щодо раннього виявлення сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг, попередження вилучення дитини із сім'ї, зокрема розроблення комплексних соціальних послуг для цієї категорії сімей та впровадження нових технологій соціальної роботи з ними.

Статистичні дані Міністерства соціальної політики України кількісних показників щодо усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування за 2011–2015 рр. у Полтавській та Київській областях становлять:

Область	**Усиновлено громадянами України**					**Усиновлено іноземними громадянами**				
	2011	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**
Київська	100	84	84	91	89	63	47	47	50	24
Полтавська	62	53	54	55	41	24	17	9	14	7
м. Київ	68	72	64	76	92	20	18	13	9	13

Джерела

1. Коваленко О. О. Соціальне сирітство як соціокультурний феномен: дис. к. соціол. н.: 22.00.03 / О. О. Коваленко; НАН України; Ін-т соціології. — К., 2006. — 212 с.
2. Сіротченко Т. А. Демографічна політика та соціальне сирітство: аналіз та прогноз сучасної ситуації / [Т. А. Сіротченко, О. М. Гєтта, А. О. Бобришева, О. А. Топоркова] // Здоровье ребенка. — 2011. — № 3 (30).
3. Терновець О. М. Соціальне сирітство як предмет міждисциплінарного дослідження / О. М. Терновець // Вісн. ЛНУ ім. Тараса Шевченка. — 2012. — Ч. І. — № 5 (240).
4. Соціальне сирітство в Україні: експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання дітей, позбавлених батьківського піклування / [Л. С. Волинець, Н. М. Комарова, О. Г. Антонова-Турченко та ін.]. — К.: ДЦСМ, 1998. — 120 с.
5. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: нав. посіб. / О. В. Безпалько; Нац. пед. ун-т. ім. М. П. Драгоманова. — К.: Логос, 2003. — 134 с.
6. Харченко Ю. П. Модернізаційні аспекти соціально-правового захисту дітей, позбавлених батьківського піклування / Ю. П. Харченко // Інвестиції: практика та досвід. — 2013. — № 8.
7. Сайт Міністерства соціальної політики України. — Режим доступу: http: // www. mlsp. gov. ua/labour/control/uk/publish/category?cat_id=169302

Ю. В. БОНДАР
канд. політ. наук, доц., УАІСНС МАУП

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: ДОКТРИНАЛЬНЕ БАЧЕННЯ

Загострення міжнародного протистояння, у якому беруть участь уже десятки країн, військові конфлікти останніх років від Балкан до Сирії свідчать про спроби ревізувати міжнародний порядок за допомогою в тім числі сили, що фактично, на думку багатьох аналітиків, з котрими погоджуємося, є ознаками неоголошеної світової війни. Одними з найгарячіших точок тектонічного геополітичного розлому, а для нас — його епіцентром, стали окремі райони півдня і сходу України, де щербата шовінізмом Росія всупереч взятим на себе міжнародним зобов'язанням, законам і правилам анексувала частину української території й продовжує експансіоністські зазіхання, метою яких вочевидь є нищення української державності.

Наріжним напрямом гібридної російської агресії проти суверенної України стала інформаційна сфера. Особливо активні й спеціальні заходи з підкорення українського інформаційного простору здійснювались впродовж останніх принаймні десяти років, і вони, як бачиться, передбачали різні вектори концентрації й здійснення цільового впливу. За оцінками фахівців, систему державних ЗМІ, видавничу справу, радіо, телебачення, кінематограф та інші сегменти українського інформаційного поля свідомо руйнували, поступово "лібералізуючи" та беручи під "приватний" чужинський контроль, виводячи водночас на маргінес національні інформаційні ресурси та державницькі ЗМІ. Важливим напрямом підготовки, а потім і здійснення військової агресії стало використання з метою спрямованого когнітивного впливу новітніх пропагандистських технологій та інформаційних мереж, для чого в Росії були створені відповідні підрозділи та задіяні інноваційні напрацювання [4; 7].

Українські дослідники, науковці неодноразово звертали увагу на негативні тенденції в інформаційній сфері, однак їхні напрацювання й рекомендації залишалися, на жаль, поза увагою державних інституцій [1; 2; 5, с. 125–127; 6, с. 139–143; 8; 11]. Важливим (хоча дещо й запізнілим) кроком-відповіддю України на частину актуальних інформаційних загроз стало ухвалення Стратегії кібербезпеки України, затвердженої Указом Президента України 15 березня 2016 року [10]. Майже через рік по тому побачила світ вже Доктрина інформаційної безпеки України, розроблена Мінінформполітики і ухвалена Радою національної безпеки і оборони України 29 грудня 2016 року — вона була введена в дію Указом Президента України за № 47/2017 25 лютого 2017 року [9]. Новий документ, метою якого є "уточнення засад формування та реалізації державної інформаційної політики, насамперед щодо протидії руйнівному інформаційному впливу Російської Федерації в умовах розв'язаної нею гібридної війни", визначив і окреслив національні інтереси, напрями та пріоритети державної інформаційної політики в інформаційній сфері, а також назвав інформаційні загрози, комплексний характер яких потребує, на думку авторів Доктрини, *інноваційних* підходів до формування системи захисту та розвитку інформаційного простору в умовах глобалізації та вільного обігу інформації.

Доктрина розмежовує життєво важливі інформаційні інтереси особи, суспільства та держави, які, втім, є однаково національними інтересами України. До першої групи традиційно віднесено забезпечення конституційних прав і свобод людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації; забезпечення конституційних прав людини на захист приватного життя; захищеність від руйнівних інформаційно-психологічних впливів. Набагато ширшими, згідно з Доктриною, є суспільно-державні інтереси в інформаційній сфері, до яких належать, зокрема, ті, що потребують технологічних та політичних інновацій. Серед них — захист українського суспільства від агресивного інформаційного впливу деструктивної пропаганди, насамперед з боку Російської Федерації, спрямованої на пропаганду війни, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом або порушення суверенітету і територіальної цілісності України; розвиток та захист національної інформаційної інфраструктури; розвиток медіа-культури суспільства та соціально відповідального медіа-середовища; створення системи і механізмів захисту від негативних зовнішніх інформаційно-психологічних впливів; забезпечення розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та інформаційних ресурсів України; розбудова системи іномовлення України та забезпечення наявності іншомовного українського каналу в кабельних мережах та у супутниковому мовленні за межами України та ін.

Доволі вичерпними, на наш погляд, є окреслення актуальних загроз національним інтересам та національній безпеці України в інформаційній сфері. До таких Доктрина відносить здійснення спеціальних інформаційних операцій, спрямованих на підрив обороноздатності, деморалізацію особового складу Збройних Сил України та інших військових формувань, провокування екстремістських проявів, підживлення панічних настроїв, загострення і дестабілізацію суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації, розпалювання міжетнічних і міжконфесійних конфліктів в Україні; проведення державою-агресором спеціальних інформаційних операцій в інших державах з метою створення негативного іміджу України у світі; інформаційну експансію держави-агресора та контрольованих нею структур, зокрема шляхом розширення власної інформаційної інфраструктури на території України та в інших державах; інформаційне домінування держави-агресора на тимчасово окупованих територіях; недостатню розвиненість національної інформаційної інфраструктури, що обмежує можливості України ефективно протидіяти інформаційній агресії; неефективність державної інформаційної політики та недосконалість законодавства стосовно регулювання суспільних відносин в інформаційній сфері; поширення закликів до радикальних дій, пропаганду ізоляціоністських та автономістських концепцій співіснування регіонів в Україні.

Пріоритетами державної політики в інформаційній сфері щодо забезпечення інформаційної безпеки, захисту і розвитку інформаційного простору України, а також конституційного права громадян на інформацію декларовані напрями, що також передбачають інноваційні заходи. Тут створення інтегрованої системи оцінки інформаційних загроз та оперативного реагування на них; виявлення, фіксація, блокування та видалення з інформаційного простору держави, зокрема з українського сегмента мережі Інтернет деструктивної інформації; розвиток і захист технологічної інфраструктури забезпечення інформаційної безпеки України; забезпечення покриття території України цифровим мовленням, насамперед у прикордонних районах, а також тимчасово окупованих територій, надання можливостей доступу громадянин до інформаційних ресурсів Інтернету та ін. Водночас значна увага відведена і питанню контролю й регулювання інформаційного простору та його складників — підприємств телекомунікацій, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганіза-

цій, телерадіоцентрів, інших підприємств, установ, організацій, закладів культури та засобів масової інформації, а також створенню механізмів протидії інформаційній агресії.

Доктрина стверджує відкритість та прозорість держави перед громадянами, для забезпечення чого зусилля мають бути спрямовані на розвиток механізмів електронного урядування; сприяння розвитку можливостей доступу та використання публічної інформації; інформування громадян України про діяльність органів державної влади, налагодження ефективної співпраці зазначених органів із засобами масової інформації та журналістами; проведення реформи урядових комунікацій; розвиток сервісів, спрямованих на більш масштабне та ефективне залучення громадськості до прийняття рішень органами державної влади та органами місцевого самоврядування; сприяння формуванню культури суспільної дискусії.

Одним з пріоритетних завдань визначено і формування позитивного міжнародного іміджу України. Задля цього передбачається ґрунтовне реформування системи представлення інформації про Україну на міжнародній арені; розвиток публічної дипломатії, у тому числі культурної та цифрової; сприяння поширенню та розвитку системи іномовлення України; постійний моніторинг пропаганди держави-агресора, розроблення та оперативна реалізація адекватних заходів протидії; недопущення використання міжнародного інформаційного простору в деструктивних цілях або для дій, що спрямовані на дискредитацію України на міжнародному рівні та інші заходи.

Доктрина визначає механізми реалізації декларованих положень. Загальну координацію діяльності органів виконавчої влади щодо забезпечення національної безпеки в інформаційній сфері має здійснювати Рада національної безпеки і оборони України, а Кабінет Міністрів України забезпечуватиме здійснення інформаційної політики держави, фінансування програм, пов'язаних з інформаційною безпекою, спрямовуватиме і координуватиме роботу міністерств, інших органів виконавчої влади у цій сфері. Окремі завдання покладено, звісно, насамперед на Міністерство інформаційної політики України, яке повинне організовувати й забезпечувати моніторинг засобів масової інформації та загальнодоступних ресурсів вітчизняного сегмента мережі Інтернет з метою виявлення інформації, поширення якої заборонено в Україні; моніторинг загроз національним інтересам і національній безпеці в інформаційній сфері; сприяти Міністерству закордонних справ України щодо донесення офіційної позиції України до іноземних засобів масової інформації; формувати поточні пріоритети державної інформаційної політики, контролювати їх реалізацію; забезпечувати урядові та кризові комунікації; зокрема під час проведення антитерористичної операції та в особливий період; вживати заходи в інформаційній сфері, пов'язані із запровадженням правових режимів надзвичайного чи воєнного стану; розробляти та впроваджувати єдині стандарти підготовки фахівців у сфері урядових комунікацій тощо. Доктриною передбачено можливість створення і допоміжного органу при Мінінформполітики для сприяння координації діяльності органів виконавчої влади у сфері забезпечення інформаційного суверенітету України та взаємодії з іншими державними органами в інформаційній сфері.

Важливі завдання покладено також на інші державні інституції. Так, Міністерство закордонних справ, окрім координації інформаційної діяльності державних органів у зовнішньополітичній сфері та інших "статусних" речей, має займатися сприянням просуванню українських телеканалів у кабельні та супутникові мережі за кордоном; забезпеченням налагодження взаємодії з міжнародними партнерами з метою застосування міжнародного досвіду та практик протидії інформаційним загрозам. Відповідно до компетенції свою нішу в реалізації Доктрини займають силові

відомства — Міністерство оборони України та СБУ. Остання повинна, зокрема, здійснювати моніторинг спеціальними методами і способами вітчизняних та іноземних засобів масової інформації та мережі Інтернет з метою виявлення загроз національній безпеці України в інформаційній сфері; протидіяти проведенню проти України спеціальних інформаційних операцій, спрямованих на підрив конституційного ладу, порушення суверенітету і територіальної цілісності України, загострення суспільно-політичної та соціально-економічної ситуацій.

Не обійдені доктринальною увагою й так би мовити, дотичні, зокрема "гуманітарні", інституції. Міністерство культури України, Державне агентство України з питань кіно, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, Державний комітет телебачення і радіомовлення України відповідно до компетенції повинні брати участь у забезпеченні захисту українського інформаційного простору від пропагандистської аудіовізуальної та друкованої продукції держави-агресора; розробляти пріоритети і стимули розвитку українського кіно, телевізійного контенту, книгодрукування, висвітлення героїчного спротиву Українського народу російській агресії. Національний інститут стратегічних досліджень має забезпечити науково-аналітичне та експертне супроводження процесу формування і реалізації державної інформаційної політики.

Окремо варто сказати і на унормування окремих термінів сфери інформаційної сфери та політики. Так, Доктрина фактично кодифікує розуміння стратегічних, урядових та кризових комунікацій, а також стратегічного наративу, під яким розуміється наразі "спеціально підготовлений текст, призначений для вербального викладення у процесі стратегічних комунікацій з метою інформаційного впливу на цільову аудиторію", що можна трактувати і як усне публікаторство [3, с. 511]. До новаторських сентенцій варто віднести також наголошення важливості взаємодії державних органів та інститутів громадянського суспільства, які Доктрина розглядає як фактично соціальних партнерів у процесі вироблення і реалізації інформаційної політики.

Поява нових нормативно-правових, доктринальних документів щодо забезпечення інформаційної безпеки, попри почасти вторинність і декларативність їх положень, безумовно, позитивна і необхідна. Розробники наразі насамперед Доктрини інформаційної безпеки свою частину роботи зробили. Завдання держави і всього суспільства наповнити такі документи конкретним змістом — ресурсами, діями і справами. Насамперед — інноваційними.

Джерела

1. Бондар Ю. Видавнича справа і трансформація смислів / Ю. В. Бондар // Наукові записки Інституту журналістики. — 2015. — Т. 58. — С. 76–86.
2. Бондар Ю. Генеза і проблеми правового забезпечення інформаційних прав та свобод в сучасній Україні / Юрій Бондар // Наукові праці МАУП. — 2011. — № 4. — С. 54–58.
3. Бондар Ю. Перша інформаційна. Правидавництво: зародження та розвиток видавничої справи у процесі суспільно-політичних трансформацій Стародавнього світу: монографія / Ю. В. Бондар. — Київ: ДП "Вид. дім "Персонал", 2016. — 560.
4. Где живут тролли. Как работают интернет-провокаторы в Санкт-Петербурге и кто ими заправляет // Новая газета. — 2013. — 13 сент.
5. Інформаційний простір: українські реалії: випробування війною: Матеріали IVМіжнар. наук.-практ. конф., Київ, 8 листопада 2014 р. — Київ: УВПК "Експрес-Об'ява", 2014. — 128 с.
6. Інформаційний простір: українські реалії: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 8 грудня 2011 р. — Київ: "ВПК "Експрес-Поліграф", 2012. — 144 с.

7. Московський слід колорадського Жука, або Хто готує “Майдан-3” [Електронний ресурс] // Укрінформ. — 2016. — 21 січ. — Режим доступу: https: // www. ukrinform. ua/rubric-politycs/1948496-moskovskij-slid-koloradskogo-zuka-abo-hto-i-ak-gotue-majdan3. html
8. Почепцов Георгий. Операторы смыслов и конструкторы смыслов [Электронный ресурс] / Георгий Почепцов. — Режим доступа: http: // osvita. mediasapiens. ua/material/32630
9. Указ Президента України № 47/2017 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року “Про Доктрину інформаційної безпеки України” [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. president. gov. ua/documents/472017–21374
10. Указ Президента України № 96/2016 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року “Про Стратегію кібербезпеки України” [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. president. gov. ua/documents/962016–19836
11. Холод О. Маніпуляція суспільством: мутація й інмутація як концепції соціально-комунікаційних технологій / Холод О. М. // Освіта регіону — № 2. — 2010. — С. 108–111.

Н. О. БОНДАРЕНКО
канд. пед. н., доц., УАІСНС МАУП

ДЕФІНІЦІЇ ВИЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПРОЕКТУВАННЯ

Термін “проектування” наразі широко використовується у різних сферах суспільного життя. Це процес створення прототипу можливого об’єкту чи стану речей. Різні варіації цієї категорії можна знайти у діяльності, пов’язаній насамперед з конструюванням, архітектурою, технічних галузях. У другій половині ХХ століття проектування починає використовуватися і в гуманітарній сфері. Метою проектування є таке перетворення дійсності, коли передбачається створення об’єктів, явищ чи процесів, які б відповідали бажаним властивостям.

Серед найбільш поширених дефініцій проектування у вітчизняній та зарубіжній літературі можна виокремити визначення, що проектування — це форма випереджального відображення і перетворення дійсності, спрямована на конструювання системи параметрів майбутнього матеріального об’єкту чи якісно нового його стану.

Аналіз наукової літератури дав можливість з’ясувати, що в основу соціального проектування мають бути закладені такі параметри: суперечливість соціального об’єкту; багатовекторність розвитку соціального об’єкту; множинність факторів його буття; суб’єктивні складові формування соціального очікування та прогнозу; фактори, що визначають різні критерії оцінки соціального об’єкту [3].

На думку Лукова В. А., коли говорять про проект, то мають на увазі мисленнєву конструкцію яких-небудь змін, котрі завчасно сплановані та можуть бути реалізовані. Така конструкція може бути подана у вигляді моделі, прообразу, і в ній є обов’язковий вольовий компонент — налаштованість здійснити задум [5].

Проект містить концептуальну основу (опис ініціативи, її культурно-історичного значення, гіпотези, оцінку їх новизни і можливих актуальних наслідків) і системно-організаційну частину (опис конкретних механізмів й етапів реалізації проекту).

Проект може існувати у двох різновидах:

- як складова частина програми економічного та соціального розвитку, яка визначає основні цілі та завдання, що належать до соціальної сфери, та мають бути виконані в запланований період, а також головні засоби та шляхи їх здійснення;
- як самостійний варіант вирішення локальної проблеми конкретної цільової групи певного соціального середовища.

Отже, проект можна характеризувати як систему сформульованих завдань, фізичних об’єктів, технологічних процесів, відповідної документації, що створюються й упроваджуються для реалізації цих завдань, а також сукупність ресурсів та управлінських рішень щодо досягнення проектної мети.

Принцами розробки проектів та планів є принципи комплексності, обґрунтованості, реальності, оптимальності, завершеності, зорієнтованості на кінцевий позитивний результат.

Наразі не існує уніфікованої класифікації проектів, тому доцільно використовувати багатомірний підхід, базуючись на різних класифікаціях проектів.

За характером запланованих змін проекти поділяють на інноваційні та підтримуючі. Інноваційні проекти розглядають як систему взаємообумовлених та взаємопов'язаних заходів, спрямованих на досягнення інноваційних результатів, які мають соціально-культурне, народногосподарське, політичне значення.

За особливостями фінансування виокремлюють інвестиційні, спонсорські, бюджетні, благодійні та змішані проекти.

Відповідно масштабів реалізації проекти поділяють на монопроекти, мультипроекти, мегапроекти, мікропроекти.

За наступною класифікаційною ознакою — терміном реалізаії — проекти поділяють на короткотривалі (1–2 роки реалізації), середньотривалі (3–5 років), довготривалі (більше 5 років).

Жоден проект не може відбутися без відповідного фінансування. Джерела фінансування можуть бути досить різноманітні, тому відповідно визначають інвестиційні, бюджетні, донорські, благодійні та змішані проекти.

За територіальною ознакою вилкремлюють національні, міжрегіональні, регіональні та місцеві проекти. Переважно національні та міжрегіональні проекти фінансуються за рахунок державних коштів, а регіональні та місцеві за рахунок коштів донорських організацій, спонсорів та коштів місцевого бюджету.

Ще однією класифікаційною ознакою, яку пропонують окремі автори є ступінь складності: прості, складні та дуже складні проекти.

За видами розрізняють проекти комерційні і некомерційні залежно від мети проекту: одержати прибуток або соціальний ефект.

За характером і сферою діяльності виокремлюють: економічні, дослідницькі, екологічні, культурологічні, політичні, соціальні проекти.

Варто зауважити, що кожен проект можна характеризувати за сукупністю вищевиокремлених класифікаційних ознак.

На думку Коган М. С., соціальний проект — це опис конкретної ситуації, котра може бути поліпшена засобами реалізації певної системи методів та послідовних кроків їх використання [2].

У контексті підготовки молоді до реалізації соціальних проектів, Пометун О. І., визначає їх як сукупність практичних дій, спрямованих на розв'язання конкретної соціальної проблеми місцевої громади, а участь молоді в таких проектах сприяє розвитку у неї емоційно-ціннісного ставлення до громадського життя, активності особистості, прагненню до громадянських дій та ефективного спілкування [11].

З позицій культурологічного підходу Воронова Є. П. визначає соціальний проект як засіб збереження, відтворення чи розвитку соціальних явищ і культурних феноменів, що відповідають (як кількісно, так і якісно, змістовно) певним нормам [4].

На відміну від соціальних проектів, які спрямовані на перетворення та вдосконалення соціуму, суспільних відносин і процесів, педагогічний проект сфокусований на вирішенні завдань освіти та виховання. Підвердженням цього є наукові позиції Коган М. С., яка обгрунтовує педагогічний проект як вмотивований, цілеспрямований спосіб змін у педагогічній діяльності та впорядкування професійної діяльності з метою оптимального вирішення завдань навчання, розвитку, виховання [2].

Об'єктами соціально-педагогічного проектування є: соціально-культурне середовище; спосіб життя; сфери життєдіяльності особистості.

Тому соціально-педагогічний проект — це сконструйоване соціальне нововведення метою якого є вдосконалення педагогічних процесів у певних соціокультурних умовах.

Соціальні проекти можуть бути спрямовані на: створення умов для гармонійного розвитку суб'єкта; самореалізації особистості в основних сферах її життєдіяльності; забезпечення сприятливих умов для соціалізації особистості в різних сферах соціального середовища; вирішення чи мінімізацію неспритливих умов соціалізації особистості.

Означені підходи до класифікації проектів дозволяють визначити базові ознаки соціальних проектів: цілепокладання; соціальна детермінація; часовий вимір; територіальність; соціальна інституційність; інноваційність; ресурсність; організаційність; соціально-інформаційна.

Узагальнюючи вищенаведені визначення проектування соціальне проектування можна розглядати як конструювання соціальної дійсності. Це дає можливості керувати соціальними процесами і є вираженням того нового, що характеризує тенденції соціального розвитку. Тому соціальне проектування пов'язане з інноваційною діяльністю і впровадженням соціальних інновацій.

Джерела

1. Єрмаков І. Г. На шляху до школи життєвої компетентності: проектний підхід // Метод проектів: традиції, життєві результати. — К.: Департамент, 2013. — С. 15–16.
2. Луков В. А. Социальное проектирование: Учеб. пособие. — 3-е изд. — М.: Флинта, 2010. — 240 с.
3. Науковий супровід, моніторинг та оцінка ефективності соціальних проектів / О. О. Яременко, О. Р. Артюх, О. М. Балакірєва та ін. — К.: ДЦССМ, 2002. — 132 с.
4. Плышевский В. Г. Прогнозирование, проектирование и моделирование в социальной работе. — М.: Социально-технологический институт МГУС, 2001. — 95 с.
5. Подобедова Т. Ю. Подготовка будущих учителей гуманитарного профиля к педагогическому проектированию: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. — Ялта, 2005. — 241 с.
6. Полат Е., Петров А., Бухаркина М., Моисеева М. Что такое проект. Типология проектов // Відкритий урок. Розробки. Технології. Досвід. — 2014. — № 5–6. — С. 10–17.
7. Пометун О. І. Молодь обирає дію: Соціальне проектування — новий підхід до виховання молоді // Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати: Практико зорієнтований збірник. — К.: Департамент, 2003. — С. 327–333.

В. А. БОРТНИК
канд. юрид. наук, доцент, ННІП МАУП

М. В. ЗОЗУЛЯ
магістрантка, ННІП МАУП

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ В ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ

Останні роки характеризуються для України тим, що певних змін зазнає характер управлінського впливу на економічні відносини. Все більше цей вплив з боку держави на економіку та її галузі набуває характеру загального регулювання.

Господарювання в Україні ґрунтується на економічній багатоманітності, гармонічному співіснуванні державного, колективного та приватного секторів економіки та рівності всіх суб'єктів права власності перед законом. Держава організовує та забезпечує функціонування державного сектора економіки відповідно до концепції управління державним сектором економіки, яку розробляє на основі засад внутрішньої і зовнішньої політики Кабінет Міністрів України і схвалює Верховна Рада України.

Держава реалізує право державної власності у державному секторі економіки через систему організаційно-господарських повноважень відповідних органів управління щодо суб'єктів господарювання, які належать до даного сектора і здійснюють свою діяльність на основі права повного господарського відання або права оперативного управління.

Питання про співвідношення державного управління і державного регулювання має свою історію. Насамперед, вона пов'язана з тим, що в науці існують два протилежних підходи до участі держави в регулюванні процесів — класична і кейнсіанська теорії.

З погляд класиків, ринковий механізм автоматично забезпечує рівність попиту і пропозицій, а відтак унеможливлює тривалі порушення в економіці, зокрема інфляцію, безробіття, спад виробництва Теорія Дж. М. Кейнса, на відміну від класичної, обґрунтовує об'єктивну необхідність і велике практичне значення державного регулювання економікою.

Однак слід зазначити, що у розвинених країнах практично відсутніми є "чисті" моделі державного управління економікою. Як показує світовий досвід, без участі держави ринкові відносини не можуть бути ефективними, соціально-орієнтованими. І тому основним завданням є визначення функцій держави з регулювання економічними процесами, методів, за допомогою яких воно відбувається, і меж втручання держави у ринкове господарство.

Співвідносячи поняття державного управління і державного регулювання, визначимось, перш за все, з поняттями.

Державне управління економікою передбачає пряме втручання органів державної виконавчої влади в діяльність господарюючих суб'єктів, безпосереднє керівництво нею шляхом оперативно-розпорядчих дій, яке виражається в тому, що держава

перебирає на себе функцій прогнозування, планування, організації господарської діяльності суб'єктів та контроль за її ефективним здійсненням.

У такому значенні державне управління економікою було притаманне СРСР — авторитарній державі, економіка якої ґрунтувалася на державній власності на засоби виробництва і переважну кількість виробленої продукції, на праці, де економічне стимулювання затьмарювалося малоефективним ідеологічним. У таких умовах керування господарською діяльністю підприємств, що базувалися на державній та квазідержавній (так званій колгоспно-кооперативній) формах власності, цілком покладалося на відповідні органи державної влади, а саме — органи управління економікою. Намагання здійснювати централізоване управління економікою, недовіра до самостійності й ініціативності (вірніше, недопущення такої самостійності та ініціативності) власне суб'єктів господарської діяльності призводило до створення громіздких загальносоюзної та республіканських систем управління економікою з дублюванням управлінських функцій ланками системи як у горизонтальній, так і у вертикальній площинах. Це тягло неефективність управлінських рішень, зволікання з їх прийняттям, багаторазову "перестраховку" тощо. Все це негативним чином впливало на економіку в цілому.

У такий спосіб органи державного управління економікою здійснювали комплекс дій, які практично визначали базові параметри функціонування підприємства. За таких умов керівництво підприємства діяло безініціативно, постійно намагаючись перекласти відповідальність на керівні органи і уникаючи новаторських рішень у стратегії та тактиці роботи підприємства.

За умов зміни суспільного ладу, а отже переходу до іншої системи господарювання — економічної сфери сталися серйозні зміни, що спричинили її ускладнення. Плюралізм та рівноправність форм власності на засоби виробництва, свобода підприємницької діяльності, вільний рух товарів, послуг та фінансових коштів на території України і нові можливості для здійснення зовнішньоекономічної діяльності, приватизація значної частини державного сектору економіки спричинили появу і динамічне зростання приватного сектору економіки, пожвавлення товарообігу, появу конкуренції, вільне ринкове ціноутворення, ускладнення економічної інфраструктури, значної інформатизації економічної діяльності. Зміна структури власності призводить до зміни структури державного управління. Це вимагає поступового переходу від державного управління економікою до державного регулювання економічних процесів.

Регулювання з боку держави застосовується для забезпечення безпеки громадян від можливих несприятливих наслідків ведення господарської діяльності, захисту прав споживачів від неправомірних дій комерційних організацій, стабілізації макроекономічних процесів, формування державного резерву.

Основною метою державного регулювання економікою є виконання завдань, що сприятимуть організації ринку, ринково-конкурентних відносин, досягнення економічних, політичних, соціальних і фіскальних цілей, спрямованих на підтримку та забезпечення ринкового порядку в країні, коригування розподілу ресурсів з метою впливу на господарську структуру та структуру національного продукту.

У найближчій перспективі доцільно змінити норми українського законодавства, які регулюють відкриття та використання банківських рахунків іноземними інвесторами та іноземними фізичними особами в українських банках, що гарантувало б спрощення процедури відкриття та використання таких рахунків у національній та іноземній валютах.

Крім зазначених напрямків вдосконалення правового забезпечення державного управління та регулювання в економічній сфері слід, по-перше, розробити й впровадити відповідну концепцію розвитку та вдосконалення законодавства, що регулює відносини в економічній сфері, її окремих галузях. При цьому слід враховувати, що ця концепція має бути складовою частиною більш загальної концепції розвитку законодавства в цілому в Україні. Адже будь-які закони, й зокрема економічного характеру, мають базуватися та випливати з Основного Закону держави, а не навпаки, що спостерігається інколи сьогодні, коли деякі прийняті закони суперечать нормам Конституції. Таким чином порушується принцип єдності та системності у законотворчій діяльності, а сама Конституція втрачає своє значення й роль основного закону, найважливішого джерела права.

По-друге, необхідно розробити таку структуру законодавства, яка б містила не лише закони, а й підзаконні нормативні акти, відзначалася логічною послідовністю прийняття таких актів, системною їх узгодженістю. Мається на увазі їх узгодженість не лише в рамках певної галузі законодавства, а й законодавства в цілому. Адже відносини в економічній сфері потребують комплексного впливу на них з боку норм різних галузей права і законодавства (конституційного, адміністративного, фінансового, цивільного, трудового, господарського, кримінального та ін.).

По-третє, слід враховувати, що Україна виступає як самостійний суб'єкт міжнародних відносин, зокрема і міжнародних економічних відносин. Вона як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередні зносини з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами, бере участь у діяльності міжнародних організацій тощо. Тому необхідно, і це стосується особливо міжнародного економічного співробітництва, здійснювати кроки, спрямовані на трансформацію вітчизняної правової системи відповідно до міжнародних зразків.

Джерела

1. Адміністративне право України. Академічний курс: Підручник: У 2: особлива частина / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). — К., 2009. — 624 с.
2. Адміністративне право України: підручник / Ю. П. Битяк. — К.: Юрінком " Інтер", 2010. — 544 с.
3. Адміністративне право України: Навчальний посібник / В. А. Бортник. — К., 2013. — 220 с.

Г. А. БРАТУСЬ
канд. екон. наук, ННІМЕФ МАУП

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Кредити є найприбутковішим банківським активом, створюючи, як правило, більшу частину доходів банку. Проте кредитна діяльність не є винятком із загального правила щодо співвідношення між доходом і ризиком. А це означає, що висока дохідність неодмінно супроводжується підвищеним ризиком, унаслідок чого кредитні операції залишаються найризикованішою частиною активів банку. Саме тому ефективність кредитних операцій треба оцінювати за співвідношенням очікуваних доходів та кредитного ризику операції.

Зауважимо, що даний підхід до формування методики аналізу кредитної діяльності банку ще не знайшов широкого висвітлення в економічній літературі, де показники дохідності і кредитного ризику здебільшого розглядаються автономно. В одних дослідженнях увагу зосереджено на аналізі дохідності [1, с. 206], в інших — на методах оцінки кредитного ризику [2, с. 197]. Вовчак О. Д., Рущишин Н. М. та Андрейків Т. Я. зробили спробу описати залежність дохідності та кредитного ризику, але брак опису методики оцінки та одиниць вимірювання кредитного ризику ускладнює практичне застосування наведених формул [3, с. 197–198].

У процесі аналізу кредитної діяльності часто використовується метод коефіцієнтів. Перелік коефіцієнтів, що характеризують кредитну діяльність банку, є достатньо широким. Але якщо дослідити глибше економічний зміст пропонованих показників, то можна дійти висновку, що кожен з них опосередковано характеризує один з двох параметрів — або дохідність, або ризик. Наприклад, показники залежності банку від міжбанківських кредитів фактично є індикаторами ризикованості діяльності банку на міжбанківському ринку [2, с. 145]. Ту саму функцію виконують і такі показники, як питома вага кредитів, наданих різним категоріям позичальників, у загальному обсязі кредитного портфеля [5, с. 107], адже в такий спосіб фактично оцінюється рівень диверсифікації портфеля, який свідчить про рівень ризикованості. Коефіцієнти дохідності окремих видів кредитних операцій, дохідності кредитного портфеля в цілому, використання кредитних ресурсів, рентабельності кредитних операцій і т. п. характеризують такий параметр, як дохідність. Отже, аналіз таких коефіцієнтів дає змогу всебічно і ґрунтовно оцінити доходи та ризики банку. Зауважимо, що доцільність застосування методу коефіцієнтів у процесі аналізу кредитної діяльності банку є безсумнівною, але для поліпшення результативності аналізу варто більше уваги приділяти дослідженню економічної сутності пропонованих показників.

Дохідність кредитного портфеля банку протягом певного періоду загалом залежить від обсягу портфеля та рівня відсоткових ставок за кредитами. Останній є узагальнюючим показником, оскільки через рівень відсоткової ставки опосередковано враховуються й такі чинники, як тривалість користування кредитом (що триваліший термін — то вища ставка), міра ризику, метод нарахування і спосіб сплати відсотків, забезпеченість позички та ін. У цілому дохід за кредитною операцією (у межах року) можна обчислити за формулою:

$$E_i = r_i \times V_i \times \frac{t_i}{BS} \quad (1)$$

де E_i — дохід за i-ю кредитною операцією (у грошовому виразі); y_i — відсоткова ставка за i-м кредитом (річна); V_i — сума i-го кредиту; t_i — період кредитування за i-м кредитом (дні); BS — база розрахунку (360 чи 365 днів).

Доходи кредитного портфеля банку формуються також за рахунок проведення заставних та дисконтних операцій з векселями, за якими порядок обчислення доходів інший. Дохід за вексельними операціями формується у формі дисконту та обчислюється за формулою:

$$E_l = r_l \times S_l \times \frac{t_l}{BS} \quad (2)$$

де E_l — дохід за l-ю вексельною операцією (у грошовому виразі); d_l — ставка, за якою обліковується l-й вексель (річна ставка дисконту); S_l — сума, на яку видано l-й вексель; t_l — період, який залишився до дати погашення l-го векселя (дні).

Дохід кредитного портфеля формується за рахунок усіх доходів, одержаних банком від проведення операцій кредитного характеру за певний період:

$$E = \sum_{i=1}^{N} E_i + \sum_{l=1}^{L} E_l \quad (3)$$

де E — дохід кредитного портфеля; N — кількість кредитів у портфелі; L — кількість інших операцій кредитного характеру.

Узагальнюючим показником є рівень дохідності кредитного портфеля, який розраховується як відношення суми доходів від кредитних операцій до обсягу наданих кредитів:

$$d = \frac{E}{V} \times 100\% \quad (4)$$

де d — дохідність кредитного портфеля (у відсотках); V — обсяг кредитного портфеля банку [6, с. 115].

Рівень дохідності кредитного портфеля банку залежить від низки економічних чинників: ринкової ставки відсотка, обсягу та структури кредитного портфеля, умов конкуренції на банківському ринку, власних можливостей банку щодо вибору напрямів та об'єктів кредитування. На формування структури кредитного портфеля банку істотно впливає специфіка сектору ринку, що його обслуговує цей банк.

Пошук оптимального співвідношення між уніфікацією та диференціацією підходів до оцінки кредитного ризику здійснюється й у вітчизняній банківській практиці. Диференціація забезпечується через кредитну політику, яку кожен банк формує на власний розсуд з огляду на свою стратегію, а уніфікація — через методику аналізу, розроблену НБУ для формування резерву під кредитні ризики. У цілому можемо констатувати, що процес формування методики аналізу кредитних ризиків відбувається ітеративним способом, оскільки і методика НБУ, і методи кредитного аналізу банків постійно переглядаються, уточнюються, удосконалюються.

Джерела

1. Арбузов С. Г. Банківська енциклопедія / С. Г. Арбузов, Ю. В. Колобов, В. І. Міщенко, С. В. Науменкова. — К.: Центр наукових досліджень національного банку України: Знання, 2011. — 504 с.

2. Васюренко О. В. Банківський менеджмент: Посібник / О. В. Васюренко. — К.: Академія, 2010. — 320 с.
3. Вовчак О. Д. Кредит і банківська справа: Підручник / О. Д. Вовчак, Н. М. Рущишин, Т. Я. Андрейків. — К.: Знання, 2011. — 564 с.
4. Гаврикова А. В. Управление кредитными рисками в рамках кредитной политики коммерческого банка / А. В. Гаврикова, А. А. Кухтин [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. dgma. donetsk. ua/science_public/ddma/2011–3-24/article/11GAVPCB. pdf
5. Грищенко Т. В. Проблеми формування та реалізації кредитної політики комерційних банків / Т. В. Грищенко, О. А. Падалко // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, 2015. — № 79. — С. 12–15.
6. Лагутін В. Д. Кредитування: Теорія і практика: навч. посіб. / В. Д. Лагутін. — [4-те вид., стер.]. — К.: Знання, 2010. — 215 с.

С. А. ВАВРЕНЮК
канд. наук з держ. упр., НУЦЗУ, Харків

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ НА ОСНОВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

Розвиток економічних взаємовідносин та інтернаціоналізація, під впливом процесів глобалізації, поглиблення всесвітньої економічної інтеграції в різних формах, ведуть до змін ролі державного управління соціальною сферою в зарубіжних державах. Це обумовлює актуальність вивчення в науковому та практичному плані світового досвіду державного регулювання розвитку соціальної сфери, в особливості економічно розвинутих країн ЄС.

Європейська інтеграція накопичила унікальний досвід державного регулювання розвитку соціальної сфери в країнах, що належать різним культурам, які в минулому були розділені оспорюваними кордонами і нерідко вступали в збройні конфлікти один з одним. Останні роки склали новий етап історії Європи: час народження багатонаціональної, полікультурної та багатомовної спільноти, що розвивається в єдиному політичному, економічному та соціальному просторі.

За цей час соціальна складова європейської інтеграції також пройшла складний шлях. Економічна інтеграція, здійснена в 50–80 рр. XX ст., політичний союз, створений на початку 90-х рр. XX ст., призвели до появи ряду проблем, в тому числі соціального характеру. Країни та інститути Європейського Союзу виявилися не зовсім готові до узгодженого здійснення загальної політики при організації процесів соціального управління і знадобилося чимало часу, щоб подолати виниклі розбіжності провідних політичних сил країн ЄС з приводу того, як це краще здійснити.

На думку К. Зонтхаймера, державне регулювання європейською соціальною сферою завтрашнього дня означає прийняття заходів, що перешкоджають розпаду суспільства [2, с. 46]. Перед органами державного регулювання соціальною сферою ЄС стоять насамперед наступні завдання: сприйняти демографічні зміни і діяти відповідно до них; створювати, гарантувати і зберігати робочі місця; розуміти здоров'я як ресурс; підкреслювати важливість сімейної форми життя; інтегрувати мігрантів; боротися з бідністю; зміцнювати і заохочувати добровільні об'єднання громадян [3, с. 29].

Результати аналізу свідчать, що стрижневою ідеєю соціально-економічної моделі, застосовуваної в країнах Північної Європи, є кейнсіанська ідея стимулювання попиту, яку вони реалізують у своїй економічній політиці. Північноєвропейська модель дозволяє розкривати творчий потенціал осіб найманої праці, а також направляє активність підприємців в таке русло, яке не лише приносить їм дивіденди на вкладений капітал, але і відповідає інтересам суспільства в цілому. Великі вкладення в розвиток людського потенціалу, що дозволяють перетворити його в "людський капітал", не тільки допомагають витримувати конкуренцію на зовнішніх ринках, але й забезпечують ефективну роботу "соціального ліфту" і високу якість управлінської еліти в Скандинавських країнах [1, с. 45].

В даний час північноєвропейська модель державного регулювання соціальною сферою, на наш погляд, є однією з кращих у світовій економіці. Всі країни цього регіону протягом останніх 15 років є найбільш прогресивними по показникам, що характеризують основні напрямки соціального розвитку, таким, як: умови життя і ведення господарської діяльності, розвиток людського потенціалу, конкурентоспроможності, здатність до засвоєння інновацій, протидія таким негативним явищам, як корупція і безробіття.

У скандинавських країнах, незважаючи на світову фінансову кризу, зберігається один з найвищих рівнів компенсації доходів, втрачених в результаті безробіття, хвороби або у зв'язку з народженням дитини.

На основі результатів аналізу європейського досвіду державного регулювання соціальної сфери в умовах фінансової кризи можливо запропонувати ряд напрямів використання його в Україні:

По-перше, — необхідно поєднати соціальні та інноваційні орієнтації. Стрижневою ідеєю сучасної економічної стратегії є забезпечення ринків збуту. Потужними засобами реалізації цієї мети є соціальна та інноваційна орієнтація економіки, які реалізуються на взаємозалежній основі. Це дозволяє займати вигідне положення в системі міжнародного поділу праці, з іншого боку, це забезпечує відтворення якісної робочої сили. Експорт наукомісткої продукції, яка не має численних аналогів на світовому ринку, дозволяє отримувати на світовому ринку додатковий дохід — науково-технічну ренту за інноваційне лідерство.

По-друге, — це необхідність наявності так званого "соціального трикутника". Підтримання соціальної та інноваційної орієнтації забезпечується рівновагою сил у "трикутнику": сильний уряд — впливові профспілки — креативний бізнес. Переважання будь-який з трьох сил тягне негативні наслідки, спотворює покладені на них соціальні функції (невиправдані викривлення в розподілі суспільного продукту, економічні зловживання і корупцію, погіршення якості робочої сили, примітивізацію виробництва і т. д.).

По-третє, — це важливість наявності креативного бізнесу. У соціально орієнтованій державі бізнес готовий прийняти на себе соціальну та екологічну відповідальність, проявляти інноваційну активність. Такий бізнес формується за активного сприяння держави, яка обмежує можливість отримання прибутку за допомогою спекуляцій, роздутого фінансового посередництва, використання незаконних переваг, придбаних на основі корупції. Роль держави полягає, зокрема, в тому, щоб різко обмежувати розвиток спекулятивного підприємництва, підтримуючи і розвиваючи виробничий бізнес.

По-четверте, — це забезпечення пропорційності у розподілі. Підтримка економічного зростання вимагає дотримання певних макроекономічних пропорцій між соціальними групами, різними регіонами, різними секторами та галузями господарства.

По-п'яте, — це поєднання ринкових і неринкових методів. Неоліберальні принципи не обмежують вибір інструментів, що застосовуються соціальною державою. Ряд сфер господарства повністю або частково виводиться з-під дії ринкових механізмів (вся соціальна сфера, значна частина інфраструктури та сфери НДДКР, частково — сільське господарство). Для цього використовуються податки, держбюджет і державна власність. У необхідних випадках також використовується державна монополія та / або націоналізація.

По-шосте, житлова проблема в північноєвропейських країнах в міському середовищі була повністю вирішена за допомогою муніципального будівництва та муніципальної форми власності на житловий фонд [4, с. 67].

Досвід північноєвропейських країн доводить, що соціальна сфера — це багатофункціональний суспільний інститут, яка забезпечує значні й різноманітні переваги: соціально-політичну стабільність, економічну безпеку, відтворення якісної робочої сили, стабілізацію попиту на внутрішньому ринку, стартові позиції для наукомістких виробів експортної спрямованості і т. д.

Джерела

1. Бакуменко В. Д. Інновації в управлінні суспільним розвитком: навч. посіб. / А. М. Михненко, В. Д. Бакуменко, С. О. Кравченко. — К.: [НАДУ], 2009. — 116 с.
2. Зонтхаймер К. Федеративная Республика Германия сегодня: [пер. с немецкого] / К. Зонтхаймер. — М.: Наука, 2006. — 301 с.
3. Лобас В. М. Рационализация государственного социального управления: вопросы теории и практики / В. М. Лобас. — Донецк: ДонГАУ, 2003. — 245 с.
4. Поважний О. С. Наукові засади реформування і розвитку житлово-комунального господарства: монографія / О. С. Поважний. — Черкаси: ЧДТУ, 2010. — 331 с.

Т. М. ВАКУЛІЧ
канд. психол. наук, доц., УАІСНС МАУП

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ ФАКТОРІВ НА ФОРМУВАННЯ НЕВРОТИЧНИХ РОЗЛАДІВ

У сучасний період, особливо в умовах кризи у суспільстві, відзначається неухильне зростання непсихотичних форм психічної патології, в основному за рахунок збільшення захворюваності невротичними розладами. Невротичні розлади сучасності в умовах патоморфозу характеризуються резистентністю, затяжним перебігом, призводять до формування, не тільки тимчасової, а й стійкої втрати працездатності. Незважаючи на те, що кількість по більшій частині емпіричних досліджень, присвячених вивченню психологічних наслідків перебування людини в травматичній ситуації, за останні роки швидко збільшується, багато теоретико-методологічних аспектів цієї проблеми залишаються або невирішеними, або дискусійними.

В Україні, зокрема, спостерігається зростання кількості невротичних порушень, зумовлених: безперервними бойовими діями, що відбуваються на сході України; політичною нестабільність, загальним гальмуванням економічного зростання, що загрожує подальшим зростанням безробіття і падінням рівня життя населення; змінами виробничих відносин, соціально-психологічних стереотипів і цінностей в умовах ринкових перетворень.

До теперішнього часу встановлено, що в генезі невротичної хвороби основне значення належить макро- та мікросоціальним факторам, які набувають якості психогеній (тобто стають етіопатогенетичними чинниками) або сприяють розвитку захворювань. Але в умовах сучасного патоморфозу відбулися певні зміни в оцінці соціальних факторів та їх ролі і значення в процесі соціальної адаптації та відновленні якості життя. Без визначення характеристик соціальних факторів в генезі невротичної хвороби неможлива оцінка значущості їхнього впливу на виникнення і розвиток захворювання та ефективність психокорекційних заходів. Усе вище означене зумовлює необхідність комплексного вивчення впливу соціальних чинників на патогенез невротичних розладів.

Результати вивчення закономірностей клінічних факторів на особливості розвитку невротичних розладів у залежності від впливу мікросоціальних та макросоціальних чинників показало їх певну специфіку. Аналіз клінічних проявів виявив, що серед осіб з невротичними розладами у 27,3 % спостерігався астенічний синдром, астено-депресивний синдром — у 34,1 % та астено-іпохондричний — у 38,6 %. Аналізуючи вплив соціальних факторів, виявлено що, найчастіше з макросоціальних факторів зустрічалися: відсутність перспективи у 40,9 %, безробіття у 34,1 %, вимушена міграція у 29,5 %, загроза безробіття у 27,3 %, міжособистісні конфлікти у виробничому колективі у 22,7 %. Дані макросоціальні фактори вплинули на відреагування в певних умовах, порушили основу індивідуальної адаптації до несприятливих психічних факторів, викликали порушення комунікативних відносин (головним чином у вигляді невротичних розладів). Мікросоціальними факторами найчастішими у осіб з невротичними розладами були такі: погіршення матеріально-побутових умов — 29,5 %, сімейні конфлікти та особистісні захворювання — 27,3 %, матеріальна

скрута — 25 %, вимушені зміни в сімейному статусі (поїздки за кордон, тимчасові розлучення) — 18,2 %. Особливості життя та здатність виживати і нормально функціонувати в таких умовах, нерідко ворожих до біологічної та психологічної природи призводить до вимушеного пристосування, яке небажане, але спочатку уявляється можливим. Насправді не може бути істинною адаптацією до навколишніх умов і фактично нерідко досягається ціною невротичних розладів.

В результаті дослідження осіб з невротичними розладами спостерігалась емоційна напруженість, виражена потреба у фізичному та психологічному спокої та розслаблені, виникала просто крайня та невідкладна необхідність у всьому, що може принести задоволення та спокій, зниження працездатності через фізичну астенію, пасивна пригніченість. Аналізуючи обстежених родичів осіб з невротичними розладами, визначено, що у даній групі обстежених визначалася напруженість, потреба у спокої та розслабленні. Родичі відчували психологічні напруження та збудження, потяг звільнитися від надмірного подразнення, потребу у розвантаженні та полегшенні. Виявлено, що більшість родичів (56,8 %), відчували внутрішній неспокій, страх (перед залежністю, примусом, страх перед втратою, простором, спустошенням, обмеженнями). Родичі осіб з невротичними розладами подавляють незадоволеність, яка виявляється у надмірній чутливості, подразливості, надмірній нетерпимості, все це потребує вольового напруження. Терпима готовність до компромісів — тільки видається, спостерігається вимушена пристосованість, а реакцією самозахисту є відмежування особистісної емоційної сфери.

Встановлено, що досліджувані з невротичними розладами, мають властивість реагувати на різноманітні стреси підвищеним рівнем особистісної та реактивної тривожності, неприємними переживаннями, стурбованістю, неспокоєм, порушенням вегетативної нервової системи. При дослідженні їх встановлено, що у 56,8 % родичів високий та помірний рівень реактивної тривожності, а у 63,3 % — високий та помірний рівень особистісної тривожності. Тривога родичів у цій групі характеризується різною інтенсивністю, наявністю усвідомлених неприємних переживань, що виникають як реакція на стреси, частіше соціально-психологічного характеру. Виявилося, що у осіб з невротичними розладами вираженими є: потреба в емоційній теплоті (100 %), травматичний невроз (100 %), потреба відчувати себе захищеною (99,1 %), агресія направлена на себе (98,5 %), страх (96,3 %), тривожність та бажання контролювати її (94,6 %), занепокоєння (83,6 %), сексуальні проблеми (79,6 %), зниження загального фону настрою (76,5 %), залежність від інших (78,5 %), чутливість (75,9 %), депресивні реакції(65,7 %), агресія направлена на інших (59,6 %), відчуження від дійсності (56,4 %), пильність(54,2 %); найменше виражені: ворожість (33,5 %), гнів (16,3 %).

Аналізуючи дані анкети, у групах осіб з невротичними розладами та їхніх родичів, виявлено що вказівки на певні фактори у родичів та пацієнтів, які привели до захворювання на неврастенію, співпадають. Такими факторами виявилися: створення загрози майбутньому, погіршення умов проживання, погіршення якості харчування, матеріальні труднощі, проблеми в суспільстві. Найбільша розбіжність спостерігалася при порівняння таких факторів: погіршення дружніх відносин, зменшення спілкування за межами дому, погіршення дозвілля, погіршення взаєморозуміння. Оцінка родичів відрізнялася, вони не надавали такого великого значення міжособистісному спілкуванню і не пов'язували погіршення дружніх відносин, зменшення спілкування із розвитком невротичного захворювання. Отже, при профілактиці невротичних розладів слід враховувати наступні чинники неврозогенезу: мікросоціальні (погіршення матеріально-побутових умов, сімейні конфлікти, вимушена міграція, служ-

бові конфлікти, хвороби близьких, смерть рідних та близьких), макросоціальні (безробіття, відсутність перспективи, негативний вплив засобів масової інформації).

Джерела

1. Абдурахманов Р. А. Психологические проблемы послевоенной адаптации/ Р. А. Абдурахманов // Психологический журнал. — 1992. — Т. 13. —№ 1. — С. 131–134.
2. Калмыкова Е. С. Особенности психотерапии посттравматического стресса / Е. С. Калмыкова, Е. А. Миско, Н. В. Тарабрина // Психологический журнал. — 2001. — Т. 22. —№ 4. — С. 70–80.
3. Малкина-Пых И. Г. Психологическая помощь в кризисных ситуациях / И. Г. Малкина-Пых. — М.: Изд-во Эксмо, 2005. —160 с.
4. Підчасов Є. В. Аналіз соціально-психологічних проявів ПТСР в осіб, які приймали участь у бойових діях / Є. В. Підчасов, Г. І. Ломакін. — Проблеми екстремальної та кризової психології: зб. наук. праць. — Х.: НУЦЗУ, 2011. — Вип. 10. — С. 86–98.

Г. А. ГАЙДУКЕВИЧ
канд. психол. н., ЖИ МАУП

ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЯ: ВОСТОК УКРАИНЫ

Процесс децентрализации (который следует рассматривать в контексте поиска социально-политических инноваций, призванных решить самые актуальные проблемы Украины) продекларированный руководством страны медленно, но поступательно становится важнейшим элементом процесса реформ в Украине. Очевидно, что децентрализация предполагает затронуть пересмотр основ украинской государственности и привести к полной ее перестройке. В этой связи чрезвычайно важно осознавать, что Украину на пути децентрализации могут ожидать такие объективно потребностные изменения в организации суверенитета, которые по своему содержанию сродни айсбергу одну треть которого мы можем обозреть, т. е. представить себе, а остальных две трети предстоит познать и открыть для себя и страны в процессе самой децентрализации. Такое утверждение более, чем актуально в связи с упрощенческим отношением к передаче власти регионам страны, которая в сознании даже ее некоторых организаторов в своей основе ассоциируется с простой ее трансформацией на уровень громад и которая в этой связи в стране трактуется достаточно примитивно. Показателен пример того, что планируется переложить на плечи громад, и строительство дорог, и даже организацию функционирования скорой медицинской помощи. Вполне понятно, если указанное станет предметом деятельности громад, то в стране исчезнут дороги, а люди в случае острой необходимости не смогут попасть в соответствующие лечебные заведения. Следует понимать, что на данном этапе децентрализации громады, после их создания, должны начать процесс объединения в историко-культурные регионы, т. е. праобразы будущих субъектов федерации (такая форма государственного устройства доказала свою достаточную цивилизационную оптимальность в самих развитих странах мира). Здесь необходимо отметить, что работа, связанная с осмыслением выверенного подхода к административно-территориальному делению Украины в соответствии с историко-культурными регионами продолжается с поступательной последовательностью, а общественность Украины ждет, когда же руководство страны наконец освободится от заскорузлых взглядов политического мышления, прекратит пропаганду войны, эскалацию международной и внутренней напряженности и в этой связи прекратит, и войну, и преступит к созиданию новой Украины. Кроме того, об'явив децентрализацию, система власти постоянно "выторговывает" у регионов права на самоуправление, лишая их даже самой элементарной самостоятельности как впрочем, и права голоса, и мнения.

В терминологическом плане понимания проблемы децентрализацию следует понимать не как одномонентный процесс трансформации части власти громадам, а как процесс изменения системы управления страной, причем в постоянном поиске потребностных перспектив украинского суверенитета. Однако до сих пор руководство страны находится в плену устаревших догм, которые не отвечают перспективам цивилизованного суверенитета Украины: унитаризм; тоталитарная идея нации вместо построения гражданского общества, как в цивилизованных странах; украинское одноязычие; устаревшая символика государственного флага, не выполняющего функ-

цию консолидации народа и его историко-культурных регионов; тотальная рыночная экономика идея которой давно не соответствует потребностям, ни суверенитета, ни народа ибо самодостаточность страны может быть обеспечена только экономикой смешанного типа. ни целый ряд других аспектов жизни нашей станы давно зашедшей в тупик своего развития и в этой связи, ищущей выход (в лице ее политикума) через фактическую продажу суверенитета в ЕС.

В последнее время люди в самых разных регионах страны задают вопросы: почему руководство страны игнорирует объективно потребностный процесс создания федерации в Украине, введения второго государственного языка русского и т. д. В этой связи уместен вопрос: кто имеет право запретить определенной части украинцев создать в составе Украины Новороссию как своеобразный русскоязычный регион и которая не провозглашает целей выхода? У нас много говорят об урегулировании вооруженного противостояния на востоке страны, но на уровне центральной власти самый главный вопрос, вопрос создания Новороссии даже не поднимается, а ведь это и есть основное решение проблемы Украины и сегодня и в перспективе. В этой связи создание Новороссии может стать важным этапом становления украинской государственности, а для политиков экзаменом их способности цивилизованно решать проблемы социально-политических конфликтов с выходом на качественно новый этап развития Украины как единого государства.

Нарастание русскоязычного движения в Украине не является внезапным явлением в послемайдановский период. Известно, что оно получило тенденцию к развитию почти сразу после обретения Украиной суверенитета примерно с 1994–1995 годов и имело тенденцию наибольшего распространения в Луганской, Донецкой, Днепропетровской областях, а также на севере Запорожской области с включением в регион русскоязычного движения г. Запорожья. Вполне понятно, что такое движение приобрело объективный характер в связи с тем, что особенно на момент возникновения, русскоязычная часть Украины была значительно большей, чем украиноязычная; тем более, что в стране постепенно начал развиваться гипертрофированный национализм как важнейший элемент неототалитаризма, приведшего страну к тяжелому социально-политическому кризису, вооруженному противостоянию, потере части своей территории. Попытка вхождения в ЕС дополнительно обострила ситуацию ибо был создан дополнительный конфликтогенный фактор: поставлены под угрозу вековые, исторические и культурные связи востока страны с Россией.

Думается, что на этапе начала реформ их осмысления вопрос создания Новороссии, которая претендует на особый статус и с течением времени трансформируется в субъект украинской федерации является своевременным. В этой связи высшие интересы государства и народа ждут от нынешнего руководства страны эволюцию политических взглядов в сторону создания в Украине цивилизованного, суверенного, самодостаточного, и экономически, и культурно федеративного государства. Новороссия уже сегодня и тем более в перспективе претендует на один из самых развитых индустриальных центров Украины. Перспектива его развития на ближайшие десятилетия неизменно будет связана с экономическим сотрудничеством с Россией. Очевидно, что трагедия вооруженного конфликта, которую пережило русскоязычное насление востока страны с опорой на гуманитарную помощь России предполагает широкую протекцию последней в вопросах развития экономики. международной торговли после завершения конфликта. Такая протекция может в общеукраинском международном торговом обороте занять ведущее место.

Кроме того, создание Новороссии в перспективе предполагает создание важнейших условий для восстановления Крыма в составе Украины. Будет создан при-

цидент успешного вхождения русскоязычного региона в состав нашей страны, что вызовет доверие крымчан к Украине, которое они потеряли вследствии, и развития национализма, и нефинансирования крымского региона, и экстремизма майдана, напугавшего не только всю Украину, но и международное сообщество ввергнув ее (с учетом вооруженного противостояния на востоке страны) в состояние начала подготовки к III Мировой Войне.

При таком понимании перспектив создания Новороссии в составе Украины навсегда будет положен конец украинскому национализму как официальной идеологии страны с одновременной должной героической оценкой в истории, в связи с национально-освободительной борьбой народа Украины за обретение независимости [1, с. 28–35]. В этой связи, период казачины, Гетманской Украины, и период М. Грушевского, и ОУН, УПА, деятельность 60-ков, и украинского Хельсинского движения следует рассматривать как героику национально-освободительного движения, а национализм инструментом достижения суверенитета. Вместе с тем следует понимать, что национализм, став государственной идеологией суверенной Украины неизменно трансформируется в украинский нацизм!

Украине в будущем так же предстоит переступить через свои, уже сформированные амбиции (при помощи политиков и средств массовой информации, называющих ополченцев бандформированиями) в вопросах признания героики тех, кто в труднейшей ситуации встал на защиту русскоязычного востока страны, тем более, что там в рядах ополченцев сражались не только восточные украинцы, а и кадровые украинские офицеры, оставшиеся в Крыму и которыми официальная киевская пропаганда пугает Украину, называя их российской армией. В этой связи в очередной раз необходимо обратить внимание, и научной политологической мысли, и общественности Украины на то, что вооруженный конфликт на востоке страны (и поэтому он такой жестокий) по своим причинам и содержанию является гражданской войной [2, с. 105–106]. Кто кому помагает в этом конфликте — это уже другой вопрос: Киеву помагает США, Канада и ЕС; Луганску, Донецку и Крыму — Россия.

Сегодня, когда мы говорим о необходимости создания Новороссии как важнейшем этапе становления украинской государственности нельзя не затронуть актуальность изменения государственного флага Украины. Нынешние политики упорно не хотят замечать факт того, что желто-голубой (или, что тоже сине-желтый флаг) не консолидируют людей в единое государство и особенно тех, кто проживает на юге и востоке страны. В этой связи эту функцию во флаговой символике может выполнить красная полоса в сочетании с синей и желтой. Т. е. в качестве элемента проводимых реформ речь должна идти о введении украинского триколора (горизонтальное расположение полос, красная полоса со слегка темноватым оттенком или плотным красным цветом) [3, с. 21]. Введение украинского триколора в последующем с успехом может решить еще одну перспективную проблему: разрешение проблемы Молдовы. Учитывая схожесть цветовой гаммы (несмотря на иное расположение полос: вертикальное) Молдова может стать ближе к Украине и в перспективе стать субъектом украинской федерации (к которой она тяготеет), тем более, что авантюризм ее евроинтеграции подходит к полному краху ибо распродажа страны в случае членства Молдовы в ЕС более, чем очевидна. Введение второго государственного языка русского (как в Украине) позволит молдованам восстановить Приднестровье в составе Молдовы. И у Украины, и у Молдовы есть прекрасная перспектива — это участие в создании Черноморского региона мира [4, с. 11–18] на основе некогда созданной организации Стран Черноморского Экономического Содружества, объединяющего 12 стран со штаб-квартирой в г. Стамбуле (Турция).

В завершение следует отметить, что научная концепция украинского нейтралитета как единственно правильной будущности суверенитета нашей страны уже создана [5, с. 143–154], создана концепция всеобъемлющего урегулирования ситуации в стране с учетом потребностей и перспектив развития мира [6, с. 16–22]. В рамках миротворческой гуманитарной операции идет ознакомление с ними всех регионов страны, городских советов областных центров, а также различных структур центральной государственной власти.

Источники

1. Гайдукевич Г. А. Психологические аспекты априорности в социально-политических исследованиях. Апріорність політичної, правової та соціально-економічної свободи і компетентності як стратегія розвитку громадянського суспільства: Збірник матеріалів IX Всеукраїнської науково-практичної конференції (присвячено 15 річниці заснування Філії), 24 березня 2014 року. (За загальною редакцією Поляк О. В., к. н. д. у.), Чернівецька філія ПрАТ "ВНЗ "МАУП". — Чернівці: МП "Марія", 2014. — 237 с.
2. Гайдукевич Г. А. Деградация силовых структур как результат усиления репрессивной системы Украины. Проблеми модернізації України: [зб. наук. пр.] / МАУП. — К.: ДП "Видавничий дім "Персонал", 2008. — Вип. 2: Матеріали наук.-практ. конф. "Правова держава та демократичне суспільство: фактори розвитку та взаємодії". 14 квітня 2016 р. / редкол.: М. Н. Курко (голова) [та ін.]. — 2016. — 438 с.
3. Гайдукевич Г. А. Украина и концептуальное решение Ближневосточной проблемы. Становлення і розвиток української державності: [зб. наук. пр.] / МАУП. — К.: ДП "Видавничий дім "Персонал", 2008. — Вип. 12: Матеріали X Всеукр. наук.-практ. конф. "Становлення і розвиток української державності: історія, сучасність, зарубіжний досвід", 6 листоп. 2014 р. / редкол.: А. М. Подоляка (голова) [та ін.]. — 2014. — 460 с.
4. Гайдукевич Г. А. Нейтральная Украина и Черноморский регион. Актуальні проблеми українознавства: [звед. зб. матер. наук.-практ. конф.]. — К.: ДП "Видавничий дім "Персонал", 2013. — 188 с.
5. Гайдукевич Г. А. Концептуальные наброски к реформе ООН: нейтралитет. Парадигми регіональних особливостей інституційних перетворень соціальної держави. Збірник — Чернігів: Чернігівський інститут ім. Героїв Крут ПрАТ "ВНЗ "МАУП", 2013 — 207 с.
6. Гайдукевич Г. А. Урегулирование ситуации в Украине и перспективы развития мира. Міжрегіональна Академія управління персоналом. Наукові праці МАУП / редкол.: А. М. Подоляка (голов. ред.) [та ін.]. — К.: МАУП, 2001 — Вип. 47 (4–2015). Політичні, юридичні, економічні науки. — К.: ДП "Вид. дім "Персонал", 2015. — 120 с.

С. О. ГАЙДУЧЕНКО
канд. наук з держ. упр., доц., ХНУМГ імені О. М. Бекетова

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Сучасний період життя світового співтовариства характеризується як час переходу від індустріального суспільства до постіндустріального (інформаційного) та навіть до нової цивілізації. "Цей період розвитку людства відзначається появою теорій глобалізму та інформаціоналізму (теорії використання технологій знання та інформації для розвитку соціальної системи — Г. С.), зміною загальної парадигми управління, теорії організаційних та інформаційних систем, що відтворюється у принципово нових організаційних формах з високим рівнем відкритості, гнучкості, адаптивності, превалюванням інформаційної підсистеми управління над адміністративною. Нові організаційні форми виникають як реакція на зміни у принципах структуризації та функціонування організації, в технологіях її взаємодії із зовнішнім середовищем, в інформаційно-комунікаційному забезпеченні тощо, зумовлюючи в сукупності нове розуміння ролі та значення організаційної культури" [2].

Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій і пов'язані з ним трансформація суспільства у інформаційне та модернізаційні процеси в державному управлінні (демократизація, децентралізація, демонополізація) суттєво вплинули на зміну парадигми організаційної культури в бік її регулювання (формування та розвитку). За цих умов в Україні загострюється рішення такої важливої соціокультурної проблеми державного управління як системне забезпечення потенціалу його організаційної культури. У разі її вирішення можна очікувати, що в складних умовах нашого сьогодення саме організаційна культура державного управління здатна об'єднати організацію в цілісну структуру, забезпечити її адаптивність і гнучкість, узгодженість і координацію дій усіх структурних підрозділів, впливаючи на ефективність організації загалом й опосередковано на її зовнішнє середовище — масову культуру шляхом наповнення її піднесеними ідеями, соціально значущими цінностями, естетично здійсненними образами, гуманістичними нормами культурного діалогу тощо. Адже за нашим визначенням зміст поняття "організаційної культури державного управління" розглядається як філософія й ідеологія стосовно виконання місії та стратегії державного управління, що закріплені в нормативно-правових та ціннісних засадах національного, галузевого, інституціонального та організаційного структурних рівнів.

Відповідно до цього теорія та практика державного управління потребують системного та інституціонального підходів до його організаційної культури і процесів її формування та розвитку замість традиційно-ситуаційного вирішення соціокультурних проблем на рівні свідомості посадовців та їх поведінкових норм. Тільки в якості повноцінної підсистеми державного управління його організаційна культура сприятиме системному забезпеченню та реалізації власного потенціалу.

Є переконання, що в турбулентних умовах сучасності саме організаційна культура державного управління у змозі відповісти на виклики, що стосуються не тільки внутрішнього демократично-корпоративного формату взаємодії суб'єктів та об'єктів

державного і, загалом, публічного управління, а й визначення глобальних та національних векторів їхнього культурного розвитку і гармонізації соціокультурних тенденцій стабільності та змін у суспільстві. У цьому контексті значно актуалізується питання зовнішнього середовища організаційної культури державного управління — масової культури як продукту глобалізації та інформаціоналізації суспільства. "Водночас глобальні тенденції розвитку людства загострюють проблему системного впровадження ринкових підходів до надання державних послуг, що спричиняє процес демонополізації держави й утворення сучасних організаційних форм шляхом проектування нових і перепроектування застарілих організаційних структур відповідно до оновлених місії, стратегії та ціннісних орієнтирів державного управління, які відображуються в його організаційній культурі" [2].

Вирішення означених проблем особливо актуальне для України. Наразі, в результаті системного ігнорування соціокультурного аспекту модернізації державного управління та становлення публічного управління, українці не мають чітких уявлень про довгострокову місію, стратегію та ціннісні орієнтири державного управління і України в цілому, Ця ж причина суттєво гальмує інформаціональний розвиток українського суспільства, що обумовлює нестабільність існування соціальної системи, загрозу цілісності її компонентів, координації та узгодженості взаємодії суб'єктів і об'єктів публічного управління, а також різного роду небезпеку.

"Щоб ціннісний аспект розвитку суспільства (як ключовий чинник цілісності соціальної системи — Г. С.) в сучасних умовах носив об'єктивний і конструктивний характер, він має спиратися в усіх сферах людської життєдіяльності на інформаціоналізм, який передбачає життєво необхідні знання і повноцінну обізнаність у доленосних проблемних питаннях. Неграмотна, необізнана, некультурна людина у сучасному суспільстві приречена на жалюгідне існування в силу відсутності особистої громадянської позиції" [3, с. 4], а державний службовець з такими характеристиками — це ганебний вирок державній службі. Такий висновок підтверджують результати власних експертних досліджень, які констатують таке: "перехід від переважно адміністративних до переважно інформаційно-комунікативних та інтеграційно-координаційних засобів впливу на процеси розвитку громадянського суспільства поки що є для української бюрократії суттєвою ментальною перешкодою; факт правової реальності в більшості випадків ще не став фактом свідомості та регулятором взаємовідносин між владою і суспільством; духовно-психологічний моноліт, що панує у владних структурах, не сприяє творчій ініціативі та відповідальності, виключає доступ співробітників до нових ідей, знань та інформації про зовнішнє середовище, сприяє їхньому консервативному мисленню та опору організаційним змінам, створюючи "зону невизначеності", що підживлює корупцію, та ін." [2].

Крім цього, про назрівання соціокультурних проблем в сфері державного управління України свідчить низький рівень менеджменту, який і має бути носієм організаційної культури, а також низький рівень публічного менеджменту — носія масової культури. Такий факт є слідством такого ж низького рівня освіти і культури управлінської еліти України, яка за роки її незалежності формувалася стихійно на революційних хвилях, що сприяло "інтервенції випадкових людей у вищі ешелони влади" [3, с. 281]. Так не повинно бути, адже "загальні цінності еліти в умовах глобалізації є центрами кристалізації нових культур, тому саме вона має виступати носієм нової організаційної культури" [1, с. 87].

До цього слід додати, що сфера державного управління нової інформаціональної цивілізації має орієнтуватися на методи та принципи в своїй діяльності, згідно яких його цілі й засоби їхнього досягнення сприяють розвитку свободи особистості служ-

бовця і громадянина, що обумовлює зміну сутності дихотомії "держава — знання". Саме відповідна (інформаціональна) організаційна культура державного управління сприятиме ліквідації монопольного права держави на наукове знання та знання про нашу сучасну дійсність і формуванню лідерської моделі поведінки посадовців, яка забезпечує креативність, інноваційність, гнучкість у прийнятті управлінських рішень і значно поліпшує проведення необхідних організаційних змін.

Підсумовуючи розглянуте вище можна зазначити, що подальші дослідження соціокультурного аспекту модернізації державного управління України у відповідь на виклики сьогодення доцільно пов'язувати із інституалізацією організаційної культури державного управління в якості його підсистеми. Такий підхід сприятиме підвищенню рівня системності державного управління у вирішенні проблем формування інформаціонального суспільства і політико-управлінської еліти у контексті цілісності і безпеки України як масштабної і складної соціальної системи.

Джерела

1. Войтович Р. В. Вплив глобалізації на систему державного управління: теоретико-методологічний аналіз: монографія / За заг. ред. д. філос. наук, проф. В. М. Князєва. — К.: Вид-во НАДУ, 2007. 680 с.
2. Гайдученко С. О. Теоретико-методологічні засади формування та розвитку організаційної культури публічного управління: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. наук з держ. упр.: 25.00.01 — теорія і історія державного управління / Гайдученко Світлана Олександрівна. — Х., 2017. — 40 с.
3. Гайдученко С. О. Організаційна культура у контексті публічного управління: монографія / С. О. Гайдученко. — Харків: "Друкарня Мадрид", 2016. — 344 с.

О. В. ГАТІАТУЛЛІНА
ст. викл. каф. правознавства, Полтавський ЦДН МАУП

ПРОБЛЕМИ МОЛОДІ ЯК ОДНА ІЗ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ В УКРАЇНІ

Молодь — це соціально-демографічна група, що переживає період становлення соціальної зрілості, адаптації до світу дорослих і майбутні зміни. У цей період людина переживає важливий етап сімейної і позасімейної соціалізації, процес становлення особистості, навчання, засвоєння цінностей, норм, установок зразків поведінки, прийнятих у даному суспільстві.

Молодіжне законодавство України складається із Законів України "Про Вищу освіту", "Про соціальну роботу з дітьми та молоддю", "Про дитячі та молодіжні організації", "Про фізичну культуру і спорт", "Про дитячі та молодіжні організації", "Про загальну середню освіту", "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні" "Кодексу про шлюб та сім'ю", Постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України "Про затвердження Державної програми забезпечення молоді житлом", "Про затвердження Програми підготовки та залучення молоді до державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, створення умов для її професійного зростання", "Про День студента" та багато інших нормативних документів та актів.

Згідно ст. 1 Закону України "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні" молодь — громадяни України віком від 14 до 35 років [1, *2*].

Суспільство зажди було і буде занепокоєне проблемами молоді. Проблема молоді являється одною з найважливіших, адже як банально це б не було — від неї залежить майбутнє нашої держави.

В Україні останнім часом загострилося чимало молодіжних проблем, серед яких найголовніші: низький рівень життя, безробіття і значна економічна та соціальна залежність від батьків; шлюбно-сімейні; низька народжуваність — рівень народжуваності не забезпечує відтворення поколінь; матеріальна незабезпеченість, відсутність ресурсів для поліпшення житлових умов; поганий стан здоров'я і зростання рівня соціальних відхилень; втрата ідеалів, соціальної перспективи, життєвого оптимізму. Також одна з найбільших актуальних проблем молоді це зловживання алкоголем та наркотичними речовинами. Серед зареєстрованих споживачів наркотиків молодь віком до 28 років становить 80 %. За роки кількість споживачів наркотичних засобів та психотропних речовин збільшується, вік наркозалежної молоді має тенденцію до омолодження. За останні 10 років частка хворих на наркоманію серед неповнолітніх збільшилася у 6–8 разів. Смертність серед осіб цієї групи зросла у 40 разів. Хворіє на наркоманію переважно молодь, яка не працює. Поглиблення цих явищ викликає загрозу демографічної безпеки, оскільки середній вік уражених на наркоманію становить 26 років, тобто є найактивнішим репродуктивним віком [4].

Молодь, яка не має змоги реалізуватися та розвиватися намагається заспокоїтись наркотичним та алкогольним дурманом, тому дуже важливо надати їй можливість отримати якісну освіту. Але це також є великою проблемою для молоді, так як майже половина опитаних вважає, що частині молоді вища освіта взагалі недоступна. Це

свідчить про низку проблем не лише в системі освіти, а й у суспільстві в цілому. Особливо ж це стосується рівня підготовки в сільській школі, скрутного матеріального становища багатьох сімей, ослаблення громадського і державного контролю над розподілом ресурсів.

Але найголовнішою проблемою серед молоді є працевлаштування. Для порівняння за даними Державної служби статистики України за січень-червень 2016 року рівень безробіття серед населення у віці 15–70 років становив 9,2 %.

Основними причинами безробіття є звільнення з попереднього місця роботи внаслідок скорочення штату або закриття підприємства (29 %) або те, що молоді люди недавно закінчили навчання (20 %), ще для 13 % причиною тимчасового безробіття стало те, що вони були у декретній відпустці. Ніхто не знає чи зможе молодий спеціаліст знайти вакантне місце за своєю спеціальністю після того як закінчить навчальний заклад, особливо в невеликих містах і містечках. Саме через це більшість випускників після того як закінчили професійне навчання починають пошук роботи у великих містах. Проблемою з якою стикається молодь під час пошуку роботи є вимагання стажу роботи та потреба мати необхідні "зв'язки". Серед опитаної молоді свій власний бізнес має 6 % молодих людей. Головна перешкода для започаткування і ведення власної справи — брак стартового капіталу (60 %) та хабарництво чиновників (40 %), а також висока ставка податку, податковий гніт. Але іноді так буває що не вдається знайти гідної роботи і це знову ж таки може призвести до шкідливих звичок [3].

Досить гостро стоїть проблема забезпеченості житлом — у віковій групі 30–34 років лише половина респондентів мають власне житло, 33 % живуть у батьків або родичів, решта винаймають квартиру/кімнату або проживають у гуртожитку. Лише 15 % молодих людей з числа тих, хто не має власної квартири, будинку, гадають, що впродовж найближчих п'яти років матимуть можливість отримати власне житло. 97 % молоді не користувались і не користуються послугами Фонду молодіжного житлового кредитування — переважно через те, що не знають про діяльність Фонду або не вірять в ефективність його роботи. З тих, кому доводилось користуватися або хто користується послугами Фонду житлового фонду, 44 % задоволені послугами, 3 % незадоволені, решта не змогли оцінити рівень своєї задоволеності.

Також однією із нагальних проблем молоді є незадовільний нинішній стан здоров'я української молоді. А саме упродовж останніх десяти років серед молоді відбулося підвищення рівня захворюваності й поширеності хвороб за всіма їх класами. Погіршується епідемічна ситуація щодо ВІЛ/СНІДу, який вражає насамперед молоде покоління. Кожна третя дитина народжується з відхиленням у розвитку нервової системи. Чимало школярів почувають себе одинокими, перебувають у стані психічної напруги внаслідок конфліктів з однолітками, вчителями та батьками.

Для значної частини молодих людей гострими стали проблеми бідності, безпритульності, безробіття та насильства. Останні роки обмежені ресурси спрямовувалися головним чином на лікування та підтримку невідкладної допомоги, а профілактиці захворювань та популяризації засад здорового способу життя не приділялося належної уваги. За даними опитування "Становище молоді в Україні" відзначається низька доступність медичних послуг [4].

Головним чинником, що найбільше зумовлює стан здоров'я, є спосіб життя. Здорового способу життя дотримуються небагато юнаків і дівчат. Доведено, що формування здорового способу життя є набагато ефективнішою й економічно доцільнішою стратегією, ніж постійне збільшення витрат на лікування наслідків нездорового способу життя.

Таким чином, сучасний стан та аналіз існуючих проблем молоді України показує, наскільки вони значні та багатопланові. Для того, щоб змінити ситуацію на краще, необхідно мати системний план дій, спрямований на розв'язання найбільш важливих молодіжних проблем, які турбують сьогодні молодого українця.

Джерела

1. Закон України "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні" від 5 лютого 1993 року № 2998-XII (зі змінами // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. zakon. gov. ua
2. Метьолкіна Н. Б Механізми формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні: дис. ... канд. наук: 25.00.02 — 2009.
3. Українське суспільство 2004 — 2015. — К., 2015. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www. semynoshenko. net/documents
4. Результати опитування громадської думки. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www. politik. org. ua

Л. О. ГЛУШКО
докт. філос. в гал. психол., УАІСНС МАУП

КОМПЕТЕНТНІСТНИЙ КОНЦЕПТ ЯК СУЧАСНА ОСНОВОПОЛОЖНА ІДЕЯ РОЗВИТКУ ВПЕВНЕНОСТІ В СОБІ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ШКОЛЯРІВ

Сучасні потреби суспільства, окремих соціальних груп, особистості в освіті вимагають доповнення системно-цілісного та особистісно-діяльнісного підходів відповідно культурологічним та компетентнісним підходами. Науковці А. Андреєв, І. Зимняя зазначають, що з відносно локальної педагогічної теорії компетентнісний підхід поступово перетворюється на суспільно значуще явище. Як стверджує А. Сбруєва, характер європейської освітньої політики зумовив зосередження міжнародного співробітництва європейських країн у розвитку теорії та практики неперервної освіти на визначенні ключових компетентностей, які мають бути сформовані у процесі її здобуття. А. Сбруєва наводить тлумачення поняття "компетентність" і трактує як "сукупність знань, умінь та відносин", [4] а "ключова компетентність" — як компетентність потрібна для всіх. Дослідник розробив нове розуміння суті, цілей, принципів, змістових характеристик та критеріїв ефективності системи неперервної освіти та визначили вісім груп таких ключових компетентностей:

- спілкування рідною мовою, що означає здатність до вираження думок, почуттів, фактів, а також до мовної взаємодії у широкому колі соціальних та культурних контекстів;
- спілкування іноземними мовами, що вищезазначене доповнює потребою розвитку уміння до інтеркультурного співробітництва та розуміння;
- математична компетентність, базові компетентності у галузі природничих наук і технологій;
- інформаційна компетентність передбачає використання технологій інформаційного суспільства у процесі трудової діяльності, дозвілля та спілкування;
- пізнавальна компетентність, що означає набути уміння організовувати власне навчання;
- міжособистісні, інтеркультурні та соціальні компетентності, громадянська компетентність, які потрібні для ефективної та конструктивної участі індивіда у соціальному і професійному житті в умовах зростаючої диверсифікації суспільства;
- підприємницька компетентність, що означає здатність індивіда втілювати ідеї в життя;
- культурна компетентність — це усвідомлення важливості й уміння творчо виражати ідеї, досвід та емоції за допомогою різних засобів [5].

Поняття "компетентність" тлумачиться як "інтегральна здатність вирішувати конкретні проблеми, які виникають у різних сферах людського буття" [1]. Така здатність передбачає наявність знань, але як справедливо вказує А. Андрєєв, у межах компетентнісного підходу слід "не стільки розпоряджатися власне знаннями, скільки володіти певними особистісними характеристиками і вміти у будь-який час знайти і відібрати у створених людством величезних сховищах інформації потрібні знання" [3].

Компетентнісна модель освіти співвідноситься з динамічним "відкритим" суспільством, в якому продуктом процесів соціалізації, виховання та навчання, підготовки молодого покоління до виконання усіх життєвих функцій є відповідальна особистість, готова до здійснення вільного, гуманістично зорієнтованого вибору. За такого підходу до змісту освіти входять не лише знання, уміння, навички, а насамперед способи діяльності, досвід репродуктивної і творчої діяльності, досвід ціннісного ставлення до соціокультурного довкілля. Водночас компетентність особистості передбачає розвиток впевненості в собі, необхідної інтегративної риси школярів для реалізації відповідної діяльності.

Ми погоджуємося з думкою науковців (Е. Іванова, І. Осмоловська, І. Шалигіна), які вказують, що з позицій компетентнісного підходу зміст освіти містить ті ж компоненти, що і культурологічний, але увага акцентується насамперед на способах діяльності, а знання є засобом, без якого неможливо здійснити діяльність [4, 5].

Базовим компонентом шкільної освіти, перехід до нового типу гуманістично спрямованої інноваційної освіти, що виходить із розуміння цінності людини [2].

Ураховуючи вищезазначене, спробуємо сформулювати технологію розвитку впевненості в собі на основі компетентісного підходу основні теоретичні аспекти, які визначають сутність компетентнісного підходу, і запропонуємо авторське бачення особливостей застосування у шкільних навчальних закладах.

Ми виходимо з того, що компетентнісний підхід становить цілісну систему:

пізнавальну компетентність: самостійна організація власного навчання, усвідомлення своєї значущості, рівня домагань, набуття навиків, умінь, усвідомлювати події водночас у ретроспективному і проективному планах (розуміти причини і передбачати наслідки;

міжособистісну компетентність: зрілість яка сприяє ефективному вирішенню складних життєвих ситуацій, гнучкість у спілкуванні, що сприяє міжособистісній взаємодії у середовищі з однолітків, самостійність у прийнятті рішень;

культурологічну: дотримання культур мовлення, спілкування, поведінки здобуття знань про людей і суспільство, цілеспрямований і всебічний культурний розвитку особистості.

На основі вищесказаного було здійснено аналіз психологічних компонентів, чинників, показників, підходів та схематично представлено психологічну модель дослідження впевненості в собі у школярів підлітково-юнацького віку (схема 1).

Психологічна модель розвитку впевненості в собі у школярів підлітково-юнацького віку

Компоненти	**Чинники**	**Показники**	**Технологія розвитку впевненості в собі на основі компетентісного підходу**
1	2	3	4
Когнітивний	Рефлексія- знання про себе, самопізнання та самоаналіз своєї внутрішньої психічної діяльності, осмислення та переосмислення власних знань, можливостей і досягнень	Знання про зміст, особливості прояву та умови формування впевненості в процесі розвитку особистості усвідомлення досягнень	Пізнавальна компетентність: самостійна організація власного навчання, усвідомлення своєї значущості, рівня домагань, набуття навиків, умінь, усвідомлювати події водночас у ретроспективному і проективному планах (розуміти причини і передбачати наслідки)

Закінчення схеми 1

1	2	3	4
Емоційно — оцінний	Самосвідомість спрямована на внутрішній світ і проявляється в самоаналізі, самооцінці, контроль емоційних проявів	Емоційна врівноваженість, достатній рівень самооцінки, вміння керувати своїми реакціямити, виявляти спокій, стабільність.	Міжособистісна компетенція: емоційна зрілість яка сприяє ефективному вирішенню складних життєвих ситуацій, гнучкість у спілкуванні, що сприяє міжособистісній взаємодії у середовищі з однолітків, самостійність у прийнятті рішень
Поведінковий	Саморегуляція активності послідовність включення, сприйняття, спосіб реалізації своїх здібностей, самоконтроль — необхідність контролювати свою поведінку	Досвід особистості, усвідомленя себе серед інших людей, соціальні цінності, культура, самоорганізація, самовизначення особистості	Культурологічна компетенція: дотримання культур мовлення, спілкування, поведінки здобуття знань про людей і суспільство, цілеспрямований і всебічний культурний розвитку особистості

У запропонованій психолочній моделі презентовано впевненість як інтегративно психологічна риса з внутрішньо узгодженою структурою та змістовими компонентами (когнітивний, емоційно — оцінний, поведінковий), розвиток яких здійснюється під впливом конкретних умов соціалізації та опосередковується дією психологічних чинників та показників — самосвідомість, саморегуляція емоційна стійкість та рефлексії. Серед психологічних чинників становлення впевненості собі у школярів підлітково — юнацького віку виділено незалежність у ставленні, вчинках, чіткі уявлення про впевнену поведінку, комунікативно спрямованість, покладання на власні сили, соціальність адаптивність, рішучість, прямолінійність, прагнення свободи. Технологія розвитку впевненості в собі на основі компетентісного підходу займає домінуючу позицію в розвитку впевненості, а саме пізнавальна, міжособистісна, культурологічна компетентності.

На нашу думку, задля забезпечення у сучасній соціокультурній ситуації належного рівня соціальної компетентності дитини, необхідне підсилення загальнокультурного фундаменту освіти, спрямування її у контекст культури. Це означає орієнтацію усієї освіти на загальнолюдські цінності — національну та світову культуру, гуманітаризацію та гуманізацію освіти, створення цілісного культурно-розвивального середовища для розвитку самостійності, суб'єктності та саморозвитку особистості.

Джерела

1. Енциклопедія освіти / Гол. ред. В. Г. Кремінь. — К.: Юрінком Інтер, 2008.
2. Конюхова Т. В. Компетенция как междисциплинарная категория постнеклассической науки [Текст] / Т. В. Конюхова, Е. Т. Конюхова // Известия Томского политехнического университете. Философия, социология и культурология. — 2010. — Т. 317. — № 6. — С. 161–164.
3. Подано за: Ґудзик И. Ф. Компетентностно ориентированное обучение русскому языку в начальных классах. — Черновцы: Букрек, 2007.
4. Савченко О. Шкільна освіта як замовник підготовки майбутнього вчителя // Рідна школа. — 2007. — № 5.
5. Хуторской А. В. Современная дидактика: Учебник для вузов. — СПб.: Питер, 2001.

В. В. ГОЛОВЧЕНКО
канд. юрид. наук., ІП МАУП

ДЕРЖАВНА (УКРАЇНСЬКА) МОВА ЯК ТЕМА ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ ДИСКУСІЙ

Українська мова чи не одна із мов світу, яка була і залишається предметом гострих політичних дискусій. Патріотично налаштована частина суспільства небезпідставно наполягає на домінуючому статусі української мови і має однозначну позицію — російська мова має зникнути принаймні у навчальних закладах і перебувати у статусі іноземної. По інший бік барикади опинилися люди, які готові до останнього битися за російську мову. Ситуація дещо змінилася після Революції Гідності на користь як першої так і другої сторін, оскільки серед українських патріотів на війні з російським агресором виявилась значна кількість російськомовних. Тож визначення ступеню патріотизму за спрощеною схемою — розмовляєш українською — патріот, спілкуєшся російською — ворог нації, агент Путіна, викликає сумніви. А це ще раз означає, що примусово-адміністративними заходами мовну проблему вирішити важко. Історія української мови підтверджує дану тезу.

Силою законів, указів, заборон українську мову намагались як знищити, викорчувати (імперська Росія), так і нав'язати, тобто провести суцільну українізацію суспільства (початок радянського періоду). Як ті, так і другі спроби виявились невдалими. Поліетнічні держави (Бельгія, Канада та інші) вирішували мовну проблему за допомогою законодавства, але у виважений і демократичний спосіб. Австрія не позбавилась національної ідентичності і суверенітету, залишаючись державою німецькомовною. Державною мовою США є англійська. У згаданих та інших державах нині не виникає гострих дискусій політико-правового змісту.

14 грудня 1999 року Конституційний Суд України прийняв рішення про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України згідно з яким українська мова є обов'язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Проте за часи після його прийняття (як і самої конституційної норми) "мовна проблема" суттєво не змінилась на краще, оскільки звичка людей спілкуватись якоюсь начебто більш "шляхетною" мовою виявилась досить стійкою. Українська мова, безумовно, має чудову перспективу, хоча, на наш погляд, процес повної українізації суспільства триватиме не один рік. І дуже важливо, щоб радикальні заходи пришвідшення досягнення даної мети не посприяли протилежному результату.

Цікаві і завжди актуальні думки з приводу української мови неодноразово виникали у Тараса Шевченка. Наприклад, в одному з листів до земляка він писав: "Навчи ти мене, будь ласкав, що мені робить з руськими повістями? У мене їх десятків коло двох набереться. Затопити грубу — шкода: багато праці пропаде. Та й грошей би хотілося, бо тепер вони мені дуже потрібні. Порадь, будь ласкав, що мені робить?" (26 января 1858. Нижній Новгород).

Тарас Григорович інколи користувався терміном "язык" на зразок такого вислову: "Давно ворушиться в мене в голові думка, щоб перевести на наш прекрасний український язик "Слово о полку Ігоря". У його віршах можна знайти такі вислови як "вре-

мя люте", "тяжкая минута" та інші. Але поет дуже радів, коли до нього звертались українською, яку він дуже шанував. Саме тому Шевченко — літератор підтримував Шевченка — громадянина в його націоналізмі Своєму другу він писав: "Мой милый, мой добрый Зигмунт! Благодарю тебя за твое ласковое, сердечное, украинское слово, тысячу раз благодарю тебя. Рад бы я отвечать тем же сердцу милым словом, но я так запуган, что боюся родного милого звука" (6 квітня 1855. Новопетровське укріплення). Вживання Тарасом Григоровичем русизмів не позбавляло його закоханості у красу української мови, її словесну розкіш, чудову співучість, невичерпний гумор, її незалежність від усякої граматичної неволі. Він був закоханий у влучні метафори і порівняння народної творчості, що народжувалася упродовж багатьох віків і разом з тим боляче засмучувався, що все це було у зневазі, а українська інтелігенція соромилась мужицького виговору.

У певні історичні часи російською користувались інші видатні діячі нації. Зокрема С. Петлюра навіть засуджував тих, хто визнавав за патріотизм саме лише вживання української мови без конкретних дій на користь України. У статті "К вопросу о культурном творчестве", надрукованій у часописі "Украинская жизнь" № 7–8, він писав: "Враги и "друзья" украинства типа П. Струве сводят все содержание украинства к задачам утилитарного популяторства и введению украинского языка в народных школах, да и то по рецепту Д. Багалея..." Подальший розвиток української держави на думку С. Петлюри повинен дати відповідь на питання, яке дуже хвилювало його (цитуємо мовою оригінала): "Сойти ли украинской нации с исторической сцены, пожертвовав собой, т. е. став материалом для "удобрения" более сильного национального вида, или закрепить за собой право на нацию историческую, творящую ей только одной присущие ценности общечеловеческого значения".

За часи незалежності з'явилось багато не тільки справжніх патріотів, але й псевдопатріотів, показових, які раніше крім російського, не вживали жодного українського слова. Нині, перефарбувавшись, видають себе за палких патріотів і шанувальників української мови, залишаючись замаскованими ворогами українства. І, навпаки, є багато українців і неукраїнців, які були і є справжніми патріотами України, хоча розмовляють російською або іншими мовами. Яскравим доказом цього є події, що відбувались на Майдані і відбуваються на Донбасі та у Криму. Пригадуються слова "українського буржуазного націоналіста" Єфремова на судовому процесі по звинуваченню його у націоналізмі. Тоді, тобто ще у тридцяті роки, він сміливо заявив, що є багато таких, "червоних", які миттєво стануть "блакитними", бодай лише зміниться політична ситуація. Нині ж — навпаки, є чимало таких, які одразу ж "почервоніють", бодай тільки це буде вигідно їм для власної кишені. "Свадьба в Малиновке" надто живуча.

Отже язик — це не тільки рухливий м'язовий орган у ротовій порожнині хребетних тварин і людини, який допомагає захоплювати, пережовувати й ковтати їжу, а й, передусім, орган мовлення. На відміну від русского языка українці спілкуються мовою. Історики вважають, що українська мова сформувалася унаслідок розпаду "древнерусского языка" приблизно одночасно з білоруською і російською (Історія Української мови // Енциклопедія. Видання друге, 2004. — С. 129–130). Настав час, коли з'явилась чудова можливість спростувати уяву про українців як націю другорядну, народ, до свідомості якого за часи його приниження глибоко в'їлася отрута хуторянського рабства. Ця отрута довго роз'їдала душу бідного українця. Такому становищу сприяло те, що, як зазначав І. Огієнко, "Ми завше несли на Москву свою культуру, свою науку, несли з щирим серцем освічених людей, а сама Москва тільки й марила, що про русифікацію". А щодо вживання "мови" чи "языка", як і проблема

патріотизму, — справи вельми делікатні, вирішуються вони не лише шляхом удосконалення правового регулювання, а й іншими, більш виваженими, механізмами серед яких — геніальний принцип Т. Г. Шевченка “Чужому навчайтесь, та й свого не цурайтесь”.

Що ж до закону про державну (українську) мову то він, безумовно, має не тільки бути але і діяти. Приймати такий відповідальний акт слід не поспіхом, а без емоцій, з урахуванням як громадської думки, так і досвіду поліетнічних суспільств. При цьому баланс загальнодержавних інтересів повинен домінувати над псевдопатріотизмом і хуторянством. Оскільки закон, за висловом Іоганна Гете, це світова форма насилля, то імперативно-примусових норм мовний закон не повинен мати зовсім або мати мінімальну кількість. Головне — врегулювати дане питання розумно. А тому доцільним є формат дії за формулою “Розумний з ворога зробить друга, а нерозумний — з друга — ворога”.

М. Г. ГОРДІЄНКО
канд. політ. наук, УДФС України

Ф. М. МЕДВІДЬ
докт. н. в гал. політ., канд. філос. наук, ННІП МАУП

ІННОВАЦІЙНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ВИМОГА СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Ключові засади нинішнього етапу існування людської цивілізації базуються на широкому використанні наукових знань, інноваційних технологій, креативних ідей, інтелектуальних ресурсів. За їх допомогою здійснюються системні трансформації оточуючого світу з метою створення комфортних умов буття. Знання в структурі інформаційного суспільства стають основним виробничим ресурсом, що забезпечує динаміку цивілізаційного поступу. Розумовий потенціал, людський інтелект, інноваційний пошук є вічним рушієм прогресу. Раціональна креативність, сучасні інформаційно-комунікативні та виробничі технології визначають утвердження інноваційного типу розвитку, що детермінує соціально-економічне зростання, демократичні трансформації і забезпечує конкурентоспроможність держави. Досягнути високих стандартів життя, утвердити ефективну модель врядування і знайти адекватні відповіді на виклики часу спроможна та спільнота, яка взяла на озброєння інноваційні моделі розвитку. Формування та реалізація інноваційної структури суспільства має починатися із глибокого і всебічного осмислення й професійного аналізу сучасних запитів соціуму. У зв'язку з цим **метою** цього дослідження є з'ясування ролі та значення інноваційного мислення та новітніх технологій в контексті вирішення кризових явищ та забезпечення динамічного поступу суспільства.

Сьогодні Україна переживає найтяжчу кризу часів незалежності. Головне її підґрунтя корініться у відсутності докорінних реформ та інноваційного прориву. Звідси випливає закономірний алгоритм подолання української стагнації: **розробка інфраструктури для підтримки інноваційної політики держави як національної стратегії розвитку**, яка за пріоритетністю має бути нарівні з військово-оборонним компресом. Тоді можна сподіватися на успішне вирішення соціально-економічної кризи, підвищення якості життя і безпеки громадян, зміцнення демократії, відновлення територіальної цілісності держави та формування соціальної бази для інтеграції до європейської спільноти [3, 178–184].

За допомогою інноваційного мислення, творчих потуг громадян, наявності ідеологічного плюралізму суспільство робить крок уперед, зміцнює демократичний формат політичної системи. Інноваційні перетворення здійснюються творчою, інтелектуальною силою людини, яка виступає головною умовою й креативним ресурсом соціальних трансформацій у відкритому суспільстві. Автор терміну "інновація" Й. Шумпетер акцентує увагу на досконалості людського ресурсу в умовах демократії. Вчений стверджую, що "якість людського матеріалу надзвичайно важлива для успіху демократичної форми правління. Це неправда, що в демократичній країні люди завжди мають ту форму і тієї якості державне правління, яких хочуть і заслуговують. Існує чимало способів забезпечити країну доволі здібними політиками.

Проте дотеперішній досвід, здається, наводить на думку, що єдина гарантія такого забезпечення — це наявність соціальної верстви, теж наслідку соціального відбору, з природним потягом до політики. Якщо ця верства не буде ні надто замкненою, ні надто доступною для сторонніх і матиме в собі доволі сили для асиміляції більшості поглинутих елементів, то вона не тільки поповнить шеренги політиків людьми, які витримали численні випробування в інших галузях..., а й зробить цих людей придатнішими для політичної кар'єри, прилучивши їх до втіленого у традиціях досвіду, професійного кодексу та певної системи поглядів" [5, 360]. Отже, демократичні засади політичного устрою апріорі передбачають **поряд з широким використанням інноваційного мислення вести просвітницьку діяльність.** Якщо людина адекватно осмислює інноваційні процеси і діє у відповідності до вимог часу, тоді вона має шанс стати суб'єктом політичних змін.

В постіндустріальну добу традиційні цінності поступаються місцем інноваціям, технологічному прогресу, ринку, що стають головними атрибутами розвитку соціуму. Наукова чи соціально-політична інновація передбачає здобуття знання, якого не було раніше в просторовому континуумі та світоглядних координатах певної спільноти. Пошукові парадигми інновацій передбачають **не просто констатацію знань, а продукування нових сенсів.** Людська дія чи вчинок починається із свідомості, думки, ідеї. Жодне нововведення не з'являється на порожньому місці, а продукується досвідом та інтелектом багатьох поколінь людей. Появі сучасних технологій та соціальних проектів передує інноваційне (креативне) мислення, яке продукується індивідами, здатними до творчості й стратегічного бачення явищ та процесів. Це **елітна когорта пасіонаріїв, що здатна критично осмислювати й конструктивно аналізувати** існуючі теорії, усталені істини, правила і норми поведінки в культурі, політиці, освіті тощо. На основі елітної парадигми формуються нові форми соціальної динаміки.

Нинішній етап буття людства здійснюється у просторі глобалізації. Під її впливом радикально змінюються традиційні постулати капіталістичних відносин і формуються концептуальні засади нового суспільства. Феномен глобалізації детермінується інтелектуальними потугами творчих особистостей, які прагнуть свої креативні здобутки та інноваційні проекти реалізувати у практичній площині. Щоб мати цілісне уявлення про об'єкт дослідження, необхідно дати чітку наукову характеристику інновації як рушія соціальних перетворень. Для цього ми скористаємося аргументами відомого філософа сучасності В. Кременя, який слушно зазначає, що "поняття інновації неоднозначне. Під нею розуміють упровадження нових ідей, технологій у виробництво, управління галуззю, підприємством; в іншому аспекті інновація — це нововведення, яке ще недостатньо поширене в суспільній діяльності чи виробництві. Інновацією також вважається кінцевий результат упровадження науково-технічного прогресу з метою здобуття соціального, політичного, економічного, науково-технічного або іншого результату. Без сумніву, нове застосування наукових, культурних, технічних знань, які забезпечують економічний, політичний, адміністративний успіх, також завжди є інновацією. У методологічному плані *інновація* — це ідея (ідеї), пропозиції, наукові розробки, які можуть і стають основою створення нових стратегій розвитку, нових видів продукції, значно поліпшують споживчі характеристики (економічні, культурні, освітні, технічні тощо) явищ і процесів, товарів, створення нових об'єктів матеріального та ідеального буття. *Все, що може вдосконалити якість життя і процес розвитку людства, є інновацією*" [4, 223]. Виходячи з цього, треба зауважити, що за допомогою критичного аналізу та креативного способу мислення, притаманного людині, генеруються прогресивні імпульси, здійснюється постійне

оновлення соціальних реалій. **Ефективний і якісний формат існування соціальної спільноти визначається інноваційною складовою та конструктивною критикою.** Завдяки інноваційній діяльності відбувається удосконалення засобів і методів пізнання навколишнього світу, створюються умови для змін і переходу до нової якості політичного, соціокультурного, економічного буття суспільства.

Звернення сучасної цивілізації до продуктивної та інноваційної сили науки пов'язане із чисельними викликами і загрозами. В межах даного дослідження ми звернемо увагу лише на очевидні постгуманні наслідки генної інженерії. **В епоху технологічного світу гуманістичні цінності релятивізуються і замінюються штучним інтелектом, що спрямовує людство до постгуманної цивілізації.** Німецький соціолог У. Бек у цьому контексті зауважує: "Замість того, щоб спробувати пригальмувати небезпечні темпи розвитку нових ризикованих технологій, загострити сприйняття пов'язаних з ними загроз і побічних наслідків, заохочувати широкомасштабний пошук технологічних альтернатив і надавати суспільству більше можливостей участі в ухваленні технолого-політичних рішень, політичне оперування небезпеками й ризиками, пов'язаними з новими технологіями, також приноситься в жертву конкурентоздатності на міжнародній арені і сподіванням на нові робочі місця. Цим самим державна політика, пристосовуючись до неоліберальних пріоритетів світового ринку, тисне на педаль газу, а не на гальма, реалізуючи ризиковані технологічні лінії. А це щонайменше обернеться проти неї тоді, коли вочевидь неосяжні наслідки і небезпеки, що потрапили у поле зору громадськості, перетворяться на джерело економічної і політичної турбулентності" [1, 190]. Із цих роздумів робимо висновок про те, що інноваційна політика держави повинна збалансовуватися консервативними традиціями національного субстрату.

Аксіологічне значення інноваційних процесів полягає в тому, що вони репрезентують інструментарій перетворення різних сфер соціальної дійсності. Методологічне підґрунтя для здійснення радикального оновлення різних галузей суспільства забезпечує окрема наука — інноватика. Вона визначає механізми формування технологій, моделей діяльності та поведінки нових суб'єктів соціального життя, пропонує алгоритми для пошуку альтернативних моделей розвитку суспільства, особливо тоді, коли воно знаходиться в умовах тотальної кризи. Щоб подолати посткомуністичний занепад української державності, треба неодмінно робити інноваційні прориви у соціально-економічному, духовно-культурному й військово-стратегічному напрямках. **Відправною точкою формування інноваційного мислення є оновлення патерналістської свідомості та рабської психології українських громадян. Сьогодні нам треба долати не тільки зовнішню агресію неоімперської Росії, а й внутрішні комплекси меншовартості.** "Основними напрямками формування сучасної інноваційної культури в Україні є: посилення ролі національних засобів масової інформації у справі формування інноваційної культури суспільства, пропагування цінностей творчої праці та вільного підприємництва; спрямування освітньо-інформаційних програм на впровадження інновацій на всіх рівнях суспільної діяльності; розвиток управлінської та правової культури службовців і спеціалістів, підвищення рівня економічної, юридичної та інформаційної освіченості громадян; державна підтримка науково-популярних публікацій, програм і видань; ушанування провідних учених України, пропагування сучасних досягнень науки та їхнього значення для майбутнього українського суспільства" [2, 4–6]. Виховання нових світоглядно-ментальних переконань української молоді, як основного ресурсу модернізації суспільства треба здійснювати шляхом інноваційного засвоєнням вітчизняної історичної, культурної, духовної спадщини,

національних традицій свого народу. Це пріоритетні завдання нинішнього порядку денного українського політоґенезу.

Виходячи з вищесказаного, можна сформулювати узагальнюючі судження. Соціальні процеси сучасної цивілізації набули такої стрімкої динаміки, що вимагають відповідного формату інноваційного мислення, яке буде спроможне адекватно реагувати на соціальні запити громадян й задовольняти їх політичну активність. Об'єктивно рефлектувати й оперативно задовольнити соціальні потреби людей в системі координат інноваційного мислення означає створення максимально сприятливих умов для реалізації творчого потенціалу індивіда. **Інноваційна людина — це особа нової якості**, яка озброєна необхідним арсеналом знань, інтелекту, досвіду, креативності та професіоналізму, щоб бути успішною. Критична маса таких індивідів, спираючись на власний потенціал і маючи змогу вільно робити альтернативний вибір, формує громадянське суспільство й визначає демократичний устрій держави.

Джерела

1. Бек Ульрих Влада і контрвлада у добу глобалізації. Нова світова політична економія / Ульрих Бек; пер. з нім. О. Юдіна. — К.: Ніка-Центр, 2011. — 408 с.
2. Геєць В. Інноваційна модернізація національного господарства: інститути, обмеження, ресурси / В. Геєць, М. Згуровський, М. Присяжнюк, В. Семеноженко // Економіст. — 2011. — № 3. — С. 4–6.
3. Медвідь Ф. М., Юхимчик М. В. Інноваційна діяльність в Україні: політико-правові аспекти // Наукові праці МАУП / Редкол.: А. М. Подоляка (гол. ред.) [та ін.]. — К.: МАУП, 2001. — Вип. 4(27). — К.: ДП "Вид. дім "Персонал", 2010. — С. 178–184.
4. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / авт. В. Г. Кремень. — К.: Педагогічна думка. — 2008. — 520 с.
5. Шумпетер Йозеф А. Капіталізм, соціалізм і демократія / Йозеф А. Шумпетер // Пер. з англ. В. Ружицького та П. Таращука. — К.: Основи, 1995. — 528 с.

Н. В. ГРАБОВЕНКО
канд. пед. н., доц., УАІСНіС МАУП

ДЕІНСТИТУЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Ситуація в Україні зі збільшенням кількості дітей без батьківського піклування в результаті бойових дій на сході країни актуалізувало проблему захисту прав дітей і можливостей прискорення процесу деінституалізації соціальної роботи з ними і розвитку альтернативних форм сімейного виховання в цілому.

Метою даної статті є характеристика проблем деінституалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Під деінституціалізацією розуміється повний процес трансформації, скорочення кількості та/чи повного закриття стаціонарних установ; створення інших альтернативних форм піклування, які засновані на захисті прав дітей і орієнтовані на результат [1].

Інституційний догляд за дітьми несе в собі багато негативних соціальних та економічних наслідків, зокрема, високі фінансові затрати держави на забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що зумовлене високою вартістю утримання системи інтернатних закладів; соціальна дезадаптація дітей, що перебувають в таких закладах; порушення пріоритетного права дитини жити та виховуватись у родині.

Деінституціалізація — це не просто закриття інтернатних установ різного типу, а комплексне реформування системи послуг у сфері освіти, здоров'я і соціального піклування, з метою впровадження якісних альтернативних форм захисту прав дітей.

У вітчизняній педагогічній науці зазначена проблематика є одним з напрямків науково-пошукової роботи. Великий внесок у дослідження з'ясування змісту процесу соціалізації особистості в різних соціально-педагогічних умовах зробили такі вчені як І. Звєрєва, А. Капська, Л. Міщик, Н. Слісаренко, Ж. Петрочко. Безпосередньо розвитку теоретичних і практичних засад процесу деінституалізації сприяли наукові пошуки Г. Бевз, Л. Волинець, Ю. Володіної, І. Дементьєвої, Н. Комарової, Л. Олифіренко, І. Пєші, Ж. Петрочко.

Міжнародними правовими документами, що визначають основні принципи і підходи до деінституціалізації в цілому і розвитку послуг для дітей, в тому числі, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є Конвенція ООН про права людей з інвалідністю та Конвенція ООН про права дитини, в яких проголошується право дитини жити та виховуватися у сім'ї. За Рекомендаціями експертної групи європейської комісії, ЮНІСЕФ, Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) та міжнародної організації "Надія та житло для дітей" держави мають сприяти створенню альтернативних форм виховання дітей, орієнтованих, перш за все, на сімейні, тому що інтернатні установи, на думку експертів, є ізольованими від громади; в них складно здійснювати контроль за перебування дітей і потреби самих установ превалюють над потребами вихованців.

Значним кроком у напряму деінституалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування стало прийняття Закону України "Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування", що визначає правові, організаційні, соціальні засади державної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Початком цього процесу можна вважати розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 травня 2006 р. про схвалення Концепції Державної програми реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Головним інтегративним показником деінституціалізації є скорочення числа дітей в установах інтернатного типу. У той же час, він свідчить: про якість роботи з профілактики соціального сирітства; ефективності мотивації та стимулювання громадян на те, щоб взяти дитину-сироту або дитину, позбавлену батьківського піклування, на виховання; ставлення суспільства до сімейних форм виховання. При цьому, акцент має бути на профілактиці, формах влаштування, поліпшення умов проживання в інтернатах. Це передбачає координацію роботи всіх соціальних служб і установ і їх чітка взаємодія. У проблемне поле деінституціалізації також входить створення випереджаючої перепідготовки фахівців, працюючих у дитячих будинках та інтернатах, у професійних службах, що здійснюють підготовку, супровід і підтримку прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, підбор сім'ї для дитини.

Найважливішим результатом процесу деінституціалізації має стати неможливість стигматизації дітей-сиріт на рівні законодавства і суспільної свідомості. Термін "сирота" вже зник з офіційних документів у багатьох зарубіжних країнах, а з'явилися визначення "діти, якими опікуються місцеві влади" (Великобританія) або "діти під опікою" (США). У цю категорію включаються будь-які діти, про яких має дбати держава і суспільство, в тому числі діти, що охоплені сімейними формами виховання, діти з обмеженими можливостями здоров'я, а також діти біженців з інших країн і тих, хто пережив жорстоке поводження і насильство.

Виходячи з вищевказаного, для фахівців соціальної сфери потребують уваги питання розробки методології планування і реалізації деінституціалізації інтернатних установ; вирішення проблем, що виникають у процесі надання соціально-педагогічних та соціально-психологічних послуг у громадах; вивчення потреб дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; перспектив розвитку системи соціальних послуг для даної категорії дітей; проблем підготовки фахівців для надання послуг в умовах територіальної громади тощо.

Концепція Державної програми реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, містить декілька етапів і передбачає наступні завдання:

- припинення будівництва нових великих інтернатних установ; розвиток малокомплектних будинків-інтернатів, дитячих будинків-сімейного типу та прийомних сімей, розширення послуг соціальних служб для них; здійснення ефективного соціального супроводу таких сімей та самодопомоги за місцем проживання;
- проведення роботи, спрямованої на зміну ставлення працівників інтернатних закладів старого зразка до альтернативних форм улаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- наближення соціально-педагогічної, соціально-психологічної та медико-соціальної допомоги до місця проживання шляхом розвитку комплексної міждисциплінарної допомоги. На базі розформованих інтернатних закладів є, на нашу думку, можливим створення регіональних центрів профілактики соціального сирітства і сімейного влаштування дітей;

- передачу нерухомості в управління і без орендної плати неурядовим (громадським) організаціям для цільового використання з надання спеціальних соціальних послуг;
- збільшення прямої фінансової допомоги прийомним сім'ям та дитячим будинкам сімейного типу особливо тим, що забезпечують догляд та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, з особливими потребами; розробка і впровадження державних стандартів альтернативних послуг, "захищеного житла", "захищених робочих місць", прямих виплат на догляд та виховання дітей з особливими потребами;
- стимулювання та розширення участі бізнесу і неурядових організацій у наданні спеціальних соціальних послуг;
- підготовку і спеціалізацію бакалаврів і магістрів з соціальної роботи в організації деінституціалізації соціальних послуг для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; підвищення кваліфікації фахівців з соціальної роботи щодо розвитку практичних навиків; проведення практичних занять на базі державних і недержавних соціальних служб; розробку вимог до практичних занять і навиків професорського і викладацького складу кафедр, що здійснюють підготовку фахівців з соціальної роботи, вимог до підручників, методичного забезпечення;
- спрямування зусиль щодо впровадження міжнародного і вітчизняного досвіду альтернативних послуг дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування; розвитку самодопомоги; підвищення кваліфікації фахівців. Для України у цьому питанні є цікавим досвід таких країн Європи, що як і вона мають довготривалий пострадянський вплив, а саме: Угорщини, Румунії, Словакії, Чехії, Молдови, Грузії;
- посилення взаємодії з місцевими виконавчими органами влади з питання планування і реалізації програм деінституціалізації, розвитку і надання альтернативних соціальних послуг у межах державного замовлення;
- проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед цільових груп населення з питань сімейних форм виховання, розповсюдження досвіду і позитивних результатів альтернативних послуг у громадах для батьків-вихователів, прийомних батьків та дітей, яких вони виховують.

Отже, у межах реалізації Концепції Державної програми реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування є доречною сьогодні розробка і впровадження пілотних проектів з деінституціалізації окремих інтернатних установ та ефективний перерозподіл ресурсів, що вивільняються у цьому випадку; створення відповідального органу з планування і координації процесу деінституціалізації, розвитку альтернативних послуг у громаді, забезпечення кадрами, взаємодії з неурядовими організаціями.

Джерела

1. Деінституціалізація та трансформація послуг для дітей. Посібник з найкращих практик. — К.: Видавничий дім "Калита" 2009. — 193 с.

О. І. ДІКАРЄВ
канд. політ. наук, УАІСНС МАУП

НЕОКЛАСИЧНА МОДЕЛЬ ПОЛІТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ СВІТОВОГО РОЗВИТКУ В ТРІАДІ: "ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС — ЗМІНИ ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ — ПОЛІТИЧНІ АКТОРИ, ІНСТИТУТИ, ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ТА НОРМИ"

У сучасній науковій літературі зазвичай використовуються поняття класичної, некласичної і постнекласичної політичної науки як особливих стадій в її розвитку. При цьому існують різні уявлення про те, які напрямки в політичній науці слід відносити до класичних, некласичних та постнекласичної. Так, деякі дослідники до класичного етапу політичної науки відносять різного роду філософсько-аналітичні, ціннісно-нормативні орієнтації, до некласичного — орієнтації позитивно-емпіричної спрямованості, до постнекласичної — ідеї постмодернізму (Жуковский 2011: 3). Інші дослідники, говорячи про класичну і некласичної традиції в політичній науці, зокрема, при вивченні політичних еліт, відносять до класичної традиції об'єктивістський (владний) і суб'єктивістський (мерітократичні) підходи, а до некласичної — діяльнісний, або активістський (суб'єктний) підхід (Логинова 2008; Лубський А. В.). В основу такого розуміння класичного і некласичного в політичній науці покладено історико-генетичний підхід в наукознавстві, в рамках якого до "класиків" відносять батьків-засновників тих чи інших наукових напрямків, і тому об'єднують представників з різними методологічними поглядами. Виділення нами класичної, некласичної і неокласичної моделей політичних досліджень ґрунтується на концептуальному аналізі сформованих альтернативних науково-дослідних практик. При цьому модель політичного дослідження розглядається як когнітивний його аналог, що концептуально відтворює такі параметри, як предмет політичного дослідження, його когнітивна стратегія і спосіб пізнавальної діяльності. Класична модель політичних досліджень базується на класичному стилі раціональності, основою якої виступає принцип нейтральності суб'єкта науково-дослідницької діяльності, а також тотожності політичного буття і наукового мислення. Класична раціональність, в якій розум, з одного боку, дистанціюється від політичної дійсності, а з іншого — абстрагується від діяльнісної природи суб'єкта політичного пізнання, елімінує з процедур пояснення все те, що не відноситься до об'єкту політичного дослідження. Тому класична раціональність, претендуючи на пізнання політичної дійсності такою, якою вона є сама по собі, без домішки людської суб'єктивності, передбачає, що в політичному знанні не повинно бути нічого того, що не відноситься до предмету політичного дослідження. Класична модель політичних досліджень базується також на принципі соціологізму, який містить два аспекти: предметний і методологічний. Предметний аспект проявляється, з одного боку, в холізм, в поданні про суспільство як цілісну наділндивідуальної соціальної реальності, з іншого — в соціальному детермінізмі, що визнає жорстку взаємозалежність різних сфер життєдіяльності людей. Тому в центрі когнітивної уваги класичної моделі політичного дослідження виявляються

політичні процеси, структури, відносини та інтереси. Головними дійовими особами в політичній реальності проголошуються не окремі особистості, а соціальні групи і політичні організації. Методологічний аспект принципу соціологізму реалізується в когнітивній стратегії політичного дослідження, яка носить номотетичний характер. Вона орієнтує дослідника на встановлення загального, притаманного певному класу політичних явищ і виражається за допомогою певних понять, а також на виявлення повторюваних взаємозв'язків між політичними явищами. Метою когнітивної стратегії класичної моделі політичних досліджень виступає реконструкція політичної реальності у вигляді системи емпіричного і теоретичного знання, адекватного цій реальності і вільного від оціночних суджень. Номотетична стратегія класичної моделі політичних досліджень передбачає створення такого роду наукових концепцій, які охоплювали б всі сторони політичної реальності в єдиній логічно несуперечливої системи емпіричного і теоретичного знання. Ці знання, що розглядаються як свого роду "зліпки" з об'єктивних відносин самої політичної дійсності, претендують на статус наукових істин, верифікованих політичною практикою. Некласична модель політичного дослідження ґрунтується на некласичному стилі раціональності, в якому діяльністна природа суб'єкта наукового пізнання виступає в явному вигляді. Це передбачає осмислення співвіднесеності і пояснення характеристик предмета політичного дослідження з особливостями методологічних засобів наукової діяльності. Тому некласична раціональність передбачає, що зміст політичного знання залежить від вибору методології наукового дослідження. Основу некласичної моделі політичного дослідження становить принцип номіналізму, предметний аспект якого виражається, з одного боку, в когнітивному інтересі до індивідуального як унікального, пов'язаного з життєдіяльністю людей, а з іншого — в антропологізмі, що визнає необхідність "людського виміру" політичної реальності, наповненої індивідуальними цінностями і смислами. В результаті предметом некласичної моделі політичного дослідження є не детермінована і структурована надіндивідуальна політична реальність, а політична діяльність людей, обумовлена різними їх політичними інтенціями і ментальними програмами. Методологічний аспект принципу номіналізму задає некласичній моделі політичного дослідження ідиографічну когнітивну стратегію, метою якої є розуміння і відновлення сенсу індивідуальних політичних практик, їх комунікаційної та символічної природи, а також раціональної реконструкції їх соціо-культурного контексту. Тому основним пізнавальним засобом некласичної моделі політичного дослідження є розуміння, спрямоване на "розуміння" сенсу індивідуальних політичних дій. Виділення неокласичної моделі політичного дослідження як певного напрямку в розвитку постнекласичної політичної науки має своє логічне обґрунтування. Неокласична модель політичного дослідження — це не просто нова класична, а така, яка, зберігаючи прихильність принципам класичної моделі, включає і принципи її антипода — некласичної. Якщо спочатку з'явилася класична модель політичного дослідження, потім сформувалася її протилежність — некласична модель, то відповідно до логіки розвитку політичної науки наступна її стадія — це неокласичний модель як синтез протилежних когнітивних практик в політичному пізнанні. Неокласична модель політичного дослідження стала формуватися в рамках постнекласичної політичної науки в якості методологічного "відповіді" на епістемологічний "виклик" постмодернізму, що руйнували всі звичні уявлення про політичну реальність і природу політичного пізнання. В основі неокласичної моделі політичного дослідження лежить критичний, реалістсько-синкретичний стиль наукового мислення. Неокласики критикують в першу чергу суб'єктивістську, індивідуалістсько-релятивістський стиль постмодерністського мислення, заснова-

ний на принципах радикального конструктивізму. Неокласики критикують представників радикального конструктивізму за те, що останні, заперечуючи можливість отримання об'єктивно істинного знання, розглядають політичну реальність тільки в якості продукту аутопоетичної свідомості пізнаючого суб'єкта. У цьому плані політична реальність представляється постмодерністами не як щось зовнішнє для того, хто пізнає суб'єкт, а як те, що конструюється мовою і дискурсивною практикою, і тому конструкти політичні реальності можна порівнювати тільки між собою, але не з політичною дійсністю.

Такий процес можливо продемонструвати на становленні транзитології. Становлення транзитології відбувається у 1970 році, коли була опублікована стаття Д. Растоу "Переходи до демократії", що стала джерелом ідей для транзитології наступного покоління. У ній, зокрема, стверджувалося, що демократія є результатом політичної боротьби еліти, що завершилася "рішенням частини політичних лідерів прийняти існування різноманіття в єдності і інституалізувати деякі поворотні моменти в демократичній процедурі". Єдиною умовою, необхідною для встановлення демократії, вважалася незаперечність державних кордонів, що зберегло актуальність і на сьогоднішній день, оскільки конфлікти і застосування сили при їх вирішенні є несумісними з демократичними принципами. Свій подальший розвиток цей підхід отримав у середині 1980-х років, коли Г. О'Доннелл і Ф. Шміттер видали відому працю "Транзити від авторитарного правління: попередні висновки щодо невизначених демократій", що стала класикою транзитології. Крім особливої уваги до ролі еліт, у роботі описувався процес успішного встановлення демократії як укладення пакту між центристами старого режиму і помірним крилом демократичної опозиції, що дозволяло уникнути напруги в суспільстві і рятувало державу від революційних потрясінь. Емпіричної базою транзитології стають держави Європи і Латинської Америки, де спостерігалися падіння диктатур і мирні "переходи" до демократичної форми правління. Поява більшості робіт цього періоду була викликана усвідомленням необхідності концептуалізації цілої хвилі переходів до демократії в Південній Європі в 1970 роки. (Португалія, Іспанія, Греція) та Латинській Америці в 1980-х роках. (Аргентина, Бразилія, Чилі, Уругвай). На першому етапі було переважання структурного підходу до осмислення передумов і рушійних сил демократичного транзиту. Формується класична транзитологія. Класична теорія переходу припускає, що "транзит", який визначався Г. О'Доннеллом і Ф. Шміттером як "проміжок (інтервал) між одним політичним режимом та іншим", розпадається на три основних стадії: лібералізацію, демократизацію і консолідацію. Лібералізація означає ерозію несучих конструкцій (політико-ідеологічних у першу чергу) авторитарного режиму. Часто вона здійснюється в умовах кризи легітимності влади, викликаної економічними проблемами. Демократизація ж є стадією, наступною за лібералізацією, причому остання готує для неї основу. Основною відмінністю лібералізації від демократизації є те, що лібералізація передбачає скорочення репресій і розширення свобод у рамках існуючого авторитарного режиму, тоді як демократизація передбачає зміну режимів. В 1990-і роки в поняття "транзитологія" стали вкладати різний зміст. Назва дисципліни пов'язувалась з теорією і політикою демократизації, з компаративними дослідженнями, і, врешті- решт, транзитологія стала уособленням віри в тріумфальну перемогу політичних і культурних цінностей західної цивілізації. І тут мова йде вже не про наукову парадигму з чітко позначеними підходами і методами, а про світогляд та ідеології, основні положення яких приймаються як аксіома. Крім того, в 1990-ті роки великий вплив на дослідників здійснила ідея "третьої хвилі" демократизації, що належить С. Гантінгтону. Згідно з Гантінгтоном, крах радянської системи був частиною

світового процесу демократизації, який розпочався з португальською революції гвоздик в 1974 р. та поширилася потім на країни Латинської Америки. Тенденція ставити країни колишнього соціалістичного табору в один ряд з відомими випадками демократизації політичних режимів неодноразово критикувалася багатьма вченими. Зокрема, зазначалося, що було б неправильно обмежувати посткомуністичний "транзит" тільки демократизацією, оскільки колишні радянські республіки здійснили перетворення як у політичній, так і економічній сфері, а також сформували власні національні держави. Після цього критиці стало піддаватися саме поняття "перехід". Зазвичай посткомуністичні держави було прийнято відносити до гібридних режимів, що мають одночасно ознаки демократії та автократії і включені в так звану "сіру зону". Гібридні режими зазвичай трактувалися як "перехідні", що перебувають у стані трансформації. Однак після закінчення десяти років з часу розпаду радянської системи у вчених стали з'являтися сумніви з приводу адекватності такого розуміння. Було очевидно, що держави "сірої зони" нікуди не "переходять", не зазнають істотних змін, а, навпаки, є досить стабільними політичними утвореннями, до яких слабо застосовна термінологія, розроблена тарнзитологією раніше. Транзитологія, або вірніше її парадигма сприйняття історії як прогресу, що розуміється з точки зору західних цінностей, була розкритикована та ототожнена з вестернізацією. Взагалі підсумки "третьої хвилі демократизації", що виразилися на пострадянському політичному просторі у фактичній реставрації деяких елементів старого режиму, що йшло врозріз з прогностичними моделями теорії транзиту, завдали потужного удару по фундаменту політичної транзитології. Дедалі частіше стали висловлювати думки про теоретичну неспроможність цього дослідницького напрямку, про ангажованість і ідеологізованість його аналітичних схем, про "ретроспективність" транзитології, тобто її схильність описувати процеси постфактум, і нездатність давати практичні рекомендації для ефективного управління та оптимізації поточних демократичних трансформацій. Водночас безкомпромісна критика транзитології часто ґрунтувалася на поверхневому знанні її пояснювальних схем та аналітичних моделей. На сучасному етапі розвитку транзитології відбулося усвідомлення, що реальний політичний розвиток, особливо в країнах пострадянського простору, не вкладається в теоретичні транзитологічні схеми, що зумовило зростання скептицизму щодо транзитології як науки. Найбільшою популярністю в цьому зв'язку користується опублікована в 2002 р. стаття Т. Карозерса під гучною назвою "Кінець парадигми транзиту". У ній були піддані критиці концептуальні моменти політичної транзитології, зокрема її жорстка телеологія, конструювання реальності під свої теоретичні моделі і неможливість пояснити в рамках категорії "перехідна країна" існування величезної кількості систем, що становлять "сіру зону" демократії. У підсумку американським політологом був сформульований заклик до відмови від цього дослідницького напрямку в цілому. Таким чином, реальними проблемами, з якими зіштовхнулась політична транзитологія на початку XXI ст., як зазначає І. Хінтба, є: проголошувана багатьма теоретиками загальна криза картини світу поставила під сумнів корисність транзитологічного знання. На думку американського політичного філософа Дж. Грея, теорія транзиту як оновлена версія "покійної" теорії модернізації, не в змозі пояснити нераціональний світ; під серйозний сумнів була поставлена жорстка стадіальність перехідних процесів. Виявилось, що майже всі пострадянські системи не пройшли покладених етапів, а рушили альтернативними маршрутами. В основному вони випробовували зрив демократичної консолідації, в результаті чого встановилися різного роду авторитарні режими. Найбільш очевидний він у тих країнах, де були відсутні необхідні структурні умови і передумови демократії. Крім контекстуальних

факторів, велику роль зіграли стратегії і конфігурації політичних еліт. У деяких країнах зрив консолідації призвів до формування напівавторитарних, або псевдодемократичних режимів, які ззовні здаються застиглими перехідними режимами (Росія, Грузія, Азербайджан). В інших — до складання класичних авторитарних режимів (Таджикистан, Білорусь, Казахстан), часто з тоталітарною тенденцією (Узбекистан, Туркменістан); відбувся крах концепції "тривалих транзитів", яка передбачала, що в результаті тривалих суперечностей між авторитарною елітою і опозицією у країни більше шансів прийти до стабільного демократичного режиму. За допомогою цієї теоретичної конструкції транзитологи намагалися пояснити те, що деякі країни, замість поступального руху до демократії, демонстрували регресивні. Проте ці країни описувалися в категоріях перехідних систем. Насправді ж у них сформувалися гібридні політичні режими, які не можна розглядати як незавершені демократії.

О. Романюк зазначає, що "правильніше було б нинішній етап розвитку транзитології рефлектувати як кризову стадію, на якій "панівна парадигма піддається випробуванню і перегляду". Криза не означає кінець наукового напряму чи відмову від демократичних стандартів і процедур, зміну дискурсу. Криза не зумовлює перегляд ціннісних ліберально-демократичних орієнтацій транзитології. Вихід із кризи полягає у суттєвому оновленні її методології і теорії". Здається важливим: 1) вдосконалення категоріального апарату транзитології з урахуванням особливостей поточних політичних змін, які не настільки однозначні, як це здавалося на самому початку 1990-х рр.; 2) активно запроваджувати елементи якісних досліджень. Матеріали міжнародної практики свідчать, що у XX та XXI ст. всі трансформаційні перетворення в країнах Європи, Азії, Латинської Америки та Африки супроводжувались створенням та діяльністю особливих інститутів, які брали на себе функцію організації та забезпечення політичного транзиту та безпосереднього втілення його в життя. Частіше за все, такими інститутами виступали установчі збори та тимчасові уряди. Концепція інститутів політичного транзиту є вкрай актуальною для вивчення, адже допоможе синхронізувати здобутки політичної теорії і практики, сприятиме глибшому розумінню транзитних процесів та подальшому розвитку транзитології. Надзвичайно важливим аспектом тут виступає теорія справедливості. Теорії справедливості представника комунітаризму Джона Роулза та одного з провідних мислителів комунікативної філософії Юргена Габермаса мають спільне коріння. Критика практичного розуму Канта і його вчення про автономію волі покладено в основу етичних теорій обох авторів. Але висновки, які вони роблять з кантівського вчення, приводять до цілком відмінних результатів: якщо Габермас апелює до апріорі ідеальної комунікації і справедливість розуміється ним контрфактична згода на основі найсильнішого аргументу, тобто як певний ідеал, до якого варто прагнути, то для пізнього Роулза справедливість досягається на основі спільних для членів суспільства цінностей (background culture), тобто коріниться не в майбутньому, а в минулому. У пізніх працях 90 х років, головною з яких є робота "Політичний лібералізм" (1993), Джон Роулз відповідає на критичні закиди його теорії справедливості як чесності, викладеної в роботі "Теорія справедливості" (1971). Аргументуючи на користь теорії справедливості як чесності у праці "Справедливість як чесність: політична, а не метафізична", Роулз виводить інтуїтивну ідею суспільства як системи чесної суспільної кооперації між вільними та рівними особами, тим самим наголошуючи на інтерсуб'єктивності соціальної дії. Роулз пропонує прийняти цю ідею як таку, що "неявно присутня в публічній культурі демократичного суспільства". Суспільна кооперація включає в себе три елементи: 1) вона скеровується публічно визнаними правилами і процедурами, які приймаються і визнаються самими членами суспільства;

2) кооперація ґрунтується на чесності умов: кожен учасник кооперації приймає ці умови, якщо кожен інший учасник також приймає їх; 3) ідея суспільної кооперації передбачає ідею раціональної користі або добра для кожного учасника. Ідея добра визначає, чого хочуть досягти ті, хто вступив у кооперацію, байдуже, чи це є індивіди, сім'ї, асоціації чи навіть національні держави. Учасники суспільної кооперації — це вільні та рівні особистості, які є громадянами певної держави і мають усі права і обов'язки громадян, задля того, щоб мати змогу визначити у кожен конкретний момент своє поняття добра. Жоден з громадян не має переваг над іншими як громадянин. Окрім того, в суспільній кооперації виключається погроза насильства, обман, примус і т. п. Громадяни є вільними насамперед і тому, що мають певну концепцію добра, яку можуть змінювати. Громадяни є суверенним джерелом обґрунтованих вимог. Таким чином, Роулз повторює твердження Канта про автономію суб'єкта.

Габермас цілком поділяє підхід Роулза до розуміння автономії суб'єкта, адже обидва мислителі спираються на деонтологічну етику Канта. Роулз пропонує інтерсуб'єктивне розуміння кантівського поняття автономії, коли кожен діє автономно, якщо строго підпорядковується законам, прийнятним для всіх, кого це стосується на основі публічного застосування розуму. Критикуючи роулзову теорію справедливості, Габермас закидає, що повністю автономні (у кантівському розумінні) громадяни позбавляються у Роулза своєї автономії, коли вибирають певні політичні сили — партії — для представництва власних інтересів у політичній державі: "За умовами, громадяни виступають як моральні особистості, що мають почуття справедливості та здатність мати власну концепцію добра, вони також зацікавлені в тому, щоб розумно розвивати ці задатки. У вихідному положенні згідно з його об'єктивно розумною схематикою партії позбавляються якраз цих розумних якостей моральних особистостей". Наступним контраргументом Габермаса є змішування Роулзом понять "основні блага" та "основні права". Роулз називає основні блага узагальненими засобами, яких потребують індивіди для досягнення своїх життєвих цілей. Для політичних партій питання справедливості постає як справедливий розподіл благ. На думку Габермаса, Роулз зраджує парадигмі автономії волі Канта, схиблюючи на утилітарну позицію: "... таким чином він (Роулз) уподібнює деонтологічний смисл обов'язкових для нас норм телеологічному смислу цінностей, яким ми надаємо переваги". Тим самим, на думку Габермаса, ми переходимо від рівня норм до рівня цінностей. Таке змішування ціннісно-нормативних суджень Габермас називає фундаментальною хибою у розумінні практичного розуму. Практичний розум, пояснює Габермас у першій зі своїх московських лекцій, має три сфери застосування: "Залежно від того, чи станемо ми на точку зору доцільності, блага чи справедливості, кожного разу нас очікуватимуть різні функції, досягнення (Leistungen) практичного розуму". Метою прагматичного, етичного і морального застосування практичного розуму, за Габермасом, є відповідно технічні стратегічні команди до дії, рекомендації щодо вирішального життєвого вибору і моральні судження. "Морально-практичні дискурси вимагають відволіктися від очевидних даностей звичної конкретної моральності. Вимагається також зберігати дистанцію щодо тих життєвих контекстів, з якими нерозривно сплетена наша власна самототожність. Необхідні комунікативні передумови універсально розширеного дискурсу, в якому по можливості брали б участь усі люди, які в принципі могли б ним зацікавитися, і в якому усі могли б висловити свої аргументи, обґрунтовуючи гіпотетичну позицію щодо відповідних норм і ліній поведінки, коли їхня претензія на значимість ставиться під сумнів. Лише за таких умов конституюється інтерсуб'єктивність вищого рівня, де перспектива кожного сплітається з перспективою всіх". Роулз також виводить дію своєї

концепції поза межі національної держави, використовуючи поняття суспільної кооперації. Метою суспільної кооперації між вільними та рівними особистостями (сім'ями, національними державами) є досягнення добра. Добро є метою суспільної кооперації, а що таке добро, визначається внаслідок узгодження між членами кооперації. Тобто норми суспільної кооперації, або комунікації, встановлюються на основі інтерсуб'єктивності. Але згода, досягнута на основі суспільної кооперації Роулза, виявляється ситуативною, змінною. Незмінною є, власне, процедура досягнення згоди або "публічно прийнята концепція справедливості". Тобто теорія Роулза діє лише в межах так званої західної традиції, виключаючи участь у системі загальної кооперації ті держави, культура яких ґрунтується на інших цінностях, ніж ті, які лежать в основі західної цивілізації.

Ряд дослідників (зокрема Лубський 2009а: 67–74) стверджують, що теоретичні образи часто представляють собою "уявну політичну реальності", що в процесі комунікацій відчужуються від їх виробників і стають соціокультурними траєктами — посередниками між суб'єктами і об'єктами політичного пізнання, формуючи власне "світ політики". В рамках неокласичної моделі політичних досліджень відбувається становлення нового типу методологічної свідомості, що актуалізує питання про суб'єктивний "світ" політичного знання, в якому виявляє себе об'єктивний "світ" політичної дійсності. Цей тип методологічної свідомості заснований на уявленнях про те, що: 1) політична реальність сама по собі не дає ніяких гарантій адекватності політичного знання; 2) про політичну реальність можна говорити на різних мовах, в контексті різних політичних теорій, з урахуванням різних політичних перспектив; 3) в політичному дослідженні методологія визначає, що може (або повинно) бути спостережено в "політичному світі"; 4) політичне дослідження, що протікає в певному культурно- епістемологічному контексті, обумовлено стилем мислення академічної спільноти, до якого належить вчений, і його методологічними орієнтаціями; 5) дослідник, вірячи в доцільність політичної реальності, створює її когнітивну "картину" у вигляді системи когерентних понять і логічно несуперечливих висновків так, що, будучи поставленої на місце політичної реальності, ця "картина" посилає такі ж особисті його "послання", як і сама реальність; 6) політичні знання як репрезентації політичної реальності не є її "репродукціями", "відбитками", оскільки ці репрезентації несуть на собі характер пізнаючого; 7) політичні знання мають статус пізнавальних конструкцій і вони концептуально відносні, їх не можна апріорі захистити від скептичних заперечень; 8) дослідник, який створив певну "картину" політичної реальності, може стверджувати, не побоюючись фактичних спростувань, що він насправді пізнав якусь її сторону, хоча це твердження не може бути ніколи прямо доведено.

Т. Л. ДМИТРЕНКО
ст. викл. каф. банківської і страхової справи, ННІМЕФ МАУП,
аспірант, Академія фінансового управління

РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ЯК ШЛЯХ ДО ПРОЗОРОСТІ ВЕКСЕЛЬНОГО РИНКУ

Основними цілями розвитку вексельного ринку України є досягнення стійкості, відкритості та його конкурентоспроможності. Стійкість вексельного ринку передбачає його здатність до самодостатнього розвитку, протидії негативному впливу інших країн та міжнародних організацій на внутрішню фінансову політику України, а також нейтралізації загроз світових фінансових криз. Відкритість вексельного ринку передбачає інформаційну прозорість фінансових установ щодо власників, послуг та результатів діяльності, а також відкритість державних регуляторних органів щодо цілей регулювання та нагляду (політична відкритість); розкриття інформації про орієнтири, моделі та прогнози розвитку (економічна відкритість); механізмів прийняття рішень (процедурна відкритість); інформації про заходи впливу, досягнуті результати і помилки ринкового регулювання (ринкова відкритість). Конкурентоспроможність вексельного ринку передбачає його здатність забезпечувати доступ вітчизняних економічних агентів до світових фінансових ринків та можливість належним чином конкурувати з міжнародними фінансовими агентами за внутрішні та зовнішні інвестиційні ресурси в умовах глобалізації економічного життя.

Подальший розвиток ринкової інфраструктури вексельного ринку має відбуватися відповідно до світового досвіду та вимог європейських стандартів, зокрема, щодо створення регульованих ринків фінансових інструментів (Директиви 2004/39/ЄС) [1].

Вирішення цього завдання повинно здійснюватись шляхом створення високотехнологічних та максимально зручних для учасників вексельного ринку інфраструктурних інститутів насамперед обліково-розрахункових та торгівельних. Відсутність такої інфраструктури відлякує інвесторів, призводить до знецінення активів українських підприємств, зосереджує торгівлю ними у сфері тіньової діяльності офшорних компаній.

Саме мають бути реалізовані такі заходи з розвитку інфраструктури ринку:

- поступово дематеріалізований обіг векселів і переведення всіх попередніх емісій векселів з матеріалізованого вигляду в дематеріалізований;
- створені сприятливі організаційно-правові умови для появи конкурентного та ефективного вітчизняного ринку кредитних рейтингових послуг, діяльності незалежних кредитних рейтингових агентств;
- має бути також удосконалена біржова система на фінансовому ринку України, яка покликана забезпечити сучасні стандарти торгівлі цінними паперами та строковими контрактами, властиві для будь-якого ліквідного та регульованого ринку, а саме впроваджена біржова торгівля векселями за спеціальним порядком для неемісійних цінних паперів;
- утворена єдина державна інформаційна система обігу векселів з доступом до неї всіх учасників інфраструктури вексельного ринку, яка підвищать ліквідність ринку векселів та фінансових (банківських) послуг з ними;
- модернізована облікова інфраструктура вексельного ринку, яка полегшить розрахунки між суб'єктами господарської діяльності, сприятиме ефективному

виконанню та гарантуванню угод та прискорить процес інтеграції національного ринку векселів до європейського та світових ринків.

Ці стандарти мають передбачати мінімальні системні ризики, тісну взаємодію державних регуляторних органів та учасників вексельного ринку. У результаті створення єдиної державної інформаційної системи обігу векселів будуть знижені не ринкові ризики на вітчизняному ринку векселів (ризики втрати права власності на дані цінні папери, ризики невиконання зобов'язань по операціях з векселями), прискорені розрахунки по вексельних операціях, полегшене розкриття інформації щодо власників векселів і проведені дії з ними.

Доцільно зазначити, що впровадження цих стандартів є запорукою успішного входження України до Європейської спільноти та адаптації фінансової системи України до європейських та міжнародних стандартів, а саме впровадження Рекомендацій FATF в законодавство України та побудування ефективної Національної системи по боротьбі з відмивання брудних коштів, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення.

До речі, 28 грудня 2011 року Кабінет міністрів України прийняв постанову № 1379 "Про затвердження плану заходів на 2012 рік із запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом або фінансування тероризму", якою зобов'язав створити централізований електронний Єдиний державний реєстр з випуску, обігу та погашення векселів, але ця Постанова так і не була виконана [2].

Тому необхідно зазначити, що повне розуміння характеристик і способів використання фінансових інструментів, в даному випадку векселів, прозоре ефективне державне регулювання секторів фінансового ринку, а також побудова національної системи оцінки і управління ризиками щодо відмивання нелегальних активів дозволить протидіяти розвитку міжнародної фінансової злочинності на території України.

Впровадження єдиної державної інформаційної системи обігу векселів та біржової торгівлі векселями приведе вексельний обіг в Україні в відповідність до Європейських Директив та міжнародних стандартів обігу цінних паперів, буде сприяти розвитку інфраструктури вексельного ринку, підвищенню ліквідності векселів, запровадженню процедур рейтингу векселів, очищенню фінансового ринку від фіктивних та з браком форми векселів та розвитку міжнародної стандартизації векселів з подальшим виходом на міжнародні фінансові та фондові ринки. Також стане актуальним впровадження міжнародних вексельних розрахунків відповідно до Конвенції Організації Об'єднаних Націй про міжнародні переказні векселі і міжнародні прості векселі (Нью-Йорк, 1988 рік) [3].

Джерела

1. Про ринки фінансових інструментів, що вносить зміни в Директиви Ради 85/611/ЄЕС і 93/6/ЄЕС та Директиву 2000/12/ЄС Європейського Парламенту та Ради і припиняє дію Директиви Ради 93/22/ЄЕС [Електронний ресурс] / Директива 2004/39/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 квітня 2004 року — Режим доступу: http: // zakon4. rada. gov. ua/laws/show/994_586
2. Про затвердження плану заходів на 2012 рік із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму [Електронний ресурс]: Кабінет Міністрів України, Національний банк; Постанова, План, Заходи від 28.12.2011 № 1379 — Режим доступу: http: // zakon4. rada. gov. ua/laws/show/1379–2011-%D0 %BF
3. United Nations Convention on International Bills of Exchange and International Promissory Notes (New York, 1988). [Електронний ресурс]: United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL) — Режим доступу: http: // www. uncitral. org/pdf/english/texts/payments/billsnotes/X_12_e. pdf

К. С. ДОВБИК
магістр, ІМВ КНУ ім. Тараса Шевченка

М. І. ФІЛІППОВ
канд. екон. наук, доц, ІМОЗ МАУП

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ НА ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Розбудова держави шляхом вдосконалення системи управління, впровадження нових, більш сучасних моделей керування держпідприємствами та соціально-економічні трансфрмаціїї в умовах нестабільності зумовлюють інтенсивні соціальні, державно-правові перетворення, інтеграційні процеси, що відбуваються на всіх рівнях. Мова йде про вирішення двох основних завдань: розбудову держави шляхом кардинальних змін соціально-економічної та політичної управлінської сфер.

Політичні зміни, особливо таких сфер як структура управління, державний устрій та стратегія національної безпеки, стають важливими в часи смутку та економічної кризи.

Відкритість національних економік, трансфер технологій надали міждержавній конкуренції глобального характеру [1].

Успіх в досягненні ефективності діяльності держави залежить від раціонального поєднання загальнодержавних пріоритетів з виділенням та підтримкою розвитку системи менеджменту країни, як фактору активізації економічного потенціалу.

Дослідження засад забезпечення конкурентоспроможності країни через стимулювання розвитку та впровадження інновацій на практиці, допоможе застосувати їх на практиці, таким чином забезпечуючи підвищення ефективності діяльності підприємницького потенціалу країни [2].

Управління є складовою частиною інноваційної діяльності, що вирішує питання планування і реалізації ефективних соціально-економічних проектів, розрахованих на значний якісний стрибок у підприємництві та соціальній сфері. В управлінні інноваціями оперують складними цілями, що покликані вирішувати завдання [3]:

1. Створення передумов.
2. Вироблення керівних вимог до дії — інструмент управління.
3. Забезпечення безконфліктного співіснування осіб, що приймають рішення — інструмент координування.
4. Зіставлення існуючого стану з бажаним — функція ініціативи.
5. Визначення критеріїв оцінки інформації і вибору альтернатив — прийняття рішень.

Для реалізації цих завдань необхідно розробляти плани та програми інноваційної діяльності; розвивати проектну базу шляхом знаходження нових ідей; розробляти ефективні організаційні форми управління; керувати ресурсним забезпеченням підприємства.

Стратегічне управління інноваціями орієнтоване на визначення і досягнення перспективних цілей, що відображене в системі стратегічних планів: загальнокорпоративних, планів стратегічних господарських одиниць, на які поділено підприємство,

планів функціональних сфер діяльності (маркетингової, інвестиційної, виробничої, інноваційної та ін.) [4].

Визначення загальної стратегії підприємства здійснюється на основі зіставлення сильних і слабких сторін, а також можливостей та загроз зовнішнього середовища. Полягає у виборі одного із можливих напрямів поведінки підприємства у майбутньому.

Виділяють три стратегічних напрямки [5]:

1. Стратегія обмеженого зростання. Підтримання існуючих розмірів підприємства та напрямів ділової активності.
2. Стратегія зростання. Збільшення розмірів фірми через нарощування виробничих потужностей та освоєння нових напрямів діяльності шляхом самофінансування або придбання чи злиття з іншими фірмами.
3. Стратегія скорочення. Використовують за несприятливих для фірми обставин; передбачає відсікання не рентабельних підрозділів чи видів діяльності, переорієнтацію ділової активності, самоліквідацію.

На вибір загальної стратегії підприємства суттєво впливає його місія.

Для багатьох провідних компаній місію формують з огляду на інноваційні можливості підприємства. Оперативне управління інноваційною діяльністю має своїм завданням визначення ефективних шляхів та засобів реалізації прийнятої стратегії розвитку, яке означає послідовне виконання основних управлінських функцій (планування, організація, контроль, мотивування) у короткостроковому періоді.

Планування інновацій охоплює продуктово-тематичне, техніко-економічне та календарне [6].

Організація**.** У процесі здійснюється розподіл завдань у просторі — за підрозділами, задіяними в інноваційному проекті, та окремими робочими місцями. Визначають порядок надходження коштів та постачання матеріальних ресурсів.

Контроль**.** Забезпечує реалізацію планів згідно із графіком та виділеними ресурсами, даючи змогу своєчасно вносити корективи у плани чи дії виконавців. Для його ефективності необхідно ще у процесі складання календарних планів використовувати інструменти, що допомагають менеджерам контролювати терміни виконання робіт і їх результати. Найчастіше з цією метою використовують метод управління за цілями та мережеві методи управління.

Використання різноманітних методів і прийомів пошуку інноваційних ідей поряд з постійним аналізом портфельних матриць стратегічного планування продуктової політики дає змогу інноваційним підприємствам формувати велику кількість альтернативних інноваційних пропозицій до тематичного плану, що конкурують між собою за наявними ресурсами інноваційного підприємства й очікуваними результатами.

Джерела

1. Дорофиенко В. В., Колосюк В. П. Инновационный менеджмент и научно-техническая деятельность: 2015. — 234 с.
2. Инновационный менеджмент: Учебник / Под ред. проф. В. А. Швандара, проф. В. Я. Горфинкеля. — М., 2014. — 256 с.
3. Кирина Л. В., Кузнецова С. А. Стратегия инновационной деятельности предприятия // Формирование механизма управления предприятием в условиях рынка / Под ред. В. В. Титова. — 2016. — 491 с.
4. Ковалев Г. Д. Основы инновационного менеджмента: Уч. пособие для вузов / Под ред. проф. В. А. Швандара. — М: ЮНИТИ-ДАНА, 2014 — 218 с.
5. Лапко О. Н. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання. — К.: ІЕП НАНУ, 2015. — 386 с.
6. Медынский В. Г. Инновационный менеджмент: Учебник. — М.: ИНФРА-М, 2016. — 123 с.

В. С. ДОРОШЕНКО
канд. іст. наук, докторант, НАДУ при Президентові України

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК СУСПІЛЬНОГО ІНСТИТУТУ

Розуміння теоретичних засад дослідження соціальної політики як суспільного інституту передбачає відповідальність держави не просто за практичні заходи в цій сфері, але й за законодавче закріплення соціальної політики, механізми та способи своєї діяльності.

Зміна методів і форм державотворення повинна здійснюватись під кутом зору започаткування орієнтирів, які б забезпечували суспільству можливість повноцінного соціального розвитку. Він має живитися громадянською ініціативою, самодіяльністю людини, а також її відповідальністю. Для вироблення нової концепції державного управління слід враховувати історію України, особливості теперішнього етапу її розвитку, рівень суспільної свідомості.

Необхідне усунення невідповідності потреб управлінської практики існуючому рівню знань про сутність, принципи, національно-культурну і часову специфіку державного управління в Україні. Важливо належним чином оцінювати такі чинники соціому, як традиції, звичаї, вірування, що сприяють координації соціальної діяльності. Суттєвим є з'ясування на науковому рівні ідей і цінностей, які вбирає підхід до вироблення нової парадигми стосовно перспектив розвитку суспільства, що фактично являє собою формування національної стратегії. Вона повинна передбачати подолання стереотипів (коли громадянам відводиться другорядне місце у порівнянні з чиновниками) щодо їх ролі у виробленні державної соціальної політики, в центрі якої повинна бути Людина. Особливої ваги набуває підготовка суспільства до позитивного сприйняття трансформаційних кроків.

Виокремлено два етапи у вивченні соціальної політики в Україні:

- перший (1994–2000 рр.) — розробка понятійного апарату, започаткування методологічного інструментарію, визначення об'єктів дослідження;
- другий (2000–2015 рр.) — активізація діяльності суспільних наук у сфері соціальної політики.

Чимала кількість науковців трактує соціальну політику як похідну від економіки, як частину внутрішньої політики, що головно сконцентрована на підтримці соціальної галузі; відсутній адекватний аналіз соціальної політики попереднього етапу історії України. Мова має йти, в першу чергу, про здатність науки сприймати плюралізм в теоретико-методологічному вимірі і використовувати його в процесі дослідження. Важливо при цьому вірно оцінювати ступінь функціональності державного управління і орієнтувати його у прогресивне русло.

Ще не вдалося конструктивно застосувати праці закордонних авторів в розробці питань вітчизняної соціальної політики — переважає некритичний підхід щодо міжнародного досвіду. Разом з тим, невизначеність соціально-політичної ситуації в країні не дозволяє повною мірою переносити іноземні теорії на український ґрунт.

Інституціональні підходи до висвітлення теми розділу, передбачають регулювання відносин між людьми, забезпечення суспільної злагоди та вдосконалення існую-

чої соціальної структури. В цьому контексті соціальна політика виступає як важливий суспільний інститут, зорієнтований на те спільне, що є в інтересах різних людей, і взаємодіє з іншими інститутами.

Вивчення державного управління потребує сприйняття його як системи, що включає в себе відносно автономні підсистеми, у тому числі політичну. Призначення останньої — забезпечення цілісності і стабільності суспільства. Система також включає зв'язки, взаємини між її компонентами, що дозволяє вибудовувати їх підпорядкованість і оцінювати державу як системоформуюче утворення. Державою ухвалюються владні рішення, що стосуються всіх громадян. Адже її виникнення було обумовлено необхідністю нової організації суспільства, в якому відносини суперечностей потребували законодавчого врегулювання.

Питання формування держави висвітлюється, особливо в іноземних наукових джерелах, через призму концепції економічної стратифікації, конфлікту, неореволюційного росту бюрократії. Окремі представники вітчизняної наукової думки розглядають державу не як реальність, а як деяку позанародну корпорацію на противагу дещо ідеалізованим структурам, які існували раніше. Що стосується сучасної української держави, то тут не розв'язана, перш за все, проблема ідентичності (політичної, етнічної). Справа зводиться лише до заміни окремих елементів в структурі суспільства; держава позиціонується як форма організації влади. В такому випадку втрачається розуміння мети створення держави — виражати волю, інтереси народу. І мова має йти не просто про населення, а про народ як етнічну спільноту, який усвідомлює своє право на політичне самовизначення і втілення своїх національних інтересів.

Трансформація суспільства передбачає вдосконалення його інституціональної структури, яка є результатом природно-еволюційного відбору і дій держави. Принциповим є функціонування всієї політичної системи і активність суспільства. Політична система, яка мала прийти на зміну попередній, до кінця не сформувалась. Загострилися суперечності між нею і суспільством. Наявність демократичних інститутів — ще не є гарантією демократії — значення має якість їх функціонування, наприклад, забезпечення прозорості політичного процесу. Тому інституціоналізація має виступати як дієвий механізм, що сприяє організації спільної діяльності людей, їх реальній участі у державних справах і передбачає формування відповідних структур, правил, в рамках яких вона відбувається. Серед політичних інститутів першочергову роль відіграють законодавчі установи, виконавча та судова влада.

Концентрація значних наукових зусиль на формальних аспектах інституціоналізації в багатьох випадках неефективна. Неформальні інститути мають глибинний вплив на політичну поведінку. Чимала кількість "правил гри", що цілком на неї впливають, не були знайдені в формальних правилах. Неформальні ж фактори часто формують дії "гравців", уособлюючи в собі чималий потенціал. Невипадково, типологія неформальних інститутів включає доповнюючі, адаптуючиєся, конкуруючі, заміщуючі неформальні інститути. Розширення простору інституціонального аналізу включенням до розгляду неформальних інститутів (вперше в Україні здійснене в такому аспекті і обсязі на базі вивчення англомовних джерел), сприяє кращому розумінню соціально-політичних реалій.

Інституціональність — ключовий методологічний інструментарій, що сприяє розкриттю сутності, понять соціальної політики як системи управлінських способів і форм діяльності, сукупності принципів, рішень та дій, що втілюються в соціальній практиці. Йдеться перш за все про її об'єкти, суб'єкти та функції. Якщо під об'єктами соціальної політики розуміти частину соціальної реальності, на яку спрямована ді-

яльність з регулювання соціальних відносин, то суб'єктами слід вважати виконавців впливу на них. Відомо, що об'єкт і суб'єкт у політиці нерідко виступають взаємозамінними факторами.

Акцентовано поняття "правова" і "соціальна" держава — тип організації влади, головна мета якої забезпечення прав і свобод людини, де поряд з принципом верховенства права діє принцип реальності права. Така держава покликана виробляти і реалізовувати соціальну політику як шлях розвитку суспільства, і як визначення пріоритетів. У соціальній державі практика державного управління має бути спрямована на задоволення соціальних потреб населення. Не може бути держава соціальною, якщо вона не є правовою, і навпаки. Правова держава може постати і функціонує лише в умовах громадянського суспільства, яке має своєю передумовою існування правової держави.

Визначено принципи і напрями соціальної політики. Серед них — соціальна справедливість, що містить в собі вимогу відповідності між практичною роллю різних соціальних груп в житті суспільства і їх соціальним положенням; принцип соціальної відповідальності, який розкриває відношення до суб'єкту соціальної політики у зв'язку з його поведінкою і наслідками його діяльності; принцип соціальної активності, головною метою якого є реалізація соціально вагомих інтересів та інші.

Важливими у формуванні та функціонуванні соціальної політики є її відповідні напрями: економічний, правовий, демографічний.

Вищеозначені методи, підходи, функції, принципи, напрями представляють собою концептуальні основи дослідження соціальної політики як суспільного інституту.

Л. С. ДОРОШЕНКО
канд. екон. н., ІМОЗ МАУП

ВПЛИВ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ПІДПРИЄМСТВА НА ФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Необхідність формування, впровадження та розвитку організаційної культури на підприємстві вже не викликає ніяких сумнівів, оскільки практика успішних фірм засвідчує вагому роль організаційної культури в забезпеченні їхньої конкурентоспроможності на ринку. Наукою та практикою вироблено чимало ідентифікаторів, які підтверджують важливе значення організаційної культури як внутрішнього джерела інноваційного розвитку та примноження потенціалу підприємства і в першу чергу, трудового.

Узагальнюючи погляди багатьох вчених, організаційну культуру можна визначити як систему цінностей переконань, принципів ділових відносин між працівниками, соціальних зв'язків, сформованих відносин між роботодавцями та найманими працівниками, яка притаманна конкретній організації та відрізняє її від інших.

Така сукупність норм, умов та цінностей поділяється всіма членами колективу, спонукаючи їх діяти в напрямку виконання місії організації та досягнення її стратегічних цілей.

Згідно сучасних переконань, основною конкурентною перевагою кожної організації є її трудовий потенціал. Тому виявлення впливу організаційної культури на нарощування трудового потенціалу та ефективність його використання має важливе значення як передумова для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Трудовий потенціал працівника характеризують такі його складові як здатність і схильність до праці, стан здоров'я, витривалість, тип нервової системи, обсяг загальних і спеціальних знань, трудових навичок, рівень відповідальності, соціальної зрілості, моральних цінностей, інтересів і потреб. Трудовий потенціал підприємства характеризує граничну величину можливої участі працівників у виробництві, але він завжди більший за суму індивідуальних потенціалів окремих працівників.

Трудовий потенціал не є постійною величиною. Він зростає із розвитком та вдосконаленням знань і навичок, поліпшенням умов праці та життєдіяльності й знижується внаслідок погіршення умов, режиму праці та здоров'я працівника.

Розглядаючи елементи організаційної культури та складові трудового потенціалу, приходимо до висновку про їх взаємозв'язок та взаємозалежність. З одного боку, рівень організаційної культури, окремі її елементи впливають на формування та розвиток трудового потенціалу, з іншого, нарощування трудового потенціалу шляхом навчання, його мотивованості, створення сприятливих умов праці та розвитку працівників сприяє удосконаленню елементів організаційної культури. Перш за все, це стосується соціально-психологічного клімату в колективі, формування у співробітників стремління до самовдосконалення та поліпшення якості своєї роботи посилення зацікавленості їх в роботі саме в даній організації.

На підприємствах з розвиненою організаційною культурою працівники, як правило, працюють тривалий час, такі цілі співпадають з цілями фірми. Вони усвідом-

люють свою важливість для підприємства і докладають зусиль до підвищення свого трудового потенціалу.

Важливою рисою організаційної культури є — згуртованість колективу, тяжіння членів колективу один до одного, що обумовлюється спільністю інтересів, ціннісних орієнтацій, цілей та дій щодо їх досягнення.

Досвід конкретних підприємств показує, що в згуртованому колективі кожен працівник вносить свої знання, навички, здібності у спільний потенціал підприємства, одночасно праця в такому колективі збагачує досвід кожного працівника, розвиваючи його здібності та підвищуючи професіоналізм.

Для згуртованого колективу характерний високий рівень задоволеності працівників своєю роботою.

За даними спеціального обстеження, цей показник складав 78 %, решта опитаних — 22 % визначились як "скоріше задоволені".

Задоволеність роботою спонукає працівників до самовдосконалення, збагачення свого виробничого і творчого потенціалу, посилює їхню мотивацію до професійного навчання.

Таким чином, нарощування та збереження трудового потенціалу колективу підприємства вимагає від керівників посилення уваги до удосконалення організаційної культури, зокрема, створення сприятливого соціально-психологічного клімату, виховання у співробітників почуття причетності до справ організації, формування системи цінностей, традицій, правил, які поділяються всіма працівниками.

Джерела

1. Захарчин Г. М., Любомудрова Н. П. Корпоративна культура: навч. посіб. / Г. М. Захарчин, Н. П. Любомудрова. — Львів: 2011. — 341 с.
2. Дяченко Т. О., Скібітська Л. І. Організаційна культура: навч. посіб. / Т. О. Дяченко, Л. І. Скібітська. — К., 2011. — 245 с.
3. Петрова І. Л. Стратегічне управління людськими ресурсами: навч. посіб. / І. Л. Петрова. — К., 2011. — 466 с.

О. В. ЄВСЮКОВА
канд. н. з держ. управл., доц., докторант НАДУ при Президентові України

ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ПІДХОДУ У СИСТЕМІ СЕРВІСНОГО ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

В основу сучасного реформування сфери державного та публічного управління як України, так і багатьох країн світу покладена сервіс-домінуюча логіка, яка вплинула на необхідність розбудови моделі сервісної держави, тобто "нової моделі адміністрації як служби гарантованого сервісу" [6, p. 117; 8].

Характеризуючи моделі "сервісно-орієнтованої держави", варто акцентувати на чотирьох вимірах держави, а саме:держава є гарант (тобто інститут, що забезпечує виробництво і надання певних послуг);

- держава є інститут, що створює необхідні засади для процесів суспільної активності і спонукає громадян до самостійного вирішення проблем;
- держава є інститут нагляду, здійснюваного на основі встановлених правил громадської, економічної, комунікаційної, інформаційної діяльності;
- держава є виконавець робіт і послуг для суспільства, якщо це диктує, наприклад, питання безпеки і якщо держава може це зробити з меншими витратами, ніж інші виробники [1, с. 23].

В якості домінуючої складової пропонується сервісна логіка функціонування і розвитку органів виконавчої влади України. Згідно з такою логікою — моделі, побудовані на основі методологічної посилки протилежності економіки, права, соціуму і держави, коли державна владна послуга виступає зовнішнім обмеженням господарської діяльності організацій або життєдіяльності індивіда, а не внутрішнім мотивом поведінки соціально-економічного суб'єкта, повинні бути перебудовані на принципово нові методологічні основи [5, p. 147].

У контексті вказаного слід звернути увагу на сутність інституційної теорії. У її межах виникла можливість широкого застосування методології економічної науки до державного управління. Відповідно до висновків сучасної теорії державного управління та економічної теорії найважливішими економічними функціями держави, що забезпечують його суспільну легітимність, є:

1) виробнича функція — виробництво товарів і послуг державною організацією на відносно неринковою основі;
2) споживча функція — непродуктивне споживання державними організаціями на неринковою основі;
3) перерозподільна функція — забезпечення приватних осіб за державний рахунок коштами, продукцією та послугами на неринковою основі [4; с. 210].

Саме, з розвитком інституційного підходу пов'язано позиціонування сфери державного управління та місцевого самоврядування як частини економіки і розгляд послуг, що надаються державними органами і установами як кінцевого результату їх економічної діяльності. Відповідно до нього економіка в цілому представлена п'ятьма інституціональними секторами, одним з яких і є сфера державного управління [2, с. 17]. В силу зазначеного, суб'єкти державного управління здійснюють економічну діяльність, отже, беруть участь у загальному кругообігу доходів, витрат

і випуску продукції. Ідентифікація власності суб'єктів до сфери державного та публічного управління заснована на визнанні їх в якості неринкових виробників, які здійснюють свою діяльність за рахунок централізованих грошових фондів.

Проте, найбільший розвиток архітектурної моделі інституціоналізації сучасної системи державного управління процесами сервісного спрямування відслідковується у межах постмодерністської парадигми удосконалення інститутів держави, де "пріоритетним завданням держави є створення умов для самореалізації громадянина, забезпечення їх індивідуальної свободи та прав, надання публічних послуг, які б задовольняли потреби громадян" [1, с. 46]. У таких умовах, відбувається заміщення перерозподілу форм державної діяльності виробничими, які передбачають відносно неринкове виробництво та забезпечення приватних осіб сукупністю послуг (процес сервісизації).

Крім цього, зміна ролі громадян та бізнесу із об'єкту впливу держави на реального учасника процесів управлінських процесів, передбачає, також, орієнтацію на суб'єкта як ціннісну домінанту та відтворення їх людського та соціального потенціалів (процес суб'єктивації).

Функція діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування полягає в наданні неринкових послуг для їх колективного або індивідуального споживання, а також у перерозподілі доходів і багатства. При такому підході вважається, що всі функції органів державної влади і органів місцевого самоврядування, пов'язані з наданням послуг [3]. Тобто результатом виконання цих функцій завжди являється публічна послуга.

Отже, суб'єкти державного управління, певним чином, реалізують "сервісно-орієнтовану" модель держави, практичне здійснення якої стало можливим тільки в рамках інституціоналізму.

Джерела

1. Сороко В. М. Діяльність публічної адміністрації з надання послуг українському суспільству: моногр. / В. М. Сороко, А. В. Вишневський, О. Г. Рогожин; за наук. ред. Ю. А. Привалова. — К.: НАДУ, 2010. — 180 с.
2. Бессонова О. Э. Вектор институционального развития России: от квазирынка к либеральному раздатку / О. Э. Бессонова // Экономическая социология. — Электрон, журн. 2008. — Т. 9. — № 2. — С. 15–28. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. ecsoc. msses. ru
3. Путило Н. В. Система публичных услуг. Социальные услуги // Публичные услуги: правовое регулирование (российский и зарубежный опыт): научно-практическое пособие / Н. В. Путило // Информационно-справочная система Гарант. — № 3. — 159 с.
4. Benington J., Moore M. Public Value: Theoryand Practice. — Palgrave Macmillan, 2010. — 336 p.
5. Bozeman B. Public-ValueFailure: When Efficient Markets May Not Do // Public AdministrationReview. 2002. — 62 (2). — P. 145–161.
6. Cole M., Parston G. Unlocking PublicValue. JohnWileyandSons, 2006. — 188 p.
7. Jackson P. Public Sector Added Value: Can Bureaucracy Deliver? // Public Administration. 2001. 79 (1). — P. 5– 28.
8. Kelly G., Mulgan G., Muers S. Creating public value. The analytic alframe work to public sectorreform, Strategy Unit, 2002. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // webarchive. nationalarchives. gov. uk/+/http: // www. cabinetoffice. gov. uk/strategy/ downloads/files/public_value2. pdf

К. В. ЗАХОЖАЙ
канд. екон. н., доц., ДВНЗ "КНЕУ імені Вадима Гетьмана"

ВПЛИВ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ НА СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ

Процес управління бюджетною системою визначає систематичний вплив макропоказників на певний бюджетний об'єкт з метою забезпечення функціонування Державного та місцевих бюджетів України для досягнення кінцевої мети — забезпечення економічного зростання та підвищення добробуту населення на основі механізму взаємодії основних складових — доходів і видатків.

Відповідно до принципів стратегічного управління формулюється місія об'єкта управління, яка охоплює поняття, цілі, завдання і напрямки. Метою Державного бюджету України є формування доходів та використання видатків держави на основі регулювання процесів, які визначають обсяги фінансування освіти, охорони здоров'я, оборони, житлово-комунального господарства, транспорту, зв'язку та інших галузей [1].

У наші часи неможливо розглядати бюджетні процеси ізольовано від екологічних, політичних, соціальних процесів, необхідно враховувати численні прямі та зворотні зв'язки. Це зумовлює необхідність використання системного підходу, який передбачає вивчення Державного бюджету як єдиного цілого, в тому числі зв'язок з місцевими бюджетами, дає можливість враховувати взаємодію між окремими структурними частинами, виявляти роль кожної з них у загальному процесі функціонування системи бюджетування і, навпаки, простежувати вплив бюджетної системи в цілому на окремі її складові.

Слід зазначити, що основні бюджетні кошти, що направлені на соціальну сферу характеризують ефективність використання всіх ресурсів держави, зароблених населенням. У цей же час на всі бюджетні процеси впливають показники економічного і соціального розвитку, а також фактори, що визначають диференціацію бюджетних показників [2].

На жаль, є ряд фінансових (бюджетних) проблем, що гальмують розвиток соціальної сфери:

- високі показники дефіциту і боргу Держбюджету України;
- значна залежність місцевих бюджетів від Держбюджету України;
- низький рівень бюджетної дисципліни (порушення, тіньові схеми);
- недосконала система бюджетного контролю;
- функціонування паралельно з Держбюджетом позабюджетних фондів;
- ухилення від оподаткування;
- відсутність стратегічної соціальної складової Держбюджету та місцевих бюджетів України;
- недосконала соціальна орієнтація бюджетів усіх рівнів [3; 4].

Для реалізації соціальних завдань з метою вирішення багатьох вищезазначених проблем розроблена Державна програма (прогноз) економічного (бюджетного) і соціального розвитку України на наступні роки, головною метою якої є визначення ключових проблем бюджетування, пріоритетів соціально-економічної (бюджетної)

політики. У зв'язку з необхідністю досягнення поставлених цілей стає більш актуальною потреба в інформаційно-аналітичному забезпеченні бюджетних процесів, що повинно формуватися на базі соціальних потреб населення. Це є теоретичним і практичним підґрунтям розробки та аналізу основних показників соціальної складової Державного та місцевих бюджетів України для прийняття ефективних управлінських рішень [3].

Цікавим є те, що нині суттєвий інтерес до бюджетної інформації виникає одночасно в уряду держави, працівників соціальної сфери і населення. Для них дані бюджетної статистики є інформаційною базою щодо забезпечення процесу прийняття будь-яких рішень управлінського характеру соціального напрямку. Цією обставиною визначається важливість і значущість процесу інформатизації Держбюджету України.

За період незалежності України сформувалося розуміння необхідності ретельного планування і прогнозування бюджетної діяльності. Ефективне управління бюджетними процесами вимагає функціонування сучасної соціальної системи, здатної оперативно реагувати на зміни тенденцій розвитку державного бюджетування. Саме на побудову вищезазначеної системи спрямовані чинні програми реформування і розвитку соціальної сфери [4].

У заходах щодо реалізації Державної програми (прогнозу) економічного (бюджетного) і соціального розвитку України передбачено вдосконалення системи соціально орієнтованих бюджетних показників з метою проведення комплексного оцінювання Держбюджету України та розробки методології зіставлень відповідних даних (рис. 1).

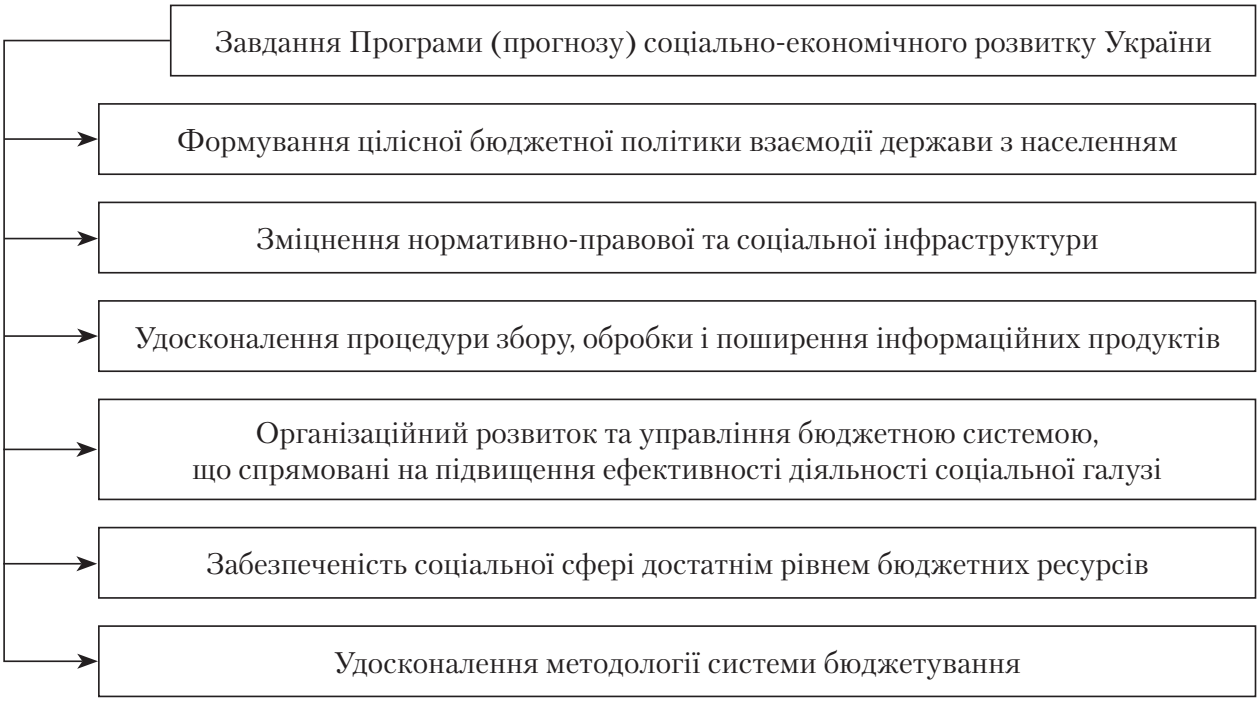

Рис. 1. **Основні завдання Державної програми (прогнозу) соціально-економічного розвитку України**

Метою Державної програми (прогнозу) економічного (бюджетного) і соціального розвитку України є визначення перспективи подальшого бюджетного розвитку та реформування системи соціального забезпечення, що базується на отриманні

всебічної та об'єктивної інформації щодо бюджетних процесів, має взаємозв'язок з фінансуванням багатьох галузей економіки. Дана програма охоплює всі аспекти бюджетного розвитку і передбачає координацію дій органів державної влади з питань організації бюджетної діяльності, пов'язаної із збиранням і використанням статистичної бюджетної інформації та адміністративних даних.

Отже, для реалізації принципів управління Держбюджетом та місцевими бюджетами України необхідне вирішення двох видів завдань соціального характеру:

1. Завдання, характерні для бюджетної сфери в цілому.
2. Завдання, що полягають у вирішенні соціальних проблем [3].

Розвиток соціальної сфери повинен здійснюватися в контексті виконання завдань щодо задоволення потреб населення на основі відповідного інформаційного забезпечення управління Державним та місцевими бюджетами України. Загалом напрями підвищення ефективності державних статистичних обстежень повинні ґрунтуватися на комплексній оцінці забезпеченості взаємозв'язку державних потреб і потреб населення.

Джерела

1. Бюджетний кодекс України: Зміни до Закону України від 21.12.2016 // Уряд. кур'єр. — № 1801-VIII.
2. Про Державний бюджет України на 2017 рік: Закон України від 21.12.2016 // Уряд. кур'єр. — № 1801-VIII.
3. Основні напрямки бюджетної політики на 2017 рік: Закон України від 13.07.2016 // Уряд. кур'єр. — № 4971-VIII.
4. Податковий кодекс України: Зміни до Закону України від 21.12.2016 // Уряд. кур'єр. — № 1797 –VIII.

Л. О. ЗГАЛАТ-ЛОЗИНСЬКА
канд. екон. н., доц., ІМОЗ МіАУП

ПРОБЛЕМА МОЛОДІЖНОГО БЕЗРОБІТТЯ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

Серед особливо актуальних молодіжних проблем видається молодіжне безробіття, адже майже половина безробітних у світі — молодь у віці від 15 до 24 років. Безробіття серед молодого населення призводить до: поглиблення бідності та зубожіння бюджетів молодих сімей, як наслідок — збільшення розлучень, абортів, зниження народжуваності, збільшення кількості безпритульних і покинутих дітей, дітей-сиріт; відтоку молодих фахівців до розвинутих країн; пошуку альтернативних форм заробітку у сфері неформальної економіки і тіньового бізнесу та підриву інтересу до освіти; посилення криміногенної ситуації в країні.

В умовах глибокої економічної, політичної та демографічної кризи, в якій перебуває Україна, молодіжні проблеми в соціально-трудовій сфері набувають певних специфічних рис, відзначаються тяжкими та довготривалими наслідками, а відтак, потребують поглибленого аналізу й регулювання, розробки реалістичної, збалансованої, виваженої політики державної політики.

Стан наукової розробки проблеми. Обґрунтування методологічних підходів вирішення проблеми молодіжного безробіття розглядаються в наукових роботах Д. П. Богині, Т. А. Заяць, В. Л. Кравченко, Е. М. Лібанової, Ю. М. Маршавіна, В. В. Онікієнка, М. П. Перепелиці та ін., але й досі лишаються не вирішеними.

Мета статті — проаналізувати практичні аспекти проблеми молодіжного безробіття та визначити шляхи її вирішення.

Невирішені проблеми працевлаштування молоді призводять до зростання безробіття та зниження рівня життя; поширення нерегламентованих (тіньова зайнятість), пасивних (утриманство) і деструктивних (кримінал, пияцтво, наркозалежність) моделей поведінки; спричиняють психологічні зміни (втрату мотивації до праці, зміну структури ціннісних орієнтацій і падіння престижності легальної зайнятості), спонукають до зовнішніх трудових міграцій [2, *5*].

Стосовно ситуації на молодіжному ринку праці, слід відзначити, що молодь становить майже половину від всіх зареєстрованих безробітних. Серед осіб у віці 15–24 роки цей показник зріс впродовж 2016 р. з 17,4 % до 23,1 % та був більш як удвічі вищий, ніж цей показник серед всіх вікових груп [4]. Високий рівень безробіття обумовлений тим, що значна частина молодих людей не має необхідних професійних навичок і досвіду роботи [1, *7*].

Для подолання молодіжного безробіття має здійснюватись комплекс організаційних, правових економічних та соціально-психологічних заходів щодо сприяння працевлаштуванню, розвитку, саморозвитку, самовизначенню та самореалізації особистості молодої людини, підвищенню її конкурентоспроможності на ринку праці.

Вирішення проблеми молодіжного безробіття має спиратись на розробку та запровадження комплексу заходів щодо профорієнтаційної роботи з молоддю, їх батьками, активізації співпраці з роботодавцями, активізації зусиль клієнтів щодо вирішення проблеми власної трудової зайнятості, удосконалення процесу професійного навчан-

ня, підвищення кваліфікації безробітної молоді. Профорієнтаційна робота працівниками служби зайнятості має здійснюватися, починаючи з дошкільного та шкільного віку, шляхом забезпечення професійної консультації на основі базових тестових методик та кейсів в передостанньому класі базової загальної середньої освіти.

Працівники центрів зайнятості мають ініціювати здійснення різноманітних профорієнтаційних заходів у тісній співпраці з працівниками освіти та роботодавцями. В процесі надання професійної консультації спеціаліст центру зайнятості, який виконує цю функцію, вивчає індивідуальні професійно важливі характеристики особи: професійні інтереси, здібності, нахили, особливості життєвої ситуації, враховує стан здоров'я молодої людини та, зважаючи на ситуацію на ринку праці, дає рекомендації щодо визначення конкретних стратегій її поведінки в процесі пошуку роботи.

Використання інформаційних матеріалів професіографічного характеру (папок з описами професій, професіограм, професіокарт та відеофільмів) в процесі надання групових та індивідуальних консультацій сприятиме свідомому вибору професії [3, *27*]. Доступність змісту інформаційних матеріалів профінформаційного сектору, його актуальність допомагатиме слухачам самостійно ознайомитись із ситуацією, що склалася на ринку праці, описами найбільш затребуваних професій, шляхами і можливостями професійного навчання, в тому числі і за сприяння служби зайнятості, перспективами започаткування власної справи тощо. Профінформатор, який грамотно використовує наповнення цього сектору, у процесі індивідуальної профінформаційної консультації виявлятиме професійні інтереси клієнтів, формуватиме їх професійні наміри та сприятиме працевлаштуванню у найкоротші строки.

Увага має акцентуватись на ознайомленні дітей та батьків на загальних зборах про стан ринку праці, попит та навантаження в розрізі окремих професій з використанням діаграм, графіків, засобів спрощення сприйняття інформації. Результатом цього повинні стати конкретні рекомендації щодо оволодіння декількома професіями, до яких є схильності в дитини. В результаті спільної роботи спеціаліста з профорієнтації з учнем розширюється інформованість школяра про зміст різних професій, узгоджується самооцінка, рівень професійних домагань і можливостей клієнта, вносяться корективи в його професійний план та наміри. Отриману інформацію з урахуванням стану здоров'я клієнта спеціаліст з профорієнтації співвідносить зі структурою потреб регіону в кадрах і можливостями навчання конкретній професії.

При цьому доцільно використовувати індивідуальні, групові та масові форми профорієнтаційної роботи. Однією з поширених форм профорієнтаційної роботи має стати групове консультування молоді, під час якої поглиблюється поінформованість молоді щодо шляхів вибору професії методами самопізнання та самовизначення. Групове консультування молоді здійснюватиметься спеціалістами з профорієнтації, як в центрі зайнятості, так і безпосередньо в навчальних закладах.

Доцільним є також відновлення навчально-професійних комплексів при Київському міському центрі зайнятості, коли дитина, закінчивши школу, коледж вже матиме сертифікат про певну професійну підготовку — токар, слюсар 1 розряду, водій, пілот літака, діловод, аніматор тощо. Зрозуміло, що це потребує значної матеріальної бази, яка може лише частково бути забезпечена та рахунок спонсорської допомоги та благодійних внесків.

Також має бути активізована профорієнтаційна робота для студентів останніх курсів ВНЗ, ознайомлення з вакансіями фірм по підбору персоналу, в тому числі і не неповний робочий день. В результаті студенти останніх курсів отримують досвід роботи, практичну підготовку, а підприємства отримують порівняно дешеву робочу силу, яка має базові теоретико-практичні знання.

Окреме місце в діяльності центрів зайнятості має посідати активізація зусиль клієнтів щодо вирішення проблеми власної трудової зайнятості, залучення оптантів до участі в семінарах з навчання техніці пошуку роботи та індивідуальна допомога у формуванні й реалізації плану самостійного пошуку роботи.

Центр зайнятості на підставі аналізу кількісного та якісного складу вільних робочих місць, перспектив створення роботодавцями нових робочих місць повинен інформувати органи державної влади, управління освіти щодо кон'юнктури ринку праці для здійснення попереджувального впливу на систему професійного навчання, запобігання перевиробництву працівників певних професійних напрямів. З метою досягнення відповідності професійної структури робочої сили потребам економіки та забезпечення підприємств, установ, організацій, інших роботодавців міста працівниками з необхідними професійно-кваліфікаційними якостями з числа осіб, які шукають роботу за сприяння служби зайнятості, організується профнавчання.

Важливим є також надання психологічної допомоги у правильній оцінці нахилів, здібностей та розширенні уявлень молодої людини щодо своїх можливостей та намірів, формуванні адекватного рівня домагань, регулюванні рівня самооцінки тощо. Молодим людям з низьким потенціалом працевлаштування та низькою мотивацією до праці (саме вони зазвичай потрапляють до лав безробітних) в першу чергу необхідна психологічна підтримка на мотиваційному та когнітивному рівнях (рівні самооцінки). З цією метою доцільно використовувати такі психологічні прийоми впливу: переконання, пропозиції, приклади, інтерпретацію, саморозкриття, резюме, підведення підсумків, відстеження позитивних зрушень, відкриті питання, емоційний вплив та інші.

Вважаємо, що для вирішення проблеми молодіжного безробіття держава має подбати про створення атмосфери соціальної стабільності і захищеності для розглянутої категорії населення, а саме: знайти можливості додаткового фінансування державних програм та заходів у напрямку зайнятості; розробити систему заохочень та пільгового оподаткування, підприємств, що надають роботу молодим спеціалістам тощо; сприяти створенню необхідної кількості державних і комерційних спеціалізованих інститутів, що займаються працевлаштуванням, професійним консультуванням, психологічною підтримкою; формувати державне замовлення для ВНЗ на такі спеціальності, які відповідають вимогам часу і умов ринку праці; стимулювати підприємства і приватних підприємців у збільшенні кількості молодих фахівців.

Джерела

1. Заяць Т. А. Національний ринок праці та його молодіжний сегмент: методологія, практика, перспективи розвитку: монографія / Т. А. Заяць, В. Л. Жаховська; за ред. акад. НАН України д. е. н., проф. Б. М. Данилишина. — К.: Фенікс, 2008. — 312 с.
2. Кудіна Л. Проблеми молодіжного безробіття та шляхи його подолання / Л. Кудіна, Л. Яцюк. — К: ГО "Молодіжна Альтернатива", 2011. — 64 с.
3. Маршавін Ю. Впровадження міжнародного досвіду як чинник підвищення функціональної ефективності державної служби зайнятості України. // Формування ринкової економіки. Зб. наук. праць. Спец. вип. Проблеми економіки праці, соціально-трудових відносин та соціального захисту населення. — К.: КНЕУ, ДУ НДІ СТВ, 2007. — С. 192–206.
4. Молодь на ринку праці [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Київського міського центру зайнятості — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. dcz. gov. ua

А. В. КАЛИНА
к. н., ІМОЗ МАУП

МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

В умовах ринкової економіки зростають роль і значення перебудови системи мотивації та соціально-трудових відносин як основного джерела підвищення ефективності виробництва й добробуту населення. За таких умов важливим є системний підхід до визначення сутності соціально-трудової мотивації персоналу, механізму її регулювання й оптимізації на рівні взаємодії інтересів підприємства та працівника. Мотивація — це процес стимулювання будь-якої людини чи групи людей до діяльності, спрямованої на досягнення цілей як свого підприємства, так і особистих цілей. Це внутрішня сила, що спонукає індивіда до дії.

Мотивація праці — це процес свідомого вибору людиною того чи іншого типу поведінки, що визначається комплексним впливом зовнішніх (стимули) та внутрішніх (мотиви) чинників.

Значний внесок у розвиток теорії і практики мотивації трудової діяльності зробили Ф. Тейлор, Ф. Гілбрет і Л. Гілбрет, Г. Емерсон, М. Фоллет, а також О. Шелдон, А. Файоль, та Е. Мейо.

Відомими авторами сучасних теорій мотивації на Заході стали А. Маслоу, Ф. Герцберг, Л. Портер, Е. Лоулер, Д. Мак-Грегор, Д. Мак-Клелланд, В. Врум та інші.

Мета даної статті полягає у дослідженні соціально-економічної сутності мотивації трудової діяльності та розробленні комплексу теоретично-методологічних положень, що допоможуть розширити уяву про сутність мотивації праці на підприємствах.

Мотивація праці персоналу має економічну і соціальну сутність одночасно. Невмотивований працівник не реалізує свою продуктивну силу повною мірою, у зв'язку з чим не додає продукції або послуг і продуктивність праці залишається низькою. Це при тому, що економіка підприємства, а також країни, в цілому, залежить не лише від технічного оснащення, комп'ютерів, матеріальних та енергетичних ресурсів, а й від людей, які ці ресурси виготовляють та використовують. У цьому й полягає економічна сутність мотивації персоналу. Соціальна складова цієї сутності виражається в самореалізації людини, яка за відсутності мотивів до праці втрачає задоволення від трудової діяльності. До економічних факторів мотивації насамперед відносяться способи винагородження праці, дія яких спрямована на задоволення матеріальних потреб працівників. Стосовно матеріальних виплат в даному випадку розглядається заробітна плата, премії, надбавки, доплати, пільги і т. ін.

Матеріальний стимул має традиційну основу, оскільки тривалий час застосовувався і за будь-яких умов легко сприймається. Надання домінуючого значення оплаті праці в системі мотиваційного механізму можна також пояснити важким фінансово-економічним становищем в Україні, відсутністю коштів для стимулювання працівників, низьким рівнем їх матеріального забезпечення. У той час, за даними Європейського інституту статистики Eurostat, жителі Великобританії в середньому отримують — 3118 євро, німці отримують — 2980 євро, датчани — 2947 євро, шведи —

2576 євро на місяць, середня зарплата жителя України за даними Держкомстату на грудень місяць 2016 року становила — 2879 грн або 104,3 євро.

Необхідно врахувати, що зростання збуджувальної дії грошей, а отже, і заробітної плати, як факту мотивації, відбувається до певної межі, яка забезпечує певне уявлення людини про задоволення її матеріальних потреб. Для забезпечення ефективної мотивації варто враховувати цю особливість, щоб проводити збільшення матеріальних виплат відповідно до зростання ефективності праці. Окрім того, уявлення працівників про розмір винагороди також є відносним показником. Тут важливу роль відіграє порівняльна оцінка розміру винагороди конкретного працівника із заробітною платою його співробітників. Якщо останні отримують більше, то у працівника складається враження, що розмір його винагороди не відповідає трудовому внеску.

Заслуговує на увагу система мотивації персоналу, яка застосовується в Нідерландах. Ключовим моментом, що визначає зацікавленість і активність працівників, є високий рівень соціальної захищеності, пільг і компенсацій. Основні напрямки мотивації захисту прав найманих робітників закріплені законодавчо у відповідних актах і положеннях. Керівництво фірм, установ і організацій має право відхилятися від них тільки у бік збільшення. Законодавством Нідерландів установлено також, що за необхідності консультації лікаря працівнику надається дві оплачуваних години, протягом яких він може здійснити візит до фахівця. На окремих підприємствах цієї країни за відсутності невиходів на роботу з яких-небудь причин (зокрема, через хворобу) протягом 3-х місяців працівник одержує додатково один оплачений день відпочинку.

Сьогодні в Україні переглядається Кодекс законів про працю на основі рекомендацій Міжнародної організації праці.

Шляхів і способів для мотивації працівників досить багато. Для того, щоб вдало здійснювати мотивування трудової поведінки необхідно виявляти структуризацію мотивів і потреб, знати причини, що їх обумовлюють, за яких конкретних умов і яким чином можна виразити визнання результатів та націлити людей на досягнення більш високих показників продуктивності. Кожен співробітник, який прагне знайти та запропонувати щось нове в діяльності підприємства, свого структурного відділу, у своїй власній роботі, має заохочуватися. При вдалому поєднанні різноманітних факторів мотивації можна активізувати роботу працівників, підвищити їх інтерес до неї, що сприятиме самовдосконаленню і самореалізації, а також вплине на ефективність діяльності підприємства.

Л. О. КАРБОВСЬКА
канд. екон. наук, ННІМЕФ МАУП

ФОРМУВАННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА — ПЕРЕВІЗНИКА ВАНТАЖІВ

Кожне підприємство по своєму унікальне. Тому процес розробки стратегії залежить від позиції, яку воно займає на цільовому ринку, динаміки власного розвитку, реального кадрового та виробничого потенціалу, особливостей поведінки конкурентів, специфіки продукції, що виробляється чи послуг, що надаються, рівня якого досягла національна економіка, культурного та соціального середовища тощо.

Уніфікованої стратегії для всіх фірм та на всі часи не існує. Стратегія розвитку підприємства являє собою комплекс його довгострокових дій, реалізація яких спрямована на досягнення поставлених стратегічних цілей. У сьогоднішньому світі часто бувають коливання, раптові зміни, події, яких неможливо передбачити. У нестабільному середовищі існує велика кількість можливих варіантів майбутнього. Тому і варіантів стратегії розвитку може бути декілька.

Маркетингова стратегія — це частина загальної стратегії підприємства. Вона є послідовною діяльністю компанії в певних умовах ринку, яка визначає форми використання маркетингу в отриманні ефективного результату [1].

Стратегія підприємств по наданню послуг вантажних перевезень є фактичним віддзеркаленням ринкових можливостей підприємства, які в процесі управління перетворюються на чіткі поетапні плани підвищення їх конкурентоспроможності. Вона є складною, ієрархічно побудованою моделлю просторово-часового розвитку підприємства як цілісної системи, що розбивається на певні етапи, які в свою чергу, обмежуються цільовими орієнтирами.

Складність стратегії обумовлюється наявністю багатьох специфічних напрямів діяльності підприємств по наданню послуг вантажних перевезень, кожен з яких має власний план розвитку.

Підприємство ПАТ "КВК "Рапід" є одним із лідерів у сфері вантажних автоперевезень, має в своєму розпорядженні автопарк кількістю 97 одиниць автотранспорту, п'ять сервісних центрів: "IVECO", "Mercedes-Benz", "BOSH", "Кроне", "Шмідц"; близько 15 тис. м^2 митних і матеріальних складів; повний набір необхідних дозволів та ліцензій на провадження всіх видів діяльності з перевезення вантажів, митного оформлення, надання логістичних послуг. Воно надає послуги міжнародних перевезень за такими напрямами, як: Німеччина, Данія, Франція, Італія, Швейцарія, країни Бенілюксу, Австрія, Угорщина, Польща, Росія та перевезення вантажів по всіх регіонах України тощо.

Процес формування стратегії підприємства умовно поділений на три етапи. На першому етапі проводять дослідження зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства. На другому етапі здійснюють оцінку факторів, визначених шляхом динамічного SWOT-аналізу та виконують розрахунок оцінки взаємопов'язаних пар. На третьому етапі обирають стратегію щодо факторів впливу і роблять обґрунтування вибору оптимальної конкурентної стратегії [2].

Одним із найпоширеніших інструментів стратегічного аналізу позиції підприємства (потенціалу) в конкурентній боротьбі є метод SWOT-аналізу. Проведення SWOT-аналізу виконується з виокремленням трьох етапів.

Етап 1. Формування переліку сильних та слабких сторін роботи підприємства, можливостей та загроз, що його очікують.

До сильних сторін ПАТ "КВК "Рапід" належить:

- наявність довгострокових відносин із клієнтами та усталеної клієнтської бази;
- високий рівень забезпечення виробничими потужностями та технологічним обладнанням;
- регулярність проведення технічного обслуговування;
- входження структурного підрозділу до складу ПАТ "КВК "Рапід";
- багаторічний досвід роботи на ринку транспортних послуг;
- наявність митного складу на території підприємства;
- наявність висококваліфікованого технічного персоналу.

До слабких сторін ПАТ "КВК "Рапід" слід віднести:

- старіння великої частини рухомого складу та високий рівень фізичного зносу основних засобів;
- недостатня розвиненість логістичних технологій;
- відсутність інвестувань в маркетинг і рекламу.
- слабка мотивація персоналу внаслідок неефективної системи оплати праці та відсутності виваженої стратегії розвитку персоналу;
- недостатня кваліфікація управлінців середньої ланки;
- невідповідність структури рухомого складу пропонованим послугам перевезень та потребам потенційних споживачів.

Етап 2. Між компонентами матриці встановлюються ланцюги зв'язків, які в подальшому можуть бути використані при формуванні стратегії.

Етап 3. Формується матриця, у якій з урахуванням виявлених можливостей та загроз виокремлюються групи впливу "Можливості — Сильні/слабкі сторони", "Загрози — Сильні/слабкі сторони" (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення сильних та слабких сторін ПАТ "КВК "Рапід"

Сильні сторони S	**Вага фактора**	**Слабкі сторони W**	**Вага фактора**
1	2	3	4
Наявність усталеної клієнтської бази	3	Старіння значної частини основних засобів	4
Значний досвід присутності на ринку і в сфері діяльності	5	Відсутність інвестицій в маркетинг і рекламу	3
Високий рівень забезпечення виробничими потужностями та технологічним обладнанням	3	Слабка мотивація персоналу, відсутності виваженої стратегії розвитку персоналу	3
Наявність висококваліфікованого персоналу	3	Недостатня розвиненість логістичних технологій	3
Регулярність проведення технічного обслуговування рухомого складу	3	Диспропорційність структури рухомого складу із пропонованим послугам	4

Закінчення табл. 1

1	2	3	4
Наявність митного складу на території підприємства	4	Недостатня кваліфікація управлінців середньої ланки	2
Разом S	*21*	*Разом W*	*21*
Зовнішні можливості O		**Зовнішні загрози T**	
Відсутність потенційно потужних конкурентів	4	Загальне погіршення ринкової кон'юнктури та економічної ситуації	5
Використання нових технологій: інформаційних, логістичних та митного оформлення	4	Низькі бар'єри для виходу на національний ринок вантажних перевезень іноземних конкурентів	3
Велика кількість відносно малих підприємств, чиї ринкові частки можна поглинути	5	Недосконаліть законодавчого забезпечення відносин лізингу	3
Збільшення промислового виробництва в прилеглих до України регіонах	3	Вихід на ринок організацій товаровиробників з власним транспортом	4
Збільшення клієнтів	3	Високі ставки на кредити та обмеженість доступу до них	3
Разом O	*19*	*Разом T*	*18*
Усього	40		39
Баланс	+ 1		

На основі SWOT-аналізу було виявлено, що у ПАТ "КВК "Рапід" переважають сильні сторони та зовнішні можливості, тобто є можливість і доцільність подальшого розвитку підприємства. Але така перевага є незначною, тому що найбільший негативний вплив здійснюють фактори зовнішнього середовища, з якими боротися на рівні підприємства неможливо, це — загальне погіршення ринкової кон'юнктури та економічної ситуації Також було встановлено, що у своїй діяльності ПАТ "КВК "Рапід" реалізує маркетингову стратегію диференціації. Її метою є надання послуг з відмінними властивостями, що є важливими для споживачів і які відрізняють компанію від конкурентів (можливість вибору транспортного засобу при замовленні, комплекс послуг тощо).

Джерела

1. Ансофф И. Стратегическое управление / пер. с англ. — М.: Прогресс, 1989. — 519 с.
2. Белявцев М. І. Маркетинговий менеджмент [Текст]: навч. посіб. / Беляєвцев М. І., Воробйов В. Н.; ред. Беляєвцева М. І., Воробйова В. Н. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 407 с.
3. Маркетинг: теоретичні основи маркетингу: навч. посіб. / [В. Б. Захожай, Л. В. Романова, Н. А. Головач та ін.]; під кер. та наук. ред. В. Б. Захожая. — К.: "ДП "Видавничий дім "Персонал", 2015.
4. Портер М. Конкуренція / М. Портер. — М.: Издательский дом Вильямс, 2002.

В. В. КОБРЖИЦЬКИЙ
докт. філос. в гал. екон., ІМОЗ МАУП

ОПТИМІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ І ПЛАНІВ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ

Успішна діяльність туристичної галузі кожної країни значною мірою залежить від рівня кваліфікації співробітників туристичних фірм. Там, де туризм перебуває у статусі визнаної суспільством галузі, спеціальна підготовка й перепідготовка кадрів проводяться в університетах і коледжах ґрунтовно, на належній дослідно-інтелектуальній та матеріально-технічній основі [1, *314*].

В Україні таку підготовку треба певною мірою поліпшити.

Серед концептуальних напрямів розвитку освіти в Україні [2] можна виділити:

- забезпечення доступності та безперервності освіти протягом усього життя;
- розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті, підвищення якості освіти на інноваційній основі;
- інтеграцію вітчизняної освіти у європейський та світовий простір.

Згідно з "Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року" [3], стратегічними напрямами державної політики у сфері освіти серед інших мають бути:

- розширення взаємодії вищих навчальних закладів з установами Національної академії наук України та Національної академії педагогічних наук України щодо розвитку наукових досліджень у сфері вищої освіти;
- залучення роботодавців до співпраці з вищими навчальними закладами, зокрема, до участі у розробленні стандартів вищої освіти, організації проходження практики студентами, вирішенні питань надання першого робочого місця випускникам.

Надзвичайна актуальність останнього положення підкреслена складними реаліями підготовки студентів до практичної діяльності та їх адаптації на робочих місцях у туристичних і готельних підприємствах.

Хоча кожна країна розробляє свою власну систему туристичної освіти, яка б відповідала вимогам сучасності або імплементує у себе відому та апробовану іноземну систему підготовки туристичних менеджерів, вивчення досвіду закордонних вищих навчальних закладів у підготовці майбутніх менеджерів туристичної галузі має допомогти зрозуміти можливі шляхи реформування практичної складової вітчизняної туристичної освіти.

У цьому контексті перш за все доцільно звернути увагу на досвід США у підготовці менеджерів з туризму, оскільки саме американський менеджмент разом із наявною туристичною інфраструктурою забезпечує найбільші у світі доходи від міжнародного туризму попри те, що за кількістю іноземних гостей США помітно поступаються Франції та Іспанії [4].

Відомі три найважливіші аспекти підготовки фахівців для туризму:

1) фундаментальне навчання, що відповідає за отримання знань відповідно до навчального плану;

2) практичне навчання, що формує майстерність і розробляє навички, необхідні для певної спеціалізації;

3) особисті здібності фахівця, що відображають його особисті якості.

Слід зазначити, що навчальну та виробничу практики американські ВНЗ фокусують на сучасних методах і формах організації праці в туристичних, готельних і суміжних їм підприємствах (переважно малих і середніх). Це забезпечує формування у студентів звички та професійної культури прийняття управлінських рішень під час виконання конкретних робочих завдань у реальних умовах підприємства, виховує потребу постійного поглиблення знань шляхом їх систематичного оновлення з подальшим використанням у практичній діяльності. Для цього особливого значення набуває здобута у процесі навчання теоретична основа знань, професійних умінь і навичок майбутніх фахівців. Таким чином, спостерігається реалізація принципу тісного взаємозв'язку теорії та практики, що забезпечує якісну підготовку майбутніх менеджерів з туризму [5].

Сучасна система туристичної освіти у США базується на принципі індивідуалізації навчання, який передбачає врахування особливостей кожного студента та закріплення за ним права вибору навчальних предметів та семестру для їх вивчення, кількості кредитів і годин, формування індивідуальних планів підготовки чи напрямів спеціалізації.

Починаючи з третього курсу, студенти американських університетів займаються за спеціально складеними планами, що формуються на основі співвідношення обов'язкових та елективних дисциплін. Ця обставина зумовлена американським способом життя і є особливо цікавою відмінною ознакою системи освіти в США. Тут можна провести певну аналогію з освітою в Україні щодо дотримання співвідношень дисциплін, але у нас немає індивідуалізації навчальних планів для окремих студентів [6].

Основною рисою навчання туризму та гостинності є тісне поєднання теорії з практикою. Багато канадських шкіл працюють на базі діючих готелів, що дозволяє всі теоретичні знання, отримані на заняттях, якнайшвидше застосувати на практиці. Також навчальними програмами передбачені обов'язкові оплачувані стажування. Канадські експерти порахували, що кожен турист забезпечує роботою мінімум 10 осіб: туроператорів, інструкторів з туризму, різних перевізників, персонал готелів, працівників сфери громадського харчування, екскурсоводів і працівників музеїв, продавців сувенірів, перекладачів тощо.

Виходячи з потреб сучасного ринку праці, ВНЗ Канади розробили одні із самих престижних та водночас інноваційних навчальних програм з туристичного менеджменту. Крім класичних програм, студенти вивчають також і незвичайні курси, що не викладаються в інших країнах взагалі або викладаються дуже рідко. Це "Пригодницький туризм", "Паспортний режим у подорожах", "Туристичний гід", "Клубний менеджмент", курси бортпровідників тощо. Існує багато цікавих суміжних спеціальностей по окремих видах відпочинку: організація розваг на круїзному лайнері чи менеджмент гольф-клубу. Курси з екстремального туризму включають у зміст програм курси провідників (у тому числі курси з рафтингу, альпінізму, велоспорту), та курси з першої медичної допомоги [7].

Раніше зверталася увага на недостатність кількості й тривалості практик для українських студентів, які навчаються за програмами підготовки бакалаврів і магістрів туристичного менеджменту [8, *90*].

Навчальні програми та навчальні плани складені значною мірою традиційно, тобто з абсолютним переважанням аудиторного навчання і годин, відведених для само-

стійної роботи студентів. Через це вважаємо необхідним значно збільшити кількість і тривалість різних практик.

На першому курсі бакалаврату студенти зараз проходять 1-тижневу ознайомлювальну навчальну практику в межах вступу до фаху. Напевно, доцільно збільшити її термін хоча б до 3–4 тижнів у кінці навчального року.

На другому курсі для майбутніх менеджерів з туризму — можна було б організувати 6–8 тижневу виробничу практику в готелях. Цей вид практики був би особливо корисним тому, що готельна галузь є найближчою до туристичної і знання її основ є обов'язковим для туристичного менеджера.

На третьому курсі навчання слід проводити 6–8 тижневу виробничу практику на підприємствах громадського харчування або транспорту. Студенту можна запропонувати вибір між рестораном, авіаційною, автобусною або іншою компанією перевізником. Знання і досвід роботи цих підприємств потрібні для глибшого розуміння ролі й місця туроператора і туристичного менеджера у складному процесі обслуговування вітчизняних і зарубіжних туристів, взаємодії з підприємствами-суміжниками.

На четвертому курсі варто проводити не менш як 10–12-тижневу переддипломну практику на підприємстві-туроператорі, де студент зможе поєднати отримані в аудиторіях теоретичні знання і практичні навички попередніх практик для реального опанування основ обраного фаху.

Студентам магістратури доцільно збільшити період переддипломної практики на підприємстві-туроператорі до 15–18 тижнів. Це дозволило б майбутнім магістрам досконально дослідити підприємство, діяльність якого становить предмет дипломного дослідження, та підготувати свою магістерську роботу в тісному контакті не лише з викладачем-керівником, але й виробничником-консультантом, чиї поради можуть мати значну вагу та цінність для дипломанта.

Джерела

1. Кобржицький В. В. Спеціальна освіта — найважливіший чинник підготовки менеджерів туристичної галузі // Проблеми модернізації України. [зб. наук. пр.]. — Вип. 1: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. "Модернізація України: проблеми та технології успішності (питання економіки, права, соціології, освіти і культури)", 12 листоп. 2015 р. / редкол.: А. М. Подоляка (голова) [та ін.]. — К.: ДП "Видавничий дім "Персонал", 2015. — С. 314–317.
2. Указ Президента України "Про Національну доктрину розвитку освіти" від 17.04.2002 № 347/2002.
3. Указ Президента України "Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року" від 25.06.2013 № 344/2013.
4. UNWTO Statistics [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. statistics. unwto. org/content/
5. The Travel Academy [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. thetravelacademy. com/
6. The Travel Institute of the Pacific [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. universities. com/edu/Travel_Institute_of_the_Pacific. html
7. Освіта за кордоном [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // simplex. in. ua/articles/20-best-hm
8. Кобржицький В. В. Більше практики — краща підготовка майбутнього менеджера міжнародного туризму / Проблеми модернізації України: [зб. наук. пр.]. — Вип. 3: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. "Європейський вимір реформування публічного управління в Україні", 24 листопада 2016 р. / редкол.: М. Н. Курко (голова) [та ін.]. — К.: ДП "Видавничий дім "Персонал", 2016. — С. 88–91.

І. О. КОЗАКЕВИЧ
ст. викл., УАІСНС МАУП

ПЕРСПЕКТИВИ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ФРАНКФУРТСЬКОЇ КРИТИЧНОЇ ТЕОРІЇ

Події 2013–2014 рр. спонукали поборників демократії, свободи й верховенства права в Україні виявили неабияку здатність до самоорганізації, стійкість і відважність. Події на центральному Майдані країни вразили людей у всьому світі. Втім успіх демократичного прориву зіштовхнувся з російською військовою, економічною, пропагандистською агресією, яка серйозно ускладнила становище в країні, але й мобілізувала людей на захист європейських сподівань і цілісності України. Ці події підкріпили головну національну ідею — суттєво оновити економіку України, досягти швидкого суспільно-політичного зростання. суспільно-політичного зростання. Соціально-політична криза, яку спостерігаємо сьогодні, є кризою зростання, що частково підриває суспільну довіру до влади. Водночас саме радикальна програма економічного розвитку, суспільно-політичної консолідації, лібералізації, європейської інтеграції, передусім, означає взаємну довіру і відповідальність кожного члена суспільства. Радикальні теорії тут, як ніколи актуальні, втім з історії політичної думки відомо, що радикалізм може набувати різних ідеологічних обрамлень, форм і виявів. Одним із таких яскравих прикладів видається ліворадикальна теорія Франкфуртської школи, про ідеї і досвід якої і йтиметься у цій статті. У цьому контексті вбачаємо важливе теоретичне і практичне завдання — осмислити окремі історичні витоки та сутність лівої ідеї, а також її прийнятність (підтримку чи критику) для сучасного соціально-політичного розвитку.

Перспективи суспільно-політичного розвитку як такого склали важливу частину наукового доробку представників і послідовників Франкфуртської школи. Окремі з них досі залишаються актуальними, інші — можуть слугувати основою для подальших теоретичних чи прикладних досліджень. Вагому частину міркувань щодо майбутнього становлять судження мислителів відносно молоді та її ролі у соціально-політичному поступі. Окреслена проблематика наближує актуальність надбань критичної теорії до сучасних суспільно-політичних реалій незалежної України. У періоди військових протистоянь, радикальних змін типу соціально-економічного співжиття, політичного режиму, молодь по-особливому реагує на такі трансформації. Вона рішуче піддає радикальній переоцінці традиції, звичаї, цінності та прагнення старших поколінь. Позиції молодих людей у період трансформації українського суспільства коливаються між крайніми полюсами. Водночас докорінний злам соціальних структур перехідного періоду відгукуються у молодіжному середовищі складними наслідками невдоволення, розчарування, недовірою до політико-владних структур, що може бути небезпечно використане екстремістськими силами.

Показово, що ці питання у історичний ретроспективі є повторюваними, а політико-філософська спадщина теоретиків Франкфуртської школи слугує тому підтвердженням. Зокрема, Л. Левенталь, ділячись власним досвідом спілкування зі

студентством, відмічає, що молодь вирізняється нетерплячістю й нерідко помилково очікує оволодіння деякою бездоганною формулою, встановленою раз і назавжди. Вчений підкреслює неможливість такого підходу та необхідність невпинного пошуку себе [2].

Дійсно, прихильникам та послідовникам вчення Франкфуртської школи надалося бути свідками й учасниками вирішальних загальносвітових зрушень у молодіжному русі. Зміна політичної карти світу, хвороби тоталітаризму, перехід до холодної війни, розпад диктаторських держав у Європі, реформування ринкової економіки, радикальні зрушення у молодіжному русі, загострення екологічних проблем, проблем наркоманії, розширення міграційних потоків — усі ці чинники стали вагомими для появи нових ідей мислителів та одночасно були певною мірою передбачені ними. Критична теорія постає як наслідок та рушій суспільно-політичних перетворень західного світу в цілому, а також його молодіжного середовища зокрема. Це вчення вкотре подає історичні аргументи та теоретичні обґрунтування на користь того, що саме молодь легко може поповнювати ряди екстремістських організацій. Відтак завданням державної молодіжної політики мусить бути не лише жорсткий контроль діяльності молодих людей, але й формування привабливої і доступної демократичної альтернативи соціально-політичного розвитку.

У структурі ліворадикального вчення перспективи майбутнього мисляться як такі що вже сьогодні закладені у молодіжному середовищі, у сімейному зростанні, а також у історії народу, його минулому та сприйнятті цього минулого політиками, владою, пересічними громадянами. Слідом за Гегелівськими міркуваннями Г. Маркузе пише, що вирішальною є не та історія, яка пережита, але історія, яка пам'ятається. Одна зі центральних вимог Г. Маркузе, яка висувається ним до сучасної цивілізації, торкається того, що джерела непокори і бунту "висихають" у культурі як колективній пам'яті, в боротьбі забуття та історичної пам'яті [1]. Ця тема колективної пам'яті вказує, що історичність не можна зрозуміти з позицій турботи про індивідуальне існування, але потрібно шукати в тих комунікаціях і оповідальних наративах, які складають структуру нашого життєвого світу.

Приклад діяльності представників Франкфуртської школи і сьогодні може слугувати орієнтиром професійного розвитку, способом, як гуманітарію реалізувати себе в сучасному світі. Незважаючи на кризу гуманітарних наук, роль гуманітарної освіти в суспільстві залишається значимою, зокрема й коли говорити про бізнес-еліти та політичний клас. Фахівців з гуманітарною освітою (політологія, правознавство, філологія, культурологія, міжнародні відносини, історія, філософія, психологія та ін.), на відміну від інших, характеризує чуйність до цілісної динаміки сучасного суспільно-політичного розвитку, поступу цивілізації. Кожен новий виток у розвитку науки і техніки, просування інших галузей знання за своїми специфічними траєкторіями все більше наближують їх до гуманітарної проблематики, до метафізичних, соціальних, етичних, естетичних, правових, когнітивних та інших схожих питань.

Значною мірою творча спадщина Франкфуртської школи була спрямована на боротьбу за вільне і творче мислення, супроти адаптивності, консервативності, віри у незаперечні факти і готові істини. І сьогодні актуальним залишається завдання розвитку такого креативного мислення, експериментальності, інтелектуальних інновацій, створення нових понять, підходів, методологій, альтернативних моделей світоустрою тощо.

Особливості перехідного періоду суспільно-політичного розвитку, який досі переживає Україна, мають тотальний характер й охоплюють не лише політико-владну, а й економічну, соціальну, культурну сфери життя людини і соціуму. В українського

суспільства така ситуація динамічна, постійно змінюється, в ході чого нерідко радикально змінюються чи модифікуються форми участі людини, соціальної групи, інституту у політичних відносинах, процесах, розбудові спільних цінностей, орієнтацій тощо. Відповідно до нових історичних завдань і перспектив змінюється роль інтелектуалів у суспільно-політичному житті. Досвід діяльності Франкфуртської школи може слугувати певним прикладом спроб, помилок і досягнень, пошуку міждисциплінарних зв'язків, перетину транснаціональних кордонів на шляху утвердження авторитету наукового знання у суспільстві динамічних трансформацій.

Джерела

1. Marcuse H. Hegel's Ontology and the Theory of Historicity [Electronic resource] / Herbert Marcuse; Translator's Introduction / translated by Seyla Benhabib. — Massachusetts, London: The MIT Press, Cambridge, I987. — Mode of access: http: // monoskop. org/images/9/9e/Marcuse_Herbert_Hegels_Ontology_and_Theory_of_Historicity. pdf
2. Lowenthal L. On Sociology of Literature [Electronic resource] / Leo Lowenthal // Literature and Mass Culture. Communication in Society. — Volume 1. published by Transcation Books. — 1984. — Mode of access: http: // marxists. anu. edu. au/reference/archive/lowenthal/1948/literature. htm
3. Reich Wilhelm Die Sexualität im Kulturkampf [Tekst] // Wilhelm Reich, rev. Neuauflage: Die sexuelle Revolution, Europäische Verlagsanstalt, Frankfurt am Main 1966. — 149 s.
4. Єрмоленко В. А. Марення модерну: сюрреалізм, Вальтер Беньямін і паризький passage [Текст] / В. А. Єрмоленко // Філософська думка. — 2006. — № 6. — С. 43–60.
5. Habermas J. Between Facts & Norms [Text] / J. Habermas. — Polity Press, 1997. — 364 p.
6. Волянюк О. Я. Суспільна пам'ять і політика: мистецтво можливого [Текст]: монографія / Ольга Волянюк; Укр. ін-т нац. пам'яті. — К.: Пріоритети, 2013. — 169, [1] с.
7. Хабермас Ю. В поисках национальной идентичности. Философские и политические статьи [Текст] / Ю. Хабермас. — Донецьк: "Донбас", 1999. — 123 с.
8. Райх В. Психология масс и фашизм [Текст] / В. Райх. — М.: "Университетская книга", 1997. — 380 с.
9. Єрмоленко В. А. Марення модерну: сюрреалізм, Вальтер Беньямін і паризький passage [Текст] / В. А. Єрмоленко // Філософська думка. — 2006. — № 6. — С. 43–60.
10. Остапенко М. А. Політичний плюралізм: нестабільність демократії та пошуки соціальної рівноваги [Текст]: [Монографія] / М. А. Остапенко. — К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. — 350 с.

А. І. КОЗЛОВА
канд. екон. наук, ст. наук. співр., ННІМЕФ МАУП

НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Згідно світового досвіду у розвинених країнах інновації є вирішальною умовою забезпечення стабільного довгострокового економічного зростання.

В Україні також постають питання щодо реформування інноваційної сфери шляхом активізації інноваційних процесів, використання потенціалу науки, технологічної модернізації економіки. Основними індикаторами активізації інноваційної діяльності є збільшення частки інноваційно активних промислових підприємств та підвищення наукоємності ВВП.

Для успішного інноваційного розвитку Україна потребує ресурсного забезпечення, особливо фінансових надходжень. Дефіцит державного бюджету, зубожіння основної маси населення, значне скорочення обсягів виробництва, висока інфляція, війна на сході країни не дають змоги залучити значні кошти для розвитку науки і для розвитку економіки.

Вжиття заходів, спрямованих на стабілізацію макроекономічної ситуації, стабільності у фінансовій сфері дозволили у 2016 році досягти за деякими показниками певного зростання, проте стан інноваційної діяльності залишається складним та потребує вжиття активних стимулюючих заходів з боку держави.

Оцінка стану інноваційної діяльності в Україні показує, що відбувається:

- зменшення питомої ваги реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції внаслідок дії системних зовнішніх та внутрішніх чинників;
- зниження рівня підприємницької активності в інноваційній сфері малого та середнього бізнесу, який є найбільш масовою, динамічною та гнучкою формою організації підприємств.

Аналіз статистичних даних, наведених в збірнику "Наукова та інноваційна діяльність в Україні" показує, що рівень інноваційної активності промислових підприємств за останні роки не підвищується.

У 2015 р. інноваційною діяльністю в промисловості займалися всього 824 підприємства, або 17,3 %. Було впроваджено 3136 інноваційних видів продукції, з яких 548 — нових виключно для ринку, 2588 — нових лише для підприємства. Із загальної кількості впровадженої продукції 966 — нові види машин, устаткування, приладів, апаратів тощо. Кількість впроваджених інноваційних технологічних процесів (нових або вдосконалених методів обробки та виробництва продукції) становила 1217 [1].

Слід зазначити, що у 2015 р. 570 підприємств реалізувало інноваційну продукцію на 23,1 млрд. грн. Із них 37,4 % реалізували продукцію за межі України, обсяг якої становив 10,8 млрд. грн. Кожне четверте підприємство реалізовувало продукцію, що була новою для ринку. Обсяг такої продукції становив 7,3 млрд. грн, майже 70 % було поставлено на експорт. Значна кількість підприємств (86,0 %) реалізовувала продукцію, яка була новою виключно для підприємства. Її обсяг становив 15,8 млрд. грн. Кожне третє підприємство реалізувало за межі України 40,1 % такої продукції [2].

На жаль, в Україні малий інноваційний бізнес не проявляє інноваційної активності. Лише 6 % малих та 16 % середніх промислових підприємств в Україні є інноваційно активними, тоді як, наприклад, у Польщі — понад 30 %.

За розрахунками, в Україні питома вага загального обсягу витрат у ВВП становила 0,62 %, у тому числі за рахунок коштів державного бюджету — 0,21 %. В той час, частка обсягу витрат на наукові дослідження та розробки у ВВП країн ЄС-28 у середньому становила 2,03 %. Більшою за середню частка витрат на дослідження та розробки була у Фінляндії — 3,17 %, Швеції — 3,16 %, Данії — 3,05 %, Австрії — 2,99 %, Німеччині — 2,87 %, Словенії — 2,39 %, Франції — 2,26 %; меншою — у Чорногорії, Румунії, Кіпрі, Латвії та Сербії (від 0,36 % до 0,77 %) [3].

Загальний обсяг наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій у 2015 р., становив 12611,0 млн. грн, у тому числі обсяг науково-дослідних робіт — 4736,9 млн. грн, обсяг науково-технічних розробок — 6522,9 млн. грн, обсяг науково-технічних послуг — 1351,1 млн. грн. Його питома вага у ВВП становила 0,64 % [2].

Основними виконавцями фундаментальних і прикладних досліджень були організації державного сектору (відповідно 89,4 % і 51,9 % обсягу цих робіт), науково-технічних розробок і науково-технічних послуг — організації підприємницького сектору (відповідно 92,7 % і 74,5 %).

Кількість наукових та науково-технічних робіт за 2014–2015 рр. [1]

(од)

	Загальна кількість		**З неї упроваджено**	
	2014	**2015**	**2014**	**2015**
Усього	42953	41070	30662	29044
у тому числі зі створення				
нових видів виробів	4652	4082	3250	2643
з них нових видів техніки	1806	1711	1146	943
нових видів технологій	3220	3065	2088	2089
з них ресурсозберігаючих	1435	1393	910	950
нових видів матеріалів	1070	911	577	433
нових сортів рослин, порід тварин	2165	2372	1848	1937
нових методів, теорій	7462	6779	4208	3639
інших	24384	23861	18691	18303

Кількість робіт, що виконувались науковими організаціями України протягом 2015 р., становила 41,1 тис., з яких більше двох третин упроваджено у виробництво або мали інші форми широкого застосування. Із загальної кількості робіт 9,9 % спрямовано на створення нових видів виробів, 41,9 % яких — нові види техніки; 7,5 % — на створення нових технологій, 45,4 % яких — ресурсозберігаючі; 2,2 % — на створення нових видів матеріалів; 5,8 % — нових сортів рослин, порід тварин, а також 16,5 % — зі створення нових методів і теорій, більше половини яких були використані у подальшій роботі. У розрахунку на 1000 працівників середньооблікової кількості виконавців наукових досліджень і розробок загальна кількість виконаних протягом звітного року наукових робіт становила 467 од (у 2014 р. — 450) [3].

Отже, основною проблемою в інноваційній сфері залишається низька сприйнятливість підприємницького сектору до інновацій, що обмежує зростання продуктивності праці, а підвищення енергоємності виробництва, не створює підґрунтя для модернізації та структурної перебудови економіки, не забезпечує її якісного оновлення.

Це веде до зростання енерго- та ресурсовитратності виробництва, зниження конкурентоспроможності економіки, перетворення України на аутсайдера світового економічного розвитку.

Основними причинами погіршення стану інноваційної сфери є:

1. Несформованість економічних стимулів щодо залучення інвестиційних ресурсів в інноваційні процеси.

2. Обмежений обсяг фінансування наукової діяльності з державного бюджету. Рівень витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт (ННТР) за рахунок держбюджету в Україні є одним з найнижчих у порівнянні з розвинутими країнами світу.

3. Недосконаліть інституційно-правових механізмів для забезпечення формування ефективної системи органів публічного управління, яка б здійснювала регулюючий вплив на суб'єктів інноваційної діяльності, створювала стимули для інвестування в інновації.

4. Несформованість інституційних умов для розвитку інноваційної інфраструктури (технопарків, технополісів, високотехнологічних інноваційних підприємств, венчурних фондів, центрів трансферу технологій та ін.). На сьогодні в Україні зареєстровано 16 технопарків, що реалізують 168 інноваційних проектів.

5. Недосконаліть інституційного забезпечення трансферу технологій, невизначеність організаційно-правових засад функціонування кластерів, неналежний рівень організації інформаційного забезпечення, що перешкоджає розвитку науково-дослідної та технологічної кооперації в інноваційній сфері. В середньому в країнах ЄС-27 кожне третє інноваційне підприємство співпрацює з іншими підприємствами, університетами чи державними дослідними інститутами інших країн (в Данії — 56,8 %, на Кіпрі — 51,4 %, Бельгії — 48,8 %, Естонії — 48,6 %). Для 18,2 % вітчизняних інноваційних підприємств основними партнерами по інноваційній діяльності були вітчизняні підприємства та організації, для 5,9 % — європейські фірми, 2,7 % — США, Індії і Китаю, 4,8 % — інших країн [3].

Отже, інноваційна політика держави має бути спрямована на підвищення ефективності підприємств, діяльність яких орієнтована, у першу чергу, на випуск високотехнологічної продукції.

Для впровадження інноваційного варіанту розвитку економіки починати потрібно із визначення економічних пріоритетів держави в інноваційній діяльності, розробки механізмів партнерства з бізнесом в інноваційній сфері.

Джерела

1. Статистичний щорічник України за 2015 рік / Державна служба статистики. — К.: Август — Трейд, 2015. — 558 с.
2. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Стат. зб. / Держ-комстат. — К., 2015. — 255 с.
3. Наукова та науково-технічна діяльність у 2015 році Наукова доповідь. Електронний ресурс: http: // ukrstat. org/uk/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm
4. Постанова Кабінету міністрів України від 2 лютого 2011 р. № 389, Про затвердження Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні.
5. Про Стратегію сталого розвитку "Україна — 2020". Указ Президента України 12 січня 2015 року № 5/2015./ Електронний ресурс: http: // zakon2. rada. gov. ua/laws/show/5/2015

В. М. КОЛПАКОВ
канд. воен. наук., доц., ИМОЗ МАУП

МЫШЛЕНИЕ КАК ВЕДУЩИЙ ФАКТОР ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНСКОГО ОБЩЕСТВА

Мышление изучается различными науками и ему всегда уделялось большое исследовательское внимание. На сегодня накопленного знания вполне достаточно чтобы использовать их в системе образования, однако при переходе к вопросам формирования мыслительных способностей обучаемых, обнаруживается много проблем. Они касаются и степени полноты знаний, используемых в качестве основы для мыслительных действий обучаемого, и трудоемкости организующих воздействий со стороны обучающего, и самих технологий формирования и развития мышления и т. п. А между тем практика мышления в сферах профессиональной деятельности, сложность процессов мышления возрастает. Соотношение между знанием о мышлении и проектным его выражением дает основания делать выводы о недостаточной освоенности всех этих наработок в практике обучения мышлению, понимания механизма мышления. В наибольшей степени это касается "стратегического мышления".

Сегодня существует большое количество школ, ученых, разработанных ими концепций, теорий, однако, не достаточно понято, что стоит за понятием "мышления", что такое мышление, как объект исследования, как средство коммуникации и получения знаний, используемых человеком. Важность мышления для теории и практики отмечена давно. Еще Ф. Бэкон утверждал, что руководящей наукой должна стать наука о мышлении ...если угодно определить каждое явление по степени достоинства, то следует сказать, что науки, изучающие мышление, безусловно, являются ключом ко всем остальным... Они не только направляют разум, но и укрепляют его... [1, 76, 293]. Р. Декарт также рассматривал мышление как руководящую науку [4]. Они рекомендовали осмыслить мышление с логической и онтологической стороны. Однако должного продвижения в разработке теории, которая очень необходима для практики не сделано и это позволило Ю. В. Громыко выразить общее мнение различных специалистов и поставить вопросы: ... "как устроено наше мышление?... а есть ли вообще мышление в современном обществе? Нужно ли оно кому — нибудь?" [3, 8–9]. Это вопросы на понимание о роли и месте мышления в деятельности человека. Рассмотрим определения мышления, которые даются в современных словарях (таблица 1).

Таблица 1

Определение понятия "мышления"

№	Определение	Ключевые слова
1	2	3
1	Мышление — внутреннее, активное стремление овладеть своими собственными представлениями, понятиями, побуждениями чувств и воли, воспоминаниями, ожиданиями и т. д. с той целью, чтобы получить необходимую для овладения ситуацией директиву. (Философский энциклопедический словарь. — М.: ИНФРА-М, 2002. — С. 280)	Внутреннее стремление овладеть собственными представлениями, понятиями, побуждениями чувств и воли

Окончание табл. 1

1	2	3
2	Мышление- психологический процесс отражения действительности, высшая форма творческой активности человека. — это целенаправленное использование, развитие и прирощение знаний, возможное лишь в том случае, если оно направлено на разрешение противоречий, объективно присущих реальному предмету мысли. (Психологич. Словарь / Под ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерекова. — 2-е изд, перераб. и доп. — М.: Педагогика-Пресс, 1997. — С. 205)	Психологический процесс отражения действительности, высшая форма творческой активности человека
3	Мышление — высший продукт особым образом организованной материи, активный процесс отражения объективного мира в человеческом мозгу в форме суждений, понятий, умозаключений. Мышление, является функцией головного мозга... (Кондаков Н. И. Логический словарь. — М.: “Наука”, 1971 — С. 318)	...продукт особым образом организованной материи.. является функцией головного мозга...
4	Мышление — опосредованное отражение внешнего мира, которое опирается на впечатления от реальности и даёт возможность человеку в зависимости от усвоенных им знаний, умений и навыков правильно оперировать информацией, успешно строить свои планы и программы поведения. (Бим-Бад Б. М. Педагогический энциклопедический словарь. — М., 2002. — С. 155–156)	опосредованное отражение внешнего мира... дает возможность правильно оперировать информацией

Анализ определений, представленных в таблице 1. позволяет сделать вывод, что на сегодня, имеются различные определения понятию “мышления”, они объясняются различием в научных позициях, подходах к объектам исследования и т. п.

Особенностью реализации стратегической функции в обществе, как показывают исследования, является то, что понять ее формы и содержание могут только те, у кого развито стратегическое мышление. Сегодня существует противоречие между требованиями, объективно предъявляемыми к мышлению руководителей их деятельностью, и возможностями системы подготовки и переподготовки удовлетворить эти требования [5]. Противоречие возникло в силу того, что в современных условиях обучение руководителей должно быть развивающим, но существующие формы и методы обучения этого не позволяют. Однако, проблема и в другом, ее сформулировали нобелевские лауреаты Дж. Акерлоф, М. Спенс, Дж. Стиглиц: “квалифицированный спрос” на стратегов, имеющих специфические способности, на рынке труда сможет предъявить только “квалифицированный покупатель” [8]. Следовательно, современный “стратегический” рынок требует стратегической подготовки от всех, кто на него выходит. Исследования П. Натта [7] показывают, что половина принимаемых решений топ-менеджерами, как правило, в последующем оказываются ошибочными, но, при этом, они считают, что умеют принимать стратегические решения. Подтверждает эти выводы Дафт Р. [6]: “Два из каждых трех решений, которые я принимал, были ошибочными”, — признается автор учебников по менеджменту.

Когда кризисные явления 1970-х гг. обострили конкуренцию, топ-менеджмент американских компаний вынужден был заняться разработкой и реализацией стратегий развития, но это потребовало внесения существенных изменений в систему подготовки и повышения квалификации руководителей. Их стали обучать стратегическому планированию. Однако вскоре были получены результаты исследований,

что стратегическое планирование требует особого типа мышления. Более того, это планирование развития требует не рассудочного, а разумного мышления, онтологического подхода и следовательно онтологической составляющей.

Результаты наших исследований процессов мышления и деятельности обнаружили у практиков (управленцев в первую очередь) наличие 4-х уровней (слоя) мышления [9]: досемиотичний, семиотический, логический и онтологический. Эти уровни взаимосвязаны между собой и являются результатом сформированности и развития культуры мышления. Чтобы перейти с уровня на уровень необходимо себя изменить, нужно развить в себе определенные способности, "оспособится", как говорил Гегель и как рекомендует его диалектика [2, 91]. Под культурой мышления понимается использование определенных культурных норм для организации функционирования механизма мышления. Эти нормы позволяют исключить случайность в использовании понятий, категорий, обслуживающих мир мышления и деятельности. Культура мышления человека — это способность мыслить в соответствии с требованиями законов, принципов, методов мышления, которые позволяют получать истинные знания о сущности процессов, происходящих в жизнедеятельности и деятельности.

На сегодня фиксируется два способа развития мышления. Первый — эмпирический развитие умственных способностей у человека, который имел определенные природные задатки и в процессе практической деятельности сумел их развить. Второй способ требует использования инновационных педагогических технологий (например, игромоделювання) для развития умственных (аналитических) способностей. В первом случае необходима кадровая работа, направленная на стратегическую подготовку персонала, а во втором — соответствующий уровень подготовки преподавательского состава. Но главное — необходима соответствующая кадровая политика и кадровая стратегия.

Выводы

1. На сегодня в теории и практике управления существуют различные определения и классификации видов, типов мышления, отсутствует сложившееся понимание сути, роли и место мышления в управленческой и педагогическлй деятельности.

2. Вышесказанное в наибольшей степени касается такого типа мышления, как "стратегическое мышление". Практическая потребность в нем, в его полном соответствии самой функции, "идее" стратегического мышления, очевидна.

3. Особенностью мышления является то, что человек может мыслить с позиций разума и с позиций рассудка. Это не только характеризует культуру мышления человека, но и имеет принципиальное значимость как для его собственной жизни, так и человеческой цивилизации в целом.

4. Все наше общество должно понять, осознать зависимость успешности нововведений, полезности реформ от качества мышления и нравственных оснований реформаторов.

Джерела

1. Бэкон Ф. Сочинения. В 2-х томах. Т. I. М.: "Мысль" (Философское наследие), 1971. — 590 с.
2. Гегель Г. Философия права. — М.: Мысль, 1990. — 526 с.
3. Громыко Ю. В. Мыследеятельность: курс лекций. — В 3-х кн: Кн. 1 Введение в теорию мышления и деятельности.-М.: Пушкинский институт, 2005. — 384 с.

4. Декарт Р. Избранные произведения. — М-Л.: Госполитиздат,1950. — 705 с.
5. Давыдов В. В., Лазарев В. С, Неверкович В. С. К проблеме совершеннствования методов подготовки руководителей // Психологический журнал. — 1989 — Т. 10, № 1. — С. 32–41.
6. Дафт Р. Управленческие решения. Секреты успеха [Электронный ресурс] / Р. Дафт // Рус. гуманитар. интернет-университет. — [Сайт]. – М., 2001, — URL: http: // www. i-u. ru/ biblio/archive/daft_uprreshsecrusp/
7. Дейв Маркам. Деловое мышление. Правила, позволяющие принимать безошибочные решения — сразу и по любым вопросам! [Электронный ресурс] / Дейв Маркам, Стив Смит, Махан Кхалса. // Лучшие рефераты. — Электрон. дан. — М., 2004. — URL: http: // www. bestreferat. ru/referat-87594. html
8. Канеман Д. “Отображения ограниченной рациональности: перспективы исследования интуитивного суждения и выбора” // Мировая экономическая мысль: лекции нобелевских лауреатов. — М., 2005. — Т. 5, кн. 2. — 812 с.
9. Колпаков В. М. Концептуально — технологические основы развития стратегического мышления /Вісник післядипломної освіти: зб. наук. пр. /Ун-т менедж. освіти НАПН України. — К.: Атопол, 2014. — С. 62–76.

Т. О. КОСТЮК
канд. політ. н., доцент, УАІСНС МАУП

АЛГОРИТМ РОЗВ'ЯЗАННЯ СИСТЕМНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ КРИЗИ ЗАДЛЯ ПОБУДОВИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЇ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА

Ефективним може називатися лише таке суспільство, в якому панує верховенство закону, працює економіка та виробництво, встановлено ефективний політичний лад з ефективними законодавчою, виконавчою і судовою системами та високим ступенем політичної волі у топ-менеджерів. Україна мусить стати політично конкурентоспроможною, аби досягти своєї мети. Щоб держава працювала ефективно, потрібні розвинені системи науки, освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення літніх людей, інвалідів, бідних, безробітних. Тобто Україна мусить також стати соціально конкурентоспроможною, досягти більш збалансованих і гармонійних відносин не тільки між різними регіонами, але й між різними верствами населення. Саме загальне прагнення громадян до справедливості, політичних, економічних і соціальних успіхів, тобто конкурентоспроможності країни, може бути справді об'єднуючою ланкою на шляху до розбудови ефективного суспільства.

За відсутності в державі великих покладів природних багатств найважливішою цінністю є народ. Конституція України також декларує, що "людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність" [1].

Більшість існуючих потреб суспільства вимагають надійного функціонування економіки та політичного правління одночасно, їх ефективної взаємодії. Це виражається у готовності правлячої еліти направляти кошти на розвиток соціальних благ та забезпечення потреб громадян, як обов'язкових і першочергових (кошти на освіту, науку, медичне забезпечення, пенсії тощо), так і другорядних, але не менш важливих і нагальних (соціальні пільги, дотації, допомога та ін.). Не останню роль в цьому відіграють моральні цінності суспільства.

Існують соціальний та ринковий підходи до реалізації соціальної політики. Соціальний підхід виходить із того, що суспільство має гарантувати кожному громадянину доходи, не нижчі за межу малозабезпеченості; ринковий підхід — з того, що суспільство бере на себе зобов'язання тільки створити умови кожному члену суспільства для виявлення ним економічної активності та одержання доходу. У розвинутих країнах світу найчастіше комбінуються обидва ці підходи, що забезпечує результативність соціальної політики та достойний рівень життя населення.

Основними завданнями соціальної політики будь-якої цивілізованої держави має бути підтримка соціально незахищених верств населення; гідне пенсійне забезпечення; належна оплата праці; розвиток житлового будівництва, забезпечення доступності житла для різних верств населення; поліпшення системи охорони здоров'я, активна демографічна політика; примноження інтелектуального потенціа-

лу суспільства, створення рівних можливостей для молоді у здобутті якісної освіти; зміцнення позицій середнього класу.

Що стосується сучасної України, то головною проблемою є те, що країна переживає виборчий процес у перманентному режимі та має незавершеними економічну, соціальну та адміністративну реформи. Полеміка стосовно планів завершення перебудови цих сфер стали лише основною ідеологемою та методом електоральної комунікації.

На нашу думку, алгоритм виходу з кризи може бути такий: створення якісно нової політичної сили — якісно нова політична еліта — ефективна взаємодія соціальної держави та громадянського суспільства — відновлення довіри до представницьких органів влади — акумуляція коштів для реалізації реформ.

Нова політична сила повинна бути створена не під чергового політичного лідера, не під вимоги часу, складатися з представників народної еліти, а згуртування нації пропонується навколо патріотичної національної ідеї українського націоналізму не просто як ідеології, а як єдино можливому шляху виживання нації. П. Таланчук називає таку ідеологію "визвольним націоналізмом" [2]. Більшість таких нових, національно свідомих, політиків повинні становити стрижень у Парламенті задля прийняття дієвих законів на користь нації, а не бізнес-колам. Необхідним кроком вбачаємо також прийняття Закону про відповідальність високих посадових осіб за невиконання передвиборчих обіцянок та програм. Позбавлення мандату або й навіть оголошення імпічменту президенту не повинно бути надзвичайною ситуацією, слід створити прецедент і неухильно дотримуватись положень нового Закону. Звичайно, від політиків потребуватиметься величезна політична воля і задля подолання корупції. Крім того, необхідно законодавчо закріпити принцип відділення бізнесу від влади с прописаним покаранням за його порушення, скоротити кількість чиновників та пільг на їх утримання, встановити пропорційну систему оплати праці всім без винятку прошаркам населення Це, безперечно, збільшить довіру суспільства до влади.

Звичайно, на реформи будь-якого масштабу окрім політичної волі потрібні значні кошти. Нажаль, численні міжнародні кредити були перерозподілені не за призначенням, і жодних дієвих кроків по реформуванню секторів економіки не зроблено. Як варіанти джерел доходів держави можна назвати примусову націоналізацію, зміну прогресивної системи оподаткування з близько 140 видів податків на єдиний податок, зрозумілий всім і такий, що йтиме виключно в казну держави; примусову деолігархізацію економіки; дієвий, а не номінальний податок на розкіш; ефективна експлуатація родючих земель; розвиток рекреаційних зон; вигідне використання вдалого географічного положення в центрі Європи для транзитних потоків.

Таким чином, першочерговим завданням для України повинна стати розбудова соціальної держави, адже народ є найвищою цінністю, а політично свідоме суспільство є запорукою ефективної держави, адже лише політично свідоме суспільство може називатися громадянським і стати гідним паритетним в правах і можливостях опонентом в діалозі з владою.

Джерела

1. Конституція України. — К., 1996.
2. Тернистий щлях до незалежної України: публіцистика / П. М. Таланчук. — К.: Університет "Україна", 2016. — 100 с.

К. З. КУЛІЄВА
викладач, Житомирський інститут МАУП

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ І ЦІННОСТЕЙ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Оцінка — важливий елемент структури процесу соціального управління, який знаходиться в складному діалектичному взаємозв'язку з іншими елементами системи і виступає специфічним інструментом її подальшого удосконалення. Оцінка, як свідчить вивчення реальної практики, підсумовує самі глибинні рівні пізнання сутності управлінської діяльності, дозволяє визначити нові шляхи удосконалення її організації, виробити для них практичні дійові заходи**,** знайти ефективні теоретичні засоби. Оцінка сприяє вивченню та знанню людей, інтенсифікації управлінського процесу військово-правового виховання, що складає один із статутних обов'язків командирів.

Оцінка ефективності соціального управління, будучи основним інструментом контролю, висновком про результативність управління, набуває суспільне, морально-емоційне звучання та стимулююче значення. Разом з тим вона є тим "імпульсом зворотного зв'язку", на основі якого визначається в значній мірі зміст програм і планів управлінської роботи на майбутній період. Як наслідок, оцінка ефективності соціального управління є одним із засобів його удосконалення. Це знання особливо актуальне сьогодні, коли йде реформування соціального управління в Україні.

Слід зазначити, що низка проблем оцінки ефективності соціального управління знайшли своє відображення в тих філософсько-соціологічних, психологічних, педагогічних дослідженнях, які присвячені загальній теорії оцінки.

Велике теоретико-методологічне значення для осмислення проблеми оцінки мають праці В. Сагатовського, Н. Туленкова, В. Котлярова, Є. Подольської, В. Петрушенка, В. Брожика, В. Бондаренка, Б. Морознікова, в яких досліджуються різні аспекти загальної теорії оцінки. Так, у роботах В. Сагатовського, Є. Подольської, В. Петрушенка, В. Брожика розкрита сутність оцінки, органічний зв'язок поняття "оцінка" з поняттями "цінність" і "пізнання".

Так, наприклад, І. Копитова розглядає оцінку "як важливий структурний елемент процесу управління, який перебуває в складному взаємозв'язку з іншими елементами системи управління і виступає специфічним інструментом її подальшого удосконалення" [1, 67]. автори підручника Філософія: короткий виклад вбачають, що оцінка є опосередковуючою ланкою між пізнанням і практикою (пізнання-оцінка-практика) [2, 326]. Дані положення не викликають заперечень. Вони виступають загальними положеннями щодо оцінки ефективності соціального управління.

Проте дані знання відображають лише деякі сторони проблеми оцінки. Реальний же процес, як показує досвід, є значно багатшим і багатогранним. Між тим велика кількість його сторін не знаходить свого теоретичного висвітлення а ні в

загальній теорії оцінок, а ні в оцінці ефективності соціального управління. Це, як правило, питання високого ступеня загальності: сутності оцінки ефективності соціального управління, її структури, типологізації, принципів, функцій і критеріїв. Вони пов'язані з цінностями, аксіологічною проблематикою.

Сама історія філософії дає достатньо підстав для того, щоб вважати аксіологічну проблематику у вищій мірі філософською. Численні автори, і в першу чергу Є. Подольська, В. Сагатовський, В. Тугарінов довели, що аксіологія є складовою системи філософського знання. Є. Подольська з цього приводу пише: "Аксіологія-філософське вчення про буття істинних цінностей, що виступають засадами цілепокладальної та оціночної діяльності людини, шо дозволяє їй вести творче існування у світі" [3, 494]. Оцінка є суб'єктивним засобом вираження цінності об'єкта.

Більше того, Є. Подольська стверджує, що "сьогодні проблема цінностей вийшла за рамки наукового і філософського людинознавства і виявилася у найвищій мірі життєвою проблемою, бо під сумнів поставлено саме існування людини та цивілізації. Ніколи ще система цінностей, яких дотримується людство, держави, нації, соціальні групи, індивіди не виступали такими факторами їх розвитку, від яких у значній мірі залежить не просто зміст і напрямок людської історії, але й те, чи буде ця історія мати продовження чи вона обірветься. Проблема цінностей сьогодні має прямий вихід до глобальних проблем" [3, 500].

"Цінності — пише А. Кравченко — були й залишаються тим феноменом, що спонукає людину, особистість до певних вчинків, діяльності, оскільки на їх основі формуються різного роду потреби. Це складний багатоаспектний процес, який потрібно досліджувати в парадигмі "особистість" — "цінність" — "діяльність" [4, 220].

Цінності, виконують функцію перспективних стратегічних життєвих цілей і є головним мотивом життєдіяльності. Цінності визначають етичні засади та принципи поведінки.

Розглядаючи взаємозв'язок цінностей і оцінки, В. Сагатовський стверджує, що "цінність (життєвий сенс) є основою вибору суб'єктом цілей, засобів, результатів та умов діяльності, що відповідають на запитання: "В ім'я чого здійснюється дана діяльність? Процедура вибору на основі цінності називається оцінкою" [5, 426]. Термін "цінність" вживається для визначення станів духу, на основі яких робиться оцінка, та найбільш значущих явищ, що вибираються як результат оцінки.

Людина здатна на основі знання і оцінки виробляти те, що з'являється в її свідомості як ціль, але досягає вона цієї цілі лише узгоджуючи свої дії з властивими зовнішнім предметам якостями та з урахуванням своїх сил і здібностей. У результаті досягнення цілі у людини починає вироблятися розуміння значення, цінності предметів і явищ об'єктивного світу і своєї перетворюючої діяльності. Це розуміння також є результатом оціночної діяльності людини, яка неможлива без оцінки пізнання. Пізнані у ході практичної діяльності і відповідним чином оцінені предмети, явища і процеси природної і соціальної дійсності в їх якісній і кількісній визначеності залишаються у свідомості людини уявними еталонами для наступних етапів пізнання і оцінки. Але при цьому потрібно враховувати, цінність — це значущість чогось для людини. Звідси випливає, що поняття цінностей у певному сенсі протистоїть поняттю знання. Людина може знати, що певна річ нічого не варта в аспекті її реальних якостей, але вона може бути надзвичайно цінною як спогад, родинна реліквія та ін. Відображає і спрямовує увесь цей процес перетворююча діяльність людини, її оцінка. Ці методологічні положення мають виключно важливе значення для оцінки ефективності соціального управління.

Джерела

1. Копитова І. В. Оцінка ефективності управління промисловим виробництвом (методологія і практика) І. В. Копитова / Автореф. дис. канд. екон. наук. — К., 2002. — 21 с.
2. Філософія: короткий виклад / Щерба С. П. Тофтул М. Г. та ін. – Навч. посібник. — К.: "Кондор", 2003. — 352 с.
3. Подольська Є. А. Кредитно-модульний курс з філософії: філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство. Навчальний посібник. Видання друге, перероблене та доповнене. — К.: Центр навчальної літератури. Інкос, 2006. — 624 с.
4. Кравченко А. І. Цінність як духовний стрижень особистості в процесі її ставлення та життєдіяльності: концептуально-постановчий аспект. Наукові праці МАУП. — К.: МАУП, 2001. — Вип. 42(3–2014). — С. 220–225.
5. Філософія / Г. А. Заїченко, В. М. Сагатовський, І. І. Кальний та ін.; За ред. Г. А. Заїченка. — К.: Вища школа, 1995. — 465 с.

С. О. ЛИСЕНКО
канд. юрид. наук, доц., ІП МАУП

ПОЛОЖЕННЯ ОСНОВНИХ ГАЛУЗЕЙ ПРАВА ЩОДО ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Інформаційна безпека підприємств, як частина інформаційного права, є сукупністю правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері забезпечення безпеки поводження з інформацією, формуванням та використанням інформаційних ресурсів, створенням і функціонуванням інформаційних систем з метою забезпечення безпечного задоволення інформаційних потреб громадян, підприємств, держави і суспільства [1].

Оскільки інформація є предметом взаємодії в декількох сферах права, то окремі норми інформаційного права містять в собі також положення цивільного, фінансового та підприємницького права, що регулюють відповідні цивільні, фінансові та підприємницькі відносини. Отже, з огляду на комплексний характер інформаційної безпеки взагалі, можна зробити висновок, що її предметом є суспільні відносини, що виникають, змінюються і припиняються при забезпеченні безпеки інформації в інформаційній сфері в результаті здійснення інформаційних процесів.

Деякі вчені розглядають інформаційну безпеку, як інститут інформаційного права. Вони вважають, що категорія "інститут права" виконує роль зв'язку норм окремих галузей права з реальними відносинами, реалізованими в певних областях через методи і форми впливу на поведінку учасників цих відносин. При цьому інститут інформаційної безпеки відноситься до загальних правових інститутів інформаційного права [2].

Інші фахівці вважають, що право в сфері забезпечення інформаційної безпеки — це підгалузь інформаційного права, що становить сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини щодо захисту національних інтересів, життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави на збалансованій основі, в інформаційній сфері від внутрішніх і зовнішніх загроз. Відповідно, предметом тут виступає інформаційна безпека, а об'єктом — суспільні відносини, пов'язані з її забезпеченням [3]. Дана точка зору призводить до висновку про те, що законодавство в галузі забезпечення інформаційної безпеки є підгалуззю інформаційного законодавства, що включає в себе різні правові інститути [4]. У законодавстві, у сфері забезпечення інформаційної безпеки використовуються і обмежувально-заборонні методи. Це характерно для правових норм, що містяться в адміністративному та кримінальному праві [5]. Ряд норм, що утворюють правове забезпечення інформаційної безпеки, розвивають правові механізми, що регулюють суспільні відносини, пов'язані з іншим галузями права, в тому числі таких базових галузях, як конституційне, цивільне, адміністративне і кримінальне право. Віднесення цих норм до інформаційного права відриває їх від базових галузей, чим створює складності для розвитку, перш за все, самого інформаційного права, оскільки включає в його предмет відносини, які не мають прямого відношення до інформації [6]. Логічно думати, що правове за-

безпечення інформаційної безпеки базується на сукупності інститутів і норм інформаційного, конституційного, цивільного, адміністративного та кримінального права, що регулюють відносини в сфері протидії загрозам об'єктів в інформаційній сфері [7].

Приймаючи таку точку зору за основу, пропонуємо розглянути окремі складові інформаційної безпеки підприємств для повного розуміння картини дослідження.

Конституційно-правова складова інформаційної безпеки підприємств обумовлена необхідністю забезпечення гарантій здійснення інформаційних конституційних прав і свобод громадян-співробітників, які знайшли свій розвиток в інших законодавчих актах.

Цивільно-правова складова інформаційної безпеки підприємств обумовлена тим, що більша частина інформаційних прав і свобод реалізується в процесі цивільного обороту інформації. Це майнові права і право власності на інформаційні ресурси в інформаційній сфері.

Адміністративно-правова складова інформаційної безпеки підприємств обумовлена, необхідністю державного управління інформаційними процесами формування і використання державних інформаційних ресурсів, користування ними суб'єктами господарювання, створення і застосування державних інформаційних систем і засобів їх забезпечення, а також засобів і механізмів інформаційної безпеки. Аналогічний сенс набуває необхідність адміністративного регулювання інформаційних відносин на підприємствах будь-якої форми власності.

Кримінально-правова складова інформаційної безпеки підприємств обумовлена, необхідністю протидії протиправним посяганням в інформаційній сфері на підприємствах різних форм власності.

Інформаційно-правова діяльність будь-якого підприємства, що здійснюється в процесі інформаційних відносин, спрямована на збір і обробку інформації, її оцінку, прийняття рішень, створення програмних продуктів тощо. У процесі цієї діяльності вирішуються цілі і завдання правового регулювання і в разі порушення інформаційного законодавства вживаються заходи адміністративного та кримінального характеру [8].

Слід наголосити, що зазначена структура законодавства не зовсім відповідає загальноправовому підходу. Інформаційне законодавство не було заявлено як самостійна галузь, а лише як частина адміністративного права. Хоча, існують кілька дрібних підгалузей права, на пряму пов'язаних з обігом інформації, але не входять до неї, такі як патентне право або законодавство для засобів масової інформації. З іншого боку, інформаційна безпека завжди розглядалася, як складова частина національної безпеки. Таким чином, законодавство про інформаційну безпеку в силу своєї специфіки вже є підгалуззю законодавства про безпеку і про інформацію, і може об'єднувати при цьому норми, що містяться в нормативних актах інших галузей законодавства [9].

У частині міжнародного співробітництва, інформаційна безпека користується міжнародними договорами і рішеннями, ратифікованими на території України. У зв'язку з тим, що головними особливостями інформаційної безпеки є її комплексний і міжнародний характер, джерела інформаційного права можна розділити на: міжнародно-правові нормативні акти; Конституцію України; нормативно-правові акти у складі інформаційного права і нормативні акти інших галузей права [3].

Висновки. Проаналізувавши нормативну систему інформаційної безпеки і чинного законодавства, ми бачимо, що переважна частина нормативних джерел для інформаційної безпеки підприємств — це нормативні акти різних галузей права. Тому,

підприємства України, для захисту своєї інформації, мають необхідність в систематизації всіх норм в цій сфері. Або ж, конкретну схему використання наявних норм, на основі яких зможуть створювати свої корпоративні норми.

Джерела

1. Виноградова Г. В. Інформаційне право України: навчальний посібник. — К.: МАУП, 2006. — 144 с.
2. Бачило И. Л. Информационное право. Роль и место в системе права Российской Федерации / Бачило И. Л. // Государство и право. — 2001. — № 2. — С. 5–14.
3. Цимбалюк В. С. Інформаційне право: концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства / В. С. Цимбалюк. — К.: "Освіта України", 2011. — 426 с.
4. Дахова І. Поняття виконавчої влади та її місце в державному механізмі України (конституційний аспект) // Право України. — 2002. — № 12. — С. 23–27.
5. Кормич Б. А. Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: спец. 12.00.07 "Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право" / Б. А. Кормич. — Х., 2004. — 42 с.
6. Арістова І. В. Державна інформаційна політика та її реалізація в діяльності органів внутрішніх справ України: організаційно-правові засади: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Арістова Ірина Василівна. — Х., 2002. — 476 с.
7. Задорожня Л. М. Питання вдосконалення законодавства України у сфері інформації та інформатизації / Додаток до наук. журналу "Правова інформатика" / Л. М. Задорожня, М. І. Коваль, В. М. Брижко. — К.: Академія правових наук, 2005. — 31 с.
8. Ліпкан В. А. Національна безпека України / Ліпкан В. А. // навч. посібник. 2-ге вид. — К.: КНТ, 2009. — 576 с.
9. Колпаков В. Н. Адміністративне право України / В. Н. Колпаков, О. В. Кузьменко // підруч. — К.: Юрінком Інтер, 2003. — 544 с.

Ю. П. ЛІСОВСЬКА
ст. викл., ІП МАУП

КОНЦЕПЦІЯ ПРЕВЕНТИВНИХ ЗАХОДІВ В СИСТЕМІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Для ефективного забезпечення інформаційної безпеки на рівні особи, держави та суспільства кожній країні необхідно розробити ідеологічну основу для цього. Таким чином, формується єдине розуміння організації діяльності суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки, нормативно-правова основа, яка визначає спектр їх прав та обов'язків, а також створює єдину державну політику адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки в Україні.

Система забезпечення інформаційної безпеки має включати комплекс превентивних заходів із надання гарантій захисту життєво важливих інтересів особи, держави, суспільства, своєчасного і адекватного реагування на увесь спектр інформаційних безпекогенних чинників з метою захисту національних інтересів та національної безпеки.

Питання інформаційної безпеки стало предметом наукових дискусій у рамках робіт таких вчених, як І. Арістова, І. Березовська, В. Голубєв, В. Гурковський, О. Дзьобань, Р. Калюжний, В. Конах, Б. Кормич, В. Ліпкан, Ю. Максименко, А. Марущак, В. Цимбалюк, О. Юдін, Р. Юсупов та ін. Однак вивченню сьогоденної концепції інформаційної безпеки України не приділялося уваги вітчизняними дослідниками.

Таким чином, на нашу думку, можна виокремити такі ключові напрями концепції превентивних заходів в системі інформаційної безпеки України.

Першим напрямом концепції превентивних заходів в системі інформаційної безпеки має стати формування державної політики інформаційної безпеки з відповідними органами. При цьому має відбуватися урахування усіх рекомендацій міжнародних інституцій та створення належної нормативно-правової бази.

Другим напрямом концепції превентивних заходів в системі інформаційної безпеки України є удосконалення адміністративно-деліктного законодавства в сфері інформаційної безпеки України.

Третім напрямом концепції превентивних заходів в системі інформаційної безпеки, на нашу думку, є створення спеціалізованої служби, основним завданням якої б стало забезпечення координації дій всіх державних та недержавних інституцій у сфері забезпечення інформаційної безпеки України.

Доречно зауважити, що при Міністерстві інформаційної політики України створено Експертну раду згідно з Положенням "Про Експертну раду при Міністерстві інформаційної політики України як дорадчий орган, що має своєю метою забезпечення взаємодії з науково-дослідними установами, неурядовими аналітичними центрами, інститутами громадянського суспільства, іншими вітчизняними та зарубіжними організаціями [1].

Четвертий напрям концепції превентивних заходів в системі інформаційної безпеки полягає в ефективному, якісному реформуванні законодавства, що стосуєть-

ся інформаційної безпеки. Україна у червні 2014 року Україна підписала Угоду про Асоціацію з ЄС, і протягом двох років має привести своє законодавство до європейських стандартів, тобто до червня 2016 року.

Розроблення національної правової бази, її гармонізація з міжнародними інституціями, тобто приведення відносин у сфері інформації у відповідність до міжнародних стандартів сприятиме зміцненню інформаційної безпеки України та підвищенню її міжнародного авторитету як демократичної і правової держави. Вирішивши проблему неефективного законодавства, передбачивши механізми його реалізації, можна буде забезпечити реальне здійснення передбаченого Конституцією України права людини на свободу інформації, оскільки для України настав час, коли цим питанням буде надано комплексного та дієвого характеру.

П'ятим напрямом концепції превентивних заходів в системі інформаційної безпеки є забезпечення програм відкритого доступу до публічної інформації та створення ефективних умов щодо її отримання.

За роки членства України в Раді Європи почали створюватися і поступово впроваджуватися в життя механізми залучення громадськості до вироблення та реалізації відкритої та прозорої державної політики. Відчувається нагальна потреба наукового дослідження таких механізмів, однак в науковій літературі не спостерігається інтересу до цієї проблеми. Отже, існує необхідність прийняття законодавчих норм, які забезпечували б процедури взаємозв'язку органів державного управління та громадян України у сфері вироблення нової суспільної політики, яка містить дієві механізми стримувань і противаг, а також забезпечує основне право громадянина на інформацію про діяльність владних структур. Вироблення таких норм може бути вагомим кроком на шляху лібералізації та демократизації національного законодавства.

Система зв'язків з громадськістю, що є невід'ємною складовою діяльності органів державного управління у демократичних країнах, насамперед, у країнах — членах Ради Європи, забезпечує дієву взаємодію рівноправних і взаємозалежних суб'єктів суспільного життя. Така система фінансується з державних бюджетів, але жодного року за досліджуваний період у проектах Державного бюджету України не передбачалося коштів на фінансування зв'язків з громадськістю, які сприяли би аналізу й оцінюванню, насамперед, правозахисної діяльності влади, чи врахування пропозицій громадян у цій сфері [2, *40*].

Шостим напрямом концепції превентивних заходів в системі інформаційної безпеки вбачається реформування наявної системи електронного урядування.

Сьогодні проявом оптимізації взаємодії індивідів та держави на новому рівні є спроба впровадження програм електронного уряду, покликаних сприяти зменшенню бюрократичності, збільшенню відкритості і прозорості діяльності органів управління та поступовому відходу від тотального використання паперової технології. В Україні діє Концепція розвитку електронного урядування, затверджена Розпорядженням КМУ від 13 грудня 2010 р., в якій сформовані основні принципи та прогнози щодо запровадження електронного урядування в державних органах влади та органах місцевого самоврядування.

До основних завдань електронного уряду відносяться: організація державного управління на основі електронних засобів обробки, передачі та розповсюдження інформації; надання послуг державних органів всіх гілок влади всім категоріям громадян (пенсіонерам, робітникам, бізнесменам, державним службовцям тощо) електронними засобами; інформування тими ж засобами громадян про роботу державних органів [3].

Сьомим напрямом концепції превентивних заходів в системі інформаційної безпеки має стати системно-аналітична розробка цілісної теорії загроз. Розглядаючи поняття "інформаційна безпека" через захищеність від небезпек та загроз, виникає проблема розробки цілісної теорії загроз, оскільки немає єдиної методології в визначенні загроз, в їх співвідношенні між собою. Раніше загрози мали зовнішній та воєнний характер, коли невоєнні та воєнні засоби практично неможливо було використовувати комплексно, але зараз в умовах взаємозалежності світу та нових технологій загрози носять, як правило, комплексний характер [4, *39*].

Діяльність органів виконавчої влади у сфері забезпечення інформаційної безпеки в Україні має бути зосереджена на конструктивному поєднанні діяльності держави, громадянського суспільства та людини за трьома головними напрямами:

- інформаційно-психологічному, зокрема щодо забезпечення прав і свобод людини й громадянина, створення сприятливого психологічного клімату в національному інформаційному просторі;
- технологічного розвитку зокрема стосовно розбудови та інноваційного оновлення національних інформаційних ресурсів, упровадження новітніх технологій створення, оброблення та поширення інформації;
- захисту інформації, зокрема щодо забезпечення конфіденційності, цілісності й доступності інформації, в тому числі технічного захисту інформації в національних інформаційних ресурсах від кібернетичних атак.

Джерела

1. Положення про Спеціалізовані експертні ради при Міністерстві інформаційної політики України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // mip. gov. ua/cr/documents/14. html
2. Довідник "Основні засади діяльності прес-служб органів державної влади та місцевого самоврядування: світовий та український досвід". — Донецьк: ДонДУ, 2011. — 96 с.
3. Голобуцький О. "Електронний уряд" / О. Голобуцький, О. Шевчук. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // golob. narod. ru/egovper. html
4. Лопатин В. Н. Вопросы военной реформы и национальной безопасности России / В. Н. Лопатин // Вестник Межпарламенской Ассамблеи СНГ. — СПб., 1996. — № 2. — С. 38–42.

О. М. МАСЛОВСЬКА
канд. політ. н., ІМВЛ МАУП

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО КОНСЕНСУСУ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ДІЄЗДАТНОЇ МОДЕЛІ КУЛЬТУРИ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Еволюція парламентаризму як відомо відбувалася в контексті політико-правового аспекту історії капіталістичного способу виробництва. Ранній парламентаризм мав реальний грунт у вигляді об'єктивно існуючої соціальної потреби. Ідеалізованою потребою політичного способу життя стали вимоги представницьких засад у формуванні вищих законодавчих і виконавчих органів влади та визнання права громадян держави на політичну рівність. В авангарді цих процесів йшла Англія, як найбільш розвинута держава в економічній і політичній сфері в Європі того часу. Процес піднесення парламенту набув нового імпульсу після прийняття правових актів 1688 р. ("Біль про права"), який вперше визначив місце парламенту в системі органів влади: за ним закріплювалися законодавчі повноваження. Також був зафіксований один із головних принципів парламентаризму — відповідальності міністрів перед парламентом. Із самого початку цей принцип означав кримінальну відповідальність за посадові злочини, яка здійснювалася в особливому порядку ("імпічменту"). Стосовно політичної відповідальності членів кабінету перед парламентом, то перший такий випадок колективної відставки кабінету мав місце у 1772 р. через поразку Британії у війні з американськими колоніями [4, с. 36].

У другій половині XVIII ст. йшло становлення ще одного важливого принципу — формування кабінету на партійних засадах (уперше був застосований в 1727 р. і пов'язаний з ім'ям Р. Уолпола — лідера партії вігів). Отже, в цей період в Англії відбувся процес конституційного закріплення нової форми державного правління — парламентської монархії [3, с. 9–12].

Подальший розвиток парламентаризму пов'язаний з ідеєю Г. Зіммеля про парадоксальну на перший погляд ідею "консенсотворчої" місії конфлікту. На погляд Г. Зіммеля, у парламентах, побудованих на функціональній взаємообумовленості складових, часткові й гострі конфлікти посилюють інтеграцію, оскільки заважають виникненню дійсно руйнівних протистоянь. Такі "конструктивні" конфлікти допомагають позбутися почуття ворожості та накопичення роздратування (розрядка інстинкту ворожості), прищеплюючи членам конфліктних груп у парламенті почуття контролю. Крім того, подібні зіткнення легше піддаються інституціоналізації, а відтак і нормативному регулюванню, що знаходить своє логічне закінчення у створенні регламенту роботи парламенту. Це, у свою чергу, призводить до того, що ті групи в парламенті, які мають владу, усвідомлюють необхідність врегулювання конфлікту задля реалізації своїх інтересів, тоді як опозиція, не наділена владою, вважає сприятливим для себе продовження конфронтації, її подальше загострення і навіть руйнування системи [1, с. 32–54].

Таким чином, гострий і тривалий конфлікт стимулює утворення коаліцій в парламенті, до яких входять не лише партії-учасники зіткнення, але й "нейтральні",

котрі не мають до нього прямого стосунку, забезпечуючи цим основу для інтеграції раніше не пов'язаних між собою груп. Це тим більше актуально у контексті заперечення Зіммелем існування єдиного "загальносуспільного" договору на користь перманентної наявності великої кількості менш глобальних угод, які повинні вільно сполучатися між собою та усуспільнювати інтереси парламентських груп. Загалом теоретичним розробкам Г. Зіммеля притаманне *діалектичне поєднання конфлікту і згоди*, що знайшло своє продовження у розвитку наступних "конфліктних" моделях консенсусу [5, с. 3–16].

Розуміння феномену парламентаризму набуло завершеності у концепції М. Вебера. Згідно його міркувань, елементарна узгодженість своїх дій характерна для усіх людських спільнот. Вона не може бути наслідком "суспільного договору" чи іншої попередньої комунікативної домовленості. Вона лише апріорі фіксує певний порядок взаємосприйняття сторін у ході соціального контакту, що робить можливим укладення будь-яких угод взагалі. Консенсус — це, насамперед, об'єктивно існуюча ймовірність (за Вебером — "шанс") того, що учасники взаємодії поставляться до очікувань один одного як до значущих для своїх подальших рішень навіть без початкового формального узгодження [6, с. 55–78, 251]. Така згода не обов'язково являє собою солідарність сторін, оскільки в її рамках може надалі відбуватися боротьба протилежних тенденцій, інтересів, прагнень тощо. Проте доки ця боротьба не перериває соціального зв'язку, доти немає підстав говорити про порушення консенсусу. Справжні мотиви останнього при цьому концептуально ігноруються. Наприклад, "згода" між "господарем" (панівним учасником контакту) та "рабом" (підлеглим учасником), побудована на почутті страху — так само є консенсусом. Принциповим у моделі Вебера є предмет, а не мотиви консенсусу, хоча дослідник і визнає, що "... тривале невдоволення знижує шанси на збереження реальної згоди" [2, с. 137].

Веберівський підхід, який враховував варіант примусового впорядкування спільноти волею певної впливової її частини (не обов'язково навіть кількісно більшої) був абсолютно виправданим з точки зору класичної соціології. Для неї емпірична значущість консенсусу полягає насамперед у наявності статичного факту єдності у ставленні до ключових аспектів соціального порядку, певної проблеми також потребують для свого вирішення добровільної взаємоузгодженості дій усіх членів міжнародного співтовариства.

У XX ст. розвиток парламентаризму пов'язаний з виникненням державно-правових теорій, що визначалося історичними умовами та соціально-економічними обставинами розвитку держав, де вони остаточно й склались. Відповідно з цим уже в другій половині XX ст. досить чітко визначаються головні напрямки в подальшому розвитку парламентів: з одного боку, необхідність збереження принципів демократії; з іншого, стверджується, що принцип верховенства парламенту застарів, чим спростовується право народу на утворення повновладного представницького органу. Від другої половини XX ст. полеміка навколо проблемного поля представницької демократії зосереджується навколо питань права відкликання виборцем свого обранця, відповідності парламентського акту волевиявленню народу, паритету законодавчої та виконавчої влади, функцій, структури, повноважень законодавчого органу, статусу депутата, парламентського права тощо.

Таким чином можна стверджувати, що еволюція парламентаризму як політичного інституту мала під собою принципові положення, що випливали як з політичної практики, так і з правових доктрин.

Отже, представлений огляд сучасних підходів до умов створення консенсусу демократичного розвитку дозволяє зробити висновок, що нині у царині політики

утвердилося *бачення консенсусу не тільки як фактичної наявності згоди, а передусім як динамічного процесу,* як методу прийняття колегіальних рішень на основі вільного порозуміння.

Джерела

1. Зиммель Г. Истина и личность // Лики культуры. Альманах. — М., 1995. — Т. 1.
2. Вебер М. Про деякі категорії соціології розуміння // Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика / Пер. з нім. О. Погоршого. — К.: Основи, 1998. — С. 104–156.
3. Горбатенко В. Ціннісні аспекти реформування політичної системи України / Володимир Павлович Горбатенко // Політичний менеджмент. — 2007. — № 3. — С. 9–12.
4. Дарендорф Р. У пошуках нового устрою: Лекції на тему політики свободи у XXI столітті / Анастасія Орган (пер. з нім.). — К.: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2006. — 110 с.
5. Amstutz M. R. An Introduction to political science. The management of conflict. Scott., 1982. P. 3–16.
6. Лейпхарт А. Демократия в многосоставних обществах: сравнительное исследование / Б. И. Макаренко (пер. с анг.). — М.: Аспект Пресс, 1997. — 287 с.

Ф. М. МЕДВІДЬ
докт. н. в гал. політ., канд., філос. н., ННІП МАУП

А. І. ТВЕРДОХЛІБ
магістр, здобувач, МАУП

П. О. ШЕВЧУК
магістрант, ННІП МАУП

Е. В. ЧОРНИЙ
здобувач, МАУП

МІСЦЕВИЙ СУД ЯК ОСНОВНА ЛАНКА СИСТЕМИ СУДІВ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Судову владу представляють незалежні суди, які від імені держави, в порядку, встановленому законом, здійснюють правосуддя, наділені владними повноваженнями, завданням яких є забезпечення захисту гарантованих Конституцією України та законами прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства і держави. Судова влада діє незалежно від політичного впливу, судді користуються правом тривалого перебування на посаді. Носієм судової судової влади в Україні є суддя — посадова особа, яка реально здійснює правосуддя у суді. Суддя в своїй діяльності є незалежним, підкоряється лише законові й нікому не підзвітний. Вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється законом [5, с. 98–107].

Судова гілка влади є необхідною і дуже важливою як для кожної людини зокрема, так і для держави в цілому. Це пов'язано з тим, що кожна людина хоча б один раз, але зверталася за допомогою до суду щоб захистити свої права. Також потрібно враховувати складну ситуації в країні пов'язану з навантаженням суддів щодо розгляду справ, оскільки у багатьох суддів закінчився п'ятирічний термін виконання ними повноважень судді та масове звільнення суддів, а суди переповнені справами, які вирішують долі людей. Саме на місцевий суд йде велике навантаження, оскільки, там розглядають справи всієї України.

Місцевий суд — це державна установа, яка є основною ланкою у системі судів загальної юрисдикції, судом першої інстанції та належить до судової гілки влади. Це випливає насамперед з того, що суди саме цього рівня розглядають усі кримінальні, цивільні, господарські та адміністративні справи, за винятком тих, які віднесено законодавством до компетенції інших судів.

Засади його організації та діяльності закріплено в Конституції України [1], законах України "Про судоустрій України", "Про статус суддів", "Про судоустрій і статус суддів" [2] і деяких інших нормативних актах.

Місцеві суди в Україні мають однаковий статус і є першою ланкою суддів загальної юрисдикції: вони складають переважну більшість судових органів; є низовими ланками найбільш наближеними до населення; основний масив судових справ розглядається зазначеними судами. Будь-яка цивільна і господарська справа, незалежно від її складності може бути розглянута в місцевому суді. Переважна

більшість кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення підсудні місцевим судам і військовим судам гарнізонів.

У розгляді будь-якої конкретної справи місцевий суд є судом першої інстанції і розглядає справи по суті в судовому засіданні вперше, у відкритому або закритому засіданні, за участю сторін і на основі їх рівності і змагальності процесу та інших принципів правосуддя, досліджує докази та засоби доказування і виносить рішення по цивільній справі, вирок суду — у кримінальній, котрі після набрання законної сили є загальнообов'язковими для виконання на всій території України [3, с. 108–109].

Місцеві суди здійснюють правосуддя у формі цивільного, господарського, адміністративного і кримінального судочинства. Так, цивільне судочинство здійснюється шляхом розгляду справ по спорах, що виникають з цивільних, сімейних, трудових і житлових правовідносин, якщо хоча б однією із сторін у спорі є громадянин, а також справ окремого провадження. Місцеві суди розглядають практично всі кримінальні справи, крім справ про навмисні убивства, розкрадання в особливо великих розмірах, національної безпеки та деяких інших справ, віднесених законом до ведення вище стоячих судів.

Військові суди здійснюють правосуддя в Збройних Силах України та інших військових аормуваннях шляхом розгляду справ про захист честі і гідності сторонами в яких є військовослужбовці чи військові організації, справ по скаргах військовослужбовців та неправомірні дії військових посадових осіб і органів військового управління, а також деякі інші категорії справ.

Справи в місцевих судах можуть розглядатися суддею одноособово або колегією суддів і народними засіданнями — у залежності від складності і категорії справи.

Діяльність суду забезпечується системою процесуальних документів, наказів і розпоряджень голови суду, що складають його документообіг. Судові документи оформлюються відповідно до вимог Цивільного процесуального кодексу України, Кримінально-процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України, Кодексу про адміністративні правопорушення України, інших законодавчих і нормативно-правових актів, а також Інструкції з діловодства загального місцевого суду.

Місцевий суд повинен складатися з голови суду і заступника голови суду, суддів місцевого суду та працівників апарату суду. У місцевому суді, у якому кількість суддів перевищує п'ятнадцять, може бути призначено більше одного заступника голови суду.

Місцеві загальні суди розглядають цивільні, адміністративні, кримінальні та справи про адміністративне правопорушення.

Місцеві господарські суди розглядають справи, що виникають з господарських правовідносин, а також інші справи віднесені процесуальним законом до їх підсудності. Господарське судочинство здійснюється шляхом розгляду справ по спорах, що виникають у процесі господарської діяльності між юридичними особами або фізичними особами, які отримали статус суб'єктів підприємницької діяльності.

Місцеві адміністративні суди розглядають адміністративні справи, пов'язані з правовідносинами у сфері державного управління та справи адміністративної юрисдикції. Адміністративне провадження здійснюється шляхом розгляду справ у сфері державного управління і місцевого самоврядування.

Основними засадами судочинства в Україні є: 1) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; 2) забезпечення доведеності вини; 3) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; 4) підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором; 5) за-

безпечення обвинуваченому права на захист; 6) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; 7) розумні строки розгляду справи судом; 8) забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках — на касаційне оскарження судового рішення; 9) обов'язковість судового рішення.

Законом можуть бути визначені також інші засади судочинства. Судочинство провадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних. За неповагу до суду чи судді винні особи притягаються до юридичної відповідальності.

Специфіка судової діяльності потребує, окрім додержання засад судочинства, ще й позбавленого політичної пристрасті суддю, дотримання вимог несумісності. Належність судді до будь-якої партії небезпечна для правосуддя. Необхідну за законом політичну нейтральність судді не може бути зведено тільки до формальних заборон його зв'язків із політичними партіями й рухами. Взагалі можливі й інші прояви суддею його політичних симпатій або антипатій (надання матеріальної підтримки певним партіям, участь у вуличних демонстраціях, агітація за кандидатів у депутати тощо). Все це — акції політичного характеру, й суддя має залишатися осторонь них. Якщо ж його політична заангажованість перетворюється на постійний фактор, на тлі якого він продовжує виконувати свої професійні суддівські обов'язки, то, незалежно від відсутності в судді формального членства в партії або русі, цілком правомірним є порушення питання про припинення його суддівських повноважень [3, с. 37–39].

Належна організація роботи місцевого суду має велике значення для забезпечення виконання покладених на нього функцій. Враховуючи усі судові реформи, на сьогоднішній день в Україні не досить досконала судова система. Для вдосконалення судової системи необхідно приймати комплексні нормативно-правові акти, які б покращили роботу суду, цим самим прискорюючи час вирішення справ. Потрібно також розвивати матеріально-технічну базу судів, зокрема міських, районних, забезпечуючи їх різноманітними нормативними джерелами, сучасними технічними засобами, комп'ютерами, що б забезпечувало суд своєчасним і якісним вивченням змін у чинному законодавстві, своєчасним вирішенням справ. Ще однією важливою проблемою для суду є недостатність залів судових засідань, невідповідність їх нинішнім вимогам [4, с. 2–4].

Отже, цим та багатьом іншим проблемам центральна та місцева влада повинна приділяти більше уваги адже головним завданням здійснення правосуддя є захист прав людини і громадянина у відновленні порушеного права, яке здійснюється виключно судами.

Джерела

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http: // zakon0. rada. gov. ua/laws/show/254к/96-вр
2. Закон України "Про судоустрій і статус суддів" від 02.06.2016 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // search. ligazakon. ua/l_doc2. nsf/link1/T161402. html
3. Бондаренко І. Судова система України та її реформування в сучасних умовах // Право України. — 2002. — № 8. — С. 37–39.
4. Бойко В. Ф. Перебудову роботи судової системи необхідно здійснити у напрямі посилення захисту прав та інтересів громадян // Вісник Верховного Суду України. — 2001. — № 3. — С. 2–4.
5. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: Підручник / О. С. Захарова, В. С. Ковальський, В. С. Лукомський та ін.; Відп. ред. В. Маляренко. — 3-тє вид., перероб. і доп. — К.: Юрінком Інтер, 2007. — 352 с.

І. В. МИХАЙЛЮК
ст. викл. каф. психол. УАІСНС МАУП

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ СФОРМОВАНОСТІ ДІАЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Формування діалогічної компетентності майбутніх психологів у процесі професійної підготовки зумовлює необхідність побудови формувального експерименту з розробкою та впровадженням спеціалізованої тренінгової програми спрямованої на розвиток діалогічної компетентності, а також передбачає перевірку ефективності здійснених психологічних впливів з подальшим формулюванням висновків.

Формувальний експеримент проведено протягом 2014–2015 рр. на базі Рівненського державного гуманітарного університету.

У дослідженні взяли участь 96 осіб, з яких 48 осіб склали експериментальну групу та 48 — контрольну групу (ЕГ1–24 студенти першого курсу, ЕГ2–24 студенти третього курсу, КГ1–24 студенти першого курсу, КГ2–24 студенти третього курсу).

Статистичне опрацювання результатів дослідження здійснювалося за допомогою комп'ютерного пакету SPSS for Windows (версія 17.0).

Порівняльний аналіз результатів впровадження *програми тренінгу діалогічної компетентності* засвідчив її ефективність щодо формування.

Представлені результати відображають рівні сформованості діалогічної компетентності майбутніх психологів та її структурних компонентів.

У наведених в табл. даних показано результати порівняльного аналізу діагностичних зрізів до й після формувального експерименту в експериментальній і контрольній групах, яке здійснювалося за критерієм χ^2 та G-критерієм знаків.

Таблиця 1

Рівні сформованості діалогічної компетентності майбутніх психологів до та після формувального експерименту

Рівні сформованості діалогічної компетентності	Показники рівня сформованості діалогічної компетентності (кількість досліджуваних, у %)							
	До формувального експерименту				Після формувального експерименту			
	ЕГ1	КГ1	ЕГ2	КГ2	ЕГ1	КГ1	ЕГ2	КГ2
низький	12,5	16,7	16,7	12,5	0,0	12,5	4,2	12,5
середній	45,8	45,8	45,8	54,2	37,5	50,0	37,5	58,3
високий	41,7	37,5	37,5	33,3	62,5	37,5	58,3	29,2

де, ЕГ1 — студенти першого курсу, ЕГ2 — студенти третього курсу, КГ1 — студенти першого курсу, КГ2 — студенти третього курсу (у випадку контрольної групи пройшло 3 місяці після первинного тестування)

Згідно порівняльного аналізу результатів, поданих у табл. 1, до формувального експерименту (І зріз) між *експериментальною* й *контрольною* групами відсутні істотні відмінності у рівнях сформованості діалогічної компетентності ($p > 0,05$). Результати після формувального експерименту (ІІ зріз) в експериментальних групах свідчать про наявність вираженої позитивної динаміки рівнів сформованості діалогічної компетентності (зміни статистично значущі на рівні $p < 0,05$; $p < 0,01$). У контрольних групах відмінності між рівнями сформованості діалогічної компетентності не є статистично значущими ($p > 0,05$).

Так, у цілому ЕГ1-студенти першого курсу мають вищий відсоток сформованості діалогічної компетентності, ніж ЕГ2-студенти третього курсу (62,5 % проти 58,3 % відповідно).

Таблиця 2

Рівні сформованості аналітико-прогностичного компоненту до та після формувального експерименту

Рівні сформованості аналітико-прогностичного компоненту	Показники рівня сформованості аналітико-прогностичного компоненту (кількість досліджуваних, у %)							
	До формувального експерименту				Після формувального експерименту			
	ЕГ1	КГ1	ЕГ2	КГ2	ЕГ1	КГ1	ЕГ2	КГ2
низький	12,5	8,3	8,3	8,3	0,0	8,3	0,0	4,2
середній	45,8	54,2	50,0	54,2	37,5	58,3	37,5	62,5
високий	41,7	37,5	41,7	37,5	62,5	33,3	62,5	33,3

З табл. 2 випливає, що до формувального експерименту (І зріз) відмінності між *експериментальною* й *контрольною* групами у рівнях сформованості аналітико-прогностичного компоненту не є статистично значущими ($p > 0,05$). Після формувального експерименту (ІІ зріз) в експериментальних групах простежуються позитивні зрушення у рівнях сформованості аналітико-прогностичного компоненту (зміни статистично значущі на рівні $p < 0,05$). У контрольних групах відмінності між рівнями сформованості аналітико-прогностичного компоненту не є статистично значущими ($p > 0,05$).

Так, простежуються однакові показники високого рівня сформованості аналітико-прогностичного компоненту у двох групах різних курсів навчання ЕГ1-студентів першого курсу та ЕГ2-студентів третього курсу (62,5 % та 62,5 % відповідно).

Таблиця 3

Рівні сформованості мотиваційно-ціннісного компоненту до та після формувального експерименту

Рівні сформованості мотиваційно-ціннісного компоненту	Показники рівня сформованості мотиваційно-ціннісного компоненту (кількість досліджуваних, у %)							
	До формувального експерименту				Після формувального експерименту			
	ЕГ1	КГ1	ЕГ2	КГ2	ЕГ1	КГ1	ЕГ2	КГ2
низький	20,8	16,7	12,5	12,5	4,2	16,7	0,0	12,5
середній	50,0	58,3	58,3	62,5	41,7	54,2	54,2	70,8
високий	29,2	25,0	29,2	25,0	54,2	29,2	45,8	16,7

Як випливає з даних, наведених у табл. 3 до формувального експерименту (І зріз) відмінності між *експериментальною* й *контрольною* групами у рівнях сформованості мотиваційно-ціннісного компоненту не є статистично значущими ($p > 0,05$). Натомість після формувального експерименту (ІІ зріз) в експериментальних групах спостерігається збільшення показників рівнів сформованості мотиваційно-ціннісного компоненту (зміни статистично значущі на рівні $p < 0,05$). У контрольних групах відмінності між рівнями сформованості мотиваційно-ціннісного компоненту не є статистично значущими ($p > 0,05$).

Так, у ЕГ1-студентів першого курсу мотиваційно-ціннісний компонент має вищий відсоток сформованості, ніж у ЕГ2-студентів третього курсу (54,2 % проти 45,8 відповідно).

Таблиця 4

Рівні сформованості операційно-поведінкового компоненту до та після формувального експерименту

Рівні сформованості операційно-поведінкового компоненту	Показники рівня сформованості операційно-поведінкового компоненту (кількість досліджуваних, у %)							
	До формувального експерименту				Після формувального експерименту			
	ЕГ1	КГ1	ЕГ2	КГ2	ЕГ1	КГ1	ЕГ2	КГ2
низький	29,2	29,2	25,0	20,8	4,2	20,8	4,2	16,7
середній	62,5	58,3	66,7	66,7	45,8	70,8	62,5	70,8
високий	8,3	12,5	8,3	12,5	50,0	8,3	33,3	12,5

З табл. 4 випливає, що до формувального експерименту (І зріз) відмінності між *експериментальною* й *контрольною* групами у рівнях сформованості операційно-поведінкового компоненту не є статистично значущими ($p > 0,05$). Водночас після формувального експерименту (ІІ зріз) в експериментальних групах відбулось достовірне підвищення рівнів сформованості операційно-поведінкового компоненту (зміни статистично значущі на рівні $p < 0,05$; $p < 0,01$). У контрольних групах відмінності між рівнями сформованості операційно-поведінкового компоненту не є статистично значущими ($p > 0,05$).

Так, після впровадженого тренінгу рівень сформованості операційно-поведінкового компоненту у ЕГ1-студентів першого курсу вище, ніж у ЕГ2-студентів третього курсу (50,0 % проти 33,3 %).

Тенденція вищих показників сформованості діалогічної компетентності у студентів молодших курсів пояснюється не лише особистісними характеристиками та кращою мотивацією до навчання, але й віковими особливостями студентської молоді. Цілком ймовірно, що студенти старших курсів перебувають на етапі професійного становлення особистості, що свідчить про дещо нижчі їх показники.

Слід відмітити, що аналіз результатів дослідження рівня сформованості діалогічної компетентності майбутніх психологів, одержаних після проведення формувального експерименту, дає змогу зробити висновок про неодноразове відтворення ефекту у двох експериментальних групах, про що свідчить додаткове підтвердження ефективності впровадженого тренінгу.

Таким чином, порівняльний аналіз результатів сформованості діалогічної компетентності майбутніх психологів переконливо доводить можливість впливу на формування даної професійно значимої якості фахівця за допомогою активних методів навчання в системі фахової підготовки у ВНЗ, що забезпечує ефективність у досягненні ними відповідного рівня діалогічної компетентності у майбутній професійні діяльності.

О. М. МІХАТУЛІНА
докт. філос. в гал. права, ІП МАУП

Т. О. СЕЛЄВИЧ
магістрантка, ІП МАУП

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ НА ВИНАХІД

Стаття 54 Конституції України [1], що має пряму дію, гарантує кожному волю творчості та передбачає охорону інтелектуальної власності законом. Запорукою сучасного процесу гуманізації законодавства і цивілізованого прогресу є вільне та ефективне здійснення людиною своїх прав і свобод, у тому числіправа на творчість, результати якої захищаються державою. Це забезпечується шляхом надання учасникам відносин свободи у здійсненні своїх прав і державної допомоги особам з боку уповноважених державних органів. Власне, демократична правовадержава існує для того, щоб допомагати тасприяти людині у здійсненні нею прав і законних інтересів, охороні та захисту їх у разі порушення.

Згідно з Конституцією України права ізаконні інтереси фізичних осіб становлятьосновний зміст діяльності держави в особі їїорганів. Отже, держава самостійно повинназабезпечувати цей захист шляхом своєчасного видання нормативних актів, що регулюють суспільні відносини в галузі авторського права та суміжних прав і відповідають вимогам сьогодення, та введення їх в дію, контролюючи правильність їхнього застосуванняна практиці. Людина має право користуватися усіма правами та свободами, наданими їй державою, у повній мірі, проте не порушуючи при цьому прав і свобод інших людей.

У випадку виявлення такого порушеннядо винуватої особи державою передбачаєтьсязастосування засобів штрафного, карального характеру або обмеження прав чи благ — уякості відповідальності за правопорушеннята відновлення порушеного права постраждалій особі. Законодавець у нормативнихактах окреслює, які саме протиправні діянняспричиняють притягнення до тієї чи іншоївідповідальності, а також визначає види тамежі відповідальності за різні види правопорушення. Чим більшою є суспільна небезпечність правопорушення та чим тяжчінаслідки, які воно спричинило, тим суворіше передбачається покарання за їх вчинення.

Результати інтелектуальної діяльності визначаютьподальший прогрес та економічний розвитокдержави, а також рівень моральності суспільства. Від того, наскільки значним є інтелектуальний потенціал суспільства і рівень йогокультурного розвитку, залежить розв'язання економічних проблем. Наука і культура можуть розвиватися тільки за наявності сприятливих умов, включаючи ефективний захист прав інтелектуальної власності.

При цьому найгостріше стоїть питанняпро ефективний захист винаходів.

Відповідно до статті 41 Конституції України кожен має право володіти, користуватисята розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності [1]. Суб'єктами права інтелектуальноївласності визнаються

громадяни, юридичніособи та держава. Об'єктами права інтелектуальної власності є твори науки, літературита мистецтва, відкриття, винаходи, кориснімоделі, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції, знаки для товарів і послуг, результати науково-дослідних робіт та іншірезультати інтелектуальної праці. Відносини щодо створення і використання об'єктівправа інтелектуальної власності, а саме винаходів, регулюються Цивільним кодексом України, законами України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі", "Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем", низкою інших правовихактів.

Відповідно до положень чинного законодавства за порушення прав інтелектуальноївласності передбачено настання адміністративної відповідальності, кримінальної відповідальності та цивільно-правової відповідальності.

Найбільш розповсюдженою процедурою вирішення спорів щодо прав винахідника є цивільно-правова відповідальність. Головною ознакою цивільного правопорушення є те, що внаслідок суспільно шкідливого, протиправного діяння спричиняється шкода майновимі особистим немайновим відносинам суб'єктів права. Основна мета такої відповідальності — не покарання за недотримання встановленого правопорядку, а відшкодування заподіяної шкоди. Особливостями цивільно-правової відповідальності є майновий характер, компенсаційний характер, відшкодування моральної шкоди [2, с. 54].

Згідно зі ст. 34 Закону України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі" будь-яке посягання на особисті немайнові права винахідника або майнові права володільця патенту вважається порушенням прав, що тягне за собою відповідальність згідно з законодавством України. На вимогу винахідника або володільця патенту таке порушення повинно бути припинено, а правопорушник зобов'язаний відшкодувати цим особам заподіяні збитки. Вимагати поновлення порушених прав володільця патенту може за його згодою також особа, яка придбала ліцензію.

Під цивільно-правовими способами захисту права інтелектуальної власності, що реалізуються, як правило, у юрисдикційній формі, розуміються закріплені законодавством матеріально-правові заходи примусового характеру, за допомогою якихздійснюється визнання та відновлення порушеного права інтелектуальної власності, а також вплив на правопорушника [3, с. 25]. Способи захисту суб'єктивних цивільних прав та інтересів наведений у ст. 432 Цивільного кодексу України, яка проголошує, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого права інтелектуальної власності відповідно до ст. 16 цього ж Кодексу.

Рішення, які може постановити суд щодо захисту прав на винахід, визначені в ст. 432 ЦК України. Це, зокрема, рішення про:

- застосування негайних заходів щодо запобігання порушенню прав на винахід та збереження відповідних доказів;
- зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорт чи експорт яких здійснюється з порушенням прав на винахід;
- вилучення з цивільного обороту та знищення товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот з порушенням прав на винахід;
- вилучення з цивільного обороту та знищення матеріалів та знарядь, які використовувалися переважно для виготовлення товарів з порушенням прав на винахід;
- застосування разового грошового стягнення замість відшкодування збитків за неправомірне використання винаходу. Розмір стягнення визначається відповідно до закону з урахуванням вини особи та інших обставин, що мають істотне значення;

- опублікування в засобах масової інформації відомостей про порушення прав на винахід та зміст судового рішення щодо такого порушення.

Слід зауважити, що у ст. 35 Закону України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі" надано перелік видів спорів, пов'язаних зпорушенням майнових і особистих немайнових прав на винахід, на які поширюється юрисдикція судів. Це, зокрема, спори про:

- авторство на винахід;
- встановлення факту використання винаходу;
- встановлення володільця патенту;
- порушення прав володільця патенту;
- укладання та виконання ліцензійних договорів;
- право попереднього користувача;
- компенсації [4, с. 40].

Цей перелік не є вичерпним. В судах розглядаються будь-які інші спори, пов'язані з правами, що випливають із факту створення винаходу, видачі патенту на винахід, визнання патенту недійсним, правомірності використання винаходу тощо.

Розгляд таких спорів у місцевих та господарських судах здійснюється за загальними правилами судової процедури, які передбаченів Цивільному процесуальному кодексі України та Господарсько-процесуальному кодексі України.

Джерела

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (чинний, поточна редакція від 30.09.2016, підстава 1401–19) // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Жаров В. О. Захист права інтелектуальної власності. Захист авторського права і суміжних прав. Захист права промислової власності: навч. посібник / В. О. Жаров. — К.: ЗАТ Інститут інтелектуальної власності, 2003. — 64 с.
3. Кузнєцова Н. С. Проблеми захисту права інтелектуальної власності в Україні / Н. С. Кузнєцова, О. В. Кохановська // П'яті цивілістичні читання, присвячені 85-річчю з Дня народження професора О. А. Підопригори, 3 березня 2011 року: зб. наук. доп. і ст. — К.: Видавничо-поліграфічний центр Київський університет, 2012. — С. 24–26.
4. Нерсесян А. Форми захисту прав інтелектуальної власності в Україні: теоретичні аспекти / А. Нерсесян // Юридичний журнал. — 2010. — № 6. — С. 39–40.

Т. О. НЕЛЬГА
канд. соціол. н., УАІСНС МАУП

ТВОРЧІСТЬ У ВІЛЬНИЙ ЧАС: ПРАЦЯ ЧИ САМОРЕАЛІЗАЦІЯ?

XXI століття привнесло зміни в усі сфери суспільного життя, в тому числі в сферу праці та вільного часу. Ми є свідками поступового зникнення багатьох звичних раніше професій, появи нових видів діяльності. Крім того, у сучасному суспільстві для багатьох людей є вибір форми зайнятості. Разом з традиційною повною зайнятістю спеціалісти користуються можливістю віддаленої праці, підприємництва та фрілансу.

Взагалі під працею розуміють свідому цілеспрямовану діяльність, в результаті якої створюються матеріальні та духовні цінності. Традиційно вона розглядалася як необхідність, як єдина умова для повноцінного життя, для забезпечення себе і своєї родини всім необхідним. Тому і ставлення до праці у всі часи було неоднозначним: від повного її заперечення, як чогось "недостойного" — для представників вищих верств суспільства, до любові та оспівування праці — для трудящих. Проте у наш час праця все більше змінюється як за характером, так і за змістом. Адже важкої фізичної праці стає все менше, а розумової — більше. В свою чергу, розумова праця все більше набуває творчого характеру.

Що ж стосується вільного часу, то він у своїй структурі містить дозвілля та піднесену діяльність [1]. При цьому під дозвіллям розуміють сукупність видів діяльності, завдяки яким людина відновлює свої фізичні, психічні та духовні сили. Піднесена діяльність — це ті заняття у вільний час, завдяки яким людина розвиває свій творчий потенціал. Сюди частіше за все відносять самоосвіту, волонтерство, різні творчі хобі, художню, літературну, науково-технічну творчість, спорт [2]. Іншими словами, дозвіллєва діяльність передбачає споживання культурних цінностей, а піднесена — їх створення. В першому випадку людина відновлює свої сили під час активного чи пасивного відпочинку, у другому — витрачає.

Таким чином ми бачимо, що творча праця та піднесена діяльність у вільний час за своїм змістом дуже схожі. Чи є між ними принципова різниця?

Відомо, що праця як вид діяльності завжди передбачає необхідність, вимушеність, іноді — примус. Тобто здійснюється вона під впливом обставин, в сучасних умовах це, частіше за все, — необхідність заробляти гроші. Діяльність у вільний час, як дозвіллєва, так і піднесена, характеризується тим, що здійснюється цілком добровільно, без будь-якого тиску ззовні. І це є перша різниця між цими двома видами діяльності.

Друга різниця полягає у мотивації трудової діяльності та діяльності у вільний час. Тобто питання полягає в тому, заради чого людина працює або займається творчістю. В епоху становлення та розвитку індустріального суспільства при виборі професії та пошуку роботи людина керувалася частіше за все матеріальними мотивами, тобто працювала заради задоволення своїх матеріальних потреб. Проте вже у XX столітті при дослідженні трудової мотивації виділяють такий мотив, як самореалізація у праці. Звісно, це стосувалося не всіх працюючих, а тільки тих, кому пощастило

отримати цікаву, за власною суб'єктивною оцінкою, професію. Більшість людей, які змушені були працювати заради задоволення базових потреб, могли знайти можливість розвитку творчих здібностей у сфері вільного часу, який, до того ж, був обмежений.

Таким чином, якщо мотивація праці може полягати як у бажанні заробити гроші, так і у самореалізації, то мотивація піднесеної діяльності передбачає самореалізацію у першу чергу.

Сьогодні творчість стала невід'ємним елементом нашого життя. Вона присутня не тільки в праці, але й в освітній сфері, в сфері дозвілля, навіть у побуті.

Головна ідея, яку ми підкреслюємо, полягає у тому, що праця у сучасному суспільстві перестає бути виключно засобом для заробітку, а стає сферою для самореалізації. З іншого боку, піднесена діяльність у вільний час також є не тільки засобом розвитку творчого потенціалу особистості, а й можливістю заробітку. Іншими словами, улюблена справа у вільний час може стати улюбленою професією, яка передбачає вільний графік, який людина встановлює собі сама. Тобто відбувається поступове злиття творчої праці та піднесеної діяльності, і людина може отримувати гроші та задоволення як від улюбленої професії, так і від діяльності у вільний час.

Хоча насправді перетворення хобі на професію, а професії на хобі — явище само по собі не нове. В усі часи жили люди, які працювали заради заробітку, а після роботи займалися улюбленими справами: рукоділлям, майструванням, малюванням, навіть писали вірші. І навпаки, у вільний час людина могла опанувати цікавий для неї вид діяльності, який пізніше ставав професією. Сьогодні вільний час та можливість творчої самореалізації набувають все більшого значення в системі ціннісних орієнтацій особистості. Мова вже йде про зміну якості та способу життя в цілому.

Нарешті, зауважимо, що, на нашу думку, для повноцінної самореалізації у творчості, основні життєві потреби людини (їжа, одяг, житло тощо) мають бути задоволені, тобто мають бути створені такі умови, щоб людина не була змушена важко працювати заради "шматку хліба". Крім того, суспільний розвиток неможливий без розвитку особистості, тому саме суспільство має бути зацікавлене в тому, щоб створити умови для розвитку творчого потенціалу кожного свого члена. Цьому повинні сприяти інститут освіти, виховання, сім'я, та інфраструктура дозвілля.

Джерела

1. Нельга Т. А. Свободное время: к вопросу о структуре и содержании. // Вестник МСУ. Социология. 2001, № 7.
2. Нельга Т. О. Культура вільного часу: спроба визначення та умови розвитку в сучасному українському суспільстві // Український соціум, № 5–6, 2007, с. 37–43.

Т. В. НИЧ
канд. філос. н., ІСНС МАУП

СОЦІАЛЬНИЙ ДІАЛОГ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ РЕСУРС РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

В сучасних непростих умовах трансформації та модернізації всієї системи суспільних та політичних відносин, постає необхідним пошук нових форм соціального порядку, нових правил взаємовідносин, взаємодії людей. Стало очевидним, що без залучення самих громадян до вироблення принципових рішень стосовно соціальних реформ, без їх легітимізуючої довіри і схвалення дій влади неможливо вирішити комплекс політичних, економічних, соціальних проблем. Це призводить до висновку про необхідність розвитку механізмів соціального діалогу.

В суспільстві соціальний діалог — це, перш за все, діалог громадянського суспільства і держави. Громадянське суспільство делегує свої повноваження державі, відчужуючи право постійного відправлення владних функцій. Можна сказати, що ступінь цивілізованості суспільної системи значною мірою визначається тим, наскільки соціальний діалог між громадянським суспільством і державою є відкритим і рівноправним [1].

Аналіз сучасних соціально-політичних процесів в Україні характеризується, з одного боку, наявністю нестабільних позицій політичної і економічної еліти, яка до кінця не виробила загальноприйнятих норм поведінки в економічному і політичному житті. А з іншого боку, громадянське суспільство прагне активно приймати участь у практично всіх сферах життя держави і, за відсутності чітких норм, спонтанно і ситуативно діє. Подібна стихійна активність приховує в собі небезпечні наслідки не лише для певної політичної еліти, але й для самого громадянського суспільства, а отже і для держави (через неузгодженість дій, недостатню компетентність, волюнтаризм прийняття рішень, відсутність консенсусу). Тож усвідомлюваною сучасним українським суспільством необхідністю є не лише досягнення соціального діалогу, а й вироблення механізмів його функціонування в суспільстві.

Задля того, аби діалог став ефективним інструментом вирішення соціальних протиріч, необхідні як соціальні, так і організаційно-технологічні передумови.

Соціальними передумовами діалогу виступає: орієнтація сторін на пошук формули згоди, здатність кожної сторони поступатися частиною своїх інтересів, відсутність у всіх учасників бажання нав'язати свою позицію іншим, заборона на використання силових методів вирішення проблеми, визнання рівності всіх учасників діалогу та їхнього права на власну думку.

Крім того, необхідним є точне визначення характеру і сутності проблемної ситуації, забезпечення участі в діалозі представників всіх сторін конфлікту, формулювання всіх можливих відтінків позицій кожної сторони, надання можливості висловитись тим спеціалістам, політикам, соціологам, позиція яких відрізняється від загальної. За постійної взаємодії навіть конфліктуючих сторін переговорний процес рано чи пізно перетворюється в найраціональніший спосіб досягнення взаємоприйнятних результатів [2].

Рівноправна участь суб'єктів соціального діалогу робить суспільну систему стійкою, а існуючі конституційно-правові та історико-культурні форми соціального діалогу дають можливість конструктивного розвитку соціальних процесів. Порушення цих норм призводить до соціальної напруженості, конфліктів; а неявні форми соціального діалогу утворюють тенденцію соціальної деструкції.

Результатом соціального діалогу може стати консенсус, тобто рішення, яке б враховувало досвід кожної з соціальних груп. Лише тоді виявляється можливим реальне співробітництво рівноправних партнерів, рух до "соціального комфорту" не окремих груп, а суспільства в цілому. Консенсус як певний інструмент і наслідок соціального діалогу здатні запропонувати демократичній державі такі засоби підтримки соціальної безпеки та соціальної стабільності як своєрідну форму взаємоповаги сторін в суспільстві [3]. При цьому важливо, щоб кожен із учасників взаємодії враховував відповідні очікування інших, що є партнерами, сприймав ці очікування як дещо вагоме для своєї поведінки, з чим він повинен рахуватися. Консенсус повинен мати місце ще до "договору", щоб останній міг відбутися.

"Діалог, — за словами М. Бубера, — не обмежується спілкуванням людей один з одним, він, як ми бачимо, є ставленням людей одне до одного, і що повинно бути у діалозі, так це взаємна спрямованість внутрішньої дії" [4, с. 129]. Отже соціальний діалог, через інституалізовані групи учасників і демократичні методи регулювання суспільних процесів, може виступати ефективним інструментом налагодження соціальних відносин і сприяти демократизації всіх соціальних і політичних процесів.

Джерела

1. Бойчук М. А. Формування громадянського суспільства в контексті само розгортання соціального організму країни // Нова парадигма. — 2006. — Вип. 53. — С. 156–165.
2. Кіндратець О. Розмежування українського суспільства в процесі демократизації // Політичний менеджмент. — 2005. — № 6. — С. 32–41.
3. Давиденко В. В. Соціальний діалог у громадянському суспільстві: моногр. / В. В. Давиденко. — Вінниця, 2006. — 207 с.
4. Бубер М. Два образа веры / М. Бубер. — М.: Худож. лит., 1986. — 592 с.

Н. І. НОВАЛЬСЬКА
канд. екон. н., ІМОЗ МАУП

КЛЮЧОВІ ПОКАЗНИКИ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ УЗГОДЖЕННЯ ЦІЛЕЙ ТА ОЦІНКИ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА

Для керівництва великого промислового підприємства підвищення ефективності роботи персоналу й удосконалювання систем мотивації керівників, фахівців і службовців — пріоритетні напрямки роботи.

Першим кроком на шляху до побудови сучасної методики оцінки результатів діяльності підприємств — системи збалансованих (взаємозалежних) показників (Balanced Scorecard, BSC), є впровадження системи ключових показників ефективності (KPI). Самі автори концепції управління за цілями з використанням системи збалансованих показників професор Гарвардської школи економіки Дэвид Нортон і генеральний директор консалтингової компанії Balanced Scorecard Collaborative Роберт Каплан увели термін "Key Performance Indicators — KPI", що дослівно перекладається: "ключові показники діяльності"

Ключові показники є частиною системи збалансованих показників, в якій установлюються причинно-наслідкові зв'язки між цілями і показниками діяльності для того, щоб бачити закономірності і взаємні фактори впливу в бізнесі — залежності одних показників (результатів діяльності) від інших [1].

Впровадження BSC на працюючому підприємстві, що має сильні профспілки і багаті традиції, — дуже складна задача. Успіх цього проекту багато в чому залежить від залучення в нього не тільки генерального директора, але й інших керівників на всіх рівнях управління (особливо на початкових етапах), адже саме топ-менеджери встановлюють цілі розвитку підприємства.

Розробники системи BSC добре знали, наскільки важко звичайним співробітникам оцінити вплив, який їхні щоденні робочі дії мають на результат діяльності компанії в цілому. Більш того, як правило, чим нижче рівень займаної посади, тим менш значним працівники вважають свій внесок у досягнення стратегічних і фінансових цілей. Саме тому автори поставили перед собою завдання: для об'єктивної оцінки виконаного обсягу робіт і ефективності кожного співробітника, підрозділу, компанії в цілому розробити набір оцінних індикаторів і об'єднати них в інтегральну (єдину) систему.

Однак система KPI може використовуватися на підприємствах і без розробки всієї системи BSC, але в цьому випадку варто розуміти, що ефективність її впровадження буде нижче.

Переваги застосування системи KPI:

1. Мотивація персоналу прямо пов'язана з досягненнями бізнесів-цілей організації.
2. Оптимізація і підвищення ефективності системи контролю.
3. Виявлення слабких місць у діяльності організації для подальшого їхнього розвитку.

4. Визначення найбільш перспективних напрямків діяльності.
5. Підвищення відповідальності кожного співробітника за свою ділянку роботи.
6. Ефект від впровадження даної системи оплати праці може бути вимірюваний та розрахований.
7. За допомогою даної системи можна стимулювати співробітників як матеріальними, так і нематеріальними стимулами.
8. Зростає мотивація співробітників, прагнення до досягнення поставлених цілей.
9. Зростає організаційна лояльність персоналу.

Впровадження системи KPI, як показує світова практика, збільшує прибуток підприємства на 10–30 % за рахунок того, що підвищується орієнтованість співробітників на результат, їхня мотивація і лояльність до компанії [2].

Невірна постановка цілей може знизити ефективність усієї системи. Звичайно, з часом стратегія і завдання можуть змінюватися, але при цьому вони не повинні втрачати своєї актуальності і важливості для компанії, а значить, до їх визначення із самого початку потрібно підходити дуже серйозно.

За даними дослідження, найбільш розповсюдженими KPI для HR-підрозділів вітчизняних компаній є: виконання бюджету на персонал (використовують 84,5 % компаній), плинність (83,3 %), кількісна і якісна укомплектованість кадрового складу, дотримання вимог до ведення кадрового документообігу (86,9 %). Можна виділити ряд інших показників, що описують різні сторони функції управління персоналом.

Після того, як компанія визначилась, що вона потребує розробки системи мотивації на основі KPI, перед нею постає питання про конкретні етапи її втілення.

Організація проекту впровадження KPI: створення спеціальної робочої групи, розроблення календарного плану заходів, визначення проміжних і кінцевих результатів та відповідної винагороди учасників.

Розробка корпоративної стратегічної цілі, формалізація загальної бізнес-стратегії шляхом погодження інтересів власників, топ-менеджерів та основних спеціалістів, розробка ключових показників ефективності всього підприємства.

Розробка та опис KPI. Обов'язкове дотримання вертикальної моделі планування складу критеріїв: спочатку вище керівництво визначає основні цілі та присвоює вагу кожній з них; керівники підрозділів визначають KPI та їх вагу для безпосередніх підлеглих, які, зі своєї сторони, формують список критеріїв ефективності для своїх підлеглих — так званий каскад KPI.

Визначення значення Крі's структурних підрозділів на проміжні та підсумковий планові періоди.

Визначено значення KPI's співробітників.

Розроблено системи моніторингу роботи структурних підрозділів і системи стимулювання на основі KPI's.

Зміна, коригування, доповнення KPI та їх нормативних значень.

Впровадження цього підходу дозволяє: поліпшити вже існуючі бізнес-процеси; пов'язати щоденну роботу співробітників зі стратегічними цілями компанії; у рамках системи обраних показників оцінити всі рівні діяльності компанії їх [3].

В цьому випадку формуванню системи ключових показників ефективності для конкретної компанії допоможе розробка визначеної стратегії управління людськими ресурсами.

Джерела

1. Погодина Ольга Николаевна. Формирование и применение системы ключевых показателей эффективности деятельности на предприятиях гостиничного бизнеса: автореферат дис. ... кандидата экономических наук: 08.00.05 / Погодина Ольга Николаевна;[Место защиты: Российский государственный социальный университет]. — Москва, 2012. — 24 с.
2. Масниченко, А. В. Управление организацией на основе KPI / А. В. Масниченко // Сборник научных трудов ВУЗов: проблемы экономики, финансов и управления производством. — 2012. — № 31. — С. 121–123.
3. Раеф Лоусон, Тоби Хетч, Денис Дезрочес. Сбалансированная система показателей — лучшие практики. Изд-во: Баланс Бизнес Букс, 2015. — 208 с.

О. П. ОЛЬШАНСЬКА
канд. екон. наук, ІМОЗ МАУП

Н. В. МОРОЗ-ОЛЬШАНСЬКА
докторант, Академія Ігнаціанум, м. Краків

СОЦІОКУЛЬТУРНЕ ЗНАЧЕННЯ СУЧАСНИХ МАСОВИХ ВИДОВИЩ В УКРАЇНІ

Соціокультурне значення масових видовищ пов'язане з тим, що видовища майже завжди відповідали потребам утвердження домінуючим соціополітичним та соціокультурним цінностям відповідної епохи. Згадки про видовища, як спосіб впливу на суспільство за допомогою культури, відомі з ранніх часів. Дослідженням ролі видовищ в історії цивілізацій, описуючи видовища Старогодавнього Риму, Стародавньої Греції ітд., займалися такі науковці як В. М. Брабіч, Дж. Р. Браун, К. Жигульський, Т. С. Плєтнєва. Аналізуючи описи видовищ Стародавнього Єгипту чи Риму, можна побачити які цілі переслідували автори видовищ. Наприклад, в Стародавньому Римі задля досягнення влади особи, які бажали зайняти високі державні пости, організовували видовища для публічності. Видовища також розкривають там міфологічне світосприйняття того часу та їх сакральне значення для суспільства [7, 8].

Аналізуючи соціокультурне значення сучасних масових видовищ на Україна треба звернутися до їх історії. Важливим є те, що сучасні масові видовища в переважній більшості походять з народних свят і обрядів. Система цінностей українського народу дуже широка і одним з її елементів є обрядовість. Як виразний елемент світогляду культури, обряди українців в продовж цілої історії зазнавали гострого ідеологічного напору, заборон і переслідувань. Правдиве значення обрядів, свят і видовищ, глибина їхньої соціокультурної функції змінювалася, їхня роль зменшувалася і збільшувалася під впливом язичницької, потім християнської і комуністичної (атеїстичної) ідеології. Внесення нових видовищ, запозичених (з християнської Візантії, революційної Франції і т. д.) чи штучно створених, увійшло в спонтанний процес еволюції народних видовищ, формуючи цим новий світогляд сучасних українців, а також сучасні масові видовища. Тепер, коли Україна виходить з періоду довгої бездержавності, їхнє соціокультурне значення відіграє особливу роль [1, 26–30; 2, 3].

Розглядаючи видовища в історичному розрізі, можемо проаналізувати як з'являлося перше значення — соціальне і сакральне, в язичницьких часах на Україні-Русі, після Хрещення, а потім в часах атеїзму. Язичницькі видовища, які відбувалися на території України, тісно пов'язані з сільськогосподарським характером життя суспільства. Первісна людина ще добре не розрізняла, що "належить" до неї, а що — до оточуючого її світу. Тому людина сприймала світ так само, як і самого себе, і себе — як оточуючу її природу. Матеріальний світ сприймався як живий, такий, що може відчувати і мислити. В своїх видовищах люди намагалися контактувати з природою і матеріальним світом, звертаючись до нього, як до живого елементу, іншої людини. Після довгої боротьби язичництва з християнством і перемоги останнього, в обрядовості та видовищах українців з'явились імпортовані церквою обряди, і зв'язані з ними видовища (в тому числі — літургія). Такі обряди та видовища були тісно пов'язані

з попередніми язичницькими, хоча і зі зміненою ідеологічною наповненістю. Соціокультурне значення язичницьких видовищ зазнало найбільшого впливу, ввело нову символіку, постаті та атрибути. Найважливішим елементом християнських видовищ було їхнє сакральне значення і його вплив на українців [1, 26–30; 6].

Згідно з марксистською системою цінностей, всі релігійні та народні видовища сприймалися як пережитки минулого в свідомості людей і їх називали як архаїчні, пережиті та неактивні елементи побуту. З часом значення видовищ як "суспільних механізмів впливу" почали використовувати до соціалізації та комунізму. Система почала "перетворювати" старі видовища і творити нові, власні. Нові комуністичні видовища були направлені на звичайні їхні функції — утримувати та укорінювати нові норми суспільного життя, представлені в новій ідеологічній позиції [7].

Відродження класичних (християнсько-язичницьких) українських видовищ починається з отриманням Україною її незалежності та розпадом СРСР. Історичні події стали приводом до радикальної зміни в соціокультурній сфері, розпочався спонтанний процес відродження традиційних свят і видовищ. Першими стали видовища, які мали в собі сакральне, християнське значення. Згодом почалося відродження видовищ, пов'язаних з українською державністю (День Конституції, День Незалежності України і т. д.). На жаль, до сьогоднішнього дня в подібних заходах використовується цілий ланцюг елементів, які беруть своє коріння з радянських часів. В свій час вони були штучно створені і мали на меті ідеологічну задачу впливу на суспільство. Сьогодні ж варто використовувати нову символіку та обрядово-видовищні елементи. Наприклад, замість використовувати радянську військову символіку і видовищні процедури, почерпнути з історії України традиції і видовища з часів Запорізької Січі чи Петлюри, удосконаливши і модернізуючи їх, наповнюючи сучасною українською ідеологією національної гідності, вірності та щирості, а також інших важливих на сьогоднішній день соціокультурних цінностей [1, 26–30; 4].

Джерела

1. Гаєвська Т. І. Обряд — як соціокультурний феномен. / Т. І. Гаєвська // Питання культурології: Збірник наукових статей. Вип. 20 / Київський національний університет культури і мистецтв. — К., 2004. — С. 26–30.
2. Widowisko-teatr-dramat. Podręcznik dla studentów kulturoznawstwa., pod red. Ewy Wąchockiej, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2014.
3. Antropologia widowisk. Zagadnienia i wybór tekstów., pod red. L. Kolankiewicza, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2005.
4. Teatr masowy — teatr dla mas., pod red. M. Leyko, Uniwersytet Łódzki Wydawnictwo, Łódź 2011.
5. Брабич В. М., Плетнева Т. С. Зрелища Древнего мира / В. М. Брабич, Т. С. Плетнева. — Л.: Искусство, 1977, 80 с.
6. Гротовский Е. От Бедного Театра к Искусству-проводнику. / Е. Гротовский / Перев. с польск., составл. вступит. ст. и примеч. Н. Башинджагян. — М.: Артист. Режиссер. Театр, 2003. 351 с.
7. Жигульский К. Праздник и культура. Праздники старые и новые / К. Жигульский. — М.: Прогресс, 1985. 335 с.
8. Винничук Л. Люди, нравы и обычаи Древней Греции и Рима. / Л. Винничук / Пер. с польск. В. К. Ронина. — М.: Высшая школа, 1988. — 496 с.: ил. — Пер. изд.: Winniczuk L. Ludzie, zwyczaje, obyczaje starożytnej Grecji i Rzymu. Państwowe Wydawnictwo Naukowe. Polska, Warszawa, 1983.

Н. Д. ПАЛЬМ
канд. филос. н., доц., УАИСНС МАУП

ПРЕПОДАВАНИЕ ФИЛОСОФИИ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

В условиях, когда смысложизненные проблемы объявляются псевдопроблемами, сама философия начинает рассматриваться как анахронизм, которому не место в современном вузовском образовании, становится очевидным, что в этой обстановке прежние практики классического образования оказываются невостребованными.

Преподавание философии в Вузе сегодня испытывает невероятные трудности не только потому, что резко уменьшилось количество часов, но и потому, что отмечается много претензий к содержанию курсов, которые часто мало отличаются от того, что читалось ранее, а также к самому уровню преподавания.

Очевидно, что обучение философии должно соответствовать времени и преподаваться должен современный тип философии, соответствующий плюралистичной эпохе. Философия по самой своей сути является свидетельством того, что не существует какой-то единственной истины, которую надо безоговорочно принимать, размышляя над "вечными истинами", не имеющими окончательного и всех удовлетворяющего решения. Однако, признавая неустранимую плюралистичность современной философии, мы должны давать себе отчет в том, что в этом многообразии точек зрения не все являются взаимодополняющими, есть и противоположные, если не сказать непримиримые, позиции. Как быть с этим?

Современная система преподавания философии предполагает наличие целостного корпуса философского знания. Преподавать же студентам необходимо именно знания, а не мнения. То, что современная философия не может строить всеобъемлющие системы, не означает, что она утратила системный характер. Последний всегда сохраняется в силу системной функции собственно мышления, которое направлено не только "вовне" — на мир фактов и законов, но и "вовнутрь" — на мир мотиваций и ценностей мыслящего человека.

Плюралистический подход, при котором представлено много различных взглядов и позиций, ставит много практически неразрешимых вопросов: что давать студентам? Давать ли им весь набор, а как быть тогда с небольшим количеством часов, выделяемых на предмет? Давать что-то выборочно, а по каким критериям осуществлять этот выбор? Можно ли в нем полностью довериться любому преподавателю? Как результат — почти никому не ясно, какими по содержанию должны быть современные образовательные программы по философии. При этом, нельзя забывать и "сверхзадачу", главную цель высшего образования в целом — научение критически мыслить, грамотно рассуждать и аргументировать свою точку зрения, опираясь на рациональное видение положения вещей.

К сожалению, в современном ВУЗе часы, отводимые в учебных программах по философии, фактически используются для чтения сжатых до минимума обзорных курсов по истории философской мысли. Причем, последняя — выглядит, как исторически последовательный набор персоналий. В свое время еще Лейбниц требовал в процессе преподавания философии делать акцент не на личностнобиографичес-

ком, а на предметном уровне, на происхождении и прогрессе знания. Не секрет, что сегодня, во время, отведенное на курс философии, читается некий "авторский вариант" курса по какой-нибудь узкой проблеме, входящей в сферу предпочтений или научных интересов преподавателя. Такие курсы под предлогом благой заботы о повышении качества высшего образования, часто ведут к тому, что учащиеся теряют возможность получить системное образование, возможность присвоения не только художественнообразного видения мира, но и формирования научно-теоретического мышления. В этой связи, очевидна необходимость консолидации вузовских преподавателей философии в поисках достойного места своей дисциплины в структуре образовательного процесса.

Вместе с тем, следует признать, что в истории философии, несмотря на пестроту школ, существует целостность основных проблем, пронизывающих все историческое бытие от истоков до сегодняшнего дня. Поэтому, воспроизводя историю смены философских картин мира, являющихся формой культурного синтеза, можно не только в какой-то степени составить мнение об интеллектуальном поле философии с ее "безответными вопросами" и "вечными истинами", которые обсуждаются практически во всех эпохах, но и, как это не покажется парадоксальным, подступиться к смыслу современности. В этом контексте повсеместная критика преподавателей философии за то, что они увлеклись историзацией философии в ущерб систематическому курсу, с одной стороны, справедлива, так как надо заниматься и перспективными проблемами, а с другой — нельзя забывать, что в прошлом у большинства наших преподавателей, как с горечью заметил Б. Г. Соколов, "долгие годы не было нормального доступа ко многим первоисточникам" [1, с.23].

Кроме того, действительность требует от преподавательского философского сообщества выработать достойное обеспечения курса продуктивной современной учебно-методической литературой. Очевидно, что в рекомендуемой литературе должно найтись место и основным первоисточникам, без которых преподавание философии невозможно. Назрела переориентация с дискуссий по философским проблемам на изучение последних. Для реализации этой задачи, возможно, придется создать не один учебник, а целый кластер дифференцированных с учетом профиля Вуза учебных пособий, основанных на рационалистическом стиле мышления. Они должны базироваться не только на теоретическом, но и на "практическом" разуме, учитывая факт широкого распространения практической философии в западных странах.

Многие преподаватели справедливо полагают, что прежде, чем тому или иному учебнику присваивается гриф министерства образования, необходимо было бы проводить их широкое общественное обсуждение, в котором приняли бы участие и те, для кого эти учебники предназначены. Специалисты все чаще сходятся во мнении, что с выходом в свет таких коллективных трудов, мы подошли к той грани, которая показывает предельные возможности учебника по философии. А каков следующий шаг? Может это будут электронные авторские курсы, выложенные в Интернете или что-то еще, учитывая массовое нежелание читать книги у современной молодежи? Здесь возникает масса вопросов и проблем, которые надо обсуждать.

Вместе с тем, сознавая трудности положения философии в вузовском образовании, не надо оценивать перспективы только пессимистически. Разумеется, студентам должны быть представлены возможности выбора, но помочь осуществить этот выбор вчерашним школьникам (ведь философия, к сожалению, читается на младших курсах) должен все-таки преподаватель.

Уровень вузовской философии во многом определяется не только тем, что входит в содержание программы по философии, сколько часов выделяется на ее изу-

чение, но также и тем, какова квалификация преподавателя, который читает лекции. Не случайно большинство членов отечественного философского сообщества, обсуждая трудности преподавания философии в Вузе, особо подчеркивают значение личностных качеств преподавателя, усматривая именно в этом колоссальный ресурс повышения доверия к философии. Несомненно, что судьба вузовской философии определяется и кадрами, которые ее представляют студентам. Когорта вузовских преподавателей философии весьма разнородна: на ее полюсах существуют как серьезные знатоки тонких философских материй и энтузиасты, чья любовь к философии и профессиональное мастерство неизменно вызывает уважение и отклик даже тех студентов, которые прежде вообще не интересовались философией или имели к ней предвзятое отношение. Однако, таких людей, как и талантов в любой сфере деятельности, меньшинство. На другом полюсе, к сожалению, есть преподаватели — псевдоинтеллектуалы, которые вызывают у студентов "стойкое отвращение" к философии.

Таким образом, следует помнить, что только философия, на сегодняшний день, способна обеспечить целостное единство знания и выявить его смысловой вектор в бесконечном горизонте культуры. Вуз является хранителем и прибежищем "philosophia perennis", ибо он один предоставляет условия для ее подлинного существования. Именно на него падает сложная задача, с одной стороны, сохранить традиционные способы формирования "человеческого в человеке", а с другой сформировать новые технологии образования, соответствующие эпохе массмедиа.

Все новые и новые поколения учеников, имеющих установку овладеть истинным богатством человеческого духа, обращаются к философским исканиям гениальных умов прежних эпох. Осваивая значения и смыслы, выработанные предшественниками, они интерпретируют их в свете сегодняшнего дня, продолжая, тем самым процесс духовного развития общества. Увеличению числа таких учеников и должна способствовать вузовская философия.

Источники

1. Соколов Б. Г. Homo aestheticus: человек чувствующий vs человек эстетический // Онтологии чувственности. / (Концептуализация Homo Aestheticus. Часть II). Санкт-Петербург. — 2015. — С. 13–30.

Р. Б. ПРИМУШ
канд. наук з держ. упр., Хмельницьке обласне територіальне відділення Антимонопольного комітету України

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ СЛУЖБОВЦІВ В ПРОЦЕСІ КАР'ЄРНОГО ЗРОСТАННЯ

Зростання наукового інтересу до технології кар'єри зумовлюється процесами ринкових перетворень та актуалізації проблем управління (менеджменту) персоналом.

Як свідчить практика, сучасне управління персоналом орієнтоване на виживання організації шляхом використання її внутрішніх ресурсів, її кадрового потенціалу й інтелектуального потенціалу співробітників.

При цьому різниця між вимогами посад та можливостями тих, хто їх займає, досягає критичних значень, породжуючи серйозні передумови соціально-психологічних та економічних проблем. Така різниця може бути як зі знаком "плюс", так і зі знаком "мінус", коли потенціал співробітника на даній посаді не може бути в принципі задіяний.

Орган державної влади як адміністративна організація сучасного типу бере на себе зобов'язання максимально раціонально використовувати якості державних службовців та дати кожному з них шанс зробити кар'єру. Саме тому акценти на розвиток персоналу, планування кар'єри та ділову активність чиновників мають стати характерними ознаками інноваційного стратегічного управління персоналом кожного органу державної влади зокрема та державної служби в цілому. У зв'язку з цим, кожному співробітнику має надаватися можливість та забезпечуватися сприяння у тому, щоб знайти свій шанс зростання та досягнути успіхів у кар'єрному просуванні.

Аналіз наукової літератури з проблематики дослідження свідчить про той факт, що у 90 рр. XX ст. виникли концепції організацій, які постійно навчаються. У своїй діяльності вони спираються на принципи реалізації ресурсів особистості кожного співробітника, створюючи для нього необхідні умови з метою перш за все кар'єрного зростання.

При цьому необхідно зазначити, що сучасні тенденції розвитку все більше актуалізують проблему самостійного вибору професійного шляху кожним співробітником. Особливо значну роль мають такі тенденції сьогодення [1, с. 5]:

- "затухання" бюрократичних, чиновницьких, авторитарних стилів лідерства;
- втрата позицій ієрархічними структурами внаслідок громіздких процедур прийняття рішень;
- скорочення середніх ланок управління;
- динаміка співробітників, їх мобільність, багатоманітність цінностей, інтересів та мотивованих структур;
- динаміка вимог до співробітників, зростання ролі мотиваційних рис, необхідність для інтуїтивного прийняття рішень;
- зростання ролі часу як обмеженого ресурсу організації.

На фоні цих тенденцій викликом часу постає планування кар'єри співробітників і, передусім, індивідуальне планування та управління кар'єрою.

Підґрунтям сучасної кар'єри державного службовця має стати його намагання досягти положення, яке дозволило б йому найбільш повно та вільно досягати своїх цілей, задовольняти бажання й потреби. Це може бути прагнення до самореалізації, самовдосконалення, лідерства, визнання, високого рівня матеріальних статків, отримання цікавої роботи, впевненість у майбутньому тощо. Рух до мети пов'язаний з ефективним освоєнням середовища життєдіяльності, яке може підтримувати кар'єрну активність.

Стратегія кар'єрного зростання передбачає діяльність службовця спрямовану на оптимальне використання своїх сильних сторін та послаблення слабких сторін, які стримують розвиток кар'єри.

Такий підхід до кар'єрної стратегії вказує на те, що основна мета службовця полягає у постійному кар'єрному зростанні, яке базується на самовизначенні державного службовця та професійному розвитку.

Самовизначення службовця постає однією з найважливіших проблем сьогодення, оскільки воно безпосередньо впливає на рівень його самореалізації як істоти соціальної.

Ми вважаємо, що поняття "самовизначення" має набути офіційного застосовування на державній службі:

- по-перше, для сучасного розуміння поняття "кар'єра". Як свідчить визначення в енциклопедичному словнику з теорії управління, кар'єра розуміється як досягнення максимальної досконалості у професійній діяльності (межа професійного зростання) та максимальної досконалості у сфері суспільної діяльності (межа соціального зростання), результат взаємодії суб'єктивного (творчий потенціал) та об'єктивного фактору [2, с. 154–155];
- по-друге, для розмежування широкого та вузького значення професійної кар'єри на державній службі.

У зв'язку з цим, ми вважаємо, що система кар'єри на державній службі має визначатися як ціле орієнтований, діалектичний, динамічний процес. Саме ця сутнісна властивість кар'єри, на нашу думку, означає її подальше професійне розгортання, що реалізується на відповідних кар'єрних етапах.

При цьому необхідно брати до уваги вплив низки факторів, які суттєво впливають як на вибір, так і на розвиток кар'єри.

Врахування цілей особистості та основних факторів вибору та розвитку кар'єри у процесі комплексного аналізу кар'єрної орієнтації державного службовця є необхідним для уточнення змісту кожного її етапу.

Ми вважаємо, що допомога (психологічна, організаційна, особиста тощо), яка має надаватися державному службовцю на етапах його посадового переходу зобов'язана сприяти як гуманізації цього процесу, так і удосконаленню показників роботи підрозділу, де працює на посаді новоприйнятий професіонал.

Планування та розвиток кар'єри державного службовця передбачає психологічне забезпечення цих процесів, що являє собою комплекс заходів, які вимагають здійснення окремих операцій [3, с. 24–25].

Ми вважаємо, що кар'єроорієнтований розвиток особистості державного службовця неможливий без врахування та використання його потенціалу. Потенціал у дослідженні розуміється як закладені потенції, схильність до ефективного виконання тих чи інших функцій за наявності сприйнятливих умов, коли здібності та задатки можуть розвинутися до рівня умінь та навичок [4, с. 181].

Необхідно зазначити, що елементи трудового потенціалу пов'язані між собою. Саме тому важливою властивістю виступає готовність та уміння службовця оцінювати елементи свого потенціалу та роль організації в його розвитку [4, с. 185–186]:

Кар'єра є стратегічною по своїй суті, оскільки її смисл полягає у просуванні людини у майбутнє. Саме тому ми поділяємо думку науковців, які суть кар'єрної стратегії вбачають в організації кар'єри таким чином, щоб сам спосіб просування державного службовця забезпечував оптимальне використання рушійних механізмів та послаблював дію будь-яких факторів стримування та опору.

Складність сучасних викликів та важливість завдань, які стоять перед вітчизняною державною службою та державним управлінням, вимагають, на нашу думку, оновлення підходів до мотивації державного службовця в цілому та його кар'єрного розвитку зокрема. Це видається нам можливим за умови визнання мотивації державного службовця складним та багатогранним процесом об'єктивного, незаангажованого, обґрунтованого оцінювання.

Таким чином, ми вважаємо, що кар'єроорієнтований розвиток державного службовця пов'язується, як правило, з його особистісним самовизначенням. Саме тому його доцільно визнати усвідомленим процесом набуття професіоналом готовності до виявлення та утвердження власної життєвої й професійної позиції у щоденній діяльності на державній службі.

Кожний службовець як і персонал в цілому має індивідуальні особливості самовизначення, які необхідно враховувати у процесі мотивації і створенні умов для її подальшого розвитку на державній службі.

Саме тому аналіз самовизначення об'єктивує необхідність врахування усвідомлюваної форми ставлення службовця до своєї професійної діяльності. Соціально значиме ставлення, що ґрунтується на свідомості та самосвідомості і, в межах набутої спрямованості, на реалізацію у кар'єрному процесі соціальних та культурних вимог, доцільно вважати основою суб'єктивно-особистісного буття державного службовця в життєдіяльності в цілому та професійній діяльності зокрема.

Самовизначення державного службовця має набути значення основного механізму забезпечення його рухливості в контексті адекватного реагування на зовнішні прояви у кар'єрному розгортанні та щоденній професійній діяльності.

Джерела

1. Беляцкий Н. П. Менеджмент: Деловая карьера. — Минск: Высш. шк., 2001. 302 с.
2. Теория управления: социально-технологический подход: Энциклопед. словарь / под ред. В. Н. Иванова, В. И. Патрушева; Акад. наук соц. технологий и мест, самоупр. 3-е изд., перераб. и доп. — М.: Муниципальный мир, 2004. 672 с.
3. Кадровое обеспечение государственной службы / В. Г. Игнатов, В. А. Сулемов, А. И. Радченко и др. — Ростов н/Д.: Изд-во РГУ, 1994. 238 с.
4. Служебная карьера / А. С. Гусєва, В. А. Иглин, Б. В. Лытов и др.; под общ. ред. Е. В. Охотского. — М.: ОАО "Изд-во "Экономика", 1998. — 302 с.

О. В. ПРОНІНА
канд. наук з держ. упр., ХНТУ

ПРОБЛЕМА ПЕРЕДАЧІ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ У СПІЛЬНУ ВЛАСНІСТЬ ОБ'ЄДНАННЮ СПІВВЛАСНИКІВ БАГАТОКВАРТИРНОГО БУДИНКУ

Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку — юридична особа, створена власниками квартир та приміщень будинку для спільного управління й утримання будинку та для спільного використання загального майна.

Прибудинкова територія — територія навколо багатоквартирного будинку, визначена актом на право власності чи користування земельною ділянкою і призначена для обслуговування багатоквартирного будинку.

Згідно з Законом України "Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку", передача на баланс майна (в тому числі земельної ділянки), яке входить до складу житлового комплексу, але не належить об'єднанню, не тягне за собою виникнення права власності на нього. Отже, ОСББ стає власником земельної ділянки та прибудинкової території лише після отримання акта про право власності на цю земельну ділянку [1].

Тому відразу після реєстрації ОСББ доцільно вирішити питання з передачею об'єднанню прибудинкової території і визначити, як краще її використовувати в інтересах членів ОСББ. Прибудинкова територія (земельна ділянка) передається ОСББ у власність або в користування, в тому числі на умовах оренди, відповідними органами місцевого самоврядування.

Замовником розробки технічної документації згідно з чинним законодавством зобов'язаний виступити відповідний орган місцевого самоврядування, й усі витрати, пов'язані з розробкою проекту, повинні бути віднесені замовником на власний рахунок.

На практиці ж кошти для виготовлення цих документів (інвентаризацію ділянки, виготовлення плану її відводу) віднайти має саме ОСББ. Загальна сума може сягати 10–20 тис. гривень. Землевпорядна організація, як правило, самостійно готує необхідні матеріали і направляє їх для погодження міськими службами та складає проект рішення ради про землевідведення прибудинкової території.

ОСББ є порівняно новою організаційною формою суб'єктів господарювання в Україні, виникнення якої пов'язано, насамперед, із питаннями права власності на житло, управління та обслуговування житла. Саме створення такого об'єднання дозволяє власникам житла самостійними зусиллями спільно вирішувати питання щодо належного утримання та використання майна, забезпечення своєчасного надходження коштів для сплати всіх платежів. Дезінтегруючий вплив на процес створення ОСББ справляє низка фінансових та організаційних проблем, з якими стикається об'єднання вже після завершення реєстраційних процедур [3].

Особливо знесилює організаторів об'єднань негативна практика здійснення повноважень з управління та використання майна ОСББ, зумовлена переважно неналежною якістю правового забезпечення у цій сфері. Серед основних недоліків

чинного законодавства, які перешкоджають реалізації об'єднанням власних майнових прав, варто відзначити проблеми правового режиму земель багатоквартирних будинків та правового статусу майна співвласників будинку. Одним з таких питань є процедура передачі у власність або користування прибудинкової території та правовий режим її використання.

До найбільш проблемних питань правового режиму земель багатоквартирних будинків слід віднести наступні:

- Відсутність уніфікованого визначення складу земель багатоквартирних будинків. Земельний кодекс (далі — ЗК) передбачає спеціальний режим використання земельних ділянок багатоквартирних жилих будинків. До складу цих земель відносяться земельні ділянки, на яких розташовані багатоквартирні жилі будинки, належні до них будівлі та споруди, а також прибудинкові території. Згідно зі ст. 42 ЗК зазначені землі державної та комунальної власності надаються в постійне користування підприємствам, установам та організаціям, у яких в управлінні знаходяться багатоквартирні житлові будинки (як правило, житлово-експлуатаційним організаціям). Відповідно до ч. 4 ст. 42 ЗК, розміри та конфігурація земельних ділянок, на яких розміщені багатоквартирні житлові будинки, а також будівлі, що належать до них, споруди та прибудинкові території, визначаються на підставі проектів розподілу території кварталу, мікрорайону (тобто містобудівної документації) та землевпорядної документації.
- Неузгодженість норм про суб'єкта права власності та користування на землі багатоквартирних будинків. У разі приватизації громадянами багатоквартирного житлового будинку відповідна земельна ділянка може передаватися безкоштовно у власність або передаватися в користування об'єднанню власників (ст. 42 Земельного Кодексу). Відповідно до ст. 89 ЗК, земельні ділянки співвласників жилого будинку перебувають у спільній сумісній власності. Водночас, земельна ділянка може належати на праві спільної сумісної власності лише громадянам [2].
- Відсутність законодавчої процедури передачі прибудинкових територій. На даний час основні підзаконні акти, які цілеспрямовано регулювали порядок визначення меж земельних ділянок для обслуговування багатоквартирних жилих будинків було скасовано ще у 2005 році. За цей час нормативно-правового документу, який мав би визначити порядок встановлення меж, передачі у власність та надання в оренду земельних ділянок для обслуговування багатоквартирних житлових будинків, затверджено не було.

Висновки.

Вкрай низькі показники оформлення прибудинкових територій багатоквартирних будинків України обумовлені відсутністю політичної волі з боку як місцевих так і центральних органів влади, недосконалою нормативно-правовою базою, необізнаністю мешканців багатоквартирних будинків, відсутністю прозорої та чіткої процедури набуття у власність (приватизації) прибудинкових територій. Зазначимо, що прибудинкову територію необхідно передавати у власність ОСББ, окрім випадків коли останнє виявило бажання взяти земельну ділянку в користування. Передача земельної ділянки має відбуватись на підставі технічної документації із землеустрою щодо встановлення (відновлення) меж земельної ділянки в натурі (на місцевості) — відповідно до пункту 3 прикінцевих та перехідних положень Закону України "Про державний земельний кадастр". Крім того, потрібно конкретизувати порядок використання прибудинкової території після її оформлення, для убезпечення прибу-

динкової території від перерозподілу, вилучення в наслідок банкротства ОСББ або ліквідації.

Отже, об'єднання співвласників багатоквартирних будинків є важливим важелем розвитку території, одним із рушійних елементів становлення ринку житлово-комунальних послуг. Проте варто відмітити, що ефективне функціонування інститутів власників житла не можливе без всебічної підтримки держави, яка в першу чергу має забезпечити несуперечливу законодавчу базу створення та діяльності ОСББ.

Джерела

1. Закон України "Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку" Закон України від 29 листопада 2001 року № 2866-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. zakon. rada. gov. ua
2. Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. zakon. rada. gov. ua
3. Про затвердження Правил управління будинком, спорудою, житловим комплексом або комплексом будинків і споруд: Наказ Міністерства з питань житлово-комунального господарства від 2 лютого 2009 р. № 13 // Офіційний вісник України. — 2009. — № 34. — С. 113.

Є. В. ПРОРОЧЕНКО
докт. філос. в гал. екон., ННІМЕФ МАУП

НАУКОВА ТА ІННОВАЦІЙНА ПРИСУТНІСТЬ УКРАЇНИ В ЕКОНОМІЦІ ЄС ЧЕРЕЗ ПРОГРАМУ ГОРИЗОНТ 2020

Інновації виступають рушієм економічного зростання, як окремих компаній, так і країн. Наукові дослідження і розробки дозволяють науковцям винаходити нові методики і технологічні розробки. Технологічний прогрес забезпечує зростання виробництва при використанні однакової кількості ресурсів, або ж скороченні ресурсних витрат, що тим самим підвищує продуктивність і, як наслідок, сприяє зростанню економіки загалом.

Інтерес до вивчення впливу інновацій на розвиток економіки виник у 80-х рр. минулого століття. Раніше в економіці було поширене твердження, що інновації впливають на економіку довільно, а державна політика не має впливу на економічне зростання в довготривалій перспективі. Однак поступово почала набувати поширення думка, що державна політика здатна керувати розвитком інновацій, які у свою чергу виступають рушієм економічного росту [1, 12].

Нещодавнє дослідження Бегун Ерділ Сахін також підтверджує це твердження. Вона провела дослідження 15 країн-членів Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), зокрема і США. Науковець порахувала, що при збільшенні бюджетної підтримки інновацій на 1 % державна економіка зростає на 0,61 % [2]. Отже, чим більше країни інвестують у розвиток досліджень і розробок, тим швидше росте економіка.

За рейтингом Інституту індустріальних досліджень (Industrial Research Institute) 2016 року, США мають найбільшу частку бюджетних асигнувань за статтею досліджень і розробок (26,4 %). ЄС на другому місці — 21 %; Китай займає третє місце із показником 20,4 % [3].

Укладачі рейтингу Всесвітньої організації інтелектуальної власності ООН "Глобальний інноваційний індекс" відзначають, що між розвиненими і країнами, що розвиваються, все ще існує розрив. За словами директора Френсіса Гаррі, велике значення мають інвестиції в інновації, які можуть привести до довгострокового економічного зростання.

Перше місце рейтингу займає Швейцарія. За нею в рейтингу йдуть Швеція, Великобританія, США, Фінляндія та Сінгапур. Крім того, цікаво відзначити значний прогрес Китаю, який посів 25 місце в рейтингу. Уперше країна із середнім рівнем доходу на душу населення приєдналася до високорозвинених економік-лідерів рейтингу. Україна ж займає 56 місце серед 128 країн за рівнем економічної інноваційності [4].

Як вказують Г. С. Нагорняк та І. П. Качур, для подолання технологічного відставання України від розвинутих країн світу та тенденцій низькотехнологічної спеціалізації необхідно забезпечити економіку додатковими науково-технічними та інтелектуальними ресурсами, здатними забезпечити випереджальний розвиток за рахунок наукоємного виробництва та домінування нових технологічних продуктів. Необхідно здійснювати позиціонування України у світовій технологічно-економічній підсистемі на найбільш перспективних фазах взаємонаближення інноваційного продукту і перетворювати його на світових ринках на переваги науково-технологічних розробок та продукції [5, 217].

Як альтернативна можливість вирішення проблеми низької інноваційності економіки України в теперішніх умовах, постає участь країни у європейській програмі з дослідження та інновацій “Горизонт 2020”.

Досвід становлення та зростання економіки Європейського Союзу, незважаючи на неоднорідний рівень розвитку окремих країн, підтверджує необхідність підтримки інноваційних розробок та їхнього впровадження на європейському ринку. Інновації розглядаються не як самоціль, а як інструмент стимулювання економічного зростання та розвитку на рівні ЄС [6, 33].

Задля більшої підтримки досліджень та інновацій в економіці ЄС, 2011 року Європейська Комісія оголосила про створення нової програми “Горизонт 2020”, призначеної об’єднати фінансування досліджень та інновацій в ЄС до 2020 року. Програма “Горизонт 2020” дозволить полегшити виконання науково-дослідних та інноваційних розробок та забезпечити їхнє запровадження на світових ринках. Кінцева мета програми — сприяння економічному зростанню й створення нових робочих місць. Загальний фонд програми “Горизонт 2020” становить близько 80 млрд. євро [7].

Україна приєдналася до Горизонту 2020 як асоційований учасник у 2015 році, що створює практичні можливості для розвитку і реалізації вітчизняного потенціалу через інвестиції в науково-технологічні розробки вітчизняних вчених та інноваційних підприємств [8].

Згідно статистики участі в програмі від Інституту фундаментальних технологічних досліджень Польської академії наук, за період участі в програмі “Горизонт 2020” українським науково-дослідним інститутам і підприємствам вдалося залучити 11,95 млн євро для реалізації інноваційних проектів у співпраці з європейськими дослідницькими організаціями.

За показниками успішності проектів країн-учасниць програми “Горизонт 2020” та отриманого фінансування на розробки, Україна посіла третє місце серед асоційованих країн після Норвегії та Ізраїлю (див. рис. 1) [9].

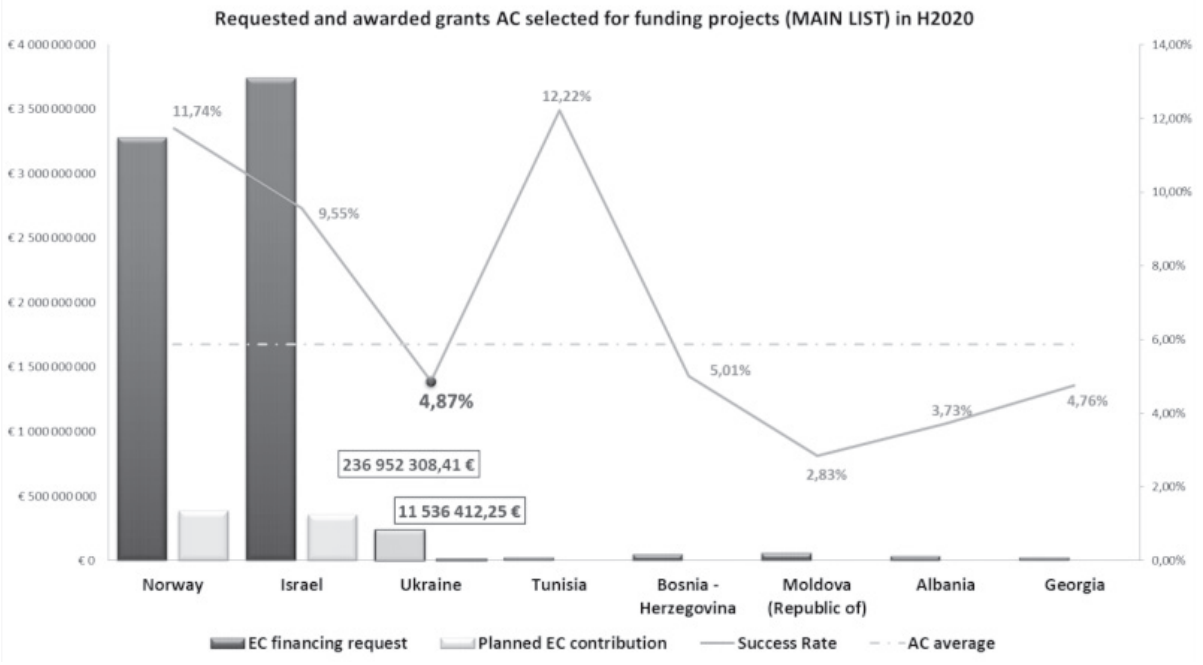

Рис. 1. **Обсяг фінансування затверджених проектів Горизонт 2020**

Серед “історій успіху” вітчизняних учасників програми “Горизонт 2020” можна відзначити українську компанію POLYTEDA CLOUD (Політеда Клауд) на базі Ки-

ївського політехнічного інституту. У грудні 2016 року POLYTEDA CLOUD стала першою компанією-переможцем у другій фазі Горизонту 2020, Інструмент для Малого та Середнього Бізнесу, залучивши від Європейської Комісії 1,2 млн євро на розробки у сфері автоматизації проектування інтегральних мікросхем [10].

Окрім можливості залучити фінансування для реалізації новітніх розробок, учасники Горизонту 2020 також отримують вихід до європейської та світової дослідницької спільноти та міжнародних ринків реалізації своєї новітньої продукції, що сприяє обміну ідеями та залученню нових наукових і бізнес партнерств.

Таким чином, міжнародні рейтинги інноваційності та економічне лідерство країн, які приділяють значну увагу науково-дослідним інвестиціям, демонструють актуальність залучення фінансування у наукові розробки з метою економічного зростання та технологічного лідерства.

Європейський Союз задекларував пріоритет щодо розвитку та запровадження інновацій і новітніх розробок в економіці для створення нових робочих місць, стимулювання конкуренції та реалізації сталої економічної моделі через програму "Горизонт 2020".

Як асоційована країна-учасниця Україна отримала доступ до можливостей залучення фінансування та пошуку партнерів в рамках Горизонту 2020, що створює сприятливі можливості для розвитку вітчизняних науково-дослідних розробок та їхньому поширенню на міжнародних ринках. Участь українських науково-дослідних центрів та інноваційних компаній в програмі "Горизонт 2020" уже демонструє переваги з точки зору залучення міжнародних інвестицій до передових вітчизняних розробок, а також сприяє формуванню образу передової країни серед міжнародної наукової та бізнес спільноти.

Джерела

1. Gregersen B. How do Innovations affect Economic Growth? — Some Different Approaches in Economics / B. Gregersen, B. Johnson // Aalborg University — 25 c.
2. Wu J. Fueling Innovation: The Role of R&D in Economic Growth / J. Wu, 2015 [Електронний ресурс] — Режим доступу: http: // www. innovationfiles. org/fueling-innovation-the-role-of-rd-in-economic-growth/
3. 2016 Global R&D Funding Forecast // Industrial Research Institute [Електронний ресурс] — Режим доступу: https: // www. iriweb. org/sites/default/files/2016GlobalR%26DFundingForecast_2. pdf
4. Global Innovation Index 2016 [Електронний ресурс] — Режим доступу: https: // www. globalinnovationindex. org/gii-2016-report
5. Нагорняк Г. С. Інноваційна складова як основа економічного росту України / Г. С. Нагорняк, І. П. Качур // Матеріали IV Міжнародної науково-технічної конференції молодих учених та студентів. Актуальні задачі сучасних технологій, 2014. — С. 216–217
6. Інноваційна політика: Європейський досвід і рекомендації для України // Проект ЄС "Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні". — К.: "Фенікс", 2011. — 76 с.
7. The EU Framework Programme for Research and Innovation [Електронний ресурс] — Режим доступу: https: // ec. europa. eu/programmes/horizon2020/
8. Наукова співпраця з ЄС відкриває нові горизонти [Електронний ресурс] — Режим доступу: https: // euukrainecoop. net/2015/03/31/horizon2020/
9. Statistics and analyses of Ukrainian participation in FP HORIZON 2020 [Електронний ресурс] // Institute of Fundamental Technological Research, 2016 — Режим доступу: https: //ri-links2ua.eu/object/document/234/attach/Statistics___Analyses_of_Ukrainian_Participation_in_HORIZON_2020__updated_after_274_calls_. pdf
10. Innovative Cloud-Based PV Workflow for Semiconductor Foundries // Links2UA [Електронний ресурс] — Режим доступу: https: // ri-links2ua. eu/object/project/253

Л. В. РОМАНОВА
док. екон. наук, проф. ННІМЕФ

О. Ю. МАРТИШИНА
магістрантка, ННІМЕФ

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РИНКУ ТЕПЛОІЗОЛЯЦІЙНИХ МАТЕРІАЛІВ

На фоні зростання цін на енергоносії та стрибка тарифів на житлово-комунальні послуги в Україні постала необхідність утеплення будинків і будівель з метою їх енергозбереження. Фахівці вважають найкращим теплоізоляційним матеріалом пінополістирол (EPS). Як теплоізоляційний матеріал він застосовується у будівництві понад 50 років, але останні десятиліття в світі були виявлені нові сфери його використання. Нині це інноваційний будівельний матеріал є досить суттєвий елемент дизайну, а також упаковка для промислової продукції [2].

Залежно від сфери використання ринок ВПС можна сегментувати на два великих сектори: будівельні/ізоляційні матеріали та упаковка (промислова та харчова). У середньому, ці два ринки за рівнем споживання приблизно рівні й складають відповідно 48 % і 46 % (рис. 1) [1].

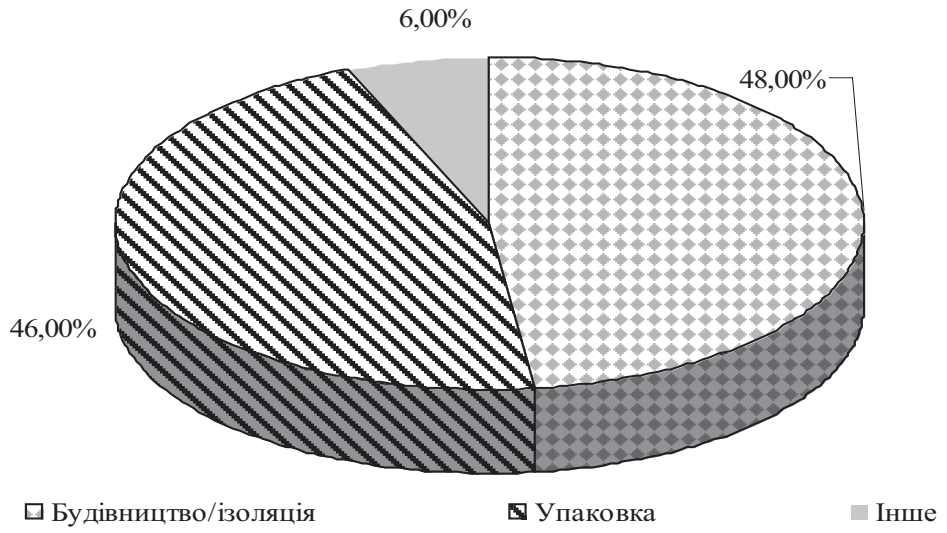

Рис. 1. **Сегменти світового ринку полістиролу**

Протягом 2010–2015 рр. темпи зростання та структура попиту на пінополістирол зазнали змін: якщо у 2010–2013 рр. він підвищувався в середньому на 5,2–6,3 % у рік, то у 2014 році темпи споживання зменшуються на 5 %, а у 2015 році — на 3,5 % [1].

З трьох найбільших регіонів — Північної Америки, Західної Європи та Північно-Східної Азії — частка ринку США і Європи зменшилася, в той же час частка країн Азії, особливо Китаю, зросла. Якщо темпи збільшення попиту у США та Європі складають 1–2,5 % у рік, то в азіатських країнах — 10–15 %. Азіатсько-Тихоокеанському регіону нині йому належить майже половина — 45 % світового ринку полістиролу (рис. 2) [1].

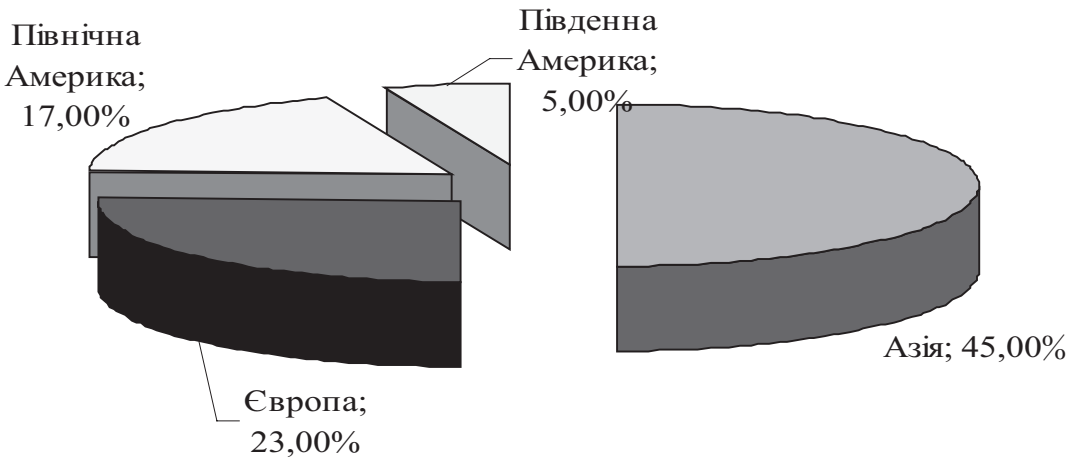

Рис. 2. **Структура світового ринку полістиролу за регіонами**

Згідно досліджень, проведених американською компанією CMAI, у 2015 році попит на полістирол на світовому ринку досягнув рівня 3,75 млн. т, хоча в останні роки спостерігається тенденція до його уповільнення, як у секторі упаковки з ВПС, так і в будівництві. Високі ціни на сировину (бензол, неочищена нафта) і кінцеві продукти спричинили підвищення попиту на товари-замінники і збільшення рівня споживання вторинних матеріалів. Удосконалення технологій у деяких споживчих сегментах (відмова від електронно-променевих трубок, відео- і аудіокассетних магнітофонів тощо) також сприяло зниженню попиту, хоча темпи зростання рівня споживання різяться залежно від регіону. Наприклад, у Північній Америці і Західній Європі попит на пінополистирольну упаковку сповільнився в 2015 році внаслідок переходу на папір, тоді як у сфері будівництва, навпаки, збільшився.

Європейський ринок полістиролу є одним з найбільших в світі і займає до 23 % загального світового споживання полістиролу (друге місце по місткості після Північно-Східної Азії). Ринок Західної Європи можна охарактеризувати як насичений тому, що темпи зростання попиту поступово сповільнюються.

Структура споживання ВПС в Європі така: на частку будівельних і ізоляційних матеріалів припадає основний обсяг ВПС — до 74 %, а темпи зростання попиту на будівельні матеріали випереджають незначне зростання попиту на пінополистирольну упаковку (рис. 3) [1].

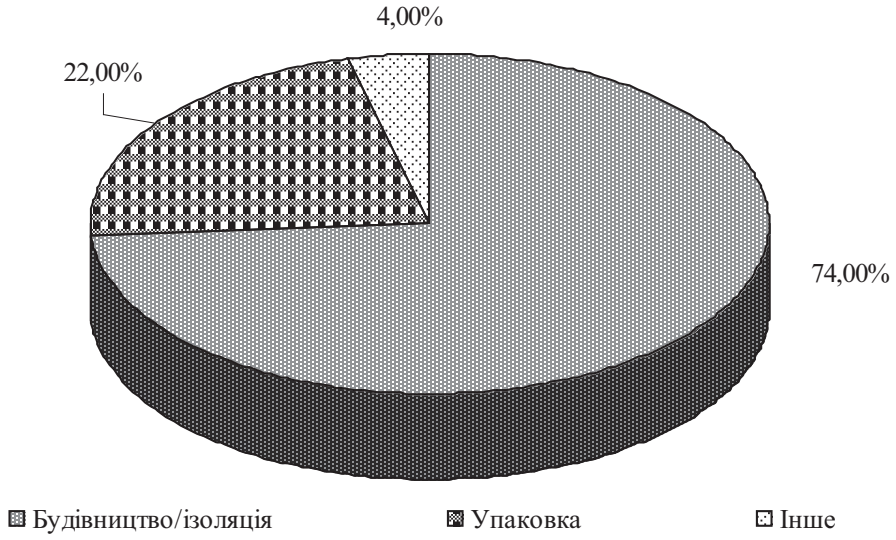

Рис. 3. **Структура споживання ВПС в Європі**

Практично весь ринок полістиролу в Європі належить 4 країнам: Німеччині, Польщі, Італії, Франції. Обсяги споживання піноматериалів в інших державах сильно поступаються лідерам. Обсяг попиту Німеччини на ВПС в 2015 році перевищив 200 тис. або 24 %, на другому місці — Польща 19 %, Італія — 16 % та Франція — 15 %.

Найбільшими виробниками спіненого полістиролу в Європі є такі підприємства, як: BASF, Nova Chemicals, Polimeri Europa, Styrochem. Крім підприємств-лідерів, в Європі ще до 30 заводів випускає полістирол. Сукупні потужності існуючих виробників задіяні лише на 84 %. Останні кілька років нові заводи не будуються, проте в рамках діючих проектів спостерігається розширення потужностей.

Нині потреби українського ринку у пінополістирольних плитах задовольняють більш ніж 15 вітчизняних компаній-виробників. За даними маркетингового дослідження "Ринок полістиролу", проведеного компанією Alliance Capital Management, найбільшими вітчизняними експортерами первинного полістиролу у 2016 році були такі підприємства: ЗАТ "Поліком — 65 % від загального обсягу українського експорту первинного полістиролу "Інтерагропак" — 24 %, компанія Альфа-Пласт — 9 %, україно-австрійське спільне підприємство "Фішер-Мукачево" — 2 % від загального обсягу експорту. Найбільшими імпортерами первинного полістиролу в 2016 році були: "Полімерград" — 12 %; "Євробуд Вест Трейд" — 9 %; "Аспокем Україна" — 7 %; ТОВ "Ратмір" — 5,2 %; "Вентиляційні системи" — 3,1 % тощо [3].

Нині виробництво полістиролу являє собою високо прибутковий бізнес. Однак, для виходу на цей ринок необхідні великі інвестиції — не менше 1,5 млн. доларів в обладнання, а також витрати на створення безпечних умов праці на виробництві.

Джерела

1. Мировой рынок вспенивающегося полистирола. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // b2blogger. com/articles/review/135. html
2. Пінополістирол (ППС). [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // vbkgroup. com. ua/index. php/ua/m-penopolistirol-ua
3. Рынок полистирола (в первичных формах) Маркетинговое исследование. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. marketingbase. com. ua/

С. В. САВОЙСЬКА
докт. н. в гал. політол., КНУБА

ЩОДО УТОЧНЕННЯ ТА РОЗШИРЕННЯ СУТНОСТІ І ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ ПОСТБІХЕВІОРИЗМ (ПОСТБІХЕВІОРАЛІЗМ)

Поведінковий напрям, у 20-х рр. XX ст. почав проникати у політологію, де отримав назву "політичний біхевіоризм", який сприяв формуванню та розширенню предмета політології. Його основоположником став учений із Чиказького університету Ч. Мерріам, який здійснив концептуальне обґрунтування поведінкового напряму у політології, а також обґрунтував тезу про політичну поведінку як одну із центральних категорій політології [1, с. 475]. Поведінковий напрям домінував у західній науці упродовж 1940 –1960-х рр. Особливо плідно у галузі політичного біхевіоризму працювали американські учені П. Лазарсфельд, Г. Лассвелл, Е. Кемпбелл, Г. Саймон, Е. Даунс та ін., об'єктами дослідження яких стали групові, корпоративні інтереси та ЗМІ. Біхевіористи зосередилися на вивченні поведінки виборців, що не могло дати належного знання про політику.

У кінці 1960-х рр. у політичній науці з'явився новий термін "постбіхевіоризм" (постбіхевіоралім). Це концепція, згідно з якою у кінці 1960-х — на початку 1970-х рр. було здійснено комплексний підхід щодо вивчення політичної поведінки індивідів, груп, спільнот, влади та ін., в основі якої знаходився перегляд застарілих постулатів біхевіоризму. Дослідником постбіхевіоризму був Д. Істон, який пропонував не обмежуватися вивченням лише електоральної поведінки індивідів і груп, а глибше вивчати проблеми політичної та соціокультурної поведінки усіх суб'єктів політики: соціальних, інституціональних, функціональних, первинних, вторинних, індивідуальних, колективних тощо, їх способи реагування на політичні явища і процеси, характер відносин з іншими суб'єктами. Основні напрями постбіхевіоризму у політиці Д. Істон висловив у 1969 р. на 65-му з'їзді Американської асоціації політичних наук у якості президента та професора Каліфорнійського університету [2, с. 613]. Він закликав науковців до дослідження демократичних цінностей. Д. Істон вважає, що "напрям пошуку має визначати наукова гіпотеза, яка потребує доведення, а не суто емпірична технологія з її формально-логічними та математичними підходами". Постбіхевіоризм, на його думку, покликаний переглянути застарілі постулати біхевіоризму [3, с. 34] та продовжити розвиток його позитивних начал. Д. Істон, по суті, закликав до раціонального поєднання у поведінкових дослідженнях емпіричного та ціннісно-нормативного аналізу [4, с. 40], які базуються на інформаційно-комунікаційній політиці.

Отже, метою постбіхевіоризму був перегляд застарілих постулатів біхевіоризму. Окремі аспекти постбіхевіористського напряму досліджували як закордонні (Г. Алмонд, С. Верба, Д. Істон, Ж. Ліотар, Р. Мертон, Т. Парсонс), так і вітчизняні науковці, зокрема О. Бабкіна, Ю. Гнаткевич, В. Северинюк та ін. За визначенням В. Северинюка, постбіхевіоризм (англ. postbehaviorism, від лат. post — після і англ. behavior — поведінка) — науковий напрям у західній політології та політичній соціології, передовсім в американській, що виник як нова, порівняно з біхевіоризмом, методологія

дослідження соціально-політичної сфери [5, с. 221]. Науковці активізували свою увагу на нормативно-ціннісних, ідеологічних, комунікативних, культурних, а також моральних аспектах суспільно-політичного життя. Із допомогою постбіхевіористського підходу досліджено мовну політику незалежної України, яка є невід'ємною складовою культури українського народу, а також — вербальну, символічну, реальну та іншу поведінку [1, с. 475] політиків, яка активно впливає на хід парламентських дебатів, обговорення важливих мовно-політичних проблем, проведення виборів та виникнення протистоянь.

Із допомогою постбіхевіоризму проаналізовано деструктивну поведінку окремих політиків, які негативно впливають на демократичний розвиток українського суспільства, ставлять під загрозу національні інтереси і цінності, а також соборність і суверенітет Української держави. Завдячуючи новому підходу до вивчення поведінки політиків і спільноти у цілому, визначено їх відношення до українізації, яка інтенсивно проводилася на початку 1990-х рр., впровадження української мови як державної в освіту незалежної України; підвищення статусу російської мови як регіональної, офіційної/другої державної у сучасній Україні. Усе це тісно пов'язано із політичною культурою [3, с. 302] політиків, депутатів усіх рівнів та інших політичних суб'єктів.

Так, постбіхевіоризм — це нова методологія, із допомогою якої аналізується відношення українських політиків, регіональних та місцевих спільнот до глобалізації, демократизації українського суспільства та модернізації усіх сфер і галузей суспільно-політичного життя країни, а також — української історії, культури, звичаїв і традицій українського народу, функціонування та розвитку ринкової економіки та ін. За визначенням О. Бабкіної, постбіхевіоризм (поведінка) — це один із напрямків у політичній психології, зорієнтований на перегляд та подальший розвиток основних положень біхевіоризму, а також — на захист гуманітарних цінностей [2, с. 613].

На думку В. Северинюка, постбіхевіоризм передбачає комплексний підхід до явища політичної поведінки суб'єкта політики, де поєднані індивідуальні, групові та масові форми, об'єктивні і суб'єктивні чинники, що визначають характер, причини, межи та спрямованість політичність дій. Політична поведінка, за аналізом В. Северенюка, поділяється на такі типи, як деструктивна і конструктивна, солідарна, консенсусна, спонтанна, стереотипна, адекватна лідерська, опозиційна тощо. Класифікувати політичну поведінку можна за такими ознаками, як ступінь самостійності (напр., добровільна, мобілізована); рівень усвідомленості (раціонально-практична, ефективна); міра публічності (відкрита, прихована). За визначенням В. Северинюка, політична поведінка — це один із видів соціальної поведінки, сукупність різноманітних форм і типів реагування (відносин, дій та недіянь, раціонально-діяльнісних та емоційно-психологічних станів) усіх суб'єктів політики [4, с. 77] на здійснення мовної політики.

Постбіхевіористський підхід щодо аналізу політичної поведінки українських політиків вивчав і Ю. Гнаткевич, який звернув увагу на політичну поведінку лідерів лівих і центристських політичних сил, зокрема, комуністів, які упродовж усіх років незалежності створювали сприятливі умови для подальшого утвердження та поширення у сучасній Україні комунікацій російською мовою за рахунок витіснення української. Це стосується також поведінки прогресивних соціалістів та об'єднаних соціал-демократів, які разом із комуністами до кінця 1990-х рр. мали велику підтримку серед російськомовних мешканців Півдня і Сходу України. Утримувати "такий авторитет" проросійськи налаштованим політикам допомагали міфи про утиски російської мови та її захист в Україні, "дві України", різномовні і різнокультурні ре-

гіони, одні із яких отримують допомогу від державного бюджету, інші обслуговують не лише власні потреби, а й забезпечують інші регіони, зокрема Галичину.

Таким чином, захисники національних інтересів та демократичних цінностей як могли охороняли український народ від новітнього російщення та гальмування поширення української мови в усіх сферах суспільно-політичного життя країни та в усіх її регіонах. Деструктивна політична поведінка проросійськи налаштованих політиків призвела до того, що юридично незалежна Україна опинилася під потужним мовно-політичним, культурним, інформаційним, економічним та іншим тиском Росії, коли 80 % ефірного часу теле- і радіостанцій було заповнено російським та іншим чужоземним продуктом, а тираж періодичних видань до "Революції гідності" у порівнянні із 1995 (70 %) склав 28 %. Усе це порушувало права українського народу, негативно впливало на його ідентичність, скорочувало україномовний інформаційно-культурний простір, посилювало домагання проросійськи налаштованих політиків надати російській мові статус другої регіональної, другої державної нарівні з українською і таким чином вибороти для російськомовних право не вивчати українську мову, не використовувати її у діловій сфері та на державній службі.

Джерела

1. Обушний М., Коваленко А., Ткач О. Політологія: Довідник / За ред. М. І. Обушного. — К.: Либідь, 2009. — 501 с.
2. Політологічний словник: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. М. Ф. Головатого та О. В. Антонюка. — К.: МАУП, 2005. — 792 с.
3. Політологія: сучасні терміни і поняття. Короткий навчальний словник-довідник для студентів ВНЗ I–IV рівнів акредитації. — 4-те видання, виправлене і доповнене / укладач В. М. Піча, наук. редакція Л. Д. Климанської, Я. Б. Турчин, Н. М. Хоми. — Львів: Новий Світ. — 2000, 2015. — 516 с.
4. Северинюк В. Політична поведінка: проблеми теорії та методології: монографія. — Київ; Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2009. — 432 с.
5. Сучасна політична лексика: енциклопедичний словник-довідник / [І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]; за наук. ред. Хоми Н. М. — Львів: "Новий Світ — 2000", 2015. — 396 с.

Г. І. СКИБА
канд. екон. н., ННІМЕФ МАУП

РОЛЬ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

У нинішніх економічних умовах фундаментальною складовою економічного зростання є інновації, у тому числі і в обліку, що вимагає розробки належного забезпечення. На сьогодні спостерігається несумісність існуючих теорії, методики та організації бухгалтерського обліку вимогам сучасної інноваційної економіки інформаційного (постіндустріального) суспільства. Інноваційний процес у бухгалтерському обліку є фундаментальною частиною інноваційного процесу безпосередньо підприємства.

Оскільки вирішення питання впливу інновацій на діяльність підприємств, у тому числі і на бухгалтерський облік як цільову підсистему інновацій, є актуальним, воно знаходить своє відображення у публікаціях різних науковців, серед яких можна виділити М. М. Бенько, М. Т. Білуха, О. С. Височан, В. П. Завгородній, С. В. Івахненков, Ю. А. Кузьмінський, Г. Г. Кірейцев, Є. В. Мних, М. С. Пушкар, Б. Твісс, Й. Шумпетер та інші. В працях цих авторів доведена необхідність створення гнучких активно — адаптивних облікових систем з використанням інновацій. Обґрунтовано, що різні види інновацій міцно взаємозв'язані і висувають специфічні вимоги до інноваційного механізму.

Проте, вимагає нових досліджень залежність змісту та видів інновацій в обліку від його аспектів, розвиток бухгалтерського обліку у відповідності зі специфікою сучасного етапу розвитку економіки, розробка концепції управління інноваційною діяльністю в обліку як цільовій підсистемі інновацій.

Поняття "інновація" означає нововведення, тобто впровадження нових форм організації праці й управління в систему підприємницької діяльності; це використання в тій чи іншій сфері суспільної діяльності результатів інтелектуальної праці, технологічних розробок, спрямованих на удосконалення соціально-економічної діяльності [3].

У загальному розумінні сутність інноваційних процесів, що відбуваються в будь-якій складній виробничо-господарській системі, — це сукупність прогресивних, якісно нових змін, що безперервно виникають у часі та просторі і сприяють дальшому якісному розвитку суспільства, забезпечують вищий рівень життя; це послідовна система заходів, внаслідок яких інновація дозріває від ідеї до конкретної продукції, технології, структури чи послуг і розповсюджується в господарській практиці і суспільній діяльності [2].

Для бухгалтерського обліку, як інформаційної системи підприємства, найбільш сприятливим є підхід до визначення інновацій, який враховує науково-технічний, технологічний, економічний, організаційний, інформаційний, управлінський та процесний аспекти. Інновації у обліку варто досліджувати як процес, який приводить до появи новизни і результати якого утворюють споживчі цінності, споживаються на ринку, забезпечують стійке зростання фінансового результату. Інформаційна система бухгалтерського обліку є підсистемою системи більш високого рівня. Становлен-

ня інноваційної економіки інформаційного суспільства неможливо без адекватного розвитку бухгалтерського обліку за різними аспектами, що потребує певних інновацій.

Зауважимо, що інновації в бухгалтерському обліку направлені на оптимізацію розповсюдження інформації, інакше кажучи пріоритетним спрямуванням є сутність і задачі соціально-технічного прогресу у системі суспільства. Важливою з основних складових системи сучасного суспільства є економічні інформаційні системи. Вони відносяться до складних, тому що мають цілісну ієрархічну структуру з багатогранними зв'язками та складними функціями управління. Сучасну систему управління підприємством, організацією, фірмою відрізняє складна інформаційна система, що пов'язано з обміном зовнішніх і внутрішніх інформаційних потоків, багатоваріантністю видів інформації, яка циркулює в системі управління. При цьому суттєва роль в даному процесі залишається за бухгалтерською інформаційною системою, що спричинена формуванням саме в ній достовірної і повної та неупередженої інформації, як для облікових потреб, так і для аудиторів, аналітиків, економістів та менеджерів всіх рівнів.

Для забезпечення умов щодо підвищення ефективності інноваційної діяльності реалізація інноваційних програм визначає закономірність уведення вигідних організаційних структур. Належна інформаційна спрямованість облікового забезпечення системи управління інноваційною діяльністю підприємств забезпечується дотриманням вимог щодо залучення бухгалтерів до функціонування центрів управління інноваційними процесами. За дотримання умови бухгалтерський облік набуває оперативності й достовірності відображення інноваційної діяльності та забезпечується інтеграція обліку з аналізом, контролем і плануванням.

Таким чином, для сучасних підприємств характерний вплив як інноваційного розвитку суспільства, так і інноваційного управління. Тому подальший розвиток управлінського обліку як активно-адаптивної системи інформаційної підтримки менеджменту повинен спрямовуватися на удосконалення інформаційного забезпечення інноваційного управління.

Джерела

1. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні", від 16.07.1999 р. № 996-IV (зі змінами та доповненнями).
2. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 № 40-IV (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 36. — Ст. 266 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // zakon. rada. gov. ua/cgi-bin/laws/ main. cgi?nreg=40–15
3. Заблоцький Б. Ф. Економіка і організація інноваційної діяльності: Навч. посібник. — Львів: Новий світ, 2007. — 456 с.
4. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. — М.: Прогресс, 1982. — 456 с. 14. Переходов В. Н. Основы управления инновационной деятельностью / В. Н. Переходов. — М.: ИНФРА-М, 2005. — 222 с.

С. В. СТАСЮК
канд. юрид. наук, ННІП МАУП

РОЗВИТОК ПОДАТКОВИХ ПРАВОВІДНОСИН НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ В УКРАЇНІ

Розвиток і трансформація податкових правових відносин в Україні обумовлені процесами реформування державної управлінської діяльності, адаптацією податкового законодавства до аналогічного законодавства країн ЄС, змінами у правосвідомості платників податків, пріоритетності їх суб'єктивних прав тощо. Саме тому, наукові розвідки життєвого циклу податкових правових відносин нададуть можливість визначити їх особливості та змістовну складову з метою високоякісного правового регулювання.

Науково-теоретичним підґрунтям даного дослідження стали наукові праці таких учених, як А. М. Завальний, Г. В. Кикоть, О. А. Куций, І. О. Пасічна, І. В. Ясько та інших.

Водночас, наукові розробки з зазначеної проблеми не в повному обсязі висвітлюють логічну конструкцію взаємопов'язаних етапів їх розвитку, юридичними наслідками яких є формування бюджетів усіх рівнів. Саме тому, метою даної статті являється наукове обґрунтування сутності правових явищ, що призводять до специфічних форм взаємодії суб'єктів податкового права.

Теорія податкового права сформувала низку підходів до визначення поняття правових відносин у податковій сфері. У більшості випадків науковці-правники трактують правові відносини як суспільні відносини, що врегульовані податковими правовими нормами. В той же час, деякі науковці мають окрему думку, наприклад, І. О. Пасічна визначає податкові правовідносини як правовий зв'язок між суб'єктами податкового права, що виникає в процесі реалізації детермінованих публічними інтересами їх прав та обов'язків з приводу обчислення й сплати податків і зборів, обліку платників податків і зборів, подання податкової звітності, здійснення податкового контролю, притягнення до відповідальності за порушення податкового законодавства, а також оскарження рішень і дій (бездіяльності) контролюючих органів та їх посадових осіб [4, *40*]. І. В. Ясько вважає, що зміст податкових правовідносин складають суб'єктивні права та обов'язки, які виникають у сфері встановлення податків і зборів у державі, порядок їх стягнення [6, *146*]. На думку О. А. Куцого податкові правовідносини, як особливий вид правовідносин, визначаються як суспільні відносини, що виникають у сфері дії публічного права між державними фінансовими (податковими) органами і фізичними та юридичними особами з приводу податків і обов'язкових платежів у бюджети всіх рівнів і врегульовані нормами податкового права [3, *6*].

Правові норми, регламентовані Податковим кодексом України, визначають підстави виникнення, розвитку, зміни та припинення податкових правових відносин. Саме останні новації українського податкового законодавства в світлі євроінтеграційних прагнень суттєво вплинули на розвиток приватних ініціатив та удосконалили механізми правового регулювання стадій життєдіяльності податкових правовідносин. Домінування публічного над приватним втрачає свою актуальність у світлі реформування Державної фіскальної служби України.

Юридичні факти, як інтерпретація реальних явищ правової дійсності, являються основою динаміки правовідносин у сфері оподаткування. Так, Г. В. Кикоть зазначає,

що юридичні факти створюють перехід від загальної моделі прав і обов'язків, зафіксованої в юридичній нормі, до конкретної, що втілюється у правовідносини [2, *9*]. А. М. Завальний вважає, що основною функцією юридичного факту в правовому регулюванні є залучення суб'єктів права до правовідносин і породження правосуб'єктності, її набуття або виникнення. Юридичний факт може виконувати в окремих випадках і низку додаткових функцій: гарантії законності, творчу та правоорієнтаційну [1, *9*].

Податкові правовідносини виникають на підставі пункту 15.1 статті 15 Податкового кодексу України в зв'язку з набуттям статусу платника податків фізичними особами (резидентами і нерезидентами України), юридичними особами (резидентами і нерезидентами України) та їх відокремленими підрозділами, які мають, одержують (передають) об'єкти оподаткування або провадять діяльність (операції), що є об'єктом оподаткування згідно з цим Кодексом або податковими законами, і на яких покладено обов'язок із сплати податків та зборів згідно з цим Кодексом [5]. Розвиток податкових правовідносин вимагає створення з боку держави сприятливих умов для сумлінного виконання платниками податків податкового обов'язку, підвищення якості адміністрування податків і зборів, здійснення дієвого державного контролю надходжень податків і зборів до бюджетів усіх рівнів. У той же час, платники податків провадять підприємницьку діяльність з метою отримання прибутку та виокремлення його частини у грошовому вимірі з метою наповнення публічних грошових фондів. Високий рівень правової податкової культури спонукає суб'єктів підприємництва до безумовного виконання своїх юридичних обов'язків. Саме при встановленні балансу інтересів та суб'єктивних прав платників податків і держави можливо досягти загальних економічних та соціальних ефектів задля задоволення потреб українського суспільства в цілому. Припинення податкових правових відносин відбувається за рахунок належного виконання суб'єктивних прав та юридичних обов'язків усіма учасниками правових відносин у податковій сфері, або за інших незалежних від суб'єктів обставин (наприклад, смерть фізичної особи, визнання її недієздатною або безвісно відсутньою тощо).

Таким чином, розвиток податкових правовідносин на сучасному етапі в Україні обумовлюється побудовою новітньої конструкції їх функціонування, взаємопов'язані елементи якої визначені податковими правовими нормами та базуються на реальних явищах правової дійсності, а також досягненням балансу приватних та публічних інтересів стосовно формування бюджетів усіх рівнів.

Джерела

1. Завальний А. М. Юридичні факти в сфері здійснення правоохоронної діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / А. М. Завальний; Київський національний університет внутрішніх справ. — К., 2007. — 20 с.
2. Кикоть Г. В. Юридичні факти в системі правовідносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Г. В. Кикоть; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. — К., 2006. — 19 с.
3. Куций О. А. Адміністративно-правові засоби забезпечення прав фізичних осіб у податкових правовідносинах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. А. Куций; Одеська національна юридична академія. — Одеса, 2004. — 14 с.
4. Пасічна І. О. Поняття та сутність податкових правовідносин / І. О. Пасічна // Юридична наука. — 2015. — № 3 — С. 36–42.
5. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. zakon. rada. gov. ua.
6. Яська І. В. Поняття, структура і особливості податкових правовідносин / І. В. Яська // Митна справа. — 2014. — Спеціальний випуск. — С. 141–146.

Т. Л. ТКАЧУК
канд. психол. наук, УАІСНС МАУП

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ АТО

Сьогодні, в умовах глобальних історичних перетворень в Україні, піднімаються питання психологічної адаптації та навіть реабілітації особистості. Особливо це стосується В успішній реалізації цього процесу велика відповідальна роль покладається на плечі практичних психологів, реабілітологів, медиків.

Актуальність зазначеної проблеми посилюється скудністю як теоретичних, так і практичних досліджень в цій галузі, що суттєво знижує ефективність психореабілітаційних заходів. Вище зазначене спонукає нас звернутися до проблеми підготовки психологів, як майбутніх, так і досвідчених, до здійснення психологічної реабілітації воїнів.

Психологічна реабілітація — це специфічний вид психологічної допомоги, що надається воїнам, які переживають або гострі реакції на актуальний стрес, або загострення відстрочених негативних психічних наслідків, відстрочених реакцій та розладів, що зумовлені раніше пережитим, як правило, психотравмувальним стресом. Важливо, що коли психолог співпрацює з військовими або цивільними лікарями, воїн під час психологічної реабілітації звільняється від виконання службових обов'язків і перебуває або у стаціонарі медичного підрозділу, або у реабілітаційному відділенні військового шпиталю.

Слід зазначити, що психологічна реабілітація є центральною ланкою реабілітаційного процесу і доповнюється медичною реабілітацією або тільки певною медичною допомогою. За наявності відповідних умов у медичному підрозділі військової частини здійснюється неспецифічна психологічна реабілітація, яка може початися і закінчитися в умовах військової частини або бути першим етапом наступної, спеціалізованої психологічної реабілітації в умовах військового шпиталю. Неспецифічність або специфічність психологічної реабілітації визначається глибиною і важкістю бойових психічних травм воїна і ступенем спеціалізації способів психологічного впливу, які необхідні для вирішення проблем психологічної реабілітації.

Психологічне забезпечення відновного періоду включає:

- психологічне інформування особового складу про можливі психічні наслідки бойової діяльності та шляхи їх подолання;
- діагностику психічного стану військовослужбовців, що складають групу ризику (воїни, які виконували найважчі та стресогенні завдання, раніше отримували бойові психічні травми, мають складне становище в родині, допускали суттєві помилки у виконанні бойових завдань, перебувають в ізоляції в підрозділі; воїни-жінки, воїни старшого віку тощо);
- психологічне консультування військовослужбовців з питань, які виникають через переживання у відновному періоді;
- психологічну й соціально-психологічну підтримку воїнів, що переживають труднощі відновного періоду;

- використання спеціалізованих психологічних методів, спрямованих на прискорення відновних процесів у воїнів (психофізіологічний тренінг, тренінг саморегуляції, групи інтенсивного спілкування та ін.).

Здійснюючи психологічну реабілітацію після завершення бойових дій, обов'язково необхідно враховувати такі фактори:

- ступінь активності військової частини, підрозділу і конкретного воїна в бойових діях (чим більше та активніше діяли військовослужбовці в зоні бойових дій, тим оперативнішою, масштабнішою і повноціннішою має бути психологічна допомога; ступінь активності визначається за характером і кількістю бойових дій, в яких брали участь військовослужбовці, за рівнем їх бойової інтенсивності та значущості для виконання більш масштабних бойових завдань);
- кількість бойових втрат у військовій частині, а також характер і причини поранень, контузій, травм, опіків, доз опромінення та інших форм фізичного впливу на здоров'я воїна.

Форми психологічної реабілітації залежать від психічного і психофізіологічного стану військовослужбовця. Коли останній усвідомлює свої психологічні труднощі та стан, що переживає, щодо нього застосовуються психопрофілактичні методи, які виражаються у психологічному інформуванні, психологічній і соціально-психологічній підтримці воїна та членів його родини, використанні спеціалізованих психологічних методів, що прискорять відновлення, а за необхідності — супроводжуються здійсненням превентивної психодіагностики.

У разі виникнення у воїна певних відхилень від нормального розвитку процесів відновлення з ним здійснюється психокорекційна робота, а при появі стійких психічних труднощів надається психотерапевтична допомога. Ці дві форми психологічної допомоги можуть здійснюватися у військовій частині психологом у взаємодії з медичним персоналом цієї ж частини. У цих випадках суб'єктом відновного періоду залишається особистість воїна.

Також слід зауважити на тому, який терапевтичний ефект можуть нести групові форми роботи із воїнами, коли у них є можливість підтримки та прийняття з боку учасників, які мають такий же життєвий досвід та спільну мету — повернутися до нормального життя у мирному суспільстві.

Джерела

1. Малкіна- Пих І. Г. Психологічна допомога в кризових ситуаціях. — М.: Изд-во Ексмо, 2005. — 960 с.
2. Ягупов В. В. Військова психологія. — Київ: Тандем, 2004. — 656 с.

О. Л. ТУРИНІНА
докт. наук в гал. психол., УАІСНС МАУП

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ КОМЕРЦІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Трансформаційні процеси, що відбуваються сьогодні в Україні, вимагають оновлення управління комерційними підприємствами для забезпечення їх високої ефективності та конкурентноздатності. Один із таких підходів передбачає врахування керівниками комерційних підприємств особливостей організаційної культури підприємств та визначення соціально-психологічних засад її формування.

Аналіз літературних джерел дозволив виділити основні підходи до вивчення організаційної культури: символічний (Н. Леметр, С. Мішон, Е. Шейн, П. Штерн, О. Францев), когнітивний (К. Камерон, Р. Квін, Р. Куіні, У. Оучі, Т. Паркінсон, Дж. Рорбах), систематичний (Р. Морано, В. Сате, Ж. Серкіс, В. Снетков, В. Співак, П. Харіс та ін.).

Спираючись на положення систематичного підходу, організаційна культура розглядається як важлива складова структури та діяльності організації. Вона являє собою сукупність визначених та встановлених в організації цілей, цінностей, норм, правил поведінки та санкцій, які суттєво впливають на ефективність діяльності комерційного підприємства та міжособистісні стосунки працівників.

В процесі нашої теоретико-експериментальної роботи виділено основні функції організаційної культури комерційного підприємства: інтегративну, оцінювальну, орієнтаційну, функції збереження та контролю. Її вплив на ефективність діяльності комерційного підприємства значною мірою залежить від того, наскільки організаційна культура є привабливою для працівників комерційного підприємства (Р. Моран, П. Харіс, Л. Карамушка та ін.), тобто наскільки її зміст відповідає їх основним потребам та інтересам (в особистісному та організаційному розвитку, матеріально-фінансовому забезпеченні, соціальній захищеності тощо).

Крім того, нами виділено систему чинників, що впливають на формування організаційної культури комерційного підприємства, через три рівня аналізу: макрорівень (рівень суспільства), мезорівень (рівень організації), мікрорівень (рівень особистості).

В дослідженні чинників макрорівня виділено ті, що зумовлені: особливостями політичного та соціального розвитку суспільства в певний період; особливостями національної культури країни та національного стилю управління та діяльності; соціально-психологічними особливостями регіону, в межах якого функціонує підприємство; новітніми науково-технічними розробками (Д. Болінже, Дж. Дістефано, Г. Лейн, В. С. Лозниця, У. Оучі, Г. Хофштеде та ін.).

До чинників мезорівня віднесено ті, що зумовлені: структурою та особливостями діяльності комерційного підприємства; матеріальним і технічним забезпеченням праці, особливостями соціально-психологічного клімату відділів комерційного підприємства; особливостями неформальних груп працівників (М. Х. Мескон, Р. Моран, В. М. Снетков, П. Харіс, Ф. Хедоурі та ін.). У цьому аспекти звернуто увагу на

ряд характеристик комерційного підприємства, що можуть впливати на особливості його організаційної культури в цілому та окремих субкультур: масштабність (наявність великої кількості відділів та територіально віддалених підрозділів тощо); специфічність діяльності та різнофункціональність (кожен підрозділ характеризується своєю специфічною метою, завданнями та змістом діяльності); складність управлінської структури (наявність різних рівнів управління та досить велика кількість суб'єктів управління, що обумовлює наявність різних стилів та стратегій управління) та ін. [4; 7].

На основі наукових даних, можна зробити висновок, що через наявність таких характеристик організаційна культура комерційного підприємства постійно перебуває під впливом процесів диференціації та інтеграції (Е. Шейн), які, в свою чергу, залежать від прийняття або неприйняття працівниками встановлених на підприємстві загальних цілей, цінностей, норм, санкцій та правил поведінки (Р. Моран, П. Харіс).

Аналіз факторів мікрорівня показав, що на рівні особистості на формування організаційної культури можуть впливати: психологічні характеристики управлінської діяльності керівників різних рівнів та підрозділів комерційного підприємства (стиль діяльності; особистісні характеристики; обмеження в управлінській діяльності та ін.); організаційно-професійні (посада працівників в організації) та соціально-демографічні (стать та вік працівників) характеристик працівників організації.

Зокрема, спираючись на дослідження фахівців, зроблено висновок, що управлінська діяльність керівників комерційного підприємства є одним із найбільш суттєвих чинників, що впливають на формування його організаційної культури, оскільки керівник виступає головною дійовою особою в організації і його моральні якості, норми та цінності транслюються підлеглим, досить часто унаслідуються ними та впливають на їх професійний та особистісний розвиток (Ю. Ф. Пачковський, Т. Пітерс, С. Свістунов, Ж. Серкіс, В. Співак, В. Томілов, Р. Уоттерман, Е. Шейн). Підкреслено, що важливу роль у формуванні організаційної культури комерційного підприємства відіграють лідерські якості керівника (Е. Берн, Д. Бодді, С. О'Донелл, Л. Карамушка, Д. Майєрса та ін.)

Таким чином, проведений аналіз зазначених теоретико-методологічних підходів до розуміння сутності організаційної культури комерційного підприємства та психологічних чинників, що впливають на її становлення, вимагає більш повного розкриття її змісту у підготовці керівників комерційних підприємств.

Загальними принципами соціально-психологічної підготовки керівників комерційного підприємства є: системність, проблемність, комплексність використання методичних засобів, консультативних та організаційних прийомів.

Соціально-психологічне навчання повинно складалось з двох основних етапів. Перший етап повинен бути спрямований на опанування керівниками підрозділів знань з проблеми управління організаційною культурою комерційного підприємства. Даний етап складаєтьсяз трьох підетапів: а) висвітлення сутності проблеми організаційної культури; б) аналіз ролі керівника в управлінні організаційною культурою; в) ознайомлення з особливостями організаційної культури комерційного підприємства, на якому проводиться навчання. На даному етапі було використано такі методи: міні-лекції, дискусії, бесіди.

Другій етап повинен передбачати практичне засвоєння керівниками умінь та навичок управління організаційною культурою комерційного підприємства. Етап містить у собі: а) корекцію психологічного стану керівників; б) формування у керівників умінь та навичок управління особистісною культурою (усвідомлення системи особистісних цілей, цінностей, норм, правил); в) формування у керівників умінь та

навичок діагностувати особливості організаційної культури комерційного підприємства, на якому вони працюють, та психологічні чинники, які на неї вливають; г) формування у керівників умінь та навичок розробляти нові моделі організаційної культури комерційного підприємства, які б відповідали цілям та завданням організації та потребам (інтересам) її працівників; д) формування навичок управляти окремими елементами організаційної культури (цілями, цінностями, норами, правилами поведінки тощо).

Ефективність соціально-психологічного навчання повинна оцінювалась за допомогою таких критеріїв: 1) рівень знань, умінь, навичок по управлінню організаційної культури; 2) міра реалізації очікувань від психологічної підготовки до управління організаційною культурою; 3) міра значущості знань, умінь, навичок по управлінню організаційною культурою; 4) міра використання знань, умінь, навичок по управлінню організаційною культурою; 5) психічний стан керівників.

Із всього вищесказаного можна зробити висновок, що підвищення рівня привабливості організаційної культури можливе при реалізації наступних наступних умов: а) оволодіння знаннями, які розкривають сутність організаційної культури комерційного підприємства; б) оволодіння уміннями та навичками діагностики особливостей організаційної культури комерційного підприємства та психологічних чинників, які вливають на її становлення; в) оволодіння знаннями, вміннями та навичками управління організаційною культурою комерційного підприємства.

Джерела

1. Башук Т. О. Доцільність формування корпоративної культури на підприємстві / Т. О. Башук, А. М. Жолудєва // Маркетинг і менеджмент інновацій. — 2011. — № 2. — С. 179–183.
2. Білорус Т. В. Організаційна культура/ Т. В. Білорус, І. М. Горбась // Міждисциплінарний словник з менеджменту / за ред. Д. М. Черваньова, О. І. Жилінської. — К.: Нічлава, 2011. — С. 41–42.
3. Гнезділова К. М. Корпоративна культура викладача вищої школи: навч.-метод. посібник / К. М. Гнезділова. — Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2013. — 124 с.
4. Психологічні детермінанти розвитку організаційної культури: монографія [Електронний ресурс] / Л. М. Карамушка, О. В. Креденцер, К. В. Терещенко [та ін.]; за ред. Л. М. Карамушки. — К.: Педагогічна думка, 2015. — 288 с.
5. Сергієнко Е. О. Організаційна культура в публічному управлінні: терміноло-гічні проблеми / Е. О. Сергієнко // Ефективність державного управління: зб. наук. праць. — Л.: ЛРІДУ НАДУ, 2009. — Вип. 18/19. — С. 361–367.
6. Теоретичні підходи до тлумачення організаційної культури / Т. І. Калініченко // Держава та регіони. — 2010. — № 3. — С. 62–67.
7. Терещенко К. В. Толерантність персоналу в контексті розвитку організаційної культури інноваційних і традиційних закладів освіти // Організаційна психологія. Економічна психологія. — 2015. — №1. — С. 140–147.
8. Химич І. Г. Імідж як важливий показник діяльності підприємства у сучасних умовах розвитку корпоративної культури / І. Г. Химич // Економіка та держава. — 2009. — № 9. — С. 59—61.
9. Юрченко В. В., Мельник Ю. В., Богданова Н. В. Корпоративна культура організації. Навчально-методичний посібник. — К., 2014. — 44 с.

В. О. ТЬОРЛО
канд. екон. н., ст. наук. співр., УАІМВЛ МАУП,

В. В. МІРОШНИЧЕНКО
канд. екон. н., доц., НУ "Києво-Могилянська академія"

РІВНІ СОЦІАЛЬНОГО СТАНУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ТА НАПРЯМИ ПОДОЛАННЯ ІСНУЮЧИХ ДИСПРОПОРЦІЙ ЇХ РОЗВИТКУ

Основоположним принципом соціальної політики цивілізованих країн є створення однакових умов життєдіяльності для реалізації природного потенціалу кожної людини незалежно від місця її народження та проживання. Тому регіональна політика цих країн спрямована на нівелювання диспропорцій у рівнях соціального розвитку різних районів.

В Україні, у зв'язку з продекларованими соціальними пріоритетами державної політики, постає необхідність не тільки підвищувати загальний по країні рівень розвитку соціальної сфери, але й зближувати її регіональні рівні. Виходячи з цього, актуального значення набуває дослідження відмінностей у розвитку соціальної сфери в регіонах нашої країни та обгрунтування можливостей в подоланні існуючих диспропорцій.

Для оцінки рівнів соціального розвитку регіонів використовують часткові та загальні показники. До останніх належать індекси соціального та людського розвитку (ІЛР).

Дослідження показника ІЛР в Україні було розпочато в 1992 р. вченими Національної академії наук України, коли вони розпочали використовувати методику його розрахунку, запропоновану Програмою розвитку ООН. На початку 1993 р. Кабінет Міністрів держави погодився з пропозицією Представництв ООН в Києві і прийняв рішення про проведення досліджень з питань визначення рівня ІЛР. У 1995 р. в Україні були оприлюдненні перші результати визначення цього показника. За час, що минув, проблеми дослідження рівнів ІЛР набувають все ширшого обговорення науковцями та громадськістю, особливо в частині, що відноситься до методології визначення показника та його використання при обгрунтуванні напрямів соціального розвитку конкретних регіонів. У цьому відношенні доцільним було б відображення в ІЛР різнобічних аспектів життєдіяльності населення, зокрема, розвитку соціальної інфраструктури.

До часткових показників рівня соціального розвитку регіонів належать: середня тривалість життя, кількість спеціалістів з вищою (середньою спеціальною) освітою та питомий показник чисельності лікарів, пересічна тривалість навчання, частка зайнятих у невиробничій сфері, рівень забезпеченості житлом, грошові доходи населення та асортимент послуг, що йому надаються, тощо.

Вагоме значення для визначення рівнів соціального розвитку регіонів має також врахування стану їх соціальної інфраструктури. Для його розрахунку доцільно використовувати питомі показники чисельності зайнятих у галузях соціальної інфраструктури, вартість основних фондів цих галузей, рівень забезпеченості закладами культури та освіти, а також забезпеченість потреб населення лікувальними і оздоровчими установами.

Для характеристики стану соціальної сфери регіонів також необхідно проводити аналіз показників, що відображають поширення таких негативних процесів, як за-

хворюваність, смертність від нещасних випадків, тимчасову непрацездатність, безробіття в різних вікових групах населення.

Зважаючи на значні зміни у соціально-економічній ситуації регіонів та в можливостях інформаційного забезпечення досліджень, рішенням Президії НАН України та колегії Державної служби статистики України було затверджено нову Методику вимірювання регіонального людського розвитку (РЛР). Для розрахунку цього індексу включено 33 показники, що об'єднані у шість блоків [5].

Як показують проведені дослідження, рівень розвитку соціальної сфери регіонів відзначається значною диференціацією, що викликає неконтрольовану міграцію населення та інші негативні процеси [4, 7]. Тому регіональна соціальна політика держави повинна базуватися на врахуванні різниці в рівнях соціального розвитку регіонів України з метою зменшення територіальних диспропорцій в умовах життя населення та наближення до однакових можливостей щодо забезпечення життєдіяльності кожної людини.

В цьому відношенні важливого значення набуває фінансове забезпечення можливостей вирівнювання регіональних рівнів соціального розвитку. До останнього часу традиційними шляхами вирішення вказаної проблеми було бюджетне регулювання за рахунок створення загальнодержавних спеціалізованих фондів із подальшим наданням дотацій відповідним місцевим бюджетам або ж шляхом диференціації нормативів розподілу надходження податків між центральним та місцевими бюджетами із збільшенням частки останніх для регіонів з нижчим рівнем соціального розвитку. Проте в наш час повинен також бути удосконалений механізм фінансового забезпечення зближення рівнів соціального розвитку регіонів, при якому їх владні структури мають знаходити джерела фінансування за рахунок власних можливостей, що покращить рівень забезпечення та якість надання послуг населенню [6], а також сприятиме ліквідації територіальних диспропорцій.

Проте остаточний вибір механізму фінансового забезпечення соціального розвитку регіонів повинен грунтуватись на врахуванні існуючих в державі та окремих регіонах можливостей, пройти апробацію і тільки після цього бути запровадженим у практику фінансового регулювання. Такий підхід сприятиме вирішенню в Україні проблем подолання диспропорцій в рівнях соціального розвитку регіонів та реалізації найважливіших завдань соціальної політики держави.

Джерела

1. Вахович І. М. Фінансова політика сталого розвитку регіону: методологія формування та механізми реалізації: Монографія / ЛТУ. — Луцьк: Надстир'я, 2007. — 496 с.
2. Герасимчук З. В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізми реалізації: Монографія. — Луцьк: Надстир'я, 2001. — 528 с.
3. Тьорло В. О., Мірошниченко В. В. Парадигма регіонального соціально-економічного розвитку України за умов європейської інтеграції / Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції: "Проблеми та перспективи соціально-економічного розвитку України в умовах Європейської інтеграції". — К.: Вид. дім "Персонал", 2015. — С. 113–115.
4. Бевз І. А., Федяй Н. О. Оцінка соціально-економічного розвитку регіонів України у докризовий і посткризовий періоди / Ефективна економіка. Дніпропетровськ, 2013. — № 7.
5. Атаманюк Е. А. Розвиток людського потенціалу України у регіональному вимірі / Наук. вісн. Херсонського державного ун-ту. — Херсон, 2015. — Вип. 15, ч. 5. — С. 109–112.
6. Дєєва Н. М. Оцінка змін соціалізаційних можливостей регіонів / Модернізація українського суспільства: чинники, передумови, перспективи. — К., 2012. — С. 32–42.
7. Регіональний людський розвиток: статистичний бюлетень // Державна служба статистики, 2015. — 50 с.

В. В. УТВЕНКО
канд. іст. н., доц., УАІСН МАУП

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ В УКРАЇНІ

Правова основа соціального забезпечення, а також соціальної підтримки — сукупність взаємовідносин нормативно-правових актів і правових норм, що регулюють питання соціального захисту населення в системі державного управління та місцевого самоврядування. Нормативно-правові акти з соціального забезпечення та соціальної підтримки громадян можна структурувати наступним чином:

1. Серед нормативно-правових актів, присвячених соціальному захисту населення, можна виділити нормативно-правові акти, що видані на державному рівні (Закони України, Постанови Верховної Ради України, Укази Президента України, Постанови та Розпорядження Кабінету Міністрів України, Рішення центральних органів виконавчої влади тощо) та на рівні місцевого самоврядування (рішення місцевих рад та їх виконавчих комітетів, розпорядження сільських, селищних і міських голів, голів районів у містах, районних, обласних рад, голів районних та обласних державних адміністрацій).

2. Нормативно-правові акти та правові норми, що складають правову основу соціального забезпечення та соціальної підтримки, можна поділити на такі, що мають загальнодержавне та локальне значення, чия дія поширюється на всю територію держави або певне (певні) територіальне утворення.

3. Нормативно-правові акти з питань соціального захисту населення поділяються на закони (Конституція України, Закон України "Про пенсійне забезпечення", "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії") та підзаконні нормативно-правові акти, при цьому закони мають вищу юридичну силу по відношенню до підзаконних нормативно-правових актів, які не мають суперечити законам.

Конституція України є основним законом, який в загальних рисах регулює соціальне забезпечення та соціальну підтримку громадян. Зокрема, стаття 46 Конституції України наголошує, що "громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Статті 47–49 Основного закону гарантують права громадян на житло; достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло; право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.

Правовою основою соціального забезпечення та соціальної підтримки громадян виступають передусім Закони України, видані Верховною Радою України, починаючи з 1991 р. (так зване законодавство з соціального захисту населення). Серед найважливіших нормативно-правових актів у соціальній сфері можна виділити: Закони України від 5 листопада 1991 р. "Про пенсійне забезпечення", від 1 березня 1991 р. "Про зайнятість населення", від 9 липня 2003 р. "Про загальнообов'язкове державне пенсій-

не страхування", від 22 жовтня 1993 р. "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту", від 5 жовтня 2000 р. "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії", від 6 жовтня 2005 р. "Про реабілітацію інвалідів в Україні" тощо.

Серед нормативно-правових актів, що регулюють питання соціального забезпечення та соціальної підтримки в Україні, крім законів України, прийнятих Верховною Радою України, є підзаконні нормативно-правові акти, ухвалені органами державної влади, що розв'язують значне коло питань, пов'язаних з соціальним захистом населення.

Головним призначенням підзаконних нормативно-правових актів як форми права є матеріальне закріплення юридичних норм, встановлення їх загальних обов'язків. До підзаконних нормативно-правових актів, які також стосуються і соціального захисту населення, належать:

- акти державних органів України (укази та розпорядження Президента України;
- директиви, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, накази міністрів; накази адміністрацій підприємств тощо);
- акти Автономної Республіки Крим;
- міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України тощо.

Більшість підзаконних нормативно-правових актів має конституційне значення, тобто їх виконання передбачено Конституцією України. Приміром, видання Президентом України указів і розпоряджень передбачено статтею 106 Конституції України; постанов та розпоряджень Кабінету міністрів України — статтею 117 Конституції України.

Іншою важливою особливістю підзаконних нормативно-правових актів є те, що значна їх частина, зокрема постанови і розпорядження Уряду, нормативно-правові акти центральних органів державної виконавчої влади підлягають реєстрації в Міністерстві юстиції України, а нормативно-правові акти місцевих органів виконавчої влади — у регіональних органах Міністерства юстиції, що дозволяє уникнути порушень конституційних норм у процесі їх ухвалення.

Серед підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють соціальне забезпечення та соціальну підтримку населення України, чільне місце посідають укази та розпорядження Президента України, які є обов'язковими для виконання на всій території України. Їхньою нормативно-правовою базою є Конституція та закони України, за межі яких вони не можуть виходити.

Значна частина правовідносин в галузі соціального захисту населення регулюється постановами Кабінету Міністрів України — нормативно-правовими актами Уряду, що видаються на основі Конституції України, указів і розпоряджень Президента України в межах компетенції Кабінету Міністрів України. Ці нормативно-правові акти стосуються, перш за все, майнових та фінансових аспектів соціального захисту населення.

Важливе місце в правовому регулюванні соціального забезпечення та соціальної підтримки громадян належить актам органів місцевого самоврядування, які в юридичній літературі отримали назву місцеві або локальні нормативно-правові акти. Норми, які містяться в цих актах, констатують положення законів та інших нормативно-правових актів, дають змогу краще врахувати особливості місцевих умов у процесі реалізації їх приписів.

До загальних ознак належать:

- загальнообов'язковий (локальний) характер на певній території для всіх членів територіальної громади, яким ця норма адресується;

- багатофункціональність, оскільки вони встановлюють чи санкціонують, охороняють, гарантують правила поведінки, що регулюють правовідносини на території громади;
- спрямованість має формально визначений характер;
- письмова документальна форма.

До спеціальних ознак локальних правових норм слід віднести:

- публічний характер локальних норм у міру їх прозорості та доступності кожному шляхом популяризації як з боку громади, так і з боку обраних нею органів;
- ієрархічність норм: норми виборних органів територіальної громади не можуть виходити за межі, встановлені нормами територіальної громади;
- імперативний характер: містять чітке правило суб'єктів правовідносин.

Однією з основних форм локальних нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування є рішення, при цьому рішення рад та їх виконавчих органів (зокрема з прийняття місцевого бюджету, присвячених соціальній підтримці населення та соціально-економічному розвитку територій) приймаються відкритим голосуванням. Подібні нормативно-правові акти локального характеру можуть видавати і місцеві органи виконавчої влади (районні та обласні державні адміністрації та їх виконавчі органи).

В основу локальних нормативно-правових актів місцевого самоврядування покладено волю територіальних громад. Вони регулюють внутрішні правовідносини на території громади чи району, сприяють підвищенню дієвості права, ролі органів місцевого самоврядування в соціальному захисті населення.

Джерела

1. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 5 жовтня 2000 р. № 2017-III / Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2000. — № 48. — Ст. 409. Із змінами, внесеними згідно з Законом № 107-VI (107–17) від 28.12. 2007 / Відомості Верховної Ради України (ВВР). — № 5–6, 7–8. — Ст. 78 від 05.10. 2000 № 2017-III / Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2000. — № 48. — Ст. 409.
2. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 р. № 1058-IV / Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2003. — № 49–51. — Ст. 376.
3. Про зайнятість населення: Закон України від 1 березня 1991 р. № 5067-VI / Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. — № 24. — Ст. 243.
4. Про пенсійне забезпечення: Закон україни від 5 листопада 1991 р. № 1788-XII / Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1992. — № 3. — Ст. 10.
5. Про реабілітацію інвалідів в Україні: Закон Україні від 6 жовтня 2005 р. № 2961-IV / Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2006. — № 2–3. — Ст. 36.
6. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22 жовтня 1993 р. № 3551-XII / Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1993. — № 45. — Ст. 425.

В. В. ФЕДОРЕНКО
канд. філос. наук, Житомирський інститут МАУП

ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНОГО ВІДХИЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ ВІЙСЬКОВО-ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

Російська агресія проти України, перебіг бойових дій на сході країни актуалізують увагу дослідників до специфіки військово-правової роботи в умовах проведення антитерористичної операції (АТО). Російсько-український конфлікт змушує по-новому оцінити роль військово-правового виховання, традицій і патріотизму, стан правосвідомості населення і військовослужбовців у підготовці та ведені, так званої, комбінованої війни. Фактично Україна перетворилася на полігон для випробування російською стороною ідей та принципів війни нового типу — "гібридної".

На думку І. Рущенка, на певних етапах її підготовки та розгортання, агресор залучав соціальних експертів (філософів, юристів, військових політологів, соціологів, соціальних психологів) для побудови підривних соціальних технологій (ПСТ), що використовуються безпосередньо на театрі воєнних дій та в тилу супротивника. Україна не була готова своєчасно відреагувати на виклики комбінованої війни і це мало негативні наслідки у вигляді втрати Криму та недопущення сепаратиських анклавів на Донбасі [1, 28–29].

Ефективність проведення військово-правового виховання в зоні АТО напряму залежить від того, наскільки суб'єкт виховання буде враховувати настрої, ставлення місцевого населення. Міф про "сепаратизм", про тверде бажання більшості населення Донецької і Луганської областей приєднатися до Росії не підтверджується соцопитуваннями і реальною обстановкою. Реальні проросійські настрої частини населення не досягли критичної маси. Відкритий опір українським військам чинять терористичні угрупування, які перебувають, як правило, під командуванням російських професійних військових. Основу бойових загонів терористів також становлять російські найманці. Тому міф про твердий намір більшості жителів Донбасу приєднатися до Росії не витримує жодної критики.

Організаторами і координаторами "сепаратистських" виступів і підтримки терористичних угрупувань у своїй більшості є лідери місцевих кримінальних угрупувань Донбасу, тісно пов'язаних з попередніми партійними структурами Партії регіонів. Мобілізаційний резерв сепаратистів в своїй більшості безробітні, маргінальні елементи, члени організованих злочинних угрупувань, включаючи корумпованих співробітників правоохоронних органів і спецслужб. "Сепаратизм" Донбасу — це політичне та ідеологічне обґрунтування бунту проти законної влади, організованого кримінальними злочинними угрупуваннями, які мобілізували на свою підтримку міський "пролетаріат" [2, 78].

Ми стали свідками подій, коли люди, які живуть із тобою в одній країні, яких ти вважаєш рідними "по землі" і "по крові", раптово починають стріляти в спину, — слово "наші" знову набуває того, здалось би, давно і назавжди забутого воєнно-фронтового сенсу. При цьому потрібно враховувати, що низький рівень довіри жителів сходу

країни до дій центральної влади пов'язаний не тільки з російською пропагандою, а й з недієздатністю структур місцевої влади, якими довгі роки управляв і які комплектував кримінал. Коли кримінальні елементи перейшли на бік Росії, то їхні представники у владі перестали виконувати свої службові обов'язки, як і більша частина представників силових структур влади. Вірність присязі й готовність боротися з терористами продемонстрували буквально лічені співробітники. У надскладний для країни час, коли на українських землях діють злочинні угрупування сепаратистів і терористів, особливої актуальності набуває питання правосвідомості народу. Навіть у періоди загострення напруги ні в кого не повинно виникати відчуття вседозволеності й безладу.

Стан правосвідомості населення і військовослужбовців в місцях їх тимчасової дислокації напряму залежить від характеру взаємовідносин, які встановлюються між воїнами і місцевими жителями, а, відповідно, і стану військової дисципліни і правопорушень у військах. Тому військово-правове виховання тісно пов'язане з проблемою попередження правопорушень у військах взагалі, а в зоні АТО особливо. Це один із важливих напрямів щодо попередження правопорушень. Військова дисципліна — проблема, якою повсякденно і постійно переймаються командири всіх рівнів. Раніше вважалося, що злочинність, пияцтво, наркоманія, жорстоке поводження з полоненими, самогубства, пограбування, дезертирство та інші відхилення від соціальних норм — це пережитки минулого, і що настане момент у розвитку суспільства, коли вони зовсім зникнуть. Ще на початку XX ст. французький соціолог Е. Дюркгейм дійшов висновку, що соціальні відхилення, в тому числі й злочинність, — такі явища, яких зовсім позбутися нікому й ніколи не вдавалось і не вдасться. Тобто, в будь-якому суспільстві були, є і будуть люди, які через внутрішні та зовнішні причини або їх взаємозв'язок порушують і порушуватимуть соціальні норми, що побутують у суспільстві, "відхиляються" від них. Для суспільства важливо, щоб соціальні відхилення не набрали такої критичної маси, яка б поставила під загрозу його існування [3, 35–43].

Без сумніву, феномен соціального відхилення притаманний і Збройним Силам України, бо армія — невід'ємна складова держави та суспільства, а військовослужбовці — українського народу. Тому всі позитивні й негативні тенденції поведінки і закономірності, які притаманні суспільству, повною мірою проявляються у поведінці військовослужбовців. Крім того, збройні сили з чіткою регламентацією військової служби — це соціальний інститут зі своїми специфічними соціальними нормами (на додаток тих, що вже є у суспільстві). В армії поведінка військовослужбовців регламентована більш жорстко на відміну від інших інститутів та осередків суспільства. Ступінь цієї регламентації різко зростає в умовах АТО, бойових дій.

У зв'язку з цим військовослужбовці мають вищу ймовірність відхилитися від норм, оскільки ціннісно-нормативна система збройних сил залишає їм менший ступінь свободи у виборі поведінки. Відтак, проблема правопорядку і військової дисципліни залишається актуальною для Збройних Сил України. Ще актуальнішою вона стає в умовах проведення АТО, в умовах війни, оскільки такий процес обов'язково супроводжується ломкою багатьох засад, зниженням ефективності традиційних соціальних інститутів, зміною ціннісних орієнтацій, мотивацій поведінки людей.

У діяльності щодо попередження правопорушень у військах під час проведення АТО можна виділити три блоки напрямів:

- розробка і реалізація державної політики, яка забезпечує утвердження в країні режиму законності та морально-етичних пріоритетів у поведінці громадян, в тому числі й військовослужбовців;

- створення оптимального (з точки зору співвідношення інтересів держави й особистості) організаційно-правового механізму, що регламентує проходження військової служби в умовах АТО, з урахуванням соціального та правового захисту військовослужбовців;
- ефективна діяльність системи правоохоронних органів у військах.

Що ж стосується першої групи напрямків, то, на наш погляд, державна політика повинна орієнтувати суспільну та індивідуальну свідомість на гармонійне поєднання інтересів суспільства та особистості. У ході її розробки оцінюються етапи розвитку країни, пропонуються продумані, реалістичні кроки на шляху до євроінтеграції, подальшого розвитку та вдосконалення суспільства й держави, передусім, перспективні та негайні заходи економічного, правового і культурного. етичного характеру, які здатні примирити, об'єднати народ, визначити орієнтири еволюційного розвитку суспільства та держави.

В основу політики держави як найважливіші мають бути покладені принципи верховенства правового закону, високої відповідальності, пріоритетів моральності та справедливості. Водночас державна політика є фундаментом нормативно-правової бази суспільних відносин, де регламентуються питання проходження військової служби в умовах АТО. Важливим напрямком роботи щодо попередження правопорушень є діяльність системи правоохоронних органів. До неї належать органи військової прокуратури, а також Військова служба правопорядку (ВСП) Збройних Сил України. Важливу роль у справі зміцнення військової дисципліни і правопорядку відіграють органи Служби безпеки України, які функціонують у збройних силах, сприяючи органам військової прокуратури та ВСП у припиненні, розкритті та розслідуванні тяжких злочинів, а також попередженні загалом правопорушень та порушень законності у військах, із використанням властивих їм методів і засобів.

Стан військової дисципліни та правопорядку в частинах у зоні АТО характеризується достатньо високими показниками правопорушень, що не може не турбувати як органи військового управління всіх рівнів, так і громадськість.

Серед правопорушень і скоєних військових злочинів значне місце займають питання розкрадання державного і військового майна, нестатутних взаємовідносин, розкрадання зброї, боєприпасів та вибухових речовин, порушення правил несення служби, ухилення від військової служби, дезертирство, вживання наркотичних та токсичних речовин, пияцтво серед військовослужбовців усіх категорій, дорожньо-транспортні пригоди, знущання, вбивства мирного населення та ін. Слід також додати поширення такого негативного явища, як намагання певної частини командирів прикрасити дійсний стан справ шляхом приховування злочинів, негативних вчинків та іншої протиправної поведінки своїх підлеглих, керуючись гаслом "Війна все спише". Саме тому ускладнилась проблема ефективності та оперативності профілактичних заходів, що використовувалися органами військового управління всіх рівнів.

Правовий нігілізм, некомпетентність окремої частини командирів (особливо мобілізованих), створення "особливих зон впливу" на окремі частини (добровольчі батальйони) безпосереднього підпорядкування, етична недоцільність та правова необґрунтованість заходів, що використовувалися, культивування переважно екстенсивного морально-вольового, натискного стилю управління і керівництва, особливо на першому етапі АТО, підрозділами та військовими колективами, процесами та явищами, які відбувалися у військовому середовищі, лише заганяли проблеми в глибину, гальмували позитивний розвиток новаторських форм і методів роботи з людьми з урахуванням особливостей АТО.

Усе це негативно впливало, з одного боку, на взаємовідносини з місцевим населенням в пунктах дислокації військ, а з другого, — на ефективність проведення антитерористичної операції. Таким чином, проблема зміцнення військової дисципліни і правопорядку в Збройних Силах України багатогранна і охоплює широкий спектр напрямів діяльності, у тому числі й удосконалення військово-правового виховання, починаючи з державної і закінчуючи діяльністю конкретного командира військового підрозділу.

Джерела

1. Рущенко І. П. Війна і соціологія / І. П. Рущенко // Оборонний вісник. — 2014. — № 7. — С. 28–35.
2. Федоренко В. В. Військово-правове виховання військовослужбовців в умовах проведення антитерористичної операції в контексті соціально-філософського аналізу / В. В. Федоренко // Практична філософія. — 2015. — № 4. — С. 72–80.
3. Батмазов В. А. Основное направление укрепления воинской дисциплины и формирования здоровой атмосферы в воинских коллективах / В. А. Батмазов // Военная мысль. — 2003 — № 10. — С. 35–43.

Г. І. ФІЛІНА
канд. екон. наук, ННІМЕФ МАУП

Я. С. ГАЙДУЧЕНКО
магістрант, ННІМЕФ МАУП

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ УКРАЇНИ ЯК УМОВА ЗАЛУЧЕННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

Проблеми надходження прямих іноземних інвестицій в економіку України є особливо актуальним тому, що структурна перебудова економіки України з метою її інтеграції в економіку ЄС, створення європейських умов ведення бізнесу в Україні та підвищення конкурентоздатності української економіки потребує дуже значних вливань капіталу в національну економіку.

Саме зараз коли змінюється виробнича структура економіки України в цілому та по регіонах, настав привабливий період для інвесторів.

Інвестиційний клімат дозволяє визначити ту систему орієнтирів, в рамках якої відбувається процес інвестування, і на основі цього намітити напрямки ефективного використання інвестицій. Характеристиками інвестиційного клімату є стан економіки, соціально-економічна стабільність, рівень розвитку законодавчої бази, рівень розвитку інвестиційної інфраструктури, рівень розвитку продуктивних сил, валютна і фіскальна політика, стан фінансово-кредитної системи та інвестиційного ринку, інвестиційна активність населення, статус іноземного інвестора і інші чинники.

За цими характеристиками порівнюється сприятливість економік окремих країн до надходжень ПІІ. Таким чином, протікання інвестиційних процесів, їх характер, інтенсивність і результативність, а також управління ними залежить від інвестиційного клімату, що сформувався в державі, тобто від стану правової, фінансової, соціально-економічної та суспільно-політичного середовища в її межах, яка призводить до тієї чи іншої ступеня привабливості для інвестицій. І хоча іноземні інвестиції являються не невід'ємною частиною економіки країни, слід зазначити, що залучення іноземних інвестицій не може бути панацеєю від економічної кризи. Питання залучення ПІІ повинно розвиватися на рівні самостійного напряму державної інвестиційної політики і стати свідченням фактичного проведення Україною курсу на цілеспрямовану відкритість для іноземних ділових кіл.

Без додаткового зовнішнього інвестиційного капіталу, Україна не зможе забезпечити економічне зростання на рівні більше ніж 4 % річного приросту ВВП. Також без загальноєвропейських умов ведення бізнесу, український бізнес продовжуватиме діяти в тіні, з усіма спотвореннями і втратами, що несе тіньова економіка для української господарської та фіскальної політики. А іноземний бізнес просто не буде заходити в України.

Макроекономічне управління інвестиційним кліматом здійснюється за напрямками, які його формують. Серед найважливіших чинників формування сприятливого інвестиційного клімату можна назвати наступні: політичну стабільність; темпи економічного зростання; конвертованість валюти; рівень витрати на заробітні плати

і продуктивність праці; доступність кредитування; привабливість законодавства для виведення прибутку; умови приватизації державних підприємств; юридична захищеність ПІІ; розвиненість інфраструктури в частині зв'язку і транспорту; повноваження місцевих органів самоврядування в сфері ПІІ.

На даний час політична нестабільність викликана військовим конфліктом та частковою недовірою народу до уряду, низький рівень економічного зростання, перепони при виведенні прибутку інвестора за кордон, недосконаліть та мінливість законодавчої бази, а також нестійкість курсу національної валюти негативно впливають на інвестиційний клімат України.

Інвестиційний клімат в сучасній Україні є все ще незадовільним, а тому управління інвестиційними процесами в країні є надзвичайно складним, тому що інвестиційна діяльність в умовах кризи є слабкою; інвестиційна політика — нестабільною, що пов'язане із законодавчою базою, податковою політикою і тому подібним; інвестиційне співробітництво — назріваючим, а інвестиційний менеджмент — інерційним.

Серед причин низького інвестиційного потенціалу можна назвати: нестабільність політичного курсу та законодавства, відсутність надійних гарантій захисту від їх змін для іноземних інвесторів, надмірне втручання держави в економічну діяльність, корумпованість державного апарату. Крім того, бюрократизація і зарегульованість створення і ведення бізнесу, створює адміністративний тиск на бізнес.

В усьому світі іноземні інвестиції є одним з найважливіших факторів економічного, технологічного та технічного зростання держави, саме тому в багатьох державах світу створені режими найбільшого сприяння вкладенню іноземних капіталів, які передбачають надання матеріальних стимулів, поліпшення умов виробничого функціонування, лібералізацію умов участі у власності, збільшення гарантій, ослаблення державного контролю.

Стосовно інвестиційного клімату України в даний момент переважають негативні оцінки як науковцями так і працівниками управління різних ієрархічних рівнів. Ця сфера вимагає глибокого наукового дослідження, розробки і реалізації ряду заходів щодо її поліпшення.

Проте аналіз виявив, що на сьогоднішній день Україна має ряд привабливих для інвесторів якостей, які ще не переважують недоліки, але які при правильній державної стратегії можуть зробити Україну "ласим шматочком" для ПІІ. Такими чинниками є наступні: значні ринки збуту; дешева і якісна робоча сила; стратегічне розміщення; різноманітність ресурсів.

Характер інвестиційного клімату нерозривно пов'язаний з інвестиційною привабливістю як держави в цілому, так і окремих регіонів. У свою чергу, інвестиційну привабливість можна визначити як взаємозв'язок інвестиційного потенціалу та інвестиційного ризику (сукупність факторів, під впливом яких складається ймовірність виникнення непередбачених фінансових втрат в умовах невизначеності результатів інвестиційної діяльності або ймовірність повного або часткового недосягнення результатів здійснення інвестицій).

Виходячи з того, що інвестиційний потенціал (інвестиційна ємність території) є сумою об'єктивних передумов для інвестицій, Україна потребує чіткої, збалансованої нової програми розвитку інвестиційної діяльності. Програма повинна біти розрахована на період до 10 років та містити заходи, які покращують інвестиційний клімат.

Поліпшити інвестиційний клімат країни можливо за рахунок різних заходів, зокрема забезпечення чіткого правового поля інвестиційної діяльності, макроекономічної та політичної стабільності, запровадження податкових та митних пільг,

бюджетних позичок на розвиток пріоритетних сфер галузей економіки, подолання бюрократичних бар'єрів, корупції, забезпечення правового захисту інвестицій, поліпшення інформаційного забезпечення та інвестиційної інфраструктури.

Необхідно звуження повноважень і зменшення кількості контролюючих органів в сфері господарської діяльності, зменшення тимчасових і фінансових витрат на дозвільні процедури (особливо стосується дозвільних процедур в будівництві, відведенні землі, використанні природних ресурсів). Проте головним є те, що зі стратегічного змісту і практичного оформлення політика регулювання надходження прямих іноземних інвестицій в Україну має ефективно узгоджувати складну комбінацію інтересів іноземних і національних інвесторів.

Позитивний інвестиційний прогноз для України можливий в тому випадку, якщо реформи, прописані в Постанові Верховної Ради України від 14 квітня 2016 № 1099-VIII "Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України" будуть впроваджені вчасно, тобто в терміни, зазначені в постанові. в іншому випадку довіру інвесторів буде, в який раз, підірвано і приплив інвестицій відсунеться ще на невизначений термін.

Основними умовами, які повинні бути виконані, згідно з Постановою, є поліпшення умов ведення бізнесу: скорочення дозвільних процедур, видів діяльності, що підлягають ліцензуванню та сертифікації, забезпечення ефективного захисту права приватної власності, прав інвесторів та кредиторів, прозора конкурентна політика, вдосконалення процедур митного оформлення товарів.

Розвиток і експансія великого національного приватного бізнесу, який теж поступово входить в міжнародну арену і стає транснаціональним, необхідність підвищення його ефективності та конкурентоспроможності і отримання нових потоків прямих іноземних інвестицій вимагають лібералізації та вдосконалення національної інвестиційної політики в Україні.

Прогноз обсягів надходжень ПІІ зроблений на основі даних динаміки за 2013–2015 рр. показав, що очікувані надходження прямих іноземних інвестицій у 2017 р. складають 43548 млн. дол.

Джерела

1. Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України. Постанова Верховної Ради України від 14.04.2016 № 1099-VIII // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // zakon3. rada. gov. ua/laws/show/1099–19
2. Какие неблагоприятные события ждут украинскую экономику в 2015–2016 годах // InVenture Инвестиционный портал. [Электронный ресурс] — Режим доступа: https: // inventure. com. ua/news/ukraine/kakie-neblagopriyatnye-sobytiya-zhdut-ukrainskuyu-ekonomiku-v-2015–2016-godah#sthash. lQzkJASt. dpuf
3. Чернишова Л. А. Особливості залучення та стимулювання іноземного інвестування в Україну [Текст] / Л. А. Чернишова, В. В. Сазанова // Бізнес Інформ. — 2013. — № 2. — С. 87–90.

А. М. ШАПОВАЛОВА
канд. політ. н., УАІСНС МАУП

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ — КЛЮЧОВИЙ СУБ'ЄКТ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДНИХ ВІДНОСИН У ГЛОБАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ

Проблема становлення місцевого самоврядування надзвичайно актуальна для будь якої держави. Особливе значення для України має сьогодні вибраний курс розбудови державності, демократичного розвитку, вдосконалення відносин між владою та громадянами. І цей курс може бути реалізований тільки в умовах зрілості такої держави, її спроможності, бути носієм і виразником інтересів та волі різних верств населення і тому місцеве самоврядування є таким покликом.

Публічний характер місцевого самоврядування пов'язаний з тим, що ця система владних відносин має власний діапазон свого владного впливу, що обумовлено змістом колективних інтересів місцевих жителів, які проживають на відповідній території. Місцеве самоврядування маючи громадську природу є само регулятивним механізмом суспільної життєдіяльності за єдиних для всіх її членів правил поведінки, встановлених самою громадою [3, с. 24], воно органічно вплетене в загальну систему публічних відносин політико-адміністративних і соціально-економічних процесів, які відбуваються в державі. Публічність влади органів місцевого самоврядування визначається в порядку і в межах, окреслених державною владою, яка одночасно гарантує організаційну і функціональну самостійність органів місцевого самоврядування в обсязі, необхідному для вирішення питань місцевого значення.

Слід зазначити, що думка досвідченого науковця Ю. Панейка щодо характеристики місцевого самоврядування як форми децентралізації державної влади (державного управління) є найвідповіднішим терміном для позначення явища місцевого самоврядування [1, с. 19]. Так, О. Радченко та В. Заблоцький стверджують, що саме історична децентралізованість самоврядної влади є найбільш притаманна українській само організаційній системі публічного урядування [2, с. 109]. Тому враховуючи, що поняття децентралізації державної влади є головним для характеристики та природи явища місцевого самоврядування, воно має розглядатись як ключовий суб'єкт децентралізації владних відносин у глобальному просторі.

Таким чином, місцеве самоврядування, насамперед, можна визначити як децентралізовану форму управління. Процес децентралізації характеризується механізмом реалізації владних повноважень в системі державного (муніципального) управління, який складається з керуючої підсистеми (суб'єктів управління) й керованої підсистеми (об'єктів управління), а також взаємодії суб'єктів та об'єктів управління. Децентралізація державної влади відображає процеси перерозподілу повноважень між органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

А для цього необхідно децентралізувати владу в Україні лише шляхом здійснення адміністративної реформи. На наш погляд, між поняттями "децентралізація влади" та "адміністративна реформа" є не розривний взаємозв'язок. Тобто, водночас децентралізація владних повноважень і є суттю адміністративної реформи. Тому, щоб подолати "кризу влади" її треба децентралізувати.

Глобалізаційні процеси породжують загальну тенденцію до децентралізації влади, її компетенції з прийняття рішень всередині держави. Ускладнення суспільних зв'язків, погіршення ситуації на сході України, блокування залізничних та автомобільних шляхів все більше набуває децентралізації економічної діяльності, інформаційних потоків, підвищення стандартів життєдіяльності людей все це призводить до неможливості регулювання влади з єдиного центру. Це потребує менш ієрархічне управління і координування, породжує тенденцію до розбудови суспільства за принципом мережі, а не ієрархії інститутів. На теперішньому етапі глобалізаційного простору найбільше значення набуває регіональний (місцевий) рівень інтеграції держав. На ньому легше, ніж на глобальному встановлювати загальні для всіх правила, враховувати подібність ментальних, культурних традицій і економічного розвитку країн одного регіону.

Глобалізація неоднозначно впливає на розвиток демократичних інститутів та процесів. З одного боку, більша інформаційна прозорість світу, децентралізації і ринкової конкурентоздатності пришвидшують розповсюдження демократичних цінностей і інституцій, кількість формально демократичних держав у світі зростає кожного року. З іншого боку демократія і ринковий лібералізм не створюють надійних і стійких до викликів глобалізації держав. Виникає нова проблема — це забезпечення демократії, організаційно оформленої в межах окремих держав, під час створення системи глобального управління, місцевого самоврядування тощо. Беручи до уваги тісний зв'язок між внутрішнім суверенітетом і демократією, глобалізація, скорочуючи суверенітет, може сприяти легітимації демократичних інститутів в межах окремих держав.

Відтак Україна стоїть на шляху вибору Концептуальної доктрини місцевого самоврядування, яка дозволить привести Конституцію України у відповідність до конкретно обраних концептів місцевого самоврядування. Ми стоїмо перед необхідністю розробки інституційної бази, яка дозволить перетворити органи місцевого самоврядування в дієві структури місцевої демократії як того вимагає відповідна методологія інституційної діяльності, що набула широкого поширення в країнах ЄС, адже саме розбудована система місцевого самоврядування була ключовим елементом, який дозволив європейським державам досягти значних успіхів у забезпеченні високої управлінської ефективності.

Джерела

1. Панейко Ю. Теоретичні основи самоврядування. — Львів: Літопис, 2002. — 196 с.
2. Радченко О. В. Історія становлення системи місцевого самоврядування в Україні / О. В. Радченко, В. В. Заблоцький // Місцеве самоврядування в Україні: євроінтеграційний шлях: Колективна монографія / Кол. авт.; за заг. ред. Р. М. Плюща. — К.: РІДНА МОВА, 2016. — С. 107–216.
3. Толкачова Н. деякі аспекти співвідношення звичаю, традиції і права // Вісник Київ. ун-ту ім. Тараса Шевченка. — 2002. — Вип. 15. — С. 23–30.

І. О. ШАШКОВА-ЖУРАВЕЛЬ
докт. філос. в гал. права, професор МКА, МАУП

ОСНОВНІ НАПРЯМИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІ НА УМОВАХ НЕПОВНОГО РОБОЧОГО ЧАСУ

Слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку суспільства дедалі збільшується кількість працівників, зайнятих на умовах неповного робочого часу. Такий вид зайнятості часто є прийнятним для працівників із сімейними обов'язками, зокрема жінок, що виховують неповнолітніх дітей. Крім цього, неповна зайнятість працівників дозволяє економити фінансові ресурси роботодавців. Разом з тим, для багатьох держав світу, в тому числі, для нашої актуальною залишається проблема дискримінації не повністю зайнятих працівників.

Важливо зауважити, що коректне розумінні сутності категорії "неповна зайнятість" потребує з'ясування її відмінності від категорії "часткове безробіття". Ми погоджуємось з науковими поглядами, згідно яких в тому випадку якщо робота неповний робочий день влаштовує працівника — має місце неповна зайнятість, однак якщо працівник прагне бути повністю зайнятим, а працює неповний робочий день, то в даному випадку йдеться про часткове безробіття. Так, суб'єктивне відношення не повністю зайнятого працівника до умов своєї роботи обумовлює основну відмінність зазначених категорій [1].

Необхідно відмітити, що вихідні універсальні міжнародно-правові приписи, спрямовані на захист праці не повністю зайнятих трудящих відображені в Конвенції "Про роботу в умовах неповного робочого часу", що була прийнята Міжнародною організацією праці в 1994 році. Згідно вказаної Конвенції, не повністю зайнятий працівник визначається як найманий працівник, нормальна тривалість робочого часу якого є меншою в порівнянні із тривалістю робочого часу повністю зайнятих працівників. До основних положень, передбачених Конвенцією з метою протидії дискримінації працюючих на умовах неповного робочого часу осіб слід віднести:

- нормативне закріплення рівності працівників, зайнятих неповний робочий час із повністю зайнятими працівниками стосовно заборони будь-яких форм дискримінації у сфері праці, забезпечення безпеки та гігієни їх праці, а також можливості реалізації свого права на асоціацію у сфері праці;
- необхідність створення умов для зайнятих неповний робочий час працівників, еквівалентних умовам для повністю зайнятих працівників стосовно захисту прав працюючих жінок — матерів, а також оплачуваних святкових днів та відпусток;
- зобов'язання держав-учасниць вживати заходи, спрямовані на полегшення доступу до вільно-обраної та продуктивної роботи, умови якої передбачають неповну зайнятість [2].

Варто вказати на те, що положення вище зазначеної Конвенції набувають деталізації в нормах Рекомендації МОП № 182 "Про роботу на умовах неповного робочого часу". Вказана Рекомендація містить факультативні норми, спрямовані на розши-

рення системи соціально-трудових гарантій для неповністю зайнятих працівників. Так, Рекомендацією передбачено зобов'язання роботодавців:

- проводити консультації із представниками працівників зайнятих неповний робочий час стосовно процедур та заходів, які можуть застосовуватись для заохочення та захисту роботи на умовах неповного робочого часу, а також розширення можливості застосування такої роботи;
- здійснення інформування роботодавцем неповністю зайнятого працівника стосовно специфіки його роботи в письмовій формі, або іншим відповідним національній практиці та законодавству способом.

Також, досить важливі положення, викладені в Рекомендації стосуються зобов'язання держав-учасниць МОП щодо внесення змін до систем соціального забезпечення, передбачених національним законодавством з метою посилення соціальних гарантій працівників, що працюють на умовах неповного робочого часу, а також зниження небезпеки обмеження їх інтересів. Відповідно до пунктів 10–11 Рекомендації передбачено забезпечення рівності працівників, що працюють на умовах неповного робочого часу з повністю зайнятими працівниками, зокрема:

- права працівників, зайнятих на умовах неповного робочого часу на рівноправне з повністю зайнятими працівниками одержання грошових виплат, додаткових до основної заробітної плати;
- можливості неповністю зайнятих працівників на засадах рівності з повністю зайнятими працівниками користуватися соціально-побутовими послугами на підприємстві або установі [3].

Необхідно відмітити, що досліджувані універсальні міжнародно-правові положення стосовно захисту праці на умовах неповного робочого часу сприймаються та набувають уточнення на рівні норм ЄС. Так, 6 червня 1997 за участю Союзу конфедерації промисловців та підприємців Європи, Конфедерації Європейського торгового союзу та Європейського центру підприємств з громадською участю було укладено Рамкову Угоду "Про неповну зайнятість", що була введена в дію Директивою Ради ЄС 97/81 від 15 грудня 1997 року. Ключові положення вказаної Угоди передбачають створення реальної можливості трудящих працювати на умовах неповної зайнятості, а також протидію дискримінації таких працівників в трудових відносинах. Зокрема, передбачено необхідність визначення та усунення державами-учасницями ЄС спільно із соціальними партнерами юридичних, а також адміністративних перешкод для можливості працевлаштування трудящих на умовах неповного робочого часу. Серед анти дискримінаційних положень Угоди, насамперед, слід зазначити неприпустимість створення для не повністю зайнятих працівників менш зручних умов праці ніж для працюючих повний робочий час, а також заборону розірвання з працівником трудового договору на тій підставі, що він відмовляється бути переведеним з неповної зайнятості на повну або навпаки. Крім цього, згідно зазначеної Угоди роботодавцям рекомендовано враховувати:

- бажання працівника бути переведеним із повної на неповну зайнятість у разі можливості для цього на підприємстві або установі;
- бажання працівника щодо переведення його з неповної зайнятості на повну або щодо збільшення його робочого часу, якщо для цього є можливість;
- необхідність вчасного інформування трудящих про наявність на підприємстві або в установі посад неповної або повної зайнятості для забезпечення можливості переходу працівників з одного типу зайнятості на інший;
- необхідність сприяння можливості для неповної зайнятості на усіх рівнях посад, включаючи керівні посади на підприємстві або в установі [4].

Отже, можна констатувати наявність системи досить чітко сформульованих універсальних міжнародно-правових норм, спрямованих на захист праці на умовах неповного робочого часу, що відтворюються та деталізуються на регіональному рівні. До правових заходів, що, на нашу думку, сприятимуть більш ефективній реалізації державами міжнародно-правових норм щодо захисту праці на умовах неповного робочого часу, насамперед, слід віднести активізацію участі держав-учасниць МОП в Конвенції про роботу на умовах неповного робочого часу, а також створення ефективно діючої внутрішньодержавної системи контролю стосовно дотримання трудових прав не повністю зайнятих працівників в поєднанні з посиленням відповідальності роботодавців за прояви дискримінації по відношенню до зазначеної категорії трудящих.

Джерела

1. Шабанов Р. І. Щодо співвідношення понять "неповна зайнятість" та "часткове безробіття" // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди "ПРАВО". Випуск 20, 2013 р. С. 42–47.
2. Про роботу на умовах неповного робочого часу. Конвенція Міжнародної організації праці № 175 від 07.06.1994 року. Конвенції та рекомендації МОП. Київ, 1997 р. 387 с.
3. Про роботу на умовах неповного робочого часу. Рекомендація Міжнародної організації праці № 182 від 24.06.1994 року. Конвенції та рекомендації МОП. Київ, 1997 р. 387 с.
4. Про неповну зайнятість. Рамкова Угода між Союзом конфедерації промисловців та підприємців Європи, Конфедерацією Європейського торгового союзу та Європейським центром підприємств з громадською участю, затверджена Директивою Ради ЄС 97/81 від 15 грудня 1997 року. Режим доступу: www. old. minjust. gov. ua/file/32380

С. Г. ШКЛЯРУК
канд. екон. наук. ННІМЕФ МАУП

О. В. ЧУПАК
магістрант, ННІМЕФ МАУП

ЛІЗИНГОВІ ПОСЛУГИ ФІНАНСОВИХ КОМПАНІЙ І УЧАСТЬ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В ЇХ ФІНАНСУВАННІ

Для забезпечення високих темпів економічного зростання України потрібна активізація інвестиційного процесу, перебудова народного господарства на сучасній технічній основі. Згідно з проведеними розрахунками, необхідне багаторазове підвищення інвестиційної активності: не менше, ніж 20-відсотковий річний приріст інвестицій. В іншому випадку виробничий потенціал країни буде продовжувати руйнуватися, а темпи введення в дію основних фондів значно відставати від темпів їх вибуття.

Активізація інвестиційної діяльності в Україні, сполучена з пошуком ресурсів для вкладення в реальні активи, орієнтує на використання найбільш привабливих для всіх учасників інвестиційного процесу і держави джерел. Світова практика визнає таким лізинг. Держава отримує від лізингу інтерес у вигляді прискорення технічного прогресу і зростання інвестицій, збільшення робочих місць і надходжень до бюджету. Лізингоодержувач використовує лізинг як засіб підвищення свого технічного рівня і виробничого потенціалу, а також як джерело отримання податкових пільг. Постачальники основних засобів організують за допомогою лізингу збутову діяльність. А інвестори в ролі лізингодавців і кредиторів лізингових угод підвищують в результаті лізингу свою рентабельність. Високий комплексний ефект від лізингу дозволяє вважати його пріоритетним і перспективним джерелом інвестицій.

У розвинених країнах лізинг давно став одним з основних важелів активізації інвестиційної діяльності. Підтвердженням цьому є те, що в країнах Європейського співтовариства на лізинг припадає 30–40 % від загального обсягу інвестицій, в економіках, що агресивно розвиваються Південно-Східної Азії — до 80 %. У той же час в Україні участь лізингу у фінансуванні капітальних вкладень невелика.

Банківський сектор, здатний мультиплікувати депозити і має внаслідок цього можливість мультиплікувати інвестиції, може виступити в якості ведучої ланки, що здійснює інвестування в економіку, в тому числі через лізинг. Але українські банки відстають від зарубіжних по своїй участі в лізинговому бізнесі. Так, європейські банки відіграють велику роль в лізинговому бізнесі, займаючи понад 60 % ринку лізингових послуг. Частка вітчизняних банків в зареєстрованих лізингових компаніях становить трохи більше 20 % і 46,16 % працюючих в Україні операторів лізингу — банки. Це підтверджує необхідність форсованого розвитку в Україні лізингу, наданого через банківський сектор.

Активізація лізингових інвестицій банків немислима без створення адекватної теоретичної бази. Але науковий фундамент банківського лізингу, особливо в світлі менеджменту, в науці не розроблений в достатній мірі, що ускладнює можливість ефективного банківського управління лізингом.

Актуальність і недостатня наукова розробленість теорії лізингу і проблем банківського управління лізинговими відносинами визначили вибір теми, мету і завдання дипломної роботи.

Метою дипломної роботи є дослідження є розвиток теорії і практики інвестиційного механізму на основі лізингу за участю комерційних банків.

Для реалізації поставленої мети потрібно необхідно вирішити такі **завдання**, які визначили логіку дипломної роботи і її структуру:

- визначити основні джерела фінансування придбання та оновлення основних фондів підприємства;
- розглянути основні особливості та переваги лізингу в порівнянні з іншими формами залучення довгострокового фінансування.
- дослідити теоретичну базу лізингових операцій в Україні: поняття, призначення, класифікація, функції лізингу;
- провести обґрунтування лізингового фінансування придбання основних фондів;
- виявити основні проблеми та окреслити перспективи лізингового фінансування Україні.

Для проведення в життя різних інвестиційних проектів у підприємства існує кілька джерел фінансування, які можна умовно розділити на дві основні групи: внутрішні джерела, коли поповнення відбувається за рахунок нерозподіленого прибутку і амортизації; зовнішні джерела, коли поповнення відбувається за рахунок запозичень на стороні (залучення кредитів, емісії акцій, випуску облігацій і т. п.).

Більшість малих і середніх компаній використовують в своїй практиці найбільш традиційні способи вирішення своїх фінансових проблем — кредити. Кредит — позика в грошовій або товарній формі на умовах повернення і звичайно з сплатою відсотка; виражає економічні відносини між кредитором і позичальником. Основними принципами кредитування є платність, терміновість і повернення. Залежно від рівня розвитку ринку кредитування кредити видаються на більш вигідних умовах, терміни збільшуються, процентні ставки знижуються.

Отримання додаткових ресурсів за рахунок банківського кредитування пов'язане з необхідністю наявності істотного заставного забезпечення, кредитної історії в банку, а також необхідністю проходження складної процедури оформлення кредиту. Однак, іноді бурхливо зростаючі компанії, прагнучи швидше захопити максимально можливу частку нового ринку, хочуть провести такі проекти, що обсяг необхідних інвестицій може бути порівняний з поточною вартістю її активів. Ці проекти, найчастіше, не будуть підтримані банками. У зв'язку з вищевказаними причинами в останні роки все більшого поширення набуває лізинг. Лізинг — це комплекс майнових відносин, що забезпечує технічне переозброєння підприємств і прискорення науково-технічного прогресу за допомогою прямих інвестицій в матеріальній і грошовій формах.

Лізингу в порівнянні з іншими способами інвестування має наступні переваги: по-перше, підприємець може почати свою справу, володіючи лише частиною (приблизно однією третиною засобів), необхідних для придбання приміщень та обладнання, а по-друге, підприємствам надаються не грошові кошти, контроль за якими не завжди можливий, а безпосередньо засоби виробництва, необхідні для відновлення і розширення виробничого апарату

Разом із тим, лізинг не позбавлений і ряду недоліків. Так лізингові платежі вищі виплат по кредиту при рівних строках угоди. Це обумовлено і тим фактом, що лізингові компанії часто залучають кошти кредитних організацій для фінансування своєї діяльності. Крім того процес узгодження лізингової угоди складніший, тому

що в нього залучено більшу кількість учасників, ніж при видачі кредиту. І податкові переваги лізингу доступні не всім господарюючим суб'єктам, так до підприємств, що здійснюють оподаткування по впровадженій системі, не можуть бути застосовані пільги з податку на прибуток і ПДВ.

В економічній теорії та в практичній діяльності лізинг, зокрема може бути охарактеризований такими визначеннями, що відображають його сутність:

1) спосіб кредитування підприємницької діяльності;
2) спосіб купівлі-продажу основних засобів або права користування чужим майном;
3) спосіб інвестиційної діяльності;
4) одна з форм довгострокової оренди;
5) дії за чужий рахунок, тобто керування чужим майном за дорученням довірителя.

Предметом лізингу можуть бути будь-які підприємства та інші майнові комплекси будівлі, споруди, устаткування, транспортні засоби і інше рухоме і нерухоме майно, яке може використовуватися для підприємницької діяльності.

У залежності від конкретних обставин об'єктом лізингу може бути рухому те нерухоме майно, що відноситься по діючій класифікації до основних засобів, окрім майна, яке заборонене до вільного обігу на ринку. Усі об'єкти лізингу у загальному вигляді можна класифікувати за різними ознаками.

Лізинг як складне соціально-економічне явище виконує найважливіші народногосподарські функції по формуванню багатоукладної економіки і активізації виробничої діяльності. З численних функцій лізингу було виокремлено тільки чотири: фінансову, виробничу, постачальницьку і податкових пільг

Сучасний ринок лізингових послуг характеризується різноманіттям форм, моделей лізингових контрактів і юридичних норм, що регулюють лізингові операції.

Джерела

1. Цивільний кодекс України станом на 05.04.2015 р., зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. — Режим доступу:http: // zakon4. rada. gov. ua/laws/show/435–15
2. Про фінансовій лізинг: Закон України від 16 грудня 1997 р. (в редакції від 16 січня 2004 р.): [Електронній ресурс]. — Режим доступу: http: // zakon4. rada. gov. ua
3. Конвенція від 01.07.2007 р. № 995_a95 за станом на 04.07.13 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // zakon2. rada. gov. ua/laws/show/995_263
4. Адамов Н. А. Лізинг / Н. А. Адамов, А. А. Ділов. — СПб.: Питер, 2013. — 128 с.
5. Бакаєв Л. О. Ринок фінансових послуг: навчальний посібник / Л. О. Бакаєв, Е. О. Соколова, І. П. Шиндрук, Л. П. Грознецька. — К.: ДЕТУТ, 2014. — 384 с.

Т. С. ЯРОВОЙ
канд. н. з держ. упр., УАІСНС МАУП

ПАРЛАМЕНТАРИЗМ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ДЕМОКРАТІЇ ТА ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Історія сучасного європейського парламентаризму свідчить, що запровадження демократії, вирішення соціальних суперечностей, плюралізм, формування громадянського суспільства чітко корелюється з парламентськими формами правління. Важливий етап становлення українського парламентаризму розпочався із конституційного закріплення правового статусу Верховної Ради України. Процес формування і удосконалення парламенту та парламентаризму дає можливість, зважаючи на час, що минув, оцінити значущість правових засад життя суспільства і держави, визначити реформування публічної влади нагальною потребою державотворення України [1].

Починаючи з 2010 року, шляхом скасування змін, внесених до Конституції України у 2004 році та повернення до президентсько-парламентської форми правління, в Україні було вибудовано міцну виконавчу вертикаль. Послаблення ефективності конституційного важелю "стримувань і противаг", обмеження парламентського контролю, перетворення парламенту, завдяки пропрезидентській більшості, з незалежного законодавчого органу на один із елементів президентської вертикалі призвели до зростання корупції, стагнації економіки, утисків демократії і революційної зміни керівництва країною.

У зв'язку з цим для протидії негативним тенденціям у державі, необхідно якомога скоріше налагодити ефективне співвідношення і взаємодію гілок державної влади, забезпечити цілеспрямований вплив держави на стан і розвиток процесів і відносин, спрямованих на підвищення ефективності функціонування державних органів і якості життя громадян.

Підписання у 2014 році Угоди про асоціацію між Україною і Європейським Союзом стало черговим етапом, спрямованим на відродження європейських парламентських традицій. Відновлення європейського напряму актуалізувало необхідність розвитку громадянського суспільства, концепцій правової, соціальної держави і заміни авторитарної системи державного управління на демократичну. Нині є усі підстави розглядати парламентаризм та державне управління як систему організації державної влади, що характеризується визнанням провідної ролі парламенту в частині чіткого розподілу законодавчої і виконавчої функцій, що можливо лише за умов демократичного політичного устрою. У парламенті, який повністю або частково формується шляхом прямих виборів, здійснюється представництво основних політично активних груп суспільства, а також реалізуються функції контролю за органами виконавчої влади [1].

Парламент покликаний здійснювати загальне керівництво внутрішньою та зовнішньою політикою держави, хоча сфера його компетенції значною мірою обумовлюється формою державного устрою, станом розвитку демократії тощо. Однак ефективність цих складових сучасної держави може бути недостатньою, якщо не розв'язати питання співвідношення парламенту та уряду, державного управління та місцевого самоврядування.

Досить часто парламент ототожнюють з парламентаризмом, проте наявність та функціонування парламенту не є свідченням формування останнього. Парламентаризм, будучи політико-управлінським явищем, має складну внутрішню структуру, елементи якої взаємопов'язані між собою. Про парламентаризм доцільно говорити лише за умови наявності інституту виборності депутатів, коли громадяни, які мають право голосу, обирають своїх представників до органів влади. Відповідно, принцип виборності можна розглядати як одну із найбільш визнаних форм контролю за рішеннями парламенту.

Розвиток демократії як суспільного явища і практики життєдіяльності вищого законодавчого органу в частині політико-правового забезпечення процесу державного управління, контролю за виконавчою владою, легітимізації політично-правових рішень є складовим загальної системи державного управління [1].

Ідея українського парламенту в історичній ретроспективі мала переважно дискретний характер, оскільки Україна впродовж значного часу своєї історії перебувала в складі інших держав. В свою чергу, українська суспільно-політична думка упродовж століть підтримувала і обґрунтовувала необхідність існування представницьких органів та представницького врядування.

У Радянському Союзі принцип народовладдя визнавався, але принцип розподілу влади відкидався повністю. Попередній досвід представницького правління в Україні в цей час замовчувався або заперечувався. Даний етап розвитку парламентського врядування в Україні є квазіпарламентським періодом [2].

Парламенти є своєрідним центром формування ідеологічної сфери держави, ареною постійних дебатів щодо її суспільно-політичного та державного устрою, де депутатський корпус має завадити необхідності тих чи інших змін відповідно до програм діяльності парламентських партій, блоків, фракцій і груп.

Основними ознаками парламентської ідентифікації є: а) контрольні повноваження парламенту щодо уряду; б) робота парламентарів на постійній основі; в) наявність депутатського імунітету та привілеїв; г) наявність системи виборчих прав [1].

Процес реформування системи влади в Україні розпочався одразу ж після набуття нею незалежності і є таким, що триває досі. До прийняття Конституції України зазначений процес був, скоріше, пошуком оптимальної моделі організації державної влади. Ухвалення Верховною Радою України Основного закону призвело до посилення впливу парламенту на усю систему державного управління в Україні.

На сучасному етапі Україна переживає складний період, який багато в чому зумовлений недосконалістю засадничих норм демократії, визначених у тексті чинної Конституції, та відсутністю стабільних механізмів реалізації політичного потенціалу Конституції. Потребують докорінної еволюційної перебудови окремі аспекти суспільного уявлення про закон як такий та про державний устрій. Зокрема ідеться про засвоєння на ментальному рівні кожним громадянином таких основних положень демократії, як верховенство закону та народне управління. Таким чином, розвиток сучасної української держави потребує розгляду сутності демократії як суспільно-політичного ладу та механізму її реалізації через конституціоналізм.

Як форма політичного устрою демократія виникла разом із появою держави як один із різновидів організації в ній влади або політичного режиму. Від інших форм державного устрою демократію відрізняє офіційне визнання влади більшості, рівноправність громадян, верховенство закону, виборність усіх або основних державних органів і владних персоналій.

Розрізняють безпосередню і опосередковану демократію. У першому випадку основні рішення в державі приймаються шляхом прямої участі громадян: голосу-

ванням на зборах, мітингах та інших зібраннях, проведенням референдумів. У другому — рішення приймають виборні органи, особи, представницькі організації, котрим виборці передовірили (віддали на виборах) своє право на ухвалення рішень чи вибір позицій стосовно основних сторін суспільного життя [3].

Відомий учений Б. Джонсон стверджував, що конституційна демократія налічує дві тисячі років спроб і помилок, а також вказував на необхідність засвоєння важких уроків минулого з метою отримання успішного результату в майбутньому [4].

І хоча демократія як суспільно-політичне явище вивчається з античних часів, навряд чи сьогодні існує будь-яке інше конституційно-правове поняття, яке має різні, відмінні одне від іншого тлумачення у зарубіжній і вітчизняній політичній, юридичній та з державного управління літературі [5].

Як багатоаспектне соціальне явище демократія у процесі суспільного розвитку проходить складну еволюцію, обумовлену конкретно-історичною комбінацією об'єктивних і суб'єктивних факторів, набуваючи характеристик тих епох, культур, цивілізацій, де вона стає певною формою організації й управління існуючими суспільними відносинами.

Таким чином, поняття демократії відображає свій діалектичний зміст і її становлення фіксується на етапах соціально-економічного розвитку людства.

Демократія як форма організації суспільства є предметом дослідження з першого дня свого існування. На даний час щонайменше є три підходи до її вивчення, пізнання. По-перше, як теоретичної моделі, ідеалу, якому властиві вищі цілі та принципи народовладдя. По-друге, як функції раціонально-процедурного розподілу ресурсів влади та матеріальних благ. По-третє, як нормативно-емпіричної моделі політичного ладу [6].

Враховуючи викладене, можна зазначити, що сутність парламентаризму являє собою систему організації і функціонування державної влади, яка базується на активній ролі парламенту під час її здійснення. Головною рисою парламентаризму є здійснення суверенної волі нації її представницьким органом, формування уряду на основі співвідношення політичних сил у парламенті та відповідальності уряду перед парламентом [1].

Основними негативними тенденціями становлення та розвитку парламентаризму є: порушення конституційної норми щодо особистого голосування народного депутата України; розширення компетенції фракцій на шкоду правам та повноваженням окремих депутатів; практику прийняття законів без їх належного обговорення за скороченою процедурою; посилення впливу бюрократії на процес законотворчості.

Вплив парламентаризму на становлення і розвиток системи державного управління надає системне уявлення про усі компоненти, елементи та їх взаємозв'язки у державному механізмі, що має важливе теоретичне і методологічне значення саме з позиції державного управління як практичного, організуючого і регулюючого впливу держави на суспільну життєдіяльність людей. Це створює стійкі зв'язки, прямі і зворотні, взаємозв'язки і взаємозалежності між державою й громадянським суспільством, а також між парламентом та органами державного управління.

У розвинених демократичних країнах, парламентаризм є уособленням значущості законодавчої влади і має вагомий вплив на становлення й розвиток системи державного управління [1].

До основних шляхів впливу парламентаризму на становлення і розвиток системи державного управління в Україні, віднесено: належне правове регулювання порядку формування парламенту; встановлення меж і змісту структурування парламенту; оптимізацію процедур ухвалення рішень; досягнення необхідної самостійності парламенту у відносинах з іншими органами держави; обумовленість підстав для розпуску парламенту винятково його визначальним впливом на формування уряду.

У рамках становлення і розвитку парламентаризму як засобу державотворення в Україні актуальності набуває проблема організації та здійснення партнерства між парламентом та органами державного управління.

Механізм взаємодії у форматі "парламент — органи державного управління" має офіційно бути визнаний як система взаємозацікавлених відносин в процесі спільного вирішення питань, які являють спільний інтерес. Співробітництво між органами державного управління має будуватись на таких засадах, як: законність; пріоритетність загальних інтересів; врахування спільних інтересів та взаємної відповідальності; дотримання вимог чинного законодавства. Разом із тим, визначено, що парламентаризм має бути орієнтований на законодавче забезпечення розвитку суспільних сфер, реалізацію консенсусних засад в діяльності вищого законодавчого органу держави: відповідальності (підзвітності), прозорості, ефективності і результативності законодавчої діяльності [1].

Парламенти відіграють визначну роль у системі державного управління. Саме вони забезпечують і гарантують демократичний устрій.

З метою удосконалення напрямів державного управління, парламентаризм має бути орієнтований на: вдосконалення всієї державної системи і підготовки всіх її інститутів до парламентаризму; завершення становлення парламенту як важливого і повноправного суб'єкта системи державного управління в Україні; кардинальні зміни в суспільній свідомості, політичній і правовій культурі громадян з усвідомлення необхідності функціонування парламентаризму в системі державного управління в Україні як верховного суб'єкта впливу на владу.

Одним із основних напрямів удосконалення державного управління в сучасних умовах розвитку парламентаризму, має стати співтворчість держави та суспільства, інакше кажучи, завданнями парламентаризму є: навчитися делегувати до парламенту людей з відповідними фаховими та моральними якостями; обирати шляхом реалізації парламентських процедур такі моделі загального розвитку, які б консолідували націю, відповідали її історичним очікуванням, забезпечували зв'язок поколінь. У цьому сенсі слушним є питання, що стосуються забезпечення спорідненних, скоординованих дій держави і суспільства, підпорядкування держави важливим функціям суспільства: ціледосягання, адаптація, інтеграція, зняття напруги та оновлення системи державного управління.

Джерела

1. Яровой Т. С. Парламентаризм в умовах сучасного українського державотворення: питання теорії і практики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. держ. упр.: спец. 25.00.01 "Теорія та історія державного управління" / Яровой Тихон Сергійович. — К., 2015. — 18 с.
2. Яровой Т. С. Особливості радянського парламентаризму / Т. С. Яровой // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Держава, Право, Економіка". — Дніпропетровськ: Друкарня ДНУ імені Олеся Гончара, 2011. — С. 60–63.
3. Гавриленко І. М. Соціальний розвиток / І. М. Гавриленко, П. В. Мельник, М. П. Недюха. — Ірпінь: Академія ДПС України, 2001. — 481 с.
4. Яровой Т. С. Демократичний потенціал українського парламентаризму / Т. С. Яровой // Економіка та держава. — 2014. — № 10. — С. 121–122.
5. Селіванов В. Демократичний вимір конституційної реформи в Україні: сучасне розуміння / В. Селіванов // Право України. — К., 2003. — № 9. — С. 15–24.
6. Гелд Дейвід. Демократія та глобальний устрій / Дейвід Гелд; О. Юдін (відп. ред.), О. Юдін (пер.), О. Межевікіна (пер.). — К.: Рогі-Коуаі, 2005. — 358 с.

А. М. ЖУК

аспірант каф. регіонального управління, місцевого самоврядування та управління містом, НАДУ при Президентові України

ОСОБЛИВОСТІ РОЗУМІННЯ "РЕГІОНАЛІЗМУ" В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ ТА УКРАЇНІ

Зазначимо, що однією з перепон на шляху євроінтеграції, зокрема, приведення норм національного права України до "acquis communautaire" є певні розбіжності у розумінні тих чи інших понять і категорій. Так, якщо в національній правовій доктрині прийнято вживати термін компетенція стосовно органів публічної влади, їх службових і посадових осіб, то право Європейського Союзу оперує категоріями "компетенція регіонів", "компетенція місцевого урядування" тощо. На наш погляд, такі моменти є визначальними в процесі "регіоналізму".

Регіоналізм у політичній науці розуміють як "врахування національних, економічних та інших особливостей, притаманних певному регіону тієї чи іншої країни; політику, спрямовану на об'єднання групи держав певного регіону, залежних одна від одної в економічному, політичному та воєнному аспектах" [1, с. 293]. Під "регіоналізмом" у праві Європейського Союзу розуміють імплементацію конкретним регіоном (або іншою інституційною структурою) набору політичних підходів, які забезпечують капіталізацію "особистості" конкретного регіону, його автономію по відношенню до центральних органів влади і, таким чином дають регіону можливість реалізовувати специфічні тільки для нього політики і політичні підходи [2, с. 3].

Питання щодо "регіоналізації" в її сучасному розумінні постало під час децентралізації влади, що мала місце у більшості країн з давніми традиціями демократії у другій половині XX століття. При розробці Лісабонської Угоди, було в тому числі проведено дослідження в сфері регіонального самоврядування. У звіті до Лісабонської Угоди, зазначено, що регіональні органи влади, на практиці, значно відрізняються один від одного, в різних країнах різниться і їх кількість. Середня кількість (для більш наглядного прикладу): у Бельгії — 3 регіони, у Німеччині — 16, у Франції — 12, в Італії — 20 [2, с. 4]. Не є уніфікованими категоріями ні площа адміністративно-територіальних одиниць, ні кількість населення кожної з них.

Згідно зі звітом до Лісабонської Угоди (CDLR), компетенції регіонів також відрізняються від країни до країни. Компетенції можна поділити на 3 категорії, а саме: соціальні, економічні та загальні повноваження або компетенції. Можна ще додати 4 категорію — культурні повноваження, тобто вирішення питань, що стосуються

спорту, відпочинку, культури і туризму. У більшості держав регіональна влада відповідає за всі 3 категорії питань [2, с. 4].

Як бачимо процеси децентралізації, що мали місце в європейських країнах базувалися на забезпеченні певної самостійності регіональних органів влади в соціально-економічній та культурно-рекреаційній сферах, що очевидно включають більшість питань, що стосуються реалізації основних матеріальних та духовних потреб індивідів. Враховуючи те, що відповідно до ст. 1 Закону України "Про засади державної регіональної політики" від 5 лютого 2015 р. регіоном є територія Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя [3], можемо окреслити інституційну складову регіональної компетенції: обласні ради, обласні державні адміністрації, Київська міська рада, Київський міський голова, Київська міська державна адміністрація, районні в місті Києві державні адміністрації, відповідні територіальні органи центральних органів виконавчої влади. В зв'язку з тим, що АРК та м. Севастополь, на даний момент відповідно до норм міжнародного права протиправно анексовані в України, питання управління та регіоналізації даних територій потребують окремого дослідження.

Запропонований у Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, розробленій Кабінетом Міністрів України інтегрований підхід до формування державної регіональної політики, який включатиме секторальну (галузеву), територіальну (просторову) та управлінську складові частини [4], на нашу думку не долатиме тих перешкод, що зазвичай лежать в основі гальмування оптимізації розвитку регіонів, оскільки вони не передбачають покращення взаємодії інституційних складових, тобто тих органів публічної влади, які є відповідальними за провадження державної регіональної політики та розвиток конкретних територій.

Отже, зазначимо, що в Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року першочерговим завданням залишається доведення до кінця конституційної реформи щодо децентралізації, при чому проведення її комплексно, тобто проведення реформи адміністративно-територіального устрою, інституційної реформи місцевих органів управління, та гарантування дійсної самостійності місцевого самоврядування.

Джерела

1. Політологічний енциклопедичний словник: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів. — К., 1997. — 400 с.
2. Жан-Клод Ван Каувенберг Конгрес місцевої і регіональної влади Конгрес місцевих і регіональних органів влади. Інституційний комітет. Європейська Хартія регіонального розвитку CPR/INST (14)5 / Європейська Хартія регіональної демократії. Головні питання [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. despro. org. ua/img/upload/european_charter. doc
3. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05 лют. 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2015. — № 13. — Ст. 90.
4. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року: постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 року № 385 // Офіційний вісник України. — 2014. — № 70. — Ст. 1966.

С. В. ЗУБКОВ
докторант, МАУП

МЕТОДИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЗАДАЧАХ УПРАВЛІННЯ МЕДИЧНИМ ЗАКЛАДОМ

Зміни в економіці країни, призвели до нових умов функціонування медичних закладів: змінилися джерела фінансування, розвивається система медичного страхування, ввійшли в життя такі поняття, як товарно-грошові відносини, угоди. Пацієнт тепер розглядається як споживач медичних послуг. За умов існування певної конкуренції між медичними закладами різних форм власності зростає роль інформаційних технологій, зокрема в розробці оптимальної стратегії поведінки установи, керування нею.

В таких умовах медичний заклад можна розглядати як відкриту систему, що взаємодіє із значною кількістю зовнішніх процесів, два з яких - найважливіші: потік хворих та потік грошових коштів. Оптимальність поєднання потоку пацієнтів і потоку грошових коштів значною мірою визначається управлінськими рішеннями та якістю надання медичної допомоги. Саме через якість досягаються цілі управління медичним закладом: оптимальна динаміка розвитку і успіху закладу в конкурентному середовищі, підвищення якості надання медичних послуг, покращення здоров'я нації [1].

Моделювання поведінки системи широко застосовується для знаходження оптимального управління на основі системного і комплексного підходів. Рішення таких завдань пов'язане із застосуванням моделей, під якими розуміється представлення в математичній формі властивостей, взаємозв'язків, структурних і функціональних параметрів системи [2]. Динамічні моделі дозволяють простежити процес переходу від початкового стану до кінцевого у часі і таким чином оперативно коректувати поведінку системи у разі необхідності – погіршення показників якості.

Існують і застосовуються динамічні моделі: модель Кейнса *(1-го порядку),* модель Сам'юельсона-Хикса *(2-го порядку),* Леонтьєва, Неймана та ін.

Статична модель дає змогу обчислити стан об'єкту лише у початковий та кінцевий моменти часу і не може дати інформації про характер та тривалість перехідного періоду між ними. Модель першого порядку дає змогу не тільки визначити кінцевий стан об'єкту, а й тривалість перехідного періоду, але тільки для монотонних, плавних (так званих аперіодичних) процесів переходу з одного стану в інший. Нарешті модель другого порядку може визначати усі попередні показники та характеристики і для перехідних процесів, що можуть мати коливальний, періодичний характер. З практичної точки зору подальше підвищення порядку моделі хоча й підвищує її адекватність, але зростаючі при цьому обчислювальні труднощі та похибки можуть унеможливить практичне використання такої моделі.

Для вибору динамічної моделі функціювання медичного закладу та цільової функції оптимальності управління застосовано підхід вирішення аналогічної споживчої задачі теорії корисності [3]. Формалізований аналіз поведінки споживача у цій задачі передбачає визначення функції корисності як певного співвідношення обсягів споживаних благ і рівня корисності, що досягається споживачем. В нашому випадку це витрати пацієнта на лікування та ступінь одужання відповідно.

Запропоновано критерій якості одержання споживачем медичних послуг, який може бути представлений так:

$$J_1 = k \cdot (1 - e^{-t \cdot K_2}) - K_2 \cdot F_{in} \cdot t,$$

де: F_{in} – фінансові витрати споживача на лікування за одиницю часу;
k – коефіцієнт задоволення пацієнта результатами надання медичних послуг;
K_1 – коефіцієнт відносної вартості послуг: $0 \le K_1 \le 1$;
K_2 – коефіцієнт якості медичних послуг: $K_2 = k_{кп}\, k_{mex}$,
де: $k_{кп}$ – коефіцієнт кваліфікації мед. персоналу;
k_{mex} – коефіцієнт досконалості мед. техніки, постачання витратних матеріалів, та ін.;
$k \cdot (1 - e^{-t \cdot K_2})$ — складова, що характеризує якість медичних послуг (часова картина одуження);
$K_1 \cdot F_{in} \cdot t$ — витрати на медичні послуги.

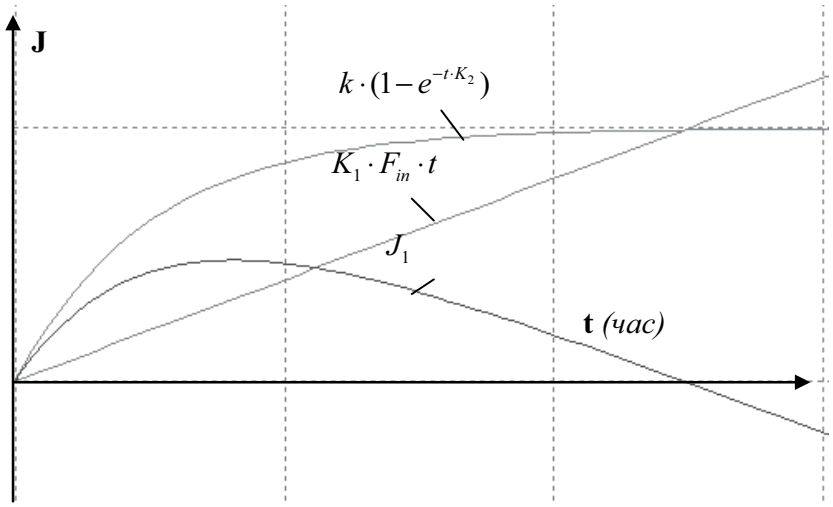

Рис. 1. **Складові критерію якості надання медичних послуг J в залежності від часу t**

З рисунку видно, що витрати пацієнта на медичні послуги з часом зростають, а стан одужання, обумовлений якістю наданих медичних послуг, не може нескінченно зростати. Він об'єктивно обмежений фізіологічно і тому апроксимується експонентою. Сума цих складових (J_1) має максимум, при досягненні якого пацієнт має прийняти рішення про доцільність подальшого лікування, порівнюючи досягнутий ефект лікування зі своїми фінансовими можливостями.

Можна побачити, що надмірна вартість надання медичних послуг призводить лише до фінансових витрат, зменшуючи досягнутий результат лікування — максимум критерія якості надання медичних послуг J стає меншим.

З іншого боку, підвищення коефіцієнта якості медичних послуг K_2 сприяє прискоренню задоволення пацієнта результатами лікування при однакових фінансових витратах.

Висновки. Запропонована динамічна модель медичного закладу дозволяє моделювати поведінку та вчасно обчислювати оптимальну стратегію медичного закладу в конфліктних економічних задачах теорії ігор, дослідження операцій та оптимального управління. Модель була успішно використана при моделюванні конкурентної ситуації на ринку медичних послуг між медичними закладами державної та приватної формами власності.

Джерела

1. http://z-l.com.ua/ua/article/75; Якість медичної допомоги пацієнту — якість життя медика. Л. В. Мартиненко, м. Київ, Жіночий лікар №1 2006, с. 36.
2. Кігель В. Р. Математичні методи прийняття рішень у ефективному підприємництві. Наукове видання, Ін-т економіки, управління та господарського права, м. Київ, 1999, с. 272.
3. Фрейлина Е. В. Исследование систем управления: учеб. пособие / Е. В. Фрейлина ; под ред. Ю. В. Гусева. — Москва: Издательство “Омега-Л”, 2008. — 367 с. — (Высшая школа менеджмента).

Ю. В. КАРТАВЦЕВА
аспірантка, МАУП

ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ РОЗВИНЕНОГО СОЦІУМУ

Створення ефективної системи захисту прав суб'єктів господарювання інтелектуальної власності є складною задачею, для вирішення якої має бути використано інструментарій відповідної складності. В якості такого роду інструментарію може бути запропоновано системний підхід, зокрема, системний аналіз. За його допомогою визначається перелік засобів, за допомогою яких можна побудувати бажану систему — у нашому випадку — ефективну систему захисту права інтелектуальної власності суб'єктів господарювання.

Наявність такої системи в Україні сприятиме укріпленню інноваційної моделі її розвитку, модернізації виробництва, підвищенню конкурентоспроможності в рамках світової економіки. Адже не є таємницею те, що сьогодні явища недобросовісної конкуренції та свідомого порушення прав інтелектуальної власності становлять окрему проблему для України. Проблему для розвитку міжнародної торгівлі, міжнародно-правових відносин у цілому [1].

Аналіз відносин, що складаються в процесі захисту прав інтелектуальної власності суб'єктів господарювання, дослідження цих відносин як системи, дозволяє виділити низку її компонентів, що працюють на цілі зазначеного захисту. Це, перш за все, сукупність певних правових норм, що регламентують відносини у цій сфері, а також органи, які розглядають справи з відповідних відносин (порушень прав інтелектуальної власності суб'єктів господарювання). Зрозуміло, що до зазначеної системи відносяться і інші засоби — компоненти системи, що "працюють" на її цілі. Прикладом може бути якість забезпечення виконання прийнятих рішень щодо поновлення прав інтелектуальної власності, відшкодування збитків; рівень правової культури, якість підготовки працівників органів, які розглядають справи з порушень прав інтелектуальної власності; рівень корупції у цих органах тощо.

Виявлення та наступне вдосконалення засобів захисту прав інтелектуальної власності суб'єктів господарювання (їх оптимізація) — мають забезпечити ефективність цього захисту.

Основними засобами посилення захисту прав інтелектуальної власності суб'єктів господарювання, є певні правові норми, що регламентують відносини у цій сфері, в т. ч. юридичну (господарсько-правову) відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності суб'єктів господарювання, а також органи, які розглядають справи з відповідних відносин (порушень прав інтелектуальної власності суб'єктів господарювання).

Сукупність згаданих правових норм, а також органи, які розглядають справи з відповідних відносин можна позначити як відповідний господарсько-правовий механізм. Перша складова зазначеного господарсько-правового механізму — це сукупність певних правових норм, що регламентують відносини у сфері інтелектуальної власності. Правовою основою цих відносин є Конституція України, закони України: "Про захист від недобросовісної конкуренції", "Про авторське право і суміжні пра-

ва", "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі", "Про охорону прав на промислові зразки", "Про охорону прав на знаки для товарів і послуг", "Про охорону прав на сорти рослин", кодекс України про адміністративні правопорушення тощо. Це також закони (положення) про Антимонопольний комітет України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство внутрішніх справ України, Службу безпеки України, Державну митну службу України та ін. особливе місце в зазначеній сукупності правових норм, що регламентують відносини у сфері інтелектуальної власності, є юридична відповідальність. Відповідальність звично визначають як граничну величину майново-примусового впливу на правопорушника, який може застосовувати до нього кредитор, господарський суд чи суд загальної юрисдикції. Розрізняються різні види юридичної відповідальності. Це відповідальність адміністративна, кримінальна (кримінально-правова), цивільно-правова та господарсько-правова. Щодо двох останніх видах відповідальності, то цивільно-правова (як в цілому і господарсько-правова відповідальність) має компенсаційний характер. Сутність компенсаційної функції цивільно-правової відповідальності полягає у відновленні порушеного правопорушенням майнового стану потерпілого шляхом застосування на його користь компенсаційних майнових санкцій, стягуваних з порушника.

Господарсько-правова відповідальність — це різновид юридичної відповідальності за порушення права володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, в даному випадку результатами інтелектуальної, творчої діяльності, невиконання або неналежне виконання зобов'язань у цій сфері суб'єктами господарської діяльності. Це недобросовісна конкуренція у сфері господарювання шляхом порушення прав інтелектуальної власності, неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання, неправомірне збирання, розголошення та використання відомостей, що є комерційною таємницею тощо. Відповідальність у цьому разі має особливий предмет регулювання — господарські правопорушення прав інтелектуальної власності. Господарські правопорушення в сфері інтелектуальної власності — це протиправна дія або бездіяльність суб'єкта господарських відносин, яка не відповідає нормам господарського права, не узгоджується з юридичними обов'язками зазначеного суб'єкта, порушення суб'єктивних прав інтелектуальної власності іншого учасника відносин або третіх осіб.

Однією з форм господарсько-правової відповідальності є відповідальність економічна. Вона застосовується у формі певної системи економічних (майнових) санкцій, передбачених або дозволених нормами господарського законодавства. Господарюючі суб'єкти як організації можуть нести лише матеріальні витрати як відповідальність (примусові виплати, неодержання належних сум, зменшення майна, в результаті відшкодування збитків і т. п.). Серед економічних форм господарсько-правової відповідальності важливе місце посідають так звані штрафні санкції: неустойка, штраф, пеня.

Відповідальність можна визначити, як граничну величину майново-примусового впливу на правопорушника, який може застосовувати до нього кредитор, господарський суд чи суд загальної юрисдикції.

Аналіз відповідного законодавства свідчить, що інститут юридичної (господарсько-правової) відповідальності за порушення прав у сфері інтелектуальної власності є достатньо розвиненим.

Щодо другої складової господарсько-правового механізму захисту інтелектуальної власності, то це, як зазначалось, структура відповідних державних органів, які забезпечують контроль, охорону і захист прав у сфері інтелектуальної власності, включаючи судові, здійснення судочинства.

Згідно з Законом України № 1402-VIII "Про судоустрій і статус суддів", прийнятим 2 червня 2016 року [2], протягом року після початку його дії в країні повинен бути створений Вищий суд з питань інтелектуальної власності.

В той же час деякі експерти вважають, що створення Вищого суду швидше за все, не призведе до скорочення витрат сторін на розгляд справ з інтелектуальної власності: Закон не зобов'язує суддів мати або отримувати додатково технічну освіту, а значить, як і раніше, потрібно буде проводити судові експертизи в кожній справі [3, 4].

Закордонний досвід свідчить якраз про те, що наявність технічної освіти у суддів Вищого суду була б доцільною і логічною. Практично у всіх патентних судах іноземних держав така вимога для суддів існує, що значно економить гроші і час сторін у процесі. Наприклад, в Німеччині до складу суддівського корпусу Федерального патентного суду входять так звані "технічні судді" (technische Richter), які мають технічну і юридичну освіту. Судді патентних судів Великобританії та Швейцарії також повинні мати дві освіти: юридичну і технічну [3, 4].

В той же час ефективність порядку здійснення судочинства визначається, на нашу думку, не тільки професійністю суддів, скороченням витрат на ведення судових тяжб, але й (як вказувалось вище) такими властивостями судочинства як справедливість та некорупційність. І тут виникає багато питань, оскільки проблема справедливості судових рішень, некорупційності суддів не вирішена в країні в цілому. Це одна з найбільш глобальних і болючих проблем України.

Створення ефективної системи захисту прав суб'єктів господарювання інтелектуальної власності сприятиме укріпленню інноваційної моделі розвитку України, модернізації виробництва, підвищенню конкурентоспроможності в рамках світової економіки.

Джерела

1. Михайлов І. Є. Интеллектуальная собственность в Украине и в мире. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // omr. gov. ua/ru/essential/52397/
2. Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII "Про судоустрій і статус суддів", (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст. 545).
3. Ковальова М. В. Деякі особливості патентної охорони промислової власності в Україні та в Європейському Союзі // Часопис Київського університету права. — 2013. — № 2. — С. 238–240.
4. Коваль М. Чим буде корисний Вищий суд з питань інтелектуальної власності. Українські перспективи і досвід іноземних держав. // Погляд. 8 серпня 2016 р.

І. І. КЛИМКОВ
аспірант, МАУП

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ОСНОВА ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Сучасне суспільство інформаційне, і впровадження інформаційних технологій в усі сфери життєдіяльності розвинених країн красномовно підтверджує цю тезу і доводить їх вплив на глобальний розвиток світу. Українська політична еліта, попри невисокі позиції в світових рейтингах розвитку інформаційного суспільства, усвідомлює невпинність цього процесу і вдається до значних практичних кроків для розвитку національної інформаційної сфери в частинах нормативно-правового забезпечення, державного управління та зв'язків з громадськістю, розвитку інфраструктури інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ), українського сегмента інтернет, онлайн-аудиторії та ІТ-галузі, міжнародних зв'язків та співробітництва в цій сфері. Адже ефективність державної політики можлива лише за умов постійної взаємодії влади і громадянського суспільства, фундаментом якої стануть комп'ютерні технології, спроможні активізувати цей діалог, спростити зворотній зв'язок, значно посилити комунікативні можливості та й розумову працю людини.

Стан розвитку ІКТ оцінюється як результат дії певних факторів, яким відповідають специфічні показники. Аналізують чотири агреговані субіндекси за ключовими групами показників: A (середовища) — характеризують сприятливість до ІКТ середовищ: 1) політико-правового, 2) бізнес- та інноваційного; B (готовності): 3) інфраструктурний і цифровий контент, 4) доступність, 5) навички; C (використання): 6) індивідуальне, 7) бізнесом, 8) урядове; D (впливу (наслідки)): 9) соціальні, 10) економічні [1].

Безперечно, ІКТ незамінні в першу чергу для розвитку національної економіки, підвищення її конкурентоспроможності, і саме в цій галузі сектор ІКТ в Україні динамічно розвивається. За даними Держстату, в 2014 р. частка сфери ІКТ у ВВП становила 1,42 %. Основні показники розвитку свідчать про позитивну динаміку за кількістю підприємств, кількістю зайнятих, за обсягом реалізованої продукції підгалузей ІКТ. Водночас динаміка показників підгалузей ІКТ у складі "Промислове виробництво комп'ютерів, електронної, оптичної продукції" переважно негативна. При цьому телекомунікаційні підгалузі ІКТ мають хороші фінансові показники (чистий прибуток, рентабельність операційної та усієї діяльності), що формує їх привабливі інвестиційні перспективи для внутрішніх і зовнішніх інвестицій. Це підтверджує купівля найбільшими телекомунікаційними операторами в лютому 2015 р. трьох ліцензій на впровадження в Україні третього покоління зв'язку UMTS (3G), за які Київстар, МТС Україна, life разом заплатили 9 млрд грн. Крім того, для реалізації цього проекту вони ще здійснять значні капітальні інвестиції. У сектор ІКТ у 2014 р. вкладено 13,2 млрд грн капітальних інвестицій. Із них найбільшими темпами зростали капіталовкладення у підгалузі "Обробка даних, розміщення інформації на вебвузлах і пов'язана з ними діяльність; веб портали" (63.1) — 150,3 % до 2013 р., "Надання інформаційних послуг" (63) — 140,2 % та "Діяльність у сфері безпроводового електрозв'язку" (61.2) — 121,7 % [2].

Виходячи з того, що пріоритетним вектором зовнішньої політики держави визначено євроінтеграцію, для України вельми актуальні напрями та інструменти активізації, які застосовуються в ЄС. Зокрема, розвиток ІКТ займає провідне місце в Стратегії "Європа-2020" та однієї з її семи основних ініціатив — "Цифровий порядок денний для Європи" (Digital Agenda for Europe). Реалізація Digital Agenda for Europe передбачається за агрегованими напрямами. Основні компоненти (принципи) (pillars) ініціативи, які дозволять громадянам і підприємствам отримати максимальну віддачу від застосування ІКТ: I — цифровий єдиний ринок, II — сумісність і стандарти, III — довіра і безпека, IV — швидкий і надшвидкий доступ до Інтернет, V — дослідження та інновації, VI — зростання комп'ютерної грамотності, навичок і участі, VII — ІКТ-вигоди для ЄС. Головний напрям — дослідження з ІКТ [3; 4].

Цим же цілям служить європейська програма "Горизонт 2020" (2014–2020 рр.), що зосереджує фінансування на трьох взаємодоповнюючих пріоритетах програми "Європа-2020": 1) передова наука, 2) лідерство у промисловості; 3) суспільні виклики, в яких ІКТ відводиться провідна роль. З урахуванням потенціалу позитивного впливу ІКТ на національні економіки та добробут громадян, оцінки такого впливу повинні стати об'єктом уваги українських політиків та стратегів [5].

Корисним світовий досвід розвитку та застосування ІКТ може стати для України і в тому, що стосується взаємозв'язку технологій і безробіття. Дослідницька компанія McKinsey вважає, що ІКТ сприяє створенню нових робочих місць: на кожне втрачене припадає 2,6 створених [6].

Поява 3G-зв'язку — драйвер економіки. На всіх ринках, де з'явився 3G, ВВП зростає мінімум на 1 % на рік. За значного відкладеного попиту на 3G в Україні зростання ВВП за рахунок цього може бути й більшим через збільшення доходів операторів і тому, що ці технології рухають інші галузі бізнесу: швидше приймаються рішення, з'являються нові можливості для малого та середнього бізнесу. За оцінками, запуск 3G-зв'язку у великих містах очікується за 6–9 місяців. А поки у порівняннях Україна програє. Так, частка сільського населення, охопленого 3G мобільною мережею, у 2011–2012 рр. становила: у ОАЕ і Бахрейні — 100 %, Греції і Канаді — 95, Швеції та Вірменії — 93, Болгарії — 92, Фінляндії та Албанії — 69 % [7].

Отже, для економіки України необхідні високоефективні каталізатори економічного зростання, якими є впровадження ІКТ у всі сектори національної економіки. Поки в Україні ці процеси успішно розвиваються у напрямах електронного (е-) бізнесу, е-комерції, ІТ (інформаційних технологій), дещо відстає у ТКП (телекомунікаційні послуги), е-урядуванні, сильно відстає у безготівкових розрахунках, наданні публічних (комунальних) послуг. Але однозначно — прогрес та ефективність державної політики в добу комп'ютеризації всіх сфер суспільно-політичного, соціального та економічного життя напряму залежить від розуміння та дієвих практичних кроків розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.

Джерела

1. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця та ін.; НАН України. — К., 2015. — 336 с.
2. Офіційний сайт Держстату України [Електронний ресурс]. –http: // www. ukrstat. gov. ua/druk/publicat/kat_u/publ1_u. htm
3. Europa-2020. A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth [Електронний ресурс]. — Режим доступа: http: // ec. europa. eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN% 20BARROSO%20 %20 %20007 %20-%20Europe%202020 %20-%20EN%20version. pdf

4. Digital Agenda for Europe [Електронний ресурс]. — Режим доступа: http: // ec. europa. eu/ digital-agenda/
5. Horizon 2020 [Електронний ресурс]. — Режим доступа: https: // www. google. com. ua/ webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=horizon+2020
6. Internet matters: The Net's sweeping impact on growth, jobs, and prosperity [Електронний ресурс] / McKinsey Global Institute. — 2011. — Режим доступа: http: // www. mckinsey. com/
7. Measuring the Information Society Report 2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступа: https: // www. itu. int/en/ITU-D/Statistics/Documents/publications/mis2014/MIS2014_ without_ Annex_4. pdf

М. М. КРИВОБЕРЕЦЬ
докторант, МАУП

СУЧАСНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Швидкі темпи розвитку туризму, великі обсяги валютних надходжень активно впливають на різні сектори економіки, що сприяє формуванню туристичної індустрії. За даними Всесвітньої туристичної організації, на сферу туризму припадає близько 6 % світового валового національного продукту, 7 % світових інвестицій, кожне десяте робоче місце, 11 % світових споживчих витрат, 5 % усіх податкових надходжень. В Осакській Декларації тисячоліття, прийнятій на Конференції країн-лідерів у сфері туризму (30 вересня — 1 жовтня 2001 р.), зазначалося, що економічний вплив індустрії туризму, а також її вплив на соціальне, навколишнє середовище зумовлюють необхідність поглиблення досліджень стану і перспектив розвитку туризму з урахуванням принципів стійкого розвитку, які дають змогу врівноважувати й комплексно вирішувати проблеми виживання місцевого населення, а також задачі, пов'язані з охороною природних ресурсів і об'єктів культури [2, 37]. Туризм сприяє вирішенню суперечностей, які викликані, з одного боку, потребами в охороні довкілля, а з іншого боку, необхідністю забезпечити розвиток господарства місцевих громад. Цим цілям найбільшою мірою відповідає рекреаційний туризм. На Першому Всесвітньому саміті з природного туризму (Квебек, 2002 р.) останній характеризувався як "відповідальна подорож до природних об'єктів при збереженні природного середовища і поліпшенні добробуту місцевого населення" [4, 116].

За прогнозами розвитку туристичних напрямів, представлених ВТО в дослідженні "Tourism 2020 Vision", визначені найперспективніші напрями та види туризму XXI ст. Одним із найбільш популярних видів туризму до 2020 р. стане рекреаційний туризм.

Рекреаційний туризм, як складова медичного туризму, на сьогодні є одним із напрямів, який найдинамічніше розвивається у світовій туристичній індустрії і на частку якого припадає, за різними оцінками, 7–8 % світового обігу капіталу у сфері туристичного бізнесу. Зростаюча популярність його певною мірою відображає тенденцію збільшеного інтересу до природи і дбайливого ставлення до довкілля, засновану на вищому рівні екологічної свідомості людей у світі [6, 74].

Однак в Україні, що має колосальні туристичні ресурси, рекреаційний туризм ще не досяг рівня розвитку, адекватного своїм потенційним можливостям. Складність сучасної соціально-економічної обстановки, її нестабільність у поєднанні з гальмуванням економічних реформ істотно позначається на розвитку вітчизняної індустрії туризму. Ефективному розвитку туризму в Україні перешкоджає недосконалість механізмів державного регулювання на різних рівнях влади, відсутність мотивації для приватних інвестицій у туристичні ринки, незатребуваність туристичних об'єктів внаслідок нерозвинутості інфраструктури туристичних послуг, недостатність вивчення туризму з наукової точки зору, відсутність ефективних методів економічного аналізу туристичного комплексу регіонів [8, 137]. Таким чином, виникла необхідність формування стратегічного підходу в розвитку вітчизняної туристичної індустрії і, зокрема, рекреаційного туризму.

Проблеми й особливості розвитку туризму знайшли своє відображення в наукових дослідженнях таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як: В. Азар, М. Борущок, П. Гаман, Л. Гринів, П. Гаман, П. Гудзь, В. Дмитренко, В. Євдокименко, С. Захарова, І. Зорін, Д. Карамишев, В. Квартальнов, В. Кифяк, В. Козирєв, В. Кравців, В. Лобас, О. Любіцева, М. Мальська, В. Мацола, А. Мельник, О. Мілашевська, О. Мордвінов, А. Стойка, В. Федорченко, С. Харічков, В. Цибух, А. Чечель, О. Шаптала та інші.

Цілком природно, що рекреація і туризм не можуть бути пріоритетною сферою перспективного розвитку будь-якої сучасної держави, якщо вона має необхідний для цього природо-ресурсний потенціал та здатна забезпечити для досягнення цієї мети підвищення інвестиційної активності, реалізацію стратегічного сценарію підвищення конкурентної здатності рекреації і туризму як сектору національної економіки на внутрішньому та міжнародних ринках рекреаційних та туристичних послуг [5, 54].

За своїм туристично-рекреаційним потенціалом Україна має всі можливості стати туристичною державою світового рівня. Розширення міжнародних зв'язків відкриває нові шляхи для просування національного туристичного продукту на світовому ринку, залучення до світового інформаційного простору, передового досвіду організації туристичної діяльності [7, 90].

Геостратегічна роль України як з'єднувальної ланки між північчю і півднем Європи, між Європою і країнами Кавказу очевидна. Демократичний вибір і послідовність у проведенні реформ, активний розвиток багатостороннього співробітництва як з усіма європейськими державами, так і з проведеними інституційними структурами та економічними об'єктами [1, 221].

Україна відкрита для міжнародного туристичного співробітництва, але повною мірою віддзеркалює загальноєвропейські інтеграції, політичні та соціально-економічні процеси, враховуючи основн загальнонаціональні пріоритети. Виходячи з національних пріоритетів, міжнародна туристична політика України багатовекторна, реалізується на засадах економічної доцільності та взаємовигідної співпраці з конкретною країною або регіоном, враховує особливості певного туристичного ринку [3, 159].

Наша країна володіє багатими природно-кліматичними, культурно-історичними та національно-етнографічними ресурсами, які створюють передумови для розвитку багатьох видів туризму. Більшість регіонів України має туристичні ресурси, які відносяться до всіх трьох груп, що мають можливість виходу на туристичний ринок з приваблюючими туристичними пропозиціями.

Значну частину природного потенціалу нашої держави складають: рекреаційні ландшафти (лісові, приморські, гірські), оздоровчі ресурси (мінеральні води та лікувальні грязі), природно-заповідні об'єкти (національні природні та регіональні ландшафтні парки, біосферні заповідники, парки-пам'ятники, об'єкти садово-паркового мистецтва тощо), території історико-культурного призначення (пам'ятники архітектури та містобудування, історико-архітектурні заповідники тощо) [6, 74].

Підсумовуючи вище сказане, можна зробити висновок, що Україна має всі об'єктивні передумови, щоб стати однією з передових рекреаційно-туристичних країн світу, однак аналіз сучасного стану функціонування вітчизняної рекреаційної сфери свідчить про те, що ефективність її діяльності стримується через невирішеність низки проблем. Насамперед, це проблеми нормативно-правового забезпечення функціонування галузі, для вирішення яких необхідно внести відповідні зміни та доповнення до чинного законодавства; затвердження національних стандартів усіх видів рекреаційних і туристичних послуг.

Джерела

1. Биркович В. І. Тенденції та перспективи розвитку туристично-рекреаційної галузі в Закарпатській області // Стратегічні пріоритети (дар). — 2009. — № 2. — (11) — С. 218–224.
2. Іванух І., Данилишин Б. Природно-ресурсний потенціал України і шляхи підвищення його використання // Економіка України. — 2008. — № 1. — С. 36–38.
3. Кифяк В. Ф. Рекреаційна спеціалізація як умова посилення конкурентоспроможності регіону // Формування ринкових відносин в Україні. — 2009. — № 2. — С. 157–161.
4. Кифяк В. Ф. Сфера рекреації та туризму як складова регіональної економічної системи // Формування ринкових відносин в Україні. — 2006. — № 1. — С. 116–119.
5. Матеш В. А. Україна запрошує на відпочинок // Вісті з України. — 2009. — № 4. — С. 54.
6. Опанащук Ю. Я. Індустрія гостинності: суть, зміст і характерні особливості // Економіст. — 2008. — № 10. — С. 74.
7. Сафулліна В. Перспективи розвитку курортної галузі та рекреаційних територій в Україні // Управління сучасним містом. — 2007. — № 12. — С. 88–94.
8. Стеченко Д. М. Наукові аспекти економічної діагностики природно-рекреаційного потенціалу регіону // Формування ринкових відносин в Україні. — 2010. — № 1. — С. 136–139.

М. О. ЛАДНЮК
аспірант, МАУП

МОРАЛЬНО-ІДЕЙНІ ЦІННОСТІ І ПЕРЕКОНАННЯ ЯК ЧИННИК ІНСТИТУЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ В УКРАЇНІ

Суспільства, держави мають значні відмінності щодо ефективності залежно від часу та країни. Економічне становище може характеризуватися як низькою продуктивністю при великій бідності, так і швидким економічним зростанням, процвітанням, а також стагнацією або занепадом. Зовнішнє політичне становище країни може змінюватися від сили і впливу до відносного безсилля, а внутрішнє — від мирного, спокійного функціонування політичних інституцій при значних особистих та інституційних свободах і високому ступені добровільності у прийнятті системи управління до нав'язування сили, приборкання заворушень, масового терору, суспільних чвар, громадянської війни і революції. Суспільні настрої також можуть змінюватися з плином часу: від пацифістських настроїв і прояву тотальної толерантності до чвар, напруженості, руйнації соціальних структур, відчуженості й високої злочинності. Ефективність держави може оцінюватися відповідно до економічного, політичного або соціального критеріїв. Всі вони, безумовно, взаємозв'язані і взаємозалежні. Економічні критерії ефективності, що піддаються кількісному виміру, дають можливість легко оцінювати і порівнювати країни, хоча немає єдиного універсального показника економічного становища. Оцінювання політичного і соціального становища здійснити значно складніше, вони виразно проявляються у почуттях задоволення чи невдоволення і виявляються шляхом анкетування або досить гостро — в страйках, масових протестних виступах, революціях.

Що стосується України, то очевидною є криза влади. Ситуацію можна виправити, лише змінивши нині існуючу систему влади, бо половинчаста реалізація парламентсько-президентського правління, причиною якого є незавершеність конституційної реформи та відсутність політичної структурованості суспільства, наразі являє собою недолуге поєднання, коли на вищому рівні сконструйовано парламентську модель, а на місцях діє президентська модель володарювання. Такий стан речей ставить під сумнів можливість організації ефективного державного управління і вимагає рішучих відповідних дій. І, на нашу думку, зробити це здатні саме найбільш свідомі і патріотично налаштовані громадяни, які і додають суспільству ознак громадянського. Проте без політичної волі реалізувати завдання розбудови ефективного суспільства в Україні буде неможливо.

Серед інститутів громадянського суспільства слід виокремити політичні партії та рухи, оскільки вони виступають своєрідною "перехідною ланкою" від потреб і інтересів громадянського суспільства, які від того набувають значення політичних пріоритетів, до власне організації і здійснення державної влади. З одного боку, діяльність політичних партій спрямована на сферу громадянського суспільства, звідки акумулюються політичні настрої та сподівання населення, а з іншого — на здобуття державної влади і важелів управління у загальнонаціональному масштабі для здійснення політичних постанов та програм, що стосується відтепер безпосередньо проблематики функціонування політичної системи.

За роки незалежності в Україні так і не вдалося створити авторитетні ідеологічні партії, хоча такі спроби були — Рух, Наша Україна, Свобода, КПУ, СПУ та інші. Але жодна з них зараз не має відчутної електоральної підтримки. А серед представлених нині в парламенті партій найстарішою є ВО "Батьківщина". Всі інші — "Блок Петра Порошенка", "Народний фронт", "Самопоміч", "Радикальна партія", "Опозиційний блок", — були створені спеціально під ці вибори і засновані не на якійсь ідеї, а на авторитеті партійного лідера.

Програмні засади багатьох політичних партій виходять із існуючих політичних ідеологій як систем поглядів щодо основних принципів організації суспільства, його цінностей та місця і ній людини, а тому їх складно класифікувати за ідеологічною належністю. Усі вони — за демократію, за народ, загальний добробут тощо, тобто намагаються включити в свої програми якнайширший ідеологічний спектр. Це, у свою чергу, призводить до незавершеної ідеологічної структурованості українського суспільства, низького рівня патріотизму та національної ідентифікації, що сприяє збереженню низького рівня політичної культури серед населення й значним маніпуляціям під час кожної виборної кампанії.

Змінити клімат нігілізму, розрізненості та розбрату в українському суспільстві можливо за допомогою єдиної національної ідеї. Сучасний період суспільного розвитку характеризується розкриттям духовних потенціалів людини, соціальних груп і прошарків. Вони можуть вільно, відкрито висловлювати свої думки, судження, впроваджувати їх у життя. Плюралізм, розмаїття ідей, оцінок, настанов і ціннісних орієнтацій дедалі більше впроваджується у політичне життя на всіх його рівнях. Через таку їх множинність, неоднозначність, суперечливість дуже складно виявити точки перетину, а то й зіткнення духовних інтересів людей. Звести їх у єдину систему, навіть на рівні середовища безпосереднього буття людини, можливо, і таке системне всебічне бачення шляхів розвитку нації повинно бути прийнято за національну ідею, адже лише національний патріотизм разом з національною ідеєю є ключовими факторами, що формують націю і національну державу.

За умов системної політичної кризи, відсутності довіри народу до представників влади, відсутності політичної волі можновладців для подолання корупції і пріоритетності загальнонаціональних проблем над особистими, зрештою через військові дії на Сході України, в основі Української Національної Ідеї повинен бути помірко-ваний націонал-патріотизм. Адже свого часу роз'єднання України відбулося через нехтування та руйнацію національного єства, духовного коріння, архетипу та ментальності. Велику увагу було приділено дотриманню прав та свобод національних меншин, а, наприклад, Закону про титульну націю не існувало взагалі! Актуалізація визнання українського народу найвищою духовною і моральною цінністю поліетнічної держави, якою є Україна, за умови збереження всіх правових, політичних та соціальних норм та гарантій для представників інших етносів, що мешкають на території України, сприятиме ефективнішому діалогу громадянського суспільства та держави, а відтак — конструктивній та ефективній політиці реформ та інновацій, що об'єднає всіх суб'єктів політичного процесу навколо стрижневої проблеми — розквіту нації.

С. Б. ЛЕБЕДЕНКО
аспірант, МАУП

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА США. УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Після розпаду СРСР і здобуття незалежності політична культура України деякою мірою має посткомуністичний характер, хоча загалом переважає прихильність до західних політичних цінностей. В українському суспільстві є схильність розраховувати більш на зовнішню допомогу, ніж на власні сили.

Можна сказати, що політична культура українського суспільства продовжує формуватися і саме тому корисно проаналізувати становлення та досвід політичної культури США — країни, яка за короткий час сформувала досить розвинуту політичну культуру.

На початок нового тисячоліття Сполучені Штати Америки постали перед світом великою країною, яка уособлювала символ економічного процвітання, стабільної і ефективної політичної системи, розвинутої демократичної політичної культури. За порівняно короткий історичний відрізок часу США явили світу один з варіантів створення суспільства плюралізму і терпимості, торжества демократії і законності. Було б наївно вважати, що досягнутий результат є всього лише певним історичним "везінням". Не менш наївно, мабуть, вважати, що подібний досвід виключно поодинокий, що це "особливий шлях" Америки і що він не може слугувати певною мірою прикладом для інших країн.

До початку війни за незалежність були закладені основи політичної культури США. Події революційних років надали нову якість процесу складання єдиної політичної спільності в країні, призвели до різкого зростання політичної самосвідомості населення, до розширення політичної участі громадян у житті суспільства, до демократизації основних політичних інститутів. Найважливішим підсумком цього періоду стало створення єдиної самостійної держави на принципах конфедеративного договору, а потім більш міцного політичного союзу з сильною президентською владою. Відповідно до конституції 1787 року одним з вирішальних умов забезпечення легітимності нової держави в очах її громадян, багато з яких були іммігрантами або нащадками іммігрантів в першому або другому поколіннях, стала засвоєна ними і мала релігійне коріння месіанська віра в Америку як оплот демократії.

Ряд дослідників звертають увагу на те, що процес легітимації республіки, яка завоювала незалежність включає харизматичний компонент. Роль харизматичного лідера, багато в чому вирішальну для формування політичних традицій і інститутів нової державності в ті роки, зіграв Джордж Вашингтон, який став національним героєм в роки війни за незалежність. Перший президент США був послідовним прихильником конституційних принципів, на основі яких під його керівництвом створювалася політична система нової держави.

Важливо зауважити, що американська мрія пройнята духом національної, моральної переваги над іншими народами, обраності і витікаючого звідси месіанства. Американці щиро переконані, що США — провідна зірка, по якій повинні звіряти

свій історичний маршрут інші народи, і Америка має моральне право коригувати його при необхідності, щоб "вказати людству" в тому чи іншому куточку світу шлях до справедливості, незалежності та свободи. Америка повинна бути готова застосувати всі свої сили — моральні, економічні, політичні, військові та інші — для утвердження прав людини (демократії) у всьому світі.

Американська мрія сформувалася і розвивалася на ліберальній філософії та протестантській етиці. Іншого й бути не могло в країні, де в силу історичних причин лібералізм і протестантизм визначали не тільки ідеологічну основу суспільства, а й повсякденний побут громадян.

Можна виділити деякі риси американського соціального міфу, які, певною мірою, є основоположними характеристиками американської політичної культури. До таких характерних рис можна віднести:

- ставлення до особистої свободи як вищої цінності;
- психологічну установку на автономні дії, що орієнтує громадян на вирішення особистих проблем без очікування допомоги з боку держави;
- шанування приватного життя, приватної власності і приватного підприємництва як гарантії свободи і незалежності індивіда;
- розвинену здатність і готовність людей до самоорганізації, що дозволяє підтримувати існування сильного, стабільного, ініціативного громадянського суспільства, який контролює держава і стримуючого його бюрократичні наміри;
- повага до закону як правової основи забезпечення рівних можливостей всіх і кожного;
- віру в необмежені і рівні можливості індивідуальної життєтворчості і, в кінцевому рахунку, в особистий успіх.

Таким чином, мова йде про якості, завдяки яким американці домоглися тих успіхів, які роблять їх на сьогодні однією з найактивніших і найуспішніших націй, без яких американська цивілізація була б, можливо, зовсім іншою. Політична культура американського суспільства відображає саме цей — американський шлях розвитку, відповідає саме цій — "американській цивілізації".

Типовим явищем в Україні є політична індиферентність громадян, соціальна апатія, анемія розчарування діями влади, рецидиви конфронтаційного мислення, ерозія моральних цінностей та ідеалів, дискредитація принципів демократії, ідеї державної незалежності, розрахунок на зовнішню допомогу. Звичайно, не можна призивати до того, щоб українське суспільство сліпо копіювало "американьский досвід". В силу різних культурних, історичних, етнічних, політичних та багатьох інших факторів це неможливо. Проте, в світлі останніх подій, можна, або навіть необхідно перейняти такі риси американської політичної культури, як сподівання лише на власні сили і здатність та готовність людей до самоорганізації. Саме це одні із основних рис, завдяки яким американці створили розвинуту й потужну країну. В українській політичній культурі мають бути розвинуті риси самостійності і віри у власний успіх, без яких неможливо розвинути країну.

Джерела

1. Авдонькин В. Я. О некоторых аспектах эволюции политической культуры американского общества / В. Я. Авдонькин // Вестник Челябинского государственного университета. — 2006. — № 4. — С. 108–114.

2. Поліщук І. О. Політична культура: дефініція, структура та функції / І. О. Поліщук // Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. — 2013. — № 3 (17).
3. Анатолій Павко Політична культура українського суспільства в умовах трансформаційних змін: теоретичні виміри і суспільні реалії [Електронний ресурс] // Віче — Режим доступу: http: // www. viche. info/journal/2646/

І. Ю. ЛУЧКА
аспірант МАУП

ДІЛОВА РЕПУТАЦІЯ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ РОЗВИНЕНОГО СОЦІУМУ

В умовах певної розвиненості ринкових відносин важливе значення набуває виокремлення та захист такого немайнового права господарюючих суб'єктів як ділова репутація (ДР). Посягання на ділову репутацію, немайнові права господарюючого суб'єкта може призвести до ушкодження, зменшення його позитивної репутації в суспільстві, формування негативної оцінки цього суб'єкта і, як результат, — зменшення кількості споживачів, контрагентів тощо, а отже і майнових втрат.

Таким чином, немайнові втрати суб'єкта господарювання (юридичної особи) у вигляді спричинення шкоди діловій репутації безпосередньо пов'язані з майновими, та, за винятком деяких випадків, не можуть бути чітко відокремлені.

Загальне визначення поняття ділової репутації міститься в законі України "Про банки і банківську діяльність", прийнятому 07.12.2000 року [1]. Згідно статті 2 вказаного закону, ділова репутація – це відомості, зібрані Національним банком України, про відповідність діяльності юридичної або фізичної особи, у тому числі керівників юридичної особи та власників істотної участі у такій юридичній особі, вимогам закону, діловій практиці та професійній етиці, а також відомості про порядність, професійні та управлінські здібності фізичної особи (визначення терміна в редакції Закону № 3024-VI від 15.02.2011). В розробленому відповідно до вимог вищезазначеного Закону Положенні "Про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів" (затверджено Постановою Правління Національного банку України 08.09.2011 № 306) [2], в главі 2 "Визначення ділової репутації юридичних і фізичних осіб" (п. 14) перераховано ознаки відсутності бездоганної ділової репутації юридичної особи. При цьому наголошується, що визначення Національним банком ділової репутації особи здійснюється в передбачених Законом та цим Положенням випадках та не є визначенням ділової репутації особи відповідно до цивільного законодавства України. Не є це визначення визначенням ДР і відповідно до господарського законодавства.

У цивільному законодавстві (Цивільному кодексі України – ЦК) [3] відсутнє визначення ДР. Ділова репутація згадується у ст. ст. 23 "Відшкодування моральної шкоди", 94 "Особисті немайнові права юридичної особи", 201 "Особисті немайнові блага", 299 "Право на недоторканність ділової репутації", 991 "Відмова від здійснення страхової виплати", 1056-1 "Проценти за кредитним договором", 1116 ЦК України "Предмет договору комерційної концесії", 1133 "Вклади учасників" та ін.

В статті 94 "Особисті немайнові права юридичної особи" ЦК зазначається, що юридична особа має право на недоторканність її ділової репутації, на таємницю кореспонденції, на інформацію та інші особисті немайнові права, які можуть їй належати (ч. 1). В статті 1116 ЦК України "Предмет договору комерційної концесії" вказується, що предметом договору комерційної концесії є право на використання об'єктів права інтелектуальної власності (торговельних марок, промислових зразків,

винаходів, творів, комерційних таємниць тощо), комерційного досвіду та ділової репутації (ч. 1).

В названих статтях та в деяких статтях ЦК мова йде про ділову репутацію відповідно фізичної та юридичної особи. Під поняттям "ділова репутація" фізичної особи як особистого немайнового блага, звично розуміють усталену оцінку, що ґрунтується на наявній інформації про її позитивні та негативні суспільно значимі діяння (поведінку), як правило в певній сфері (професійній, підприємницькій, службовій і т. д.). Це суспільна думка про особу з точки зору моралі даного суспільства чи соціальної групи. У такій інтерпретації поняття "ділової репутації" має розглядатися як ДР фізичної особи. Це поняття наближається до поняття "гідності та честі" (ст. 297 ЦК), що є підставою для ототожнення цих понять.

Щодо захисту ділової репутації, її приниження, та відшкодування шкоди, завданої цим приниженням. Приниження ділової репутації юридичної особи відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 23 Цивільного кодексу України може інтерпретуватися як спричинення їй моральної шкоди. Ця шкода може бути завдана поширенням ганьблячих відомостей, порушенням суміжних прав, включаючи майнові права юридичної особи.

В той же час цивільне законодавство, встановлюючи право захисту ДР, не надає інструментарію, містить положень, щодо можливості виміру шкоди, яка може бути завдана діловій репутації.

Визначення ділової репутації суб'єктів господарювання та підхід до її виміру як нематеріального блага зазначених суб'єктів містяться у Податковому кодексі України у п. 14.1.40. У відповідності з цим пунктом, гудвіл (вартість ділової репутації) – нематеріальний актив, вартість якого визначається як різниця між ринковою ціною та балансовою вартістю активів підприємства як цілісного майнового комплексу, що виникає в результаті використання кращих управлінських якостей, домінуючої позиції на ринку товарів, послуг, нових технологій тощо. Вартість гудвілу не підлягає амортизації і не враховується під час визначення витрат платника податку, щодо активів якого виник такий гудвіл [4].

Таке ж розуміння збитків, що завдані цим приниженням ділової репутації і мають матеріальне вираження, міститься у постанові № 4 від 31 березня 1995 р. Пленуму Верховного Суду України та у роз'ясненні від 29 лютого 1996 р. № 02-5/95 Вищого господарського суду України. Так, Пленум Верховного Суду України у п. 3 Постанови № 4 від 31 березня 1995 р. зазначає, що під немайновою шкодою, заподіяною юридичній особі, слід розуміти втрати немайнового характеру, що настали у зв'язку з приниженням її ділової репутації, посяганням на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, розголошенням комерційної таємниці, а також вчиненням дій, спрямованих на зниження престижу чи підрив довіри до її діяльності [5].

В той же час викликає питання про розмір грошового відшкодування моральної шкоди, бо за загальним правилом, щоб призначити справедливе відшкодування потерпілій стороні, суди повинні оцінити адекватність майнового відшкодування, тобто сам розмір грошового еквіваленту завданої моральної шкоди, а для цього необхідно розробити відповідні методики, які, на нашу думку, мають бути затверджені Кабінетом Міністрів України і бути обов'язковими при проведенні відповідних експертиз.

Джерела

1. Закон України "Про банки і банківську діяльність" № 2121-III від 7 грудня 2000 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 5–6, ст. 30.

2. Постанова Правління Національного банку України 08.09.2011 № 306 // Електронний ресурс]: Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1203-11
3. Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40–44, ст. 356.
4. Податковий кодекс [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws
5. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 року № 4 // Електронний ресурс: http://zakon. rada.gov.ua

С. П. МУРАШЕВ
аспирант, ХНУГХ им. А. Н. Бекетова

СОВРЕМЕННАЯ ПРОБЛЕМАТИКА ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЕМ В АВТОТРАНСПОРТНОМ КОМПЛЕКСЕ

Перечень актуальных задач государственного управления на сегодня достаточно обширен, некоторые из которых приняли кризисную форму и занимают общегосударственное значение, стремительно накапливаются и, вместе с тем, разрешения не находят.

Находясь в текущей "кризисной среде", аппарату государственного управления следует располагать разнообразными моделями управленческого поведения, которые будут способствовать систематизации, "выбраковке по приоритетности" (установление управленческой значимости), разработке комплексных решений и обеспечению реализации других стадий управленческого процесса, такими моделями являются механизмы государственного управления.

Для установления приоритетности существующих государственных проблем можно руководствоваться различными подходами. Одними из подходов могут быть степень временной неопределенности решения задачи или же масштабность воздействия (район, область, государство), уровень угрозы (приемлемый, допустимый, аварийный) экологической/политической и других видов отношений, территориальная актуальность (природное зонирование) и многое другое, что в целом обусловлено классификационным подходом при решении этой задачи.

В данном вопросе автор, прежде всего, рассматривает аспект экологической безопасности, как одну из наиболее актуальных проблематик современности государственного управления. Данное понятие является объемлющим, где его составляющими выражаются качественными и количественными показателями состояния атмосферного и водного бассейнов, грунта, флоры и фауны, природных ресурсов и другого.

Исследую вопрос экологической безопасности и соответствующую ей государственную экологическую политику, следует отметить такую тенденцию, что наиболее приемлемыми и востребованными экологическими мероприятиями являются такие, действие которых направленно на охрану лесных угодий, воздушный и водный бассейны, составные элементы флоры и фауны.

Из наиболее опасных субъектов негативного воздействия на вышеизложенные объекты биосферы, которые установлены соответствующими нормативно-правовыми актами являются [1]:

а) промышленность;
б) энергетика;
в) металлургия;
г) транспорт (в следующей приоритетности — преимущественно наземный автомобильный транспорт, железнодорожный, водный, воздушный), а именно вредные выбросы;
д) строительная отрасль.

Практически полностью игнорируется существующая экологическая проблема истощения природных ресурсов, которой не придается необходимой значимости, как в научной среде, так и в системе государственного управления. Не достаточно полностью исследованы источники возникновения "ресурсной проблемы" и причины ее проявления.

Анализируя существующие и потенциальные источники возникновения данной экологической проблемы можно определить, что каждая из современных отраслей промышленности для своего функционирования использует ресурсы (природные и энергетические), т. е. являются ресурсопотребляющими. Автор, из всех существующих источников, склонен выделить автотранспортный комплекс (АТК) в качестве одного из действительных источников истощения природных ресурсов.

Рассматривая причины возникновения "ресурсной проблемы" в контексте определенного источника — автотранспортного комплекса, автором установлено, что основной причиной является нерациональное природопользование в комплексе, как следствие неоправданной политики автомобилестроительных компаний. Следует обратить внимание и на полное отсутствие признаков управления со стороны государства в данной сфере экономики.

Одним из путей разрешения ресурсной проблемы является разработка концепции долгосрочного развития автотранспортного комплекса. Следует учитывать сложившиеся противоречия, которые выражаются в необходимости развития автомобилестроительной отрасли, как одной из стратегических отраслей экономики [2], и с другой стороны необходимость обеспечения адекватной формы ресурсопотребления, которая не будет ставить под сомнение возможность использования природных ресурсов будущими поколениями.

Реализовывать предлагаемую концепцию предполагается через систему государственного, в частности применить механизмы государственного управления, которые находятся на "вооружении" аппарата управления и соответствуют исследуемой проблематике.

Источники

1. "Про охорону навколишнього природного середовища": Закон України від 04 жовтня 2016 року № 1641-VIII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2016. — № 46. — Ст. 780.
2. Програма розвитку легкового автомобілебудування України на період до 2020 року [Електронний ресурс] / InvestUkraine. — Режим доступу: http: // investukraine. com/wp-content/uploads/2012/06/Overview-of-theState-programfor-development-of-automotive-industry-in-Ukraine-till-2020- Volodymyr-Vlasyuk-UPE. pdf

О. В. ПАВЛЕНКО
здобувач каф. цивільно-правових дисциплін ННІП МАУП

КОЛЕКТИВНА ВЛАСНІСТЬ В КОНТЕКСТІ РОЗВИНЕНОГО СОЦІУМУ

Статею 63 Господарського кодексу України (ГКУ) "Види та організаційні форми підприємств" [1] передбачена дія підприємств колективної власності (ПКВ). В той же час, за Класифікацією організаційно-правових форм господарювання, затвердженою наказом Держспоживстандарту України від 28.05.2004 р. № 97, така організаційно-правова форма господарювання, як колективне підприємство, з 31.03.2004 р. не існує [2]. Чинним законодавством України не передбачено обов'язкової реорганізації колективних підприємств, проте створення нових підприємств у формі колективних вже неможливо.

Між тим, величезний потенціал підприємств колективної власності на нашу думку, практично не розкритий, а отже і не використовується, що і призводить до існування низки проблем в економіці нашої країни.

Доцільність збереження та розвитку ПКВ визначається об'єктивними економічними потребами, потребами економічного реформування. Справа в тому, що такого роду реформування у нас практично не було. Більш як 25 років так званих "реформ" фактично були роками найжахливішої руйнації державності, державних інституцій, економіки, соціальної сфери: освіти, охорони здоров'я, культури, науки, спорту та, чи не найголовніше, тотального розкрадання національних багатств.

Всупереч загальній нав'язаній нам думці, економічні реформи як такі у нас практично не проводилися. У нас були окремі лібералізаційні закони, але в основному, це укази Президента, постанови уряду, як правило, закритого характеру, що приймалися задля інтересів того чи іншого олігарха або групи олігархів.

Найбільш "ласі" активи, промислові підприємства, цілі галузі відчужувалися у приватні руки не шляхом проведення прозорих, відкритих тендерів, а "підкилимно". Правовою основою для масштабної приватизації повинна була б бути потужна законодавча база, що включала б відповідні законодавчі акти, які б, виходячи з пріоритетності суспільних інтересів, встановлювали рівні можливості ведення ефективної підприємницької діяльності для кожного з громадян. Але такої бази не було створено. Влада того часу (з 1995 по 2004 роки, в період президентства Кучми) воліла посилатися на загальні конституційні принципи: дозволено все, що прямо не заборонено. Безумовно, тоді і згадки ніхто не мав, що може відбутися таке брутальне, безконтрольне розтягування майна. Тому воно і не заборонялося. А все, що не заборонено, виявляється можна. Можна "прихватизувати" усі найбільш привабливі активи країни через секретні, закриті приписи чи телефонні вказівки щодо чергового пограбунку. За такими вказівками високоприбуткові об'єкти, які мали б працювати і працювати у своєму статусі загального (загальнонародного) блага, приносячи значний зиск усьому населенню: кошти для виплати зарплат бюджетників, пенсій — передавалися владою якщо не у власні, то у всякому разі, у дуже близькі руки.

Дійсну спрямованість економічної політики перших років незалежності яскраво ілюструють наступні приклади. Під українські кордони певним олігархом підганя-

лися залізничні потяги, споряджені на вивіз (або на ввіз) відповідної продукції (в т. ч. і підакцизної). І тут раптом з'являється розпорядження, яким на два, три дні оголошуються митні канікули. Ніхто з (чужих) підприємців не встигає скористатися ними, а "свій", що вже на кордоні, виявляється найспритнішим. І так майже повністю будувалася уся економічна "політика".

"Ринкові реформи" полягали як у розтягуванні загальнонародної власності так і у все тужчому закручуванні "гайок" щодо населення. Отже, усі "економічні реформи" полягали у розкраданні або знищенні (у той чи інший спосіб) колишньої загальнонародної власності, а також у пограбуванні країни, кожного пересічного громадянина.

Розпродали (розікрали) усі найрентабільніші сфери колишнього народного господарства, промислові галузі економіки. Знищеними є авіабудування, суднобудування, сільське господарство, тваринництво тощо. Загублено український флот (у нас була найкрупніша у світі компанія — Чорноморське пароплавне судноплавство) і багато ін.

Цього всього розграбування не відбулося, загальнонародні активи, багатство України не були б несправедливо присвоєні п'ятою — шістю родинами, якщо б відповідні підприємства, промислові комплекси передавалися не в приватні руки, а у колективну власність — власність трудових колективів підприємств.

Здавалося б, що про приватизацію активів, підприємств можна говорити лише в умовному сенсі — адже вона вже відбулася, майже все розтягнуто. Однак ще залишилось приблизно 3–5 тис. державних підприємств (не кажучи вже про те, що у нас є ще один величезний ресурс — це землі для ведення сільського господарства. Але це окрема тема для дослідження). Тому все, про що буде йти мова стосовно ПКВ — може бути застосовано до цих залишкових об'єктів, тим більше, що частина з них — підприємства стратегічного значення. Це по перше. Крім того, зараз однією з важливих проблем, що конче потребує вирішення, є проблема рейдерства. Вона захлиснула країну, суттєво негативно впливає на розвиток бізнесу — тормозить його, перешкоджає надходженням інвестицій в економіку тощо.

Виправленню становища, що склалося, також могла б сприяти реанімація підприємств колективної власності (ПКВ) в Україні. Більш того, є достатні підстави вважати, що саме з утвердженням, поверненням колективної власності на втрачені позиції, наданням колективних підприємствам належного правового статусу, пов'язані необхідні економічні і соціальні перетворення в Україні.

Цивільне право по суті є втіленням лібералізму, адже цивільні правовідносини засновані на основі юридичної рівності сторін, вільного волевиявлення та майновій самостійності учасників цих відносин. Слово "цивільний" походить від давньоримського civitas і означає громадянин.

Основне призначення цивільного права, зазначає О. Шаповалова, — це утвердження і захист приватного інтересу, правового статусу людини, особистості, закріплення автономії індивідів, їх незалежності від держави, а гуманна сутність цивільного права проявляється через його взаємозв'язок з правами людини. Тобто цивільне законодавство захищає переважно індивідуалістичні егоїстичні інтереси осіб, не торкаючись інтересів загальних [3].

Господарське законодавство мало б навпаки, бути спрямованим переважно на захист публічних інтересів у сфері господарювання (економіки). Поняття публічного інтересу виходить із філософської концепції так званого загального блага. У цій концепції подана модель виявлення, узгодження, визнання та захисту публічного інтересу. Загальне благо виражає найважливіші для людства, суспільства в цілому (загальні, публічні) інтереси, інтереси "для спільного буття та погоджено-

го співіснування" і водночас — загальні умови для вираження і захисту інтересів кожного.

Врахування та узгодження зазначених інтересів (приватних та публічних) є основним завданням державного регулювання. Адже держава, як зазначає Т. Кравцова, у процесі здійснення прав і свобод кожним індивідом приміряє егоїстичні інтереси окремих членів суспільства [9].

Розглядаючи питання щодо використання можливостей колективної форми власності у врегулюванні зазначених інтересів у сфері господарювання, слід зазначити, що відповідь на нього залежить від визначення правового статусу ПКВ як в "зовнішньому середовищі" — системі форм власності, так і у "внутрішньому" — визначенні контенту прав колективної власності — сукупності правомочностей, які будуть "вкладуватися" у статус ПКВ.

Визначення правового статусу ПКВ у "зовнішньому" та у "внутрішньому" середовищах можна інтерпретувати як виявлення юридичної природи колективної власності. Таке визначення та формулювання пропозицій щодо вдосконалення правового статусу ПКВ також є важливими кроками у вирішенні проблеми реанімації вищезазначеної (колективної) власності.

Щодо правового статусу ПКВ в "зовнішньому середовищі". Раніше вважалося, що колективна власність відноситься до суспільної власності: "Трудова власність дрібних товаровиробників поступово перетворювалася в колективну соціалістичну власність за допомогою їх добровільної кооперації" [4].

Саме віднесення колективної власності до публічної дало підстави більшості дослідників проблем власності ідентифікувати її з державною, стверджувати про неефективність зазначених форм власності у порівнянні з власністю приватною.

Вважаємо, що колективна власність має займати проміжне місце між приватною і колективною, набути позитивні риси кожної з зазначених видів власності і позбутися рис негативних, які також є притаманними цим видам.

Стосовно набору правомочностей, які будуть "вкладуватися" у правовий статус ПКВ. При визначенні оптимальної їх сукупності будемо виходити з так званого пучка правомочностей, що запропоновано англійським юристом А. Оноре. Відповідна сукупність стосувалась права приватної власності фізичної особи, однак ми вважаємо, що аналіз запропонованої сукупності може бути корисним для визначення контенту права колективної власності. Згідно з пропозиціями А. Оноре, право власності включає 11 елементів: 1) право володіння; 2) право використання; 3) право управління (рішення, ким і як може бути річ використана); 4) право на дохід; 5) право на "капітальну цінність" речі, що припускає право на відчуження, споживання, зміну або знищення речі; 6) право на безпеку, тобто імунітет від експропріації; 7) право на передачу речі у спадок, заповітом; 8) безстроковість; 9) заборона використання речі шкідливим для інших способом; 10) відповідальність у вигляді стягнення, тобто можливість відібрання речі на сплату боргу; 11) залишковий характер, тобто очікування "природного" повернення переданих кому-небудь правомочностей після закінчення терміну передачі або в разі втрати ними чинності з будь-якої іншої причини.

Аналіз зазначених правомочностей дозволяє визначити сукупність бажаних властивостей для підприємств колективної власності. Зокрема, доцільно включити до таких властивостей право володіння, право використання, право управління (рішення, ким і як може бути річ використана), право на дохід, право на безпеку, тобто імунітет від експропріації; безстроковість, заборона використання речі шкідливим для інших способом. Щодо небажаних властивостей для цих підприємств. До них ми

відносимо право на “капітальну цінність” речі, що припускає право на відчуження, споживання, зміну або знищення речі; право на передачу речі у спадок, заповітом; відповідальність у вигляді стягнення, тобто можливість відібрання речі на сплату боргу; залишковий характер, тобто очікування “природного” повернення переданих кому-небудь правомочностей після закінчення терміну передачі або в разі втрати ними чинності з будь-якої іншої причини.

Література

1. Господарський кодекс України [Електронній ресурс]. — Режим доступу: http: // zakon1. rada. gov. ua /cgi-bin/laws/main. cgi?nreg=1540–06
2. Об утверждении национальных стандартов Украины, государственных классификаторов Украины, национальных изменений к межгосударственным стандартам, внесении изменения в приказ Госпотребстандарта Украины от 31 марта 2004 г. № 59 и отмене нормативных документов. Государственный комитет по вопросам технического регулирования и потребительской политики Приказ от 28.05.2004 № 97. Редакция действует с 19.06.2015. [Електронній ресурс]. — Режим доступу: http: // zakon1. rada. gov. ua /cgi-bin/laws/main. cgi?nreg=1540–06
3. Шаповалова О. Шляхи подолання неузгодженостей у цивільному та господарському законодавстві України // Підприємництво, господарство і право. — № 3, 2008. — С. 27–32
4. Экспроприация. БЭС, т. 30. — 1978. — С. 28(14).

Н. П. ПАДУН
докторант, МАУП

МОТИВАЦІЙНІ АСПЕКТИ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ — ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР ПРОДУКТИВНОЇ ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ РИНКУ

Будь-яка перетворююча, продуктивна, а, понад усе, суто економічна діяльність людини завжди обумовлена відповідними інтересами, запитами, потребами і, в кінцевому випадку де термінується спонукальними мотивами, що в цілому становлять мотивацію.

У сучасних умовах ринкових трансформацій природно змінюються умови життя, запити і потреби, характер праці, робочі відносини між суб'єктами трудової діяльності, технологічні, виробничі процеси, а тому радикально трансформуються і мотиваційні процеси.

Мотиваційні аспекти трудової (власне, усякої діяльності) досліджуються багатьма фахівцями, серед яких виділимо роботи перш за все таких вітчизняних і зарубіжних фахівців як А. Л. Володимирів [1], В. М. Гринова і І. А. Грузіна [2], Г. А. Дмитренко [3], А. В. Калина [4], М. І. Карлін [5], А. Я. Кібанова [6], О. В. Крушельницька і Д. П. Мельничук [7], М. П. Лукашевич [8], Н. В. Линник [9], Е. Мерман [10], У. Оучі [11], Т. О. Соломанідіна і В. Г. Соломанідін [12], В. П. Сладкевич [13], В. Н. Слиньков [14], В. Л. Ясинський [15] та ін.

Феномен "мотивація" — складний і неоднозначний. Сам термін "мотивація" вважають походить від латинського movere — рухати. У загальному плані під мотивацією частіше всього, або найбільше розуміють і вбачають силу волі людини, завдяки якій вона має змогу і намагається досягти бажаного — мети, задовольнити будь-які свої інтереси і потреби.

Мотивація — це невід'ємна складова процесу спілкування в ході спільної діяльності людей, це відповідна соціальна взаємодія, що має свої особливості і певний характер. "Соціальна взаємодія у сфері праці, — пише український філософ М. П. Лукашевич, — це форма соціальних зв'язків, що реалізуються в обміні діяльністю і при взаємодії. Об'єктивною основою взаємодії людей є близькість або розходження інтересів, мети, поглядів. Посередниками взаємодії людей у сфері праці, складовими її ланками є знаряддя та предмети праці, матеріальні і духовні блага" [8, с. 9].

Цілісно, комплексно розглядаючи феномен "трудовий потенціал" відомий український теоретик в галузі праці А. В. Калина вказує на те що якісними компонентами трудового потенціалу є:

- психофізична компонента, пов'язана зі здібністю і схильністю людини до праці, станом її здоров'я, типом нервової системи, витривалістю;
- освітньо-професійна компонента, пов'язана з наявністю загальних та спеціальних знань, трудових навичок і вмінь, відповідальністю, професійною майстерністю;
- соціально-мотиваційна компонента (підкреслено нами — А. Пастернак), пов'язана із соціальною зрілістю, рівнем свідомості, ідейної впевненості та раціональної поведінки, ініціативністю, діловитістю [4, с. 18].

Як бачимо, до визначальних складових мотивації А. В. Калина відносить: соціальну зрілість; рівень свідомості; раціональну поведінку; ініціативу і діяльність. Зрозуміло, що кожна з таких складових має розглядатися глибоко і максимально деталізовано. І все ж, на наш погляд, "найоб'ємнішою", цілісніше компонентою була і залишається спеціальна зрілість, оскільки вона складається з освіти, професійної підготовки, формування особистості, її свідомості, громадянської позиції і т. ін.

Досить часто мотивацію пов'язують з віком тих, кого мотивують до діяльності. Так, російські вчені-управлінці Т. Соломандіна та В. Соломандін мотивацію персоналу загалом поділяють на чотири слідуючих вікових групи:

- перша: до 25 років. Це вік, коли людина шукає стійких орієнтирів у житті. Її вимоги до кар'єри дещо розпливчаті, нечіткі, а запити до соціальної справедливості досить високі;
- друга: від 25 до 35 років. Це — процес сімейного, соціального та іншого становлення людини. Тут домінує бажання досягти кар'єри, соціального статусу. Майже головним мотивом діяльності є власний соціальний розвиток, високим є рівень матеріальних запитів і потреб;
- третя: від 35 до 50 років. Це час оптимального гармонійного розвитку людини, всіх її сторін життєдіяльності. Такий віковий стан вважається вершиною соціальної, професійної і функціональної зрілості людини. Стосовно професійної кар'єри, треба сказати, що у цьому віці формуються виключно реально обґрунтовані запити і вимоги;
- четверта: від 50 років і старше. В цьому віці є багато чого: досвід, знання, соціальний статус, майстерність. Однак, немало людей намагаються понизити інтенсивність своєї праці, подбати про пенсійне забезпечення і т. ін.

Мотивація має ще декілька специфічних особливостей. Так, мотив діяльності може бути довготривалим і короткотривалим, одноосібним і колективним (груповим) і т.ін. В залежності від вказаних та інших специфічних мотивів діяльності в реальній практиці обирається та модель мотивації, що найбільш відповідає реальній потребі.

"Мотивація, — пише німецька вчена Елізабет Мерманн, — йде із середини (мається на увазі людська особистість). Мотив — це внутрішня сила. Нею дуже важко керувати збоку, як і радістю, щастям або іншими позитивними почуттями. Але її швидко можуть знищити тиск і страх" [10, с. 13].

В процесі мотивування важливе значення має співпадіння інтересів того, кого мотивують, з інтересами групи колективу, в якому людина працює. Таке спів падіння — гарантія високих результатів праці.

З віком людини, її орієнтаціями, цінностями пов'язують такі основні моделі її трудової поведінки:

а) пасивно-адаптивна модель: притаманна людям, які мають низький рівень трудової активності, а тому і займають очікувано-пасивну позицію;

б) латентна (прихована) модель активності: багато в чому така поведінка є штучною. Мотивація працівника, в даному випадку, спрямована на те, щоб удавати з себе активного працівника, хоча він не є таким;

в) інструментальна: у такого працівника немає високих мотивів участі у праці, але сильні мотиви, наприклад, матеріальна зацікавленість в діяльності роблять свою справу;

г) самодіяльна: — це високий рівень орієнтації на зміст, характер праці. Свідомо обирається професія, присутня активна участь у трудовій діяльності і т. ін.

За різних обставин різкими є і стимули до праці, діяльності. Їх можна класифікувати так:

а) за видами: матеріальні, моральні;
б) за характером прояву: позитивні, негативні;
в) за ступенем приналежності стимулу до здійснення дії: випереджаючі, змінюючи;
г) за лагом між результатами діяльності і отриманням стимулу: безпосередні, поточні;
ґ) за ступенем і характером конкретності умов отримання стимулу: загальні, еталонні, змагальні і т. ін.

Зрозуміло, що у реальній, практичній діяльності, організації роботи персоналу деталізація стимулів до такої діяльності нібито виглядає досить надмірною, широкою, оскільки більшість керівників спростовують стимули, формально зводячи їх до двох різновидів — матеріальні й моральні.

Як вже підкреслювалося, мотиви праці кожної людини в першу чергу визначаються її потребами. "Потреби, — пишуть О. Крушельницька і Д. Мельничук, — це те, що неминуче викликає і супроводжує людину в процесі її життя, те, що є спільним для різних людей, а водночас виявляється індивідуально в кожної людини. Потреби — відчуття фізичного, соціального дискомфорту, нестачі чогось, це необхідність у чомусь, що потрібне для створення і підтримки нормальних умов життя і розвитку людини. Потреби у свідомості людини перетворюються на інтерес або мотив [7, с. 292].

Здебільшого вважається, що управління мотивацією має здійснюватися шляхом використання ряду мотивів, домінуючими з поміж яких є:

- використання грошей як міра нагороди і стимул;
- застосування покарань;
- розвиток співучасті;
- мотивація через роботу;
- винагороди і визнання досягнень;
- залучення людей до управління;
- заохочення і винагороди групової роботи, обмеження лімітування негативних факторів.

Мотиви — рухливий інструмент впливу на працівника. Так, ще у 1946 році в процесі анкетування робітників на одній з американських фірм було отримано такі результати (робітників попросили розташувати у порядку першості десять винагород за працю):

1. Повне визнання та адекватна оцінка виконаної роботи.
2. Почуття належності до справ.
3. Співчутливе ставлення з боку менеджерів (інтерес до особистих проблем працівників, бажання допомогти).
4. Стабільність зайнятості.
5. Добра оплата.
6. Цікава робота.
7. Особисті контакти з менеджерами.
8. Просування по службі.
9. Сприятливі умови праці.
10. Дисципліна праці [13, с. 80–82].

А ось дані подібного опитування, проведеного вже в кінці 80-х років XX століття. Вони виявилися фактично протилежні вище наведеним:

1. Цікава робота.
2. Повне визнання та адекватна оцінка виконаної роботи.
3. Почуття належності до справ.
4. Стабільність зайнятості.
5. Добра оплата.
6. Просування по службі.
7. Сприятливі умови праці.
8. Особисті контакти з менеджерами.
9. Дисципліна праці.
10. Співчутливе ставлення з боку менеджерів (інтерес до особистих проблем працівників, бажання допомогти) [7, с. 300–301].

В багатьох випадках, особливо на великих підприємствах, фірмах, в колективах моніторинги трудової діяльності проводяться регулярно з тим, аби вдосконалювати стратегію управління персоналом. Діловий, результативний менеджмент без моніторингу трудової діяльності неможливий. Слід вказати на основні принципи здійснення такого моніторингу:

- *системність* — побудова набору оціночних показників для кожного напрямку мотивації трудової діяльності;
- *комплексність* — отримання й обробка соціально-економічної, соціологічної та психологічної інформації, яка характеризує стан і зміни в мотивації трудової діяльності;
- *аналітичність* — аналіз основних причин зміну стану мотивації трудової діяльності з врахуванням впливу як внутрішніх, так і зовнішніх чинників;
- *періодичність* — регулярне поповнення інформаційної бази, необхідної для розробки ключових характеристик мотивації трудової діяльності;
- *виробничо-територіальний підхід* — досягнення оптимального поєднання виробничих і територіальних принципів проведення моніторингу службами мотивації.

На підставі вищевикладеного, доходимо до слідуючих основних висновків.

1. Мотивація праці, діяльності людини — феномен постійний у своєму існуванні, однак досить змінний у часовій, ситуативній динаміці.

2. Існує багато факторів, що реально обумовлюють характер і специфіку мотивації, що, у свою чергу, обумовлюють моделювання управління мотивацією.

3. В процесі розвитку ринкової економіки, в XXI столітті реального прояву набувають різноманітні теорії мотивації, які маємо перш за все брати до уваги в процесі організації діяльності людини.

Джерела

1. Владимиров А. П. Экономика труда: Учеб. пособие. — 2-е изд., перераб. и доп. / А. П. Владимиров. — М.: ИД “Дашков и К”, 2002. — 300 с.
2. Гриньова В. М., Грузіна І. А. Проблеми мотивації праці персоналу підприємства: Монографія / В. М. Гриньова, І. А. Грузіна. — Х.: ВД “ІНТЕК”, 2007. — 189 с.
3. Дмитренко Г. А. Стратегический менеджмент: целевое управление персоналом организаций: Учеб. пособие. — 2-е изд., испр. / Г. А. Дмитренко. — К.: МАУП, 2002. — 192 с.
4. Калина А. В. Економіка праці: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А. В. Калина. — К.: МАУП, 2004. — 272 с.
5. Карлін М. І. Напрями посилення ролі заробітної плати та інших видів стимулювання у механізмі оцінки високоякісної праці // Наук. вісник ВДУ / М. І. Карлін. — 1999. № 121. — С. 54–59.

6. Кибанова А. Я. Управление персоналом организации: учебник / А. Я. Кибанова. — М.: ИНФА-М, 2006. — 498 с.
7. Крушельницька О. В., Мельничук Д. П. Управління персоналом: Навчальний посібник. 2-ге вид., перероб. і доп. / О. В. Крушельницька, Д. П. Мельничук. — К.: "Кондор". — 2006. — 308 с.
8. Лукашевич Н. П. Соціологія труда: Учеб. пособие. 2-е изд., допол. и испр. / Н. П. Лукашевич. — К.: МАУП, 2007. — 368 с.
9. Лынник Н. В. Материальное стимулирование авторов изобретений промышленных образцов и полезных моделей / Н. В. Лынник. — М.: ИНИЦ Рос — патента, 2001. — 84 с.
10. Мерман Элизабет. Мотивация персонала. Инструменты мотивации для успеха организации / Пер. с нем. / Элизабет Мерман. — Х.: Изд-во Гуманитарный Центр Е. В. Высочинова. — 2007. — 184 с.
11. Оучи У. Методы организации производства: японский и американский подходы / Сокр. пер. с англ. / У. Оучи. — М.: Экономика, 1984. — 184 с.
12. Соломанидина Т. О., Соломанидин В. Г. Управление мотивацией персонала (в таблицах, схемах, текстах, кейсах) / Т. О. Соломанидина, В. Г. Соломанидин. — М.: ООО "Журнал "Управление персоналом". — 2005. — 128 с.
13. Сладкевич В. П. Мотивационный менеджмент: курс лекций / В. П. Сладкевич. — К.: МАУП, 2001. — 215 с.
14. Слиньков В. Н. Мотивация, стимулирование и оплата труда: Практические рекомендации / В. Н. Слиньков. — К.: Дакор, КНТ, 2008. — 336 с.
15. Ясинский В. Л. Нетрадиционные системы материального стимулирования труда / В. Л. Ясинский. — Одесса, 1992. — 241 с.

А. О. ПАСТЕРНАК
докторант, МАУП

ОСОБЛИВОСТІ КОНСТИТУЮВАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ДЕМОКРАТИЧНОЇ, ПРАВОВОЇ, СУВЕРЕННОЇ ДЕРЖАВИ

В процесі теоретичного обґрунтування конституювання прав людини в сучасних суспільствах, виходимо в першу чергу з таких основних положень (тез).

1. Права людини були і є важливішою умовою розвитку і самореалізації людини, суспільства, формування і забезпечення сталого, прогресивного розвитку держави, соціуму.

2. Природні права людини, та ті, що є похідними від них, обумовленими специфічними особливостями людського буття, природи, спілкування і т.ін. у кожній державі закріплюються юридично, в першу чергу у конституціях, законах загального та спеціального характеру.

3. За усієї багатоманітності класифікації права людини фахівці найчастіше виділяють декілька "поколінь" (груп) прав людини, відносячи до них: а) громадянсько-політичні права (право на життя, свободу і свободу від тортур і т. ін.); соціально-економічні права (часто їх називають ще своєрідними ідеалами, які потребують відповідної підтримки). При цьому в багатьох суспільствах через відсутність певних ресурсів, можливостей, досить складно, а то і взагалі неможливо забезпечити ці права); права, що є такими, як право на мир, розвиток, гуманітарну допомогу та ін. Підкреслимо і те, що права людини мають нормативний і зобовязуючий характер. Це питання потребує, однак, більш детального і предметного розгляду. Складність цієї проблеми тісно пов'язана з багатьма соціально-психологічними компонентами, які детально розглядаються в унікальній монографії "Трагедия свободы. — американський вчений російського походження С. О. Левицький (мова — російська). Він наголошує, що поведінку, діяльність людини детермінують: свобода волі, свобода дії, свобода вибору, свобода бажання і т. ін. [4, с. 9–45].

4. Конституювання прав людини впродовж багатолітньої історії людства відбувається одночасно з формуванням певним зразків ("стандартів"), тобто тих правових актів, що юридично закріплюють природні та інші права людини. В цьому плані певними зразками (взірцями) є: Закони Ману (II ст. до н. е. — II ст. н. е.); Закони XII таблиць (451–45 рр. до н. е.); Салічна правда (бл. 507–511 рр.); Велика Хартія Вольностей (1215 р.); Біль про права (1628, 1789–1791 рр.); Декларація незалежності США (1776 р.); Декларація прав людини і громадянина (1789 р.) та ін. В Україні таким документом справедливо вважають Конституцію Пилипа Орлика (1712 р.) тощо.

5. В процесі визначення сутності, специфіки та практичної реалізації прав людини однією з найскладніших є проблема відповідного узгодження політики (політична воля) і норми правової (відповідна норма життя і т.ін.). Цікаво з цього приводу висловилася українська вчена І. Кресіна, яка пише: "Політика — найскладніший предмет правового опосередкування, оскільки в ній акумулюється величезна кількість суб'єктивних факторів, нерідко протилежних, рівноспрямованих. Знайти розумний

баланс цих устремлінь і є завданням права і закону" [3, с. 469]. На тому, що політика і право не завжди можуть бути "співзвучними", а часто мають і принципово відмінний характер, наголошують багато фахівців. Так російський вчений М. Матузов вважає, що це обумовлено тим, що: різною є соціальна природа суспільств; різним є ступінь демократичного суспільного розвитку, цивілізованості суспільств; різним є стан правосвідомості громадян у даному суспільстві, їх правової культури; не однаковим є стан законності та правопорядку, форма влади та політична система суспільств; тип політичного режиму [5, с. 6]. Тобто таких складових досить багато. За такої ситуації, скоріше всього найбільшу рацію має український юрист В. Селіванов, який вважає, що право і політика мають доповнювати одне одного у досягненні спільної мети — розвитку суспільства. Політика, — зазначає В. Селіванов, — має бути не тільки розумною, науково обґрунтованою, базуватися на пізнаних об'єктивних закономірностях, зокрема соціальних, а й справедливою стосовно більшості народу, засновуватися на праві [7, с. 9]. Така точка зору нам сповна імпонує, ми її підтримуємо.

6. В теоретичному плані, та і у практиці реалізації прав людини слід певною мірою розмежовувати права і свободи людини, громадянина. Права — це відповідно забезпечені людині, як соціальній істоті суспільством і закріплені в законодавстві можливості мати, користуватися і розпоряджатися матеріальними, політичними, культурними та іншими соціальними благами і цінностями, користуватися свободами в межах, визначених законом. Що ж стосується свобод людини то це дещо більш "широке" поняття. Свободи — демократичні, політичні і правові норми, які визначають становище людини в державі, забезпечують громадянам держави реальну можливість безперешкодно користуватись матеріальними та духовними благами, всебічно задовольняти особисті та суспільні інтереси.

Основними політичними свободами, які також закріплюються Конституцією, є свобода слова, друку, зборів, мітингів, вуличних походів, демонстрацій та маніфестацій, свобода совісті і т. п.

Політичні свободи виступають інструментом наповнення прав громадянина реальним змістом.

Права та свободи громадянина, врешті, нерозривно пов'язані з виконанням ним своїх обов'язків, серед найважливіших з яких є повага до держави, закону, обов'язок захищати державу, поважати законні права та свободи інших. Тобто, ніхто не має права вимагати від інших того, чого він не виконує по відношенню до них. Ніхто не може вимагати від держави забезпечення своїх прав, якщо не поважає її та не виконує своїх обов'язків перед нею.

7. Велике коло гострих проблем, пов'язаних з правами людини пов'язані з мультикультуралізмом, потребою розбудови толерантних суспільств, управління суспільствами і т. ін. Як справедливо зазначає український політолог М. Ф. Головатий "Все гостріше у державному будівництві України сьогодні дається взнаки принцип субсидіарності, як важливіша засада оптимального, розумного і раціонального розподілу владних повноважень: між державою і суспільством, між державною владою і громадянським суспільством і т. ін." [2, с. 134]. Це, до речі, проблема багатьох суспільств, що стають на шлях розвитку ринкових механізмів господарювання і демократичних за характером соціальних відносин.

8. В частині прав людини, як і інших правових аспектів, існують певні правові стандарти, що притаманні для окремих регіонів, обєднань країн тощо. Так у забезпеченні, реалізації прав людини для сучасної України суттєве значення, з огляду саме на політико-соціальні аспекти української інтеграції, мають правові стандарти ЄС. Це — своєрідні взірці, еталони, що втілюють найкращі здобутки європейської інте-

грації і на які зобов'язані орієнтувати у своїй діяльності держави-члени ЄС, а також і України, що становить на меті інтеграцію з ЄС. Таким стандартам притаманні слідуючі ознаки:

а) основні ідеї, цінності (в тому числі і моральні), що сформувалися у річищі європейської правової традиції і є загальновизнаними у європейському суспільстві та серед демократичних держав Європи;

б) це — правові стандарти, що виступають як оптимальні юридичні вимоги, на підставі яких здійснюється наднаціонального (інтеграційного) права ЄС та національного (внутрішнього) права його держав-членів, а також третіх держав. До основних джерел правових стандартів ЄС відносяться: установчі договори ЄС; правові акти інститутів ЄС; міжнародні угоди ЄС; Рішення Суду ЄС; загальні принципи права ЄС; "мяке" право ЄС; міжнародно-правові стандарти. Пояснимо, що до "мякого" права, зокрема (англ. "Soft Law") відносять програмні, рекомендаційні, декларативні та інші акти ЄС, що не мають юридично обов'язкової сили, а саме, — рекомендації й висновки, за допомогою яких інститути ЄС висловлюють пропозиції або офіційні позиції з різних питань.

9. Діалектичне співвідношення прав, свобод і, додамо, обов'язків людини незаперечна вимога до держави і особистості, які в першу чергу мають подбати про таке співвідношення. В цьому плані доречним є таке твердження українського політолога І. Варзаря: "Основні загальнолюдські права людей як індивідів та колективних спільнот: права на саме життя, на недоторканість свободи особи, на вільну думку й вільне слово, на безперешкодне пересування, на самоврядну совість, на особистісне мислення та власні переконання, на автономію приватного життя, на участь у колективно-груповому житті в суспільстві, на захист своїх досточеснот і самого життя у безпеці, на захист самого свого існування в суспільстві з боку держави. Будь-яке із вказаних прав і свобод "урівноважується" відповідним за змістосенсом "обов'язком" людини перед іншими людьми та перед суспільством. Діалектика співвідношень прав і обов'язків будь-яких правосубєктів найповніше та найбільш узагальненим в теоретичному сенсі чином відображається в Конституції ім'ярек країни" [1, с. 4].

Роль і величезне значення прав в житті людини прекрасно схарактеризував видатний філософ давнини Сенека, який зазначав: "Рівність прав не в тому, що усі ними користуються, а в тому, що вони усім надані" [6, с. 8].

Висновки.

1. Права людини — її найбільше надбання, завдяки яким людина формується, розвивається і реалізується як особистість.
2. Права людини — це механізм, засіб, форма щонайтіснішої взаємодії людини (громадянина) й держави.

Природно, що проблема прав людини, особливо їх розуміння, пояснення і практична реалізація у XXI столітті викликає великий науковий і практично-прикладний інтерес. Сповна це стосується і сучасної Української держави.

Джерела

1. Варзар Іван. Права, свободи та вольності людини, громадянина й народу в політико-правознавчому дискурсі: авторський теоретичний лекційний курс із додатками / Іван Варзар. — К.: "МП "Леся", 2016. — 275 с.
2. Головатий М. Ф. Національне буття і проблема формування політичних націй у XXI столітті: парадигмальні особливості і протиріччя // Толерантність як соціогуманітарна про-

блема сучасності / Матеріали IV Міжнародної науково-теоретичної конференції. Житомир, 1–2 жовтня 2015 року. — Житомир. — 2015. — 339. — С. 127–135.
3. Кресіна І. О. Політика і право: проблеми співвідношення. Правова держава // І. О. Кресіна / 2003. — Вип. 14. — С. 144–160.
4. Левицкий С. А. Трагедия свободы. — 2-е изд., фототипическое / С. А. Левицкий. — Л.: "Посев", 1958. — 349 с.
5. Матузов Н. И. Право и политика: антиподы или союзники // Правовая политика и жизнь / Н. И. Матузов /. — 2001. — № 1. — С. 14–28.
6. Права людини і громадянина в афоризмах і прислів'ях. — Серія ІІ. — Вип. 2. / редкол.: П. М. Рабінович та ін. — К.: "Атіка". — 112 с.
7. Селіванов В. Предмет дослідження — державна політика / В. Селіванов // Віче. — 2005. — № 1. — С. 6–12.

А. О. РИБКА
аспірант каф. регіон. упр. місц. самовряд. та упр. містом НАДУ при Президентові України

ГЕНЕЗИС ТЕОРІЇ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Актуальність і важливість наукових досліджень генезису теорії людського капіталу зумовлена складністю та динамікою процесу виникнення, становлення та розвитку концептуальних ідей і положень теорії людського капіталу від зародження політичної економії до сучасних досліджень, тому цей процес все ще потребує ґрунтовного аналізу, особливо в контексті ефективного та раціонального функціонування людського капіталу як продуктивного чинника регіонального розвитку.

Трансформаційні процеси, що притаманні етапу становлення сучасної соціально-господарської системи, постійно змушують нас повертатися до вивчення основних проблем економічної науки, вирішення котрих буде надалі визначати напрямки соціально-економічного розвитку. В сучасних умовах розвиток економіки безпосередньо залежить від залучення, накопичення та розвитку людського капіталу. Лише тільки люди з їх освітою, соціокультурним і високим духовним рівнем розвитку, кваліфікацією, професійним досвідом визначають можливості розвитку та межі необхідних змін. Протягом останніх десятиліть, в багатьох країнах світу розвиток концептуальних ідей і положень теорії людського капіталу набув широкого визнання

Теорія людського капіталу виникла в неокласичній економічній школі. Вона базується на "методологічному фундаменті", закладеному економістами-класиками XVIII–XIX століть: У. Петті, А. Смітом, Д. Рікардо, Дж. Міллем, Н. Сеніором та ін. Економічний підхід до людського капіталу (Human Capital — англ.) набув поширення завдяки двом нобелівським лауреатам другої половини XX століття: Теодору Шульцу [1, с. 128], який вперше використав цей термін та його послідовнику — Гері Беккеру (1992), який розвинув цю ідею, обґрунтувавши ефективність вкладень у людський капітал і сформулювавши економічний підхід до людської поведінки [2, с. 47]. Поняття "людський капітал" формувалося поступово, і, на першому етапі, обмежувалося знаннями і здатністю людини до праці. Вважалося, що інвестиції у виховання, в освіту є непродуктивними, витратними. У другій половині XX століття ставлення до людського капіталу і утворення поступово кардинально змінилися [3, с. 45–48].

Основоположники теорії людського капіталу надали його вузьке визначення, яке з часом розширювалося і продовжує розширюватися, включаючи всі нові складові людського капіталу. У результаті людський капітал перетворився на складний інтенсивний фактор розвитку сучасної економіки — економіки знань.

Освіта, наука та менталітет як складові людського капіталу, а також сам людський капітал, стали головним фактором зростання та розвитку сучасної економіки. Екстенсивні фактори розвитку давно себе вичерпали у розвинутих країнах. Тому, на перше місце вийшли завдання інтенсивного розвитку економіки. Американський економіст Е. Денісон ще у 70-ті роки XX ст. визначив фактори економічного зростання країни, серед яких перше місце відвів якості робочої сили, зокрема, рівню освіти, що є найважливішою складовою людського капіталу. Методи оцінки впливу люд-

ського капіталу на економічне зростання країни в подальшому вдосконалювались також Дж. Кендриком.

Методологічною основою становлення теорії людського капіталу стало економічне учення меркантилістів, які першими в XV столітті в економічній науці поставили питання про походження суспільного багатства і ролі в ньому людської праці. А. Монкретьєн обґрунтував роль держави у збільшенні національного багатства і місце людини у виробництві цього багатства. А. Сміт писав, що збільшення продуктивності корисної праці залежить, перш за все, від підвищення спритності та вміння робітника, а потім від поліпшення машин та інструментів, за допомогою яких він працював.

Науково-технічна революція кінця 50-х — початку 60-х років XX століття стала найважливішою передумовою виникнення теорії людського капіталу. Наслідки цієї революції продовжують викликати глибокі перетворення у суспільстві, коли в розвитку економіки зростаючу роль і значення починає грати безпосередньо особистість людини, рівень її освіти і знань, досвіду і кваліфікації. Тому, у 50-ті рр. XX століття центр ваги досліджень змістився з процесів використання наявної робочої сили на процеси створення якісно нової робочої сили. Це було обумовлено вимогами розширення науково-технічної революції в розвинених країнах. Другою важливою передумовою є трансформація науки в безпосередню продуктивну силу. Інтенсивність виробничого обороту, як і швидкість економічного зростання в розвинених країнах, стали безпосередньо залежати від ступеню наукоємності виробництва.

Істотний внесок у створення теорії людського капіталу зробив і виходець з України Саймон (Семен) Кузнець, який отримав Нобелівську премію з економіки за 1971 рік. Спочатку під людським капіталом розумілося лише сукупність інвестицій в людину, що підвищує його здатність до праці — освіта і професійні навички, але надалі поняття людського капіталу істотно розширилося.

Концепція "людського капіталу" була обґрунтована чиказькими професорами Теодором Шульцем і Гері Беккером і з'явилася завершенням лінії абсолютизації поняття капіталу, що йде від засновника чиказької школи Френка Найта (1885–1972). "Людський капітал", на думку представників чиказької школи, — це наявний у кожної людини запас знань, навичок, мотивацій, які є джерелом як майбутніх заробітків, так і майбутніх задоволень.

На завершення цього огляду можна констатувати, що західні економісти, витративши значні зусилля на розробку теорії робочої сили і витончену техніку статистичного аналізу диференціації доходів і факторів, що їх викликають, не змогли завершити створення стрункої і підтвердженої фактами теорії. З'явилося чимало трактувань феномену "людського капіталу". Майкл Спенс пропонує теорію сигналізації в якості альтернативи людського капіталу. П'єр Бурдьє пропонує різнобічну концептуальну альтернативу людського капіталу, який включає в себе культурний капітал, соціальний капітал, економічний капітал, а також символічний капітал. Ці критичні аналізи, і інші дебати, припускають, що теорія "людського капіталу" є упредметненим поняттям без достатньої пояснювальної сили.

Джерела та положення, що послужили теоретичною й методологічною базою для формування та генезису теорії людського капіталу, були сформульовані та доведені в працях економістів, починаючи з робіт А. Монкретьєна. Широко питання людини в економіці розкриті в роботах У. Петті, А. Сміта, Д. Рікардо, К. Маркса й ін. Етап безпосередньо теорії людського капіталу пов'язаний з роботами Т. Шульца, Г. Беккера та їх послідовників. Теорія людського капіталу — це науковий спосіб осмислення соціально-економічних процесів у суспільстві з приводу формування й розвитку

людського капіталу, організації використання людських ресурсів, людського потенціалу у процесах проведення суспільного багатства, створення й присвоєння доходів різними соціальними групами людей.

Отже, виникнення й розвиток концептуальних ідей і положень теорії людського капіталу проходить шлях від джерел розвитку політичної економії до сучасних досліджень, тому генезис теорії людського капіталу є невідривним і закономірним наслідком розвитку економічної науки. Подальшим напрямком досліджень доцільним вважається вивчення світового досвіду стратегічного управління людським капіталом в контексті економічного, соціального та культурного розвитку регіонів.

Джерела

1. Shultz T. Human Capital in the International Encyclopedia of the Social Sciences. — N. Y., 1968, vol. 6.
2. Becker, Gary S. Human Capital. — NY: Columbia University Press, 1964.
3. Кошулько О. П. Інновації в управлінні людським й інтелектуальним капіталами // Проблеми науки. — 2007. — № 5. — С. 45–48.

В. В. САВЕНОК
аспірант каф. регіонального управління, місцевого самоврядування та управління містом, НАДУ при Президентові України

ПЛАНУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ АДМІНІСТРАТИВНОГО РАЙОНУ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ

У сучасних умовах зростає роль планування території як ефективного засобу державного регулювання її використання, яке забезпечує взаємоузгодження в цій сфері інтересів особистості, суспільства та держави, центру і регіонів, галузей і адміністративно-територіальних одиниць.

В основу Програми соціально-економічного та культурного розвитку Вишгородського району Київської області на 2016 та 2017 роки покладено ключові положення, які визначені Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2020 року (затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 р. № 385), Програмою діяльності Кабінету Міністрів України на 2015–2016 роки, Стратегії сталого розвитку "Україна-2020", а також Стратегією розвитку Київської області на період до 2020 року (затверджена рішенням Київської обласної ради від 04.12.2014 р. № 856–44-VI) та Планом реалізації заходів на 2015–2017 роки Стратегії розвитку Київської області на період до 2020 року, яка (затверджена рішенням Київської обласної ради від 23.06.2015 № 960–49-VI.

Стан забезпечення містобудівною документацією населених пунктів та територій Вишгородського району Київської області залишається достатньо складним. При нормативному розрахунковому терміні дії містобудівної документації 20 років переважна більшість її розроблена понад 30 років тому, тобто морально застаріла і потребує коригування або взагалі нового розроблення [1, 2].

Діючою містобудівною документацією на території Вишгородського району є Схема районного планування, яка розроблена в 1973 р., виконана в складі схеми планування Київської області.

Станом на 01.01.2016 р. з 57 населених пунктів району 13 мають розроблені та затверджені Генеральні плани, що складає 23 % від їх загальної кількості. В 29 населених пунктах Генеральні плани пролонговані рішеннями сесій відповідних місцевих рад, а в 10 населених пунктах вони взагалі відсутні. У стадії розроблення та погодження містобудівної документації знаходяться 5 населених пунктів, а саме: Глібівка, Пірнове, Ровжі, Нижча Дубечня, Осещина.

У 2016 р. було затверджено 15 детальних планів забудови території в межах Богданівської, Воропаївської, Вищедубечанської, Литвинівської, Гаврилівської (3 од.), Лютізької, Хотянівської (2 од.), Новопетрівської (2 од.), Нижчедубечанської, Ясногородської та Сувидьської сільських рад району. Крім того, надано 11 дозволів на розроблення детальних планів території для Нижчедубечанської, Литвинівської, Хотянівської, Воропаївської, Новопетрівської, Сувидської та Лютізької сільських рад.

Реалізація Програми соціально-економічного та культурного розвитку Вишгородського району Київської області на 2017 р. дасть змогу залучити інвестиції, раціо-

нально використовувати території, розташовувати та проектувати нове будівництво, здійснювати реконструкцію, реставрацію, капітальний ремонт об'єктів містобудування та упорядкування територій, проводити вибір, вилучення (викуп), надання у власність чи користування земель для містобудівних потреб, визначити межі населених пунктів, розробити проекти з визначення природоохоронних, прибережних захисних та водоохоронних зон, встановити санітарно-захисні зони, розробити окремі розділи містобудівної документації з інженерно-технічних заходів цивільного захисту (цивільної оборони).

З метою визначення та перспективного формування спроможних територіальних громад проводиться робота щодо добровільного об'єднання територіальних громад. Метою даної реформи є забезпечення спроможності самостійно, за рахунок власних ресурсів, вирішувати питання місцевого значення.

Будівельний комплекс Вишгородщини є одним з найпотужніших в області, має розвинену будівельну індустрію та промисловість будівельних матеріалів. Підприємства виконують на сучасному високо-технічному та технологічному рівні проектні, проектно-вишукувальні, будівельно-монтажні та пусконалагоджувальні роботи по всій Україні. Будівництво житла та об'єктів соціальної сфери є однією із найважливіших галузей загальногосподарського комплексу Вишгородського району, яка формує його життєдіяльність та суттєво впливає на стан економічних відносин.

Хотілось б зазначити *проблемні питання, а саме*: відсутність сучасної містобудівної документації населених пунктів району; забудова території району без урахування загальної стратегії розвитку; недосконаліть законодавчої бази на державному та регіональному рівнях; створення програми електронного документообігу; порушення балансу між будівництвом виробничих та житлових площ, а також об'єктів соціальної сфери; впорядкованість структури адміністративно-територіального устрою.

Отже, головними цілями в зазначеній проблематиці на 2017 рік повинні стати: будівництво та раціональне використання територій, формування нових кварталів для цивільної забудови з урахуванням сучасних потреб населення та виділення земельних ділянок під будівництво доступного житла; перспективний план формування територій громад шляхом реформи адміністративно-територіального устрою з метою визначення раціональної просторової основи організації публічної влади для забезпечення доступності та якості надання соціальних та адміністративних послуг, ефективного використання публічних ресурсів, сталого розвитку територій [2].

Основні завдання та заходи на 2017 рік: розробка Схеми планування Вишгородського району; розроблення оновленої Програми забезпечення містобудівною документацією населених пунктів району; розроблення паспортів спроможних територіальних громад; поетапне формування, створення та введення Служби містобудівного кадастру; розроблення та введення Програми електронних документів з метою забезпечення процесу створення, керування, контролю і розповсюдження обсягів документів; оновлення комплектів містобудівної документації територій місцевих рад і населених пунктів для забезпечення гармонійного розвитку територій та визначення перспектив соціально-економічного розвитку; перспективний план формування територій громад; комплексна забудова населених пунктів з урахуванням сучасних потреб, а також уникненням надмірного транспортного навантаження на автошляхи для попередження утворення транспортного колапсу; збільшення загальних обсягів будівництва за рахунок житлового будівництва з відповідним забезпеченням об'єктами соціально-побутової інфраструктури, розвитку промислових (правобережна частина) та рекреаційних зон (лівобережна частина); здійснення резервування земельних ділянок під будівництво доступного житла, які забезпечені

інженерною, транспортною та соціальною інфраструктурою та контролювання використання замовниками будівництва (забудовниками) цільового призначення земельних ділянок.

Отже, впорядкування адміністративно-територіальних одиниць дозволить підвищити ефективність використання бюджетних коштів, зумовити зростання доходної частини місцевих бюджетів, покращити якість публічних послуг для населення, вирішити ряд інфраструктурних проблем (транспортне сполучення, вивезення та утилізація сміття, водопостачання, утримання та ремонт доріг, покращити передумови для залучення інвестицій тощо), а також удосконалити систему управління територіями.

Джерела

1. Програма соціально-економічного та культурного розвитку Вишгородського району на 2016 р. / Додаток до рішення Вишгородської районної ради від 25 лютого 2016 року № 52–05-VII // Оперативні матеріали Вишгородської районної ради Київської області.
2. Програма соціально-економічного та культурного розвитку на 2017 р. / Оперативні матеріали Вишгородської районної ради Київської області.

Д. О. СОПОВА
аспірант, Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ

ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ АКАДЕМІЧНОЇ ЧЕСНОСТІ ЯК ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Останнім часом вітчизняні та зарубіжні науковці багато пишуть про цінності, які є фундаментом як для сучасного університету так і для інноваційного суспільства загалом. Однією з найважливіших академічних цінностей, які в свою чергу є ядром університетських цінностей, виступає академічна чесність.

Вихідні положення проблеми відображають Закони України "Про освіту" (1991), "Про загальну середню освіту" (1999), "Про вищу освіту" (№ 1187–2 від 01.07.2014), "Про авторське право і суміжні права" (2015), Національна доктрина розвитку освіти (2002), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013). У процесі аналізу проблеми формування академічної чесності студентів в університетах можна виокремити як наукові роботи вітчизняних так і зарубіжних дослідників. До вітчизняного блоку досліджень належать праці таких науковців, як Н. Гапон, Р. Бєланової, М. Бахтіна, М. Гриньової, Д. Загірняка, Л. Рижак, В. Ромакіна, О. Меньшова, О. Траверсе, О. Цокур, А. М. Сингаївської, Л. Півневої, Т. Ярошенко, які в різний час досліджували загальнотеоретичні аспекти формування академічної чесності в європейській освіті. Зокрема, проблему формування академічної грамотності та етики студентів висвітлює О. Гужва; формування академічної чесності як чинника правового виховання студентської молоді вивчає Ю. Калиновський; проблему формування академічної чесності як сталої основи розвитку університету досліджують В. Банись, Т. Фініков, Т. Добко, В. Турчиновський; прояви академічної нечесності, правові аспекти боротьби із плагіатом розглядають такі науковці, як: Б. Буяк, А. Мельниченко, О. Меньшов, А. Артюхов; кодекс честі як інструмент дотримання академічної чесності освітян та науковців вивчають І. Олексів, А. Мельниченко; вплив академічної чесності на інституційну практику вищої школи досліджує І. Дегтярьова.

Проблема формування академічної чесності у студентів знайшла відображення у працях таких закордонних вчених, як: В. Пуповац, Д. Фанеллі, П. Оконт, Т. Руссо, Д. Мак-Кейб, Е. Гулд, Р. М. Джонс, Д. Елазар, С. Білле, Р. Патор, М. Рей, С. Джащик, Д. Кент, Р. Мей-молодший, Р. Кніпер, С. Шіверс-Берклі, Т. Терпстра, Ф. Вілан, Д. Розенберг, Я. Саддак, С. Хантингтон, П. Скотт. Особлива увага приділена таким питанням, як: боротьба з плагіаризмом (Д. Белл, В. фон Струнсе); зміни в етиці вищої освіти (Ґ. Адамс).

Етичні кодекси є важливим етапом у розумінні цінностей вищих навчальних закладів, бо вони пов'язані із бажанням систематично втілювати в реальне життя і ефективно захищати цінності, об'єднуючи зусилля усіх учасників академічної спільноти. Позитивні приклади морально-етичної поведінки є дуже важливою передумовою формування університетського етичного кодексу. Універсальні критерії компетентності, що базуються на об'єктивних і загальновизнаних знаннях, уміннях, навичках, характерні для певної професії, а критерії етичної поведінки мають лише контекстуальні властивості. У галузі філософії остаточна оцінка етичності певної

дії опирається не на наявність морально-етичних знань (обов'язків, принципів, понять), а на вміння правильно їх використовувати в нагальних ситуаціях, які часто характеризуються явними моральними непорозуміннями [4, *499*].

Поняття академічної чесності останнім часом набуває особливе значення для академічного середовища. Стрімкий розвиток академічної чесності відіграє ключову роль через не сформованість до кінця корпоративної культури академічної спільноти. Цьому сприяють масове толерування порушень та негативне явище корупції в університеті. Боротьба з плагіаризмом — це комплексна боротьба з причинами та наслідками появи цього ганебного явища.

Академічна чесність — це сукупність визначених законодавством правил та морально-етичних принципів, якими повинні послуговуватися всі учасники навчально-виховного процесу під час викладання, навчання та провадження творчої діяльності з метою гарантування довіри до результатів навчання та творчих здобутків. Проаналізувавши різні джерела, ми дійшли висновку, що випадки порушення принципів академічної чесності в освітній діяльності українського академічного середовища є чисельними. В сфері освіти головними порушеннями є: плагіат кваліфікаційних та курсових робіт, виконання за грошову винагороду дипломних робіт на замовлення, вимагання грошової винагороди, подарунків при різних видах оцінювання, оновлення обладнання та купівля канцелярських товарів студентським коштом, купівля навчально-методичної літератури з примусу, зниження балу та примусове надання додаткових освітніх послуг. В сфері науки головними порушеннями виступають: фальсифікація результатів експерименту, які потім оприлюднюють в наукових журналах; внесення до авторського переліку осіб, які не приймали участь в проведенні дослідження; публікація навчально-методичних, наукових текстів за допомогою плагіату; надання схвальних відгуків та рецензій на дисертаціям, результати яких є сумнівними; використання власного службового становища, яке не є правомірним, схвалення проектів та кваліфікаційних робіт за темами, що не мають наукової новизни, та практичної значущості тощо [1, *1*].

Значним впливом на покращення ситуації та знищення проявів академічної нечесності має розвиток академічної культури у всіх учасників навчального процесу. Академічний плагіат є одним із найрозповсюдженіших проявів порушень наукової етики. У сучасному інноваційному суспільстві термін "плагіат" найчастіше ототожнюється з псевдонауковими дисертаціями та одіозними політиками, але проблема плагіаризму є значно глибшою. Явище плагіату розповсюджене не тільки в наукових роботах, є наслідком величезної кількості причин, які беруть своє коріння із навчання в школі та вступу до вищого навчального закладу. Треба визнати, що ми не надавали достатньої уваги випадкам академічної недбалості та плагіату, а якщо самі не приймали безпосередню участь у таких діях, то вдавали, що не бачимо неправомірних вчинків з боку студентів чи, навіть, викладачів. Необхідно зазначити, що в українській академічній спільноті на сучасному етапі досить ліберально ставляться до псевдо науковців, які практикують плагіат та інші види академічного шахрайства. Відбувається імітація боротьби, учасники наукової спільноти вдають, ніби мають бажання викоренити випадки академічної нечесності, але причина є досить-таки прозаїчною — лінощі та відсутність прагнення до вдосконалення, змін, інновацій. Результатом цих дій є тенденція зростання кількості проявів академічного недбальства у вищих навчальних закладах України. Порівнявши відношення до плагіату в Європі та Україні, маємо зазначити, що в університетах України ми помічаємо емоційну та моральну підтримку, схвалення з боку студентів випадків, коли їх одногрупник робить спробу обдурити викладача, на противагу у країнах Європейського союзу

навчально-виховний процес є чесним змаганням між студентами, а шахрайство — є ганебним вчинком по відношенню до інших студентів [3, *160*].

Інноваційне суспільство вимагає від нас зорієнтувати увагу майбутнього вченого на відпрацювання уміння сформулювати оригінальну думку, зробити власні висновки. Необхідно зрозуміти, що плагіат є не тільки інтелектуальною крадіжкою чужих напрацювань, а й негативним явищем, яке заважає розвитку майбутнього ученого, знищує морально-етичні цінності особистості, знецінює важливість наукових досліджень, вбиває повагу до наукової діяльності. В інноваційному суспільстві вирішення проблеми плагіату в науковому середовищі може здійснюватись через інтегровану боротьбу з причинами та наслідками. Застосування інформаційно-технічних засобів для виявлення проявів інтелектуальної крадіжки може лише показати однакові текстові частини, але остаточний вердикт для встановлення випадку академічного шахрайства може надати лише тандем машини і людини-інспектора [4, *494*].

Морально-етичні правила і принципи притаманні менталітету українського народу, тож усвідомлення правил поведінки, які засновані на позитивній внутрішній мотивації, є природним явищем для аспірантів, молодих учених та студентів, яке треба лише пояснити та надати належну підтримку. Треба розуміти, що академічна чесність є морально-етичною категорією, підґрунтям якої є усталені норми та правила поведінки вченого, які надають свободу під час виконання навчально-дослідних завдань.

Джерела

1. Опасная комбинация, или осторожно, плагиат! [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http: // ru. haberler. com/russian-news-253657/
2. Наказ № 381 “Про введення в дію комп’ютерної системи “Антиплагіат” // Миколаївський нац. універ. ім. В. О. Сухомлинського від 20.10.2015. — Ст. 8.
3. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні — інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. — К.: Грамота, 2005. — 448 с.
4. Кремень В. Г. Філософія національної ідеї: Людина. Освіта. Соціум. / В. Г. Кремень. — Вид. переробл. — К.: Грамота, 2010. — 576 с.

СТЕФЕН СІНІКІЕМ АЗАІКІ
докторант, МАУП

МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ: УРОКИ ДЛЯ НІГЕРІЇ ТА УКРАЇНИ

Проблема бідності — одна з найпомітніших соціально-політичних проблем людства у XXI столітті. Вона визначальним чином пов'язана з економікою. Досить яскравими, зокрема є, показники рейтингу конкурентоспроможності економік, складеного Міжнародним інститутом управлінського розвитку. Україна у 2016 році у такому рейтингу зайняла 59-е місце (нижче України виявилися лише Монголія і Венесуела). 44 місце посіла Російська Федерація, а лідерами виявилися Гонконг, Швейцарія і США. По-четверте, незаперечним є факт, що більшість країн світу, в тому числі і Нігерія, Україна, самостійно подолати проблеми бідності неспроможні. Постає питання: якою має бути міжнародна стратегія боротьби з бідністю, у який спосіб повинна вибудовуватися практика такої боротьби, якою має бути міждержавна інтеграція в економіці.

Боротьба з бідністю — це проблема загальносвітового масштабу. Так Генеральна асамблея ООН у 1992 р. проголосила 17 жовтня Міжнародним днем боротьби з бідністю. Бідність як соціально-економічне явище є невід'ємною ознакою будь-якого суспільства. Змінюються лише критерії її визначення та масштаби поширення. Подібні політико-економічні акції проголошують і реалізують багато інших міжнародних організацій, країн світу.

Акцентуємо увагу на тому, що у документах ООН наголошується на чотирьох основних проявах бідності: 1) коротке життя; 2) низька професійно-освітня підготовка; 3) позбавлення економічної бази нормального життя — чистої питної води, медичних послуг, якісного харчування; 4) усунення від суспільного життя.

Зміст, критерії та визначення бідності змінюються з розвитком цивілізації і залежать від політичного устрою суспільства. Люди можуть бути бідними за стандартами економічно розвинутих країн і заможними за стандартами країн, що розвиваються. Бідність зумовлена дією комплексу взаємопов'язаних факторів, які детально проаналізувала у своїх працях, зокрема, українська економіст А. В. Калина (див. схему) [3, с. 256]. Серед факторів, що пов'язані з бідністю, вона виділила: економічний, правовий, демографічний, соціальний, особистісний, форс мажорний.

Стосовно міжнародної практики боротьби з бідністю, розпочнемо найперше з міжнародних ініціатив, які умовно можна поділити на дві групи: пряма й опосередкована економічна допомога країнам, що потерпають від цієї проблеми (aid efforts, economic assistance), а також ті інструменти міжнародної економічної політики, які змінюють глобальне макроекономічне середовище (торговельне, фінансове) і таким чином сприяють позитивним трансформаціям у бідних країнах. До останніх належать передусім міжнародна торговельна політика, зокрема спрямована на лібералізацію товарообігу, і боргова політика [1, с. 180]. В цьому плані можна виділити: двосторонні ініціативи з подолання бідності та багатосторонні (міжнародні).

Двосторонні ініціативи(процеси, дії, реформи) найчастіше пов'язані із взаємодією сусідніх (регіональних, континентальних і т. ін.) країн. Так, скандинавські країни

ще у 1960-ті роки стали піонерами у наданні значної допомоги цим державам. Разом з малими країнами Європи, насамперед Нідерландами, вони взяли на себе незіставний з їхніми розмірами тягар допомоги слаборозвинутим країнам. Ці держави виступили також ініціаторами основних реформ у міжнародній економічній політиці у цій сфері.

Вказану допомогу часто відносять до так званої донорської політики (допомоги).

Автори фундаментальної праці "Економічні проблем XXI століття" називають такі основні мотиви донорів при наданні двосторонньої економічної допомоги:

- забезпечення завдяки їй доступу до обмежених мінеральних ресурсів, насамперед паливних;
- використання її як засобу фінансування експорту багатих країн у країни, що розвиваються. Неомеркантилісгська зовнішньоторговельна політика передбачала використання економічної допомоги бідним країнам як засобу збереження експортоорієнтованих робочих місць на батьківщині (в багатих країнах) і поліпшення їхнього платіжного балансу;
- використання економічної допомоги для забезпечення сприятливого інвестиційного клімату в країнах-реципієнтах. Допомога дедалі частіше надавалася у формі дослідження джерел ресурсів, технічного й економічного аналізу, проектів розбудови інфраструктури, тобто, для створення передумов для економічного розвитку у бідних країнах за рахунок залучення іноземних інвестицій з приватних джерел.

Таким чином, країни-донори захищали інвестиційні можливості власних компаній, спрямовуючи економічний розвиток бідних країн у бажане русло. На відміну від приватного капіталу, кошти в межах програм двосторонньої допомоги надавалися безпосередньо урядам країн-реципієнтів, що підвищувало ймовірність їхнього використання для поліпшення ситуації у сфері сільського господарства, освіти, охорони здоров'я, розбудови економічної інфраструктури тощо [Там само, с. 183].

Серед цілого ряду різноманітних механізмів (попри пряму фінансову допомогу) подолання бідності в першу чергу виділяють: торгівлю (торговельні відносини), боротьбу з зовнішньою заборгованістю в першу чергу найбідніших країн світу. Як це виглядає реально?

В проблемі торгівлі, як механізму подолання бідності, виділяють коригентні заходи з, по-перше, впровадження раціональної внутрішньої стратегії розвитку, в якій належна роль буде відведена торгівлі, по-друге, збільшення обсягів й ефективності міжнародної фінансової та технічної допомоги, по-третє, забезпечення сприятливого міжнародного торговельного середовища [6].

Підкреслимо, що механізмів боротьби з бідністю не так вже й багато. Вони є — національні (на рівні окремих країн), двосторонні і міжнародні. До них здебільшого відносять: пряму економічну допомогу, торгівлю, "донорську допомогу" від МВФ, Світового банку, інших міжнародних об'єднань і організацій.

Є і інші міжнародні організації, що реально займаються і впливають достатньо ефективно на проблему бідності, в плані її зменшення, а то і унеможливлення. Зокрема, свого часу ОЕСР розробила план зменшення бідності у світі на 2015 р., який передбачає такі пункти: 1) економічне благополуччя з метою скорочення в 2 рази людей, які проживають за межею бідності; 2) соціальний розвиток: освіта і рівність статі (відсутність жіночої дискримінації); 3) соціальний розвиток здоров'я; 4) збереження навколишнього середовища. Питання про інструменти та ефективність зазначеного плану залишається відкритим.

Партнером глобального рівня у боротьбі з бідністю в багатьох країнах дійсно є Програма розвитку ООН (ПРООН), у межах якої реалізовуються проекти ПРООН у сфері інформаційних та комунікаційних технологій, енергозбереження та охорони довкілля, освіти, поліпшення безпеки людини, забезпечення прав людини та доброчесного державного управління, боротьби з ВІЛ/СНІД. Незважаючи на те, що загалом роботу ООН як координатора міжнародної економічної політики більшість фахівців не вважають ефективною, пояснюючи це відсутністю у неї мандату сили, проекти ПРООН є головними важелями у стратегіях подолання бідності більшості країн, що розвиваються. Наведемо, при цьому цитату П. О'Ніла "Впродовж останніх 50 років загальні результати як двосторонньої, так і багатосторонньої допомоги розчарували". Міністр фінансів США стверджував, що міжнародне суспільство ефективно допомагатиме бідним країнам, сприяючи підвищенню їхньої продуктивності [5]. Здійснити це можна шляхом удосконалення міжнародної політики подолання бідності, спрямованої насамперед на зміну глобального економічного середовища.

Достатньо поширеним механізмом боротьби з бідністю у світовому масштабі є подолання заборгованості країн. До таких країн у світі нині в першу чергу відносять Ангола, Бенін, Болівія, Буркін-Фасо, Бурунда, Камерун, Центральноафриканська Республіка, Чад, Конго, Кот-д'Івуар, Конго, Ефіопія, Гамбія, Гана, Гвінея, Гвінея-Бісау, Гаяна, Гондурас, Кенія, Поморські острови, Лаос, Ліберія, Мадагаскар, Малаві, Малі, Мавританія, Мозамбік, М'янма (Бірма), Нікарагуа, Нігер, Руанда, Сан-Томе і Прінсіпі, Сенегал, Сьєрра-Леоне, Сомалі, Судан, Танзанія, Того, Уганда, В'єтнам, Замбія. Йдеться про так звані Ініціативу HIPC (Heavili Indebted Porr Coutries), розроблені МВФ і Світовим банком і модифіковані у вересні 1999 р. та серпні 2000 р. (Enhanced HIPC Initiatives). Метою такої ініціативи є надання виняткової допомоги країнам з надмірною зовнішньою заборгованістю.

Най масштабнішою проблемою в боротьбі з бідністю є проблема подолання, зменшення такої здібності саме у найбідніших країнах. Йдеться в першу чергу про фінансову, технічну допомогу, яка має бути спрямована: а) фінансування освіти (зокрема з метою отримання обов'язкової початкової і середньої освіти всіма членами суспільства); б) створення міцного монетарного і фіскального фундаменту для економічної стабільності; в) стимулювання продуктивності країн-реципієнтів і ліквідація економічних бар'єрів на шляху прогресу (передусім удосконалення інфраструктури і сфери послуг, перш за все, у сільській місцевості, доступ до зернового фонду); г) підтримка інституцій та фахівців, що сприятимуть зростанню виграшу країни від міжнародної торгівлі; ґ) удосконалення системи управління залученими коштами (моніторинг витрат і забезпечення звітності щодо використання державних та донорських коштів).

Слід наголосити на тому, що сьогодні (XXI століття) проблема бідності набула особливого значення саме у багатьох країнах світу. За усіх особливостей, зрозуміло, що бідні в розвинутих країнах за загальними стандартами життя принципово знаходяться у більш комфортному стані ніж бідні у країнах, які називають країнами "третього" чи "четвертого" рівнів, однак вони є бідними у порівнянні найперше з прибутками, майном, соціальним забезпеченням і т.ін. своїх же співгромадян. Йдеться саме про нерівність соціальних можливостей, які є достатньо виразними і показовими. Звичайно, розрізняють так звані абсолютну і відносну бідність, що мають свої специфічні особливості.

Якою буде бідність у подальшому, що очікує людство. Це — доленосне питання. Російські вчені М. Іванов, М. Гоффе, Г. Манусова вказують на можливі три основних сценарії світового розвитку і динаміки бідності в умовах інтенсивної економічної

глобалізації: катастрофічний, інерційний, інноваційний. З першим — катастрофічним, в принципі все зрозуміло. Його потенційно наближують конфлікти, вчинки, тероризм, а, в результаті — не просто безробіття але великі гуманітарні катастрофи, інші трагічні лиха. Інерційний сценарій великою мірою залежить в першу чергу від модернізаційних процесів [2, с. 31–37]. Вказані вище вчені вірно означають: "Ближчим десятиліттям варто очікувати подальший розрив між рівнями життя населення країн, що йдуть шляхом модернізації, і країн переважно сировинної орієнтації" [Там само, с. 31]. Тут яскраво даватиметься взнаки демографічний фактор, рівень і темпи науково-технічного розвитку, що поступово все помітніше поляризуватиме країни на багаті і бідні. Щоправда, цей прогноз є далеко не "ідеальним". Так, згідно з прогнозом світового соціально-економічного розвитку на 2030 р., зробленого Світовим Банком, світова бідність (до 2030 р.) суттєво зменшиться: доля бідного населення знизиться з 82 (2000 р.) до 63 %, частка "світового середнього класу" зросте з 7 до 16 %, а частка багатих збільшиться до 21 %, тобто в два рази [7].

Скоріше найбільш бажаним для людства є третій сценарій розвитку бідності — інноваційний. Він цілком залежить від соціально-економічного і політичного розвитку світу. Однозначно, лише гуманістично-свідома вибудова міжнародних відносин, сконцентрованих навколо, в першу чергу, науково-технічної перебудови і вдосконалення економіки, виробництва та забезпечення безпекового (екологічного, у воєнному відношенні) життя, дають оптимістичні підстави розраховувати на такий сценарій взаємин багатства і бідності.

Ще раз треба вказати на фактори, що найвизначальнішим чином впливатимуть на позитивне розв'язання проблеми бідності. Їх, на наш погляд, шість: наука; охорона здоров'я; соціальне забезпечення та соціальний захист; інноваційні аспекти економічного розвитку; інвестиційний процес.

На завершення вищевикладеного аспекту проблеми бідності, її упередження, послаблення, з бажанням, зрозуміло, максимально ліквідувати її негативні наслідки, варто сказати слідуюче.

По-перше, бідність — загальносвітова проблема, що має багато аспектів: економічний, соціальний, політичний, психологічний і т.ін. Тому і розглядатися в науковому і практичному плані вона має конче у комплексі, цілісно.

По-друге, масштаби і соціальні загрози, пов'язані з бідністю, "вимірювати", визначати достатньо складно, оскільки чітко вивірити і, головне, спрогнозувати економічний розвиток будь-якої держави, надто складно: до уваги має братися багато характер і компонентів.

По-третє, "економічна" допомога бідним в першу чергу з боку держави повинна носити, все ж, специфічний двосторонній характер, в якому не менш дієвим компонентом повинна бути сама людина, її активна суспільно-громадська, трудова діяльність.

По-четверте, фактично ідеальним шляхом боротьби з бідністю є економічне зростання, постійне зростання ВВП. В сучасних умовах це означає, що без радикальної модернізації економіки, прогресивної її перебудови на засадах нових науково-інноваційних технологій, інтенсивного розвитку інвестиційних процесів вирішити таке глобальне завдання фактично нереально. Другим, менш обґрунтованим і поясненим фактором подолання бідності є розвиток і запровадження економічної свободи. Це — свобода господарювання, що в першу чергу базується на специфічних, національно виокремлених особливостях (природних, генетично-традиційних, культурних та ін.), притаманних для кожної окремо взятої країни. Усі інші засоби, в тому числі і розглянуті нами в даному матеріалі, є, хоча і важливими, суттєвими, та все ж достатньо другорядними.

Такими є загальні підходи та висновки щодо міжнародної практики подолання бідності, які, на наш погляд, можуть бути корисними для економіки, соціальної політики, практики господарювання і для сучасних Нігерії та України.

Джерела

1. Економічні проблеми XXI століття: міжнародний та український вимір / за ред. С. І. Юрія, Є. В. Савельєва. — К.: Знання, 2007. — 596 с.
2. Иванов Н., Гоффе Н., Манусова Г. Глобализация и бедность / Мировая экономика и международные отношения / Н. Иванов, Н. Гоффе, Г. Манусова. — 2010. — № 9. — С. 29–42.
3. Калина А. В. Економіка праці та соціально-трудові відносини: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А. В. Калина. — К.: ДП "Вид. дім "Персонал", 2014. — 498 с.
4. "КП в Украине. 15–18 сентября 2016".
5. О'Ніх П. Борьба с бедностью в мире // Экономические перспективы. 2001. — Сентябрь. // http: // usinto, state. gov /journals / ites0901/ijeek/o'neill. htm
6. Cline W. Trade Policy and Global Poverty. Center for global, Development and the Institute for International Economics — Washington, DC, 2004.
7. Ibid P. 30, 60.

О. О. ЧЕРНЯЄВА
аспірантка, МАУП

СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОЦІНКИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Прогресивний розвиток підприємств, підтримка їх конкурентних переваг на ринку в умовах постійних трансформацій національної економіки, обмеженості ресурсів та фінансових можливостей можуть бути забезпечені на основі ефективного управління витратами. Їх оптимізація створює підґрунтя для розширення обсягів діяльності, більш ефективного використання потужностей підприємства, освоєння нових видів продукції, технологій виробництва тощо. За таких обставин одним із важливих критеріїв ефективності процесів управління витратами підприємства є рівень організації їх інформаційного забезпечення, яке є складним, змістовним та динамічним процесом, й тому потребує своєчасної та адекватної оцінки на основі сучасних інструментів та методів.

Дослідження процесу функціонування системи управління витратами підприємств показало, що інформаційне забезпечення є невід'ємною її складовою, на якому ґрунтується весь функціональний блок управління витратами — від їх обліку, оцінки та планування до визначення напрямів їх оптимізації [1, *59–60*]. Тому розглядаючи зміст інформаційного забезпечення для цілей управління витратами, доцільно представити його складові елементи за функціональною ознакою такого управління [2, *49*]:

- інформаційна база обліку та оцінки витрат, яка складається з облікового забезпечення (дані, інформація, знання про витрати, що відображаються у бухгалтерському, фінансовому, управлінському та податковому обліку; рахунки, номенклатури, моделі, нормативи, регламенти) та аналітичного забезпечення (дані, інформація, знання про динаміку, склад, структуру та рівень витрат, а також фактори, які впливають на рівень витрат за бізнес-процесами підприємства) управління витратами;
- інформаційний базис для проведення діагностики ефективності управління витратами (система часткових показників оцінки ефективності управління витратами за видами ресурсовитрат; методики та інструменти визначення інтегральних показників та рівня ефективності управління витратами);
- інформаційна база планування та нормування витрат (норми та нормативи ресурсовитрат; методики та економіко-математичні моделі визначення прогнозної суми та рівня витрат; дані, інформація, знання про стратегічні орієнтири розвитку підприємства);
- інформаційний базис пошуку, визначення та обґрунтування резервів оптимізації витрат (прогнозна інформація та знання про зміну зовнішніх факторів впливу на розмір та рівень витрат; інформація про наявність внутрішніх джерел оптимізації витрат; економіко-математичні моделі оптимізації витрат; автоматизовані системи та модулі управління витратами);
- інформаційна база організації управління витратами і контролю за виконанням управлінських рішень (Інформація про ступінь узгодженості інформаційних

потоків про витрати та рівень комунікативності між структурними підрозділами, рівнями управління та місцями виникнення витрат; інформація про ступінь та швидкість реагування на зміну факторів, що впливають на витрати).

Наведений зміст інформаційного забезпечення за основними функціями управління витратами ґрунтується на інформації, яка характеризує зовнішні та внутрішні ситуативні умови функціонування підприємств, міститься у сховищах, базах і банках даних, а також відображається у різних видах обліку, звітності та внутрішній управлінській документації підприємств.

Запропоновані вище структурні елементи інформаційного забезпечення управління витратами (ІЗУВ) є функціональним базисом його оцінки, на основі якого формується система часткових параметрів оцінки ІЗУВ за такими напрямами (рис. 1) [3, *47–52*; 4, *374–375*]:

- загальні параметри інформації про витрати, які відображають якість отримання та передачі інформації, а також її потенційну цінність для процесів управління витратами;
- функціональні параметри ІЗУВ, які відображають рівень інформаційного забезпечення за функціями управління витратами промислового підприємства із визначенням галузевих особливостей такого управління;
- комунікаційні параметри ІЗУВ, які відображають рівень ефективності руху і обробки інформаційних потоків про витрати, ступінь обміну інформації між структурними підрозділами, рівнями управління підприємства та місцями виникнення витрат, а також технологічність та ступінь комунікативності користувачів інформації;
- організаційно-управлінські параметри ІЗУВ, які відображають кваліфікаційні характеристики фахівців з інформаційного забезпечення, а також процеси організації та узгодженості управлінських функцій з ІЗУВ.

Оцінка параметрів проводиться як кількісними (на основі розрахунку відповідних коефіцієнтів з урахуванням специфіки діяльності підприємств), так і експертними методами (на основі розрахунку параметрів в балах).

Таким чином, оцінка ІЗУВ за функціональною ознакою дозволяє всебічно оцінити стан інформаційного забезпечення на підприємстві, виявити фактори, які негативно впливають на його рівень, а також визначити потенціал та перспективи розвитку параметрів ІЗУВ з метою покращення процесів управління витратами підприємства та їх оптимізації.

Джерела

1. Лісовський І. В. Деталізація процесів інформаційно-аналітичного забезпечення управління витратами промислових підприємств / І. В. Лісовський // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. — 2015. — № 4. — С. 58–63.
2. Мазаракі А. А. Інструментарій управлінського обліку / А. А. Мазаракі, О. В. Фоміна // Економічний часопис-XXI. — 2016. — № 159 (5–6). — С. 48–51.
3. Пилипенко А. А. Формування обліково-аналітичного забезпечення управління витратами підприємств та їх об'єднань: монографія / А. А. Пилипенко, І. П. Дзьобко, О. В. Писарчук; за заг. ред. докт. екон. наук, доцента Пилипенка А. А. — Х.: Вид. ХНЕУ, 2011. — 344 с.
4. Чернявська І. Дослідження ефективності використання інформаційних ресурсів промислового підприємства / І. Чернявська // Економічний аналіз. — 2009. — Вип. 4. — С. 373–377.

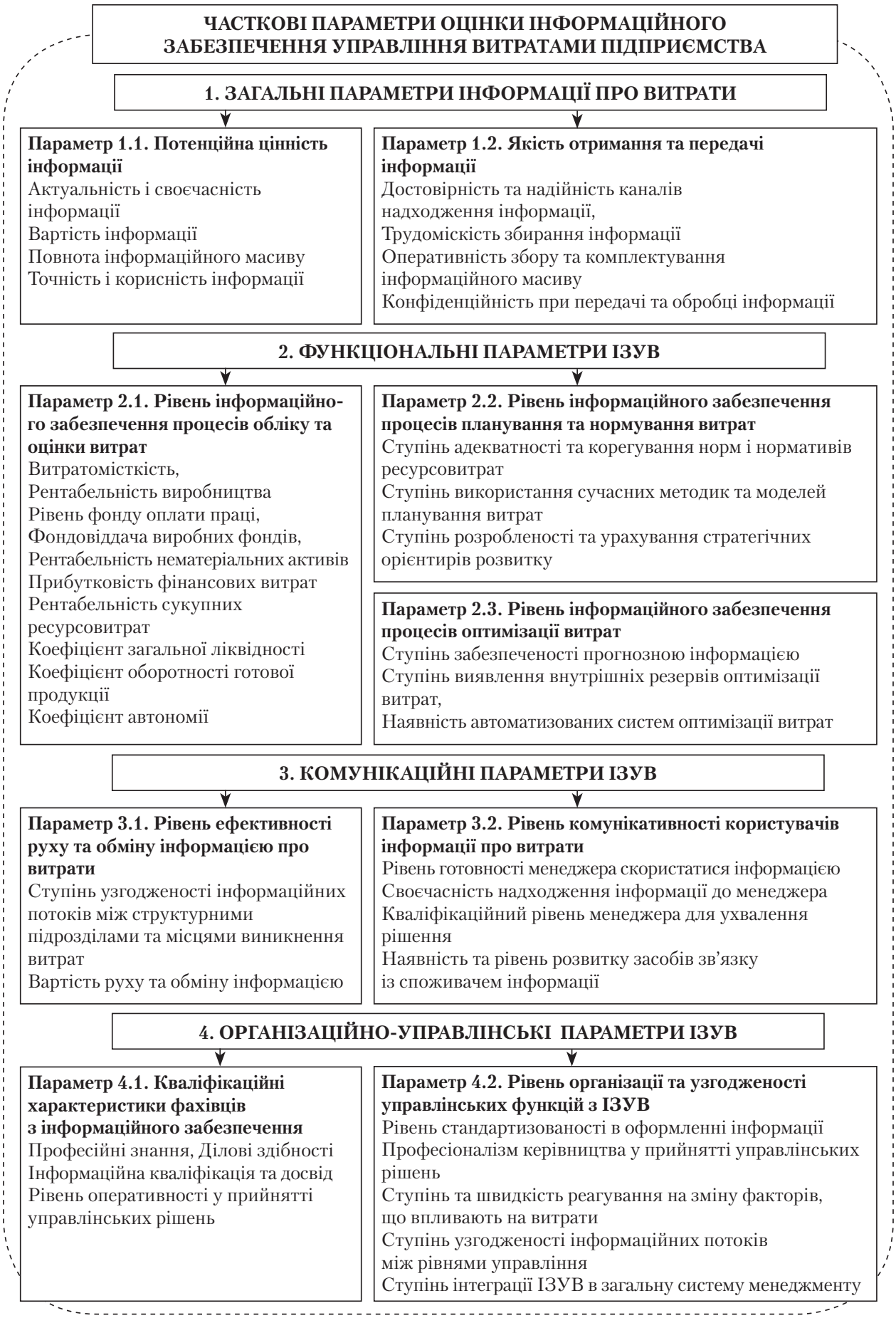

Рис. 1. **Система часткових параметрів оцінки інформаційного забезпечення управління витратами підприємства**

М. Ф. ЧОРНА
докт. філос. в гал. права, докторант МАУП

Т. О. КУРЧИНА
докт. філос. в гал. політології, докторант МАУП

Я. Б. МЕЛЬНИЧЕНКО
аспірант, МАУП

СИСТЕМА ЦІННОСТЕЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПОСТТОТАЛІТАРНОЇ УКРАЇНИ

Категорія "цінності" увійшла до українського простору публічних дискусій як найбільш обговорювана тема у великій кількості електронних та паперових видань на суспільно-політичну тематику в той момент коли стало зрозуміло, що національні цінності, світогляд та стратегія розвитку не відповідають сучасним реаліям та потребують кардинальних змін. Кульмінацією цього дискурсу став Євромайдан, котрий не випадково відомий зараз як Революції Гідності або революція цінностей.

Цінності найчастіше розглядаються як думки, переконання або вірування людей стосовно того, що є бажаним, прийнятним, хорошим чи поганим. В цьому ключі цінностями виступають бажані цілі та прийнятні способи, засоби або умови досягнення цих цілей, які виступають як зразки та норми та спрямовують вибір або оцінювання форм поведінки, подій, людей, їхніх станів, відносин, соціальних спільнот. Цінностями такого роду можуть слугувати бажані стани характеристик об'єднань громадян будь-якого рівня складності та масштабу — від малих груп та стосунків між їхніми членами до суспільства в цілому та його відносин з іншими суспільствами.

Однією з таких цінностей, яка безумовно, є однією з найважливіших складових держави та характеризує державу як повноцінного гаранта прав та свобод громадян є суверенітет держави. Суверенітет — полісемантичне поняття, яке у літературі в основному застосовується для позначення політичної незалежності держави від інших держав. І саме в цьому значенні суверенітет досліджується як загальнонаціональна цінність. При цьому нація розглядається переважно не як етнічна спільнота (етнос), а, фактично, як політична спільнота усіх громадян певної держави. Відповідно, загальнонаціональні цінності досліджуються як загальносуспільні, мірою загальності яких можна вважати ступінь поширеності відповідних політичних орієнтацій серед дорослого населення країни [5, 130–132].

Як суверенна демократична держава Україна проводить свою зовнішньополітичну діяльність на основі принципів, закладених традиційною (Вестфальською) системою міжнародних відносин. Пріоритетними в її зовнішній політиці є принципи гарантування національної безпеки та невтручання у внутрішні справи інших держав. В політичній науці державний суверенітет розглядається переважно у правовому аспекті. Його визначають як політичну та правову характеристику державної влади, яка полягає у винятковому праві держави самостійно вирішувати свої

внутрішні та зовнішні проблеми, здійснювати внутрішню і зовнішню політичну діяльність.

Суверенітет є правом здійснювати верховну владу у певній державі. Володіючи суверенітетом, державна влада самостійно видає загальнообов'язкові для усіх членів суспільства правила поведінки, визначає і забезпечує єдиний правопорядок, права і обов'язки громадян, посадових осіб, державних, партійних, громадських органів та організацій. У ширшому розумінні суверенітет виступає необхідною політико-правовою характеристикою держави і є важливою політичною та юридичною умовою її існування як територіальної цілісності.

У вимірі зовнішньополітичної діяльності суверенітет розглядається як основний принцип міжнародних правовідносин та істотна ознака держави у міжнародному праві, а також визначається як "повнота влади", незалежність держави від інших акторів міжнародних відносин. Іншими словами, державний суверенітет трактується як верховенство держави на своїй території і її незалежність у міжнародних відносинах. Так, верховенство держави означає, що в межах чітко визначеної території діє тільки одна публічна влада, якій підпорядковується все населення і яка визначає повноваження усіх державних органів і посадових осіб [3, 9–34].

Незалежність держави в міжнародних відносинах — це її непідпорядкованість будь-якій зовнішній владі, владі інших держав, що виявляється у праві вільно проводити свою внутрішню і зовнішню політику. Утім можна констатувати, що повністю незалежних держав не існує. Цю ознаку державного суверенітету необхідно розуміти як можливість приймати самостійні рішення, передувсім в політико-правовій сфері. Отже, поняття суверенітету відображає якісні ознаки держави. Водночас воно прямо пов'язане з властивостями державної влади, тобто суверенітет — це вияв самої природи влади. Таким є традиційне визначення державного суверенітету, тобто суверенітету, який притаманний національним державам і був важливим елементом Вестфальської системи. Важливо зазначити, що традиційний державний суверенітет має за основу територіальний чинник. Для того, щоб уряд здійснював виключну владу над певною територією, події мають відбуватися у межах окремого територіального простору, а юрисдикції різних держав — бути розмежованими, чітко визначеними і визнаними кордонами, які держава у змозі захистити та контролювати [4, 109–112].

Однією зі складових суверенітету як такого є інформаційний суверенітет, який на думку дослідників, виступає володінням і розпорядженням національними інформаційними ресурсами, які включають усю належну державі інформаційну інфраструктуру, інформацію — незалежно від змісту, форми, часу і місця її створення, і забезпечується виключним правом держави на формування і здійснення національної інформаційної політики, власності на інформаційні ресурси, сформовані за державний кошт, створенням національних систем інформації, встановленням режиму доступу інших держав до інформаційних ресурсів України [6, 10].

В українському законодавстві поняття "інформаційний суверенітет" вперше з'являється в Законі України "Про інформацію" від 02 жовтня 1992 року. Ст. 53 вказує, що "основою інформаційного суверенітету України є національні інформаційні ресурси. До інформаційних ресурсів України входить вся належна їй інформація, незалежно від змісту, форм, часу і місця створення. Україна самостійно формує інформаційні ресурси на своїй території і вільно розпоряджається ними, за винятком випадків, передбачених законами і міжнародними договорами". Ст. 54 ("Гарантії інформаційного суверенітету") зазначає, що "інформаційний суверенітет України забезпечується: виключним правом власності України на інформаційні ресурси, що формуються за рахунок коштів державного бюджету; створенням національних

систем інформації; встановленням режиму доступу інших держав до інформаційних ресурсів України; використанням інформаційних ресурсів на основі рівноправного співробітництва з іншими державами". Змінами, внесеними до цього закону 09.05.2011 р. ці статті були виключені.

В Законі України "Про Національну програму інформатизації" (від 1998 р.) дано визначення поняття "інформаційний суверенітет держави". Законодавець визначив його як "здатність держави контролювати і регулювати потоки інформації з-поза меж держави з метою додержання законів України, прав і свобод громадян, гарантування національної безпеки держави". Можна поставити питання до формулювання та його доцільності у згаданому документі. Перш за все вищевказане поняття надалі в цьому законі не зазначене, окрім частини, що містить визначення. Крім того навіть в такому вигляді, як воно виявилось закріпленим, воно не виглядає як таке, що може бути реально забезпечене. Постає також питання про те чому визначення інформаційного суверенітету зафіксоване саме в Законі України "Про національну програму інформатизації", який впливає на дуже специфічну та обмежену сферу державної політики.

Закон України "Про інформацію" визначає "інформаційний суверенітет України", а Закон України "Про національну програму інформатизації" закріплює визначення саме "інформаційного суверенітету держави", хоч співставлення ознак визначень, що закріплені в цих законами доводить їх принципову відмінність.

Варто також зазначити що "інформаційний суверенітет" є складним і комплексним явищем (як і суверенітет держави в загальному розумінні). Окремі його положення вже частково закріплені у чинному законодавстві. Відповідно непростим завданням є створення нового Закону України, який по-перше не буде створювати правових колізій і по-друге зможе його повноцінно працювати для здійснення безпосередньо інформаційного суверенітету. Тим більше, що крім окремих Законів України, вже спрямованих на досягнення елементів "інформаційного суверенітету", є державні цільові програми та науково-дослідні роботи, які виконуються в полі інформаційної безпеки протягом тривалого часу [1, 17–20].

Окрім того, державна політика щодо забезпечення "інформаційного суверенітету" має бути визначена не стільки на рівні окремого Закону України, скільки визначена в положеннях стратегії, яка би могла узагальнити ключові напрями діяльності держави в цьому напрямку (зокрема, діяльність державних цільових програм чи національних проектів) та виявити показники, які мають бути досягнуті в результаті здійснення відповідної стратегії.

Ефективна реалізація стратегічних пріоритетів, основних принципів і завдань державної політики інформаційної безпеки потребує вдосконалення правових та організаційних механізмів управління інформаційною безпекою, його відповідного забезпечення, зокрема, вдосконалення законодавства з питань національної безпеки, насамперед, шляхом розвитку правових засад управління національною безпекою через розробку відповідних законів, концепцій, доктрин, стратегій і програм, зокрема, антикорупційного законодавства, Національної програми протидії тероризму та екстремізму, Концепції розвитку Воєнної організації держави, Національної стратегії формування інформаційного суспільства, Доктрини інноваційного та науково-технологічного розвитку тощо [2, 7–11].

Отже, в умовах становлення стратегії національної безпеки України як важливою і невід'ємною складовою реформування сектору безпеки є інформаційна безпека держави, що виступає інструментом захисту національних інтересів в інформаційній сфері та важливим елементом системи цінностей.

Джерела

1. Ліпкан В. А. Державний суверенітет у контексті формування системи міжнародної безпеки / В. А. Ліпкан, О. В. Тюріна // Університетські наукові записки. — 2005. — № 3 (15). — С. 17–23.
2. Медвідь Ф. М., Курчина Т. О., Чорна М. Ф.Інформаційна безпека України в нових умовах господарювання // International Scientific Conference Modernization of socio-ekonomic systems: Conference Proceedings, Part I, September 28, 2016. Kielce, Poland: Baltija Publisbing. — С. 7–11.
3. Національний суверенітет країни в умовах глобалізації: Національна доповідь. — К.: Парламентське вид-во, 2011. — 112 с.
4. Оль П. А. Политико-правовая сущность суверенитета / П. А. Оль // Весник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. — Серия “Право”. — 2003. — № 2. — С. 109–113.
5. Троян І. Державний суверенітет як політологічна категорія: сутність, характеристики, особливості трансформації / І. Троян // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. — Львів, 2010. — Вип. 22. — С. 130–136.
6. Чорна М. Ф. Політико-правові засади концепції забезпечення інформаційної безпеки України. Автореферат дис.. доктора філософії в галузі права. — К.: МАУП, 2016. — 23 с.

Д. А. ШАТІРІШВІЛІ
аспірант каф. регіонального управління, місцевого самоврядування та управління містом, НАДУ при Президентові України

МУНІЦИПАЛЬНИЙ ГРОМАДСЬКИЙ ТРАНСПОРТ ЯК ПРІОРИТЕТ РОЗВИТКУ МІСТА

Транспорт є однією з найважливіших галузей національної економіки, ефективне функціонування якої є необхідною умовою стабілізації, структурних перетворень економіки, розвитку зовнішньоекономічної діяльності, задоволення потреб населення та суспільного виробництва у перевезеннях, захисту економічних інтересів України. Концепцією реформування транспортного сектору економіки визначено, що для досягнення зазначеної мети необхідно провести широкомасштабну структурну реформу [1]. Стратегія сталого розвитку "Україна — 2020" є важливим орієнтиром потенційних змін в Україні. В даному документі одним з векторів визначено "сталий розвиток країни" — проведення структурних реформ, за рахунок яких відбудеться підвищення стандартів життя. Реалізація вектору спрямована на створення держави з сильною економікою та з передовими інноваціями. В Указі акцентовано на реформі транспортної інфраструктури [2].

На наш погляд, для вирішення наявних проблем громадського транспорту в містах потрібно:

1. Розвивати муніципальний екологічний громадський транспорт і забезпечення з боку влади регулювання та контролю за встановленням економічно обґрунтованих тарифів, недопущення зловживання монопольним становищем на ринку транспортних послуг.
2. Розробити економічний механізм для ефективної діяльності підприємств транспорту та підвищення якості транспортних послуг.
3. Облаштувати сучасні зупинки з годинником, деталізованою мапою всієї транспортної мережі із пересадками та розкладом руху по видах транспорту.
4. Розробити, затвердити та впровадити Державну цільову програму щодо розширення вітчизняного виробництва трамваїв і тролейбусів за європейськими стандартами.

Зазначимо, що, наприклад, у Києві громадський транспорт, переважно, представлений маршрутками. Даний вид транспорту створює найбільшу аварійну безпеку на дорогах, затори на зупинках і дискомфорт для пасажирів у салоні. Цей вид узаконеної мафії на свій розсуд встановлює тарифи, апелюючи своє рішення підвищенням вартості палива й амортизаційних витрат. При цьому водії не видають квитки за проїзд і перевищують кількість пасажирів за одну поїзду (виконуючи, таким чином, подвійну норму), що робить їх роботу непрозорою для контролю з боку місцевої влади. До того ж великий сумнів викликає компетентність і професіоналізм водіїв, які несуть відповідальність за пасажирів і керований ними транспортний засіб.

Зауважимо, що існуюча система оплати й контролю проїзду в громадському транспорті є недосконалою, тому що використання паперових квитків, а в маршрутках переважно ними не користуються, не дає можливості проконтролювати реальний пасажиропотік на маршрутах і, відповідно, обіг готівкових коштів, про що було сказано раніше. Сьогодні в окремих містах України запроваджується автоматизована

система обліку оплати проїзду в міському пасажирському транспорті, яка дозволить максимально підвищити прозорість і точність обліку фактично наданих послуг з перевезення пільгових та інших категорій пасажирів; надати повну, достовірну та деталізовану інформацію про виконану транспортну роботу для вирішення задач аналізу і планування пасажирських перевезень; уникнути використання фальшивих проїзних документів; зменшити експлуатаційні витрати перевізників на організацію та контроль збору виручки; підвищити економічні показники роботи транспортних підприємств за рахунок використання зібраної в системі інформації для запровадження та підтримки гнучкої системи тарифів, впровадження нових продуктів та способів оплати; підвищити прибутковість міського транспорту і, як наслідок, скоротити бюджетне фінансування; створити необхідні умови для взаємодії між різними транспортними підприємствами [3].

Однак, на наш погляд, у процесі запровадження автоматизованої системи обліку оплати проїзду доцільно врахувати те, що електронними квитками користуватимуться не лише місцеві мешканці, тому сервіс має бути доступними для різних верств населення, для туристів, у т. ч. іноземців і тих, хто у відряджені.

Якщо ми вважаємо Україну європейською державою, то в громадському транспорті має бути надана двомовна інформація про: зупинки (розміщені мапи транспортної мережі, з деталізацією розкладу руху), оплату проїзду тощо. В європейський країнах перевагу надають електричним видам транспорту (тролейбусам і трамваям), які не забруднюють навколишнє середовище і пересуваються на окремих, відведених для них, полосах (коліях), не заважаючи іншим учасникам дорожнього руху. Крім того, громадський транспорт має бути "безбар'єрним", тобто бути комфортним і для осіб з фізичними вадами, рухливими видами транспорту (велосипед, візок), тваринами. Вважаємо, що потребує запровадження інформаційної політики в суспільстві щодо толерантного ставлення в транспорті і громадського контролю за безпеку дій як водія, так і пасажирів, а також посилити вимоги до перевізників щодо стану транспортного засобу, який здійснює пасажирські перевезення.

Джерела

1. Про затвердження Концепції реформування транспортного сектору економіки: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.11.2000 р. № 1684 // Офіційний вісник України від 01.12.2000 — 2000 р., № 46, с. 183, ст. 1994.
2. Про Стратегію сталого розвитку "Україна — 2020": Указ Президента від 12.01.2015 р. № 5/2015 // Урядовий кур'єр від 15.01.2015 — № 6.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження автоматизованої системи обліку оплати проїзду в міському пасажирському транспорті: законопроект № 4121 від 22.02.2016 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України — http: // w1. c1. rada. gov. ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58244

О. О. ЮЩИК
аспірант, МАУП

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ КРИТЕРІЇВ СПОРТИВНОГО ПРАВА

В юридичній літературі, присвяченій темі спортивного права, звертає на себе увагу багатозначність його трактувань. Переважаючою можна вважати точку зору на спортивне право як нову комплексну галузь права [1–3].

Так, зокрема, спортивне право визначається як "новітня спеціалізована комплексна галузь права, що являє собою зв'язану внутрішньою єдністю систему правових і регламентних норм, якими закріплюються принципи, форми і порядок фізкультурно-спортивної діяльності, яка включає органічний комплекс наступних суспільних відносин: цивільних, трудових і соціального забезпечення, державно-управлінських, фінансових і ресурсного забезпечения, господарських (підприємницьких), кримінально-правових, відносин у сфері медичного забезпечення і протидії застосуванню допінгу, міжнародних, процесуальних відносин по врегулюванню спортивних спорів, а також інших відносин, пов'язаних із фізичною культурою і спортом; сукупність норм, які характеризуються їх спільністю та специфічністю, а також мають певну автономність у системі права за умови, що виділення такої групи обумовлено зацікавленістю співтовариства в більш детальному і ефективному регулюванні відповідного комплексу суспільних відносин" [1, с. 25–26].

При такому розумінні спортивне право "перекриває" собою практично всі інші галузі правової системи в тій або іншій їх частині. Разом з тим, в ньому змішуються національне і міжнародне право, хоча між першим і другим у теорії проводиться істотна відмінність. Як відзначає Ю. О. Тихомиров, національні правові системи — це правові системи, створені і діючі як прояв суверенітету держав, які використовують і захищають своє право у власних цілях; правові системи, що відображають особливості національної правосвідомості і культури, праворозуміння; правові системи, що призначені для регулювання специфічних політичних і соціально-економічних завдань країни; правові системи, в рамках яких формуються і розвиваються схожі і своєрідні галузі та інститути права [4, с. 6].

Головною структурою предметної диференціації права і законодавства вважається поділ права на галузі й інститути за предметом і методом правового регулювання. Крім того, поділ права має вторинну структуру, яку утворюють комплекси правових норм різних галузей права і законодавства. В таких комплексних об'єднаннях правових норм головним є не виділення галузей права, а навпаки, інтеграція спеціальних для певної сфери діяльності суспільства різнородних норм права [5, с. 329–330].

Даний підхід до поділу права на галузі не можна вважати коректним з точки зору логіки. Галузі права повинні визначатися на основі якогось одного певного критерію. Критерій [гр. *kritërion*] — ознака, на основі якої здійснюється оцінка, визначення чи класифікація чого-небудь, мірило оцінки [6, с. 320].

Тому недоречно визначати як "галузі права" нормативні масиви, утворені на основі декількох різних ознак, сформовані одночасно за різними критеріями. Так само недоречно поділяти право на галузі за такими ознаками, про які немає чіткого

їх розуміння. Для прикладу наведемо таке визначення: спортивне право — це "комплексна галузь права" як сукупність правових норм, регулюючих суспільні відносини, які складаються у сфері фізичної культури і спорту [7, с. 58]. Тут "сфера фізичної культури і спорту" є такою ознакою, про яку немає чіткого поняття; у зв'язку з цим виникає ряд запитань, зокрема, про правомірність включення в спортивне право регулювання відносин сфери фізичної культури. Чому тоді спортивне право не називають "фізкультурно-спортивним правом"? Таке запитання є правомірним у зв'язку з тим, що деякі автори пишуть про *сферу спорту*, як тип соціальних відносин, який орієнтує на визнання спортивного права в якості "сукупної галузі права" [2, с. 66–67].

Інші вчені розглядають спорт і фізичну культуру як співвідносні поняття, називаючи спорт складовою фізичної культури. Дане співвідношення останнім часом набуло нового значення у законодавстві РФ. Спорт, вказує М. Поткіна, — складова частина фізичної культури, що історично склалася у формі змагальної діяльності і спеціальної практики підготовки людини до змагань. Зараз чинний Федеральный закон про фізичну культуру і спорт в Російській Федерації від 4 грудня 2007 року, розділяючи поняття "фізична культура" і "спорт", не трактує останній як складову частину фізичної культури, а дає таке визначення: спорт — сфера соціально-культурної діяльності як сукупність видів спорту, що склалася в формі змагань і спеціальної практики підготовки людини до них. Саме це визначення поняття "спорт" вона вважає оптимальним, оскільки в ньому законодавець відходить від визначення поняття "спорт" через категорію "фізична культура" [8, с. 224].

Розрізняє дані поняття також В. П. Васькевич, який в результаті аналізу вказаного закону стверджує, що "фізична культура і спорт не просто різні правові категорії, а й суттєво відмінні фактичні суспільні відносини". Тому і правове регулювання таких суспільних відносин здійснюється відповідними правовими інструментами. Разом з тим він вважає, що фізичну культуру і спорт можна представити і як окремі підгалузі спортивного права, яке є окремою комплексною галуззю права. Кожна з цих підгалузей має свою систему, структуру та інститути, що з одного боку, є відмінними, а з другого боку вони багато в чому співпадають, у чому виявляєть єдність і диференціація правового регулювання сфери фізичної культури і спорту, а також внутрішньогалузеві та міжгалузеві зв'язки спортивного права [9, с. 56].

На нашу думку, для характеристики спортивного права як однієї з галузей права потрібно перш за все адекватно визначити поняття "спорт", оскільки саме слово "спортивне" є *означенням* слова "право". Яким бути спортивному праву — це залежить від того, що являє собою спорт як об'єкт правового регулювання, які особливості має сфера спорту, в тому числі у порівнянні із сферою фізичної культури.

Виступаючи в якості об'єкта, на який спрямоване правове регулювання, спорт включає в себе також "спортивні відносини", від природи яких залежить специфіка правових норм спортивного права. Не встановивши специфічну ознаку вказаних правових норм, ми не маємо логічних підстав об'єднувати їх в окрему правову галузь "спортивного права" і визначати місце останнього в системі галузей права.

Джерела

1. Алексеев С. В., Гостев Р. Г. Спортивное право как новая отрасль права, область юридической науки и учебная дисциплина // Вестник ВГУ. Серия: Проблемы высшего образования, 2014. — № 3. — С. 25–28.
2. Стелагина К. С., Калашникова Е. Б. Спортивное право как отрасль права // OlymPlus, 2016. — № 1 (2), — С. 65–67.

3. Сараев В. В. Спортивное право как комплексная отрасль права // Научный вестник Омской академии МВД России, 2005. — № 2 (22). — С. 47–49.
4. Тихомиров Ю. А. Право: национальное, международное, сравнительное // Государство и право,1999. — № 8. — С. 5–12.
5. Проблемы общей теории права и государства. Учебник для вузов. Под общ. ред. проф. В. С. Нерсесянца. — М.: Изд-во НОРМА, 2001. — 832 с.
6. Современный словарь иностранных слов: Ок. 20 000 слов. — 2-е изд., стер. — М.: Рус. яз., 1999. — 742 с.
7. Мазалов А. К. К вопросу о предмете спортивного права // Актуальные проблемы права и управления глазами молодежи: Материалы международной научной конференции (г. Тула, 28–29 марта 2014 года) — Тула: Папирус, 2014. — С. 58–61.
8. Поткина М. А. О месте спортивного трудового права в системе права // Вестник Пермского университета “Юридические науки” Выпуск 1 (7). — 2010. — С. 223–226.
9. Васькевич В. П. К вопросу о месте спортивного права в системе отраслей отечественного права // “Вестник Московского государственного юридического университета имени О. Е. Кутафина” № 4, 2015. — С. 55–58.

Д. В. КУЗЬМІНОВ
магістрант, ННІМЕФ МАУП

КРЕДИТНИЙ РИНОК УКРАЇНИ, ЙОГО РОЗВИТОК І ОЦІНКА

Перехід до ринкової економіки вимагає від банків України підвищення ефективності надання банківських послуг, конкурентоздатності і підвищення якості послуг на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу.

Кредитний ринок зазнав стрімкого розвитку на Україні в останні роки. Саме кредитний ринок дозволяє здійснити накопичення, спрямування, а також розподіл і перерозподіл позикового капіталу між сферами економіки, що визначає важливість його нормального функціонування, проте потребує концептуальних зрушень у формуванні та розвитку кредитного ринку. Кризові явища на фінансовому ринку України, передумовами яких стали політична ситуація в країні та дестабілізація економічної активності суб'єктів економічної діяльності, негативно вплинули на діяльність кредитних інститутів, які потребують удосконалення інституційного аспекту кредитного ринку, підвищення ефективності та посилення його фінансової стійкості.

Кредитна діяльність банку пов'язана з отриманням значного прибутку та появою найбільших втрат внаслідок настання несприятливих подій. Держава і банки за допомогою інструментів регулювання кредитної діяльності можуть впливати не тільки на її прибутковість та ризикованість, але й на ділову активність суб'єктів господарської діяльності, спрямовуючи кредитні ресурси, насамперед, у ті сфери економіки, розвиток яких має пріоритетне значення для суспільства. Зниження рівня процентної маржі, зростання частоти та масштабів втрат внаслідок дії кредитного ризику, загострення конкуренції між фінансово-кредитними інститутами на кредитному ринку, розширення сфери використання похідних фінансових інструментів обумовлюють необхідність пошуку ефективних інструментів регулювання кредитної діяльності банків. Відтак, ефективне кредитування на сьогоднішній день — одне з найважливіших і найактуальніших завдань банківської системи України.

В умовах сучасного трансформаційного періоду вітчизняної економіки комерційні банки змушені постійно вдосконалювати стратегію і тактику своєї кредитної діяльності, оскільки саме кредитні операції приносять банківським установам основну частину. Актуальною сьогодні є розробка теоретичних пропозицій з удосконалення

банківського кредитування, широке практичне використання яких дасть банківській системі України змогу підвищити ефективність діяльності всіх кредитних інститутів у процесі кредитування позичальників. У зв'язку з цим основну увагу необхідно зосередити на пошуку шляхів удосконалення сучасної стратегії і тактики кредитування. Позитивні тенденції на сучасному етапі трансформаційних перетворень економіки України сприяли динамічному зростанню темпів приросту активів, обсягів залучених коштів та капіталу банківської системи. Як наслідок, динамічне зростання ресурсної бази банків дало змогу їм суттєво збільшити обсяги кредитування реального сектора економіки. Проте, для забезпечення ринку необхідними фінансовими ресурсами доцільно і надалі нарощувати їх обсяги, знижуючи водночас кредитні ставки [3].

Адже, сьогодні банківські установи при встановленні процента за кредит враховують цілу низку чинників. На розмір позичкового процента впливає значна кількість чинників, що потребує зваженого підходу до управління кредитними вкладеннями. Водночас, деякі моменти враховуються недостатньо. Так, по-перше, незважаючи на зменшення облікової ставки Національного банку України, процентні ставки за кредитами, на нашу думку, залишаються ще на порівняно високому рівні. По-друге, між процентними ставками за кредитами і депозитами існує значний розрив — понад 10 %. Натомість нижчий рівень кредитних ставок сприятиме не лише підвищенню якості кредитного портфеля, внаслідок кредитування широкого кола позичальників, але й дозволить розширити діяльність будь-якої банківської установи і, як наслідок, зміцнити свої позиції на ринку. Тобто, важливим напрямком роботи є здійснення заходів, що сприятимуть зниженню ціни кредиту та розширенню його доступу для ширшого кола клієнтів.

Пріоритетним напрямком у вирішенні даної проблеми може стати впровадження диференціації рівня процентних ставок відповідно до результатів аналітичної роботи стосовно кожного індивідуального позичальника та відповідно до умов позичкової операції, визначених у процесі структурування кредиту. Також суттєвою проблемою у сфері банківського кредитування є відсутність законодавчого забезпечення його здійснення. Нині правовідносини у сфері кредитування регулюються в основному нормами Цивільного кодексу України, Законів України "Про Національний банк України", "Про банки і банківську діяльність", "Про іпотеку", "Про іпотечне кредитування", в яких містяться загальні норми та положення з питань банківського кредитування, грошово-кредитної політики, захисту прав та інтересів кредиторів і забезпечення стабільності усієї банківської системи. При цьому права банків зафіксовані у цих та інших законах ігноруються [1].

Отже, у нормативно-правовому аспекті доцільно удосконалити регулятивну базу, в тому числі закони, які захищають права кредиторів. Зокрема, прийняти Закон України "Про банківське кредитування" з урахуванням об'єктивних законів функціонування кредиту, принципів та умов організації кредитування, де визначити відповідальність як банку, так і позичальника, а також держави. Закон України "Про банківське кредитування", на нашу думку, має регламентувати всі види банківських кредитів, включаючи і малорозвинені кредити (іпотечні, консорціумні, довготермінові), а також форми і методи кредитування (кредитна лінія, овердрафт, контокорент); визначити порядок організації контролю у процесі кредитування; передбачати інфляційні ризики; розкривати проблеми і методи страхування кредитних ризиків та інші важливі питання. Врахування перелічених аспектів дасть змогу збільшити обсяги банківського кредитування, зменшити ризики у сфері активних кредитних операцій. В результаті це відіграє позитивну роль не лише для банків, але й для по-

зичальників, які зможуть розширити свою діяльність за рахунок кредитних коштів, та держави, оскільки з пожвавленням банківського кредитування зросте обсяг надходжень до бюджету у вигляді податків. Окрім цього, Національний банк України має розробити нове положення "Про кредитування", нову методику оцінювання кредитного ризику та управління ним, положення "Про роботу з проблемними кредитами" тощо. Ще одним важливим недоліком кредитної політики українських банківських установ є переоцінка значення такого поняття як забезпечення. Це пов'язано з об'єктивно існуючими макроекономічною нестабільністю і характерними для сьогодення високими ризиками втрати ліквідності, непрозорістю фінансових та інформаційних потоків підприємств тощо [2].

Однак цей факт свідчить про те, що при надійному забезпеченні кредиту неплатоспроможне підприємство може бути визнане кредитоспроможним. У зв'язку з цим, українським банківським установам у сучасних економічних умовах основний акцент під час прийняття рішення про надання кредиту позичальникам — юридичним особам необхідно робити на якість менеджменту, аналіз фінансових звітів і рахунків і, лише в останню чергу, на забезпечення. Щодо методів кредитування, то у сучасній банківській практиці застосовуються три основні методи кредитування: цільова позика, кредитна лінія і кредитування поточного рахунка у міру надходження платіжних документів до нього в межах відкритого ліміту кредитування ("овердрафт"). Найпоширеніші у вітчизняній практиці кредити цільові. Овердрафтне кредитування є кредитною підтримкою клієнта, надає йому можливість напрацювання кредитної історії, прискорює обіг грошових коштів, не передбачаючи жорсткого контролю за цільовим використанням коштів з боку банку. Для банку одним із найбільш важливих питань регулювання овердрафтного кредитування залишається спосіб визначення ліміту кредитування, бо величина потреби клієнта в позичених коштах має відповідати його потенційній спроможності їх повернути. Проте, частка овердрафту в кредитному портфелі банків поки що незначна [4].

В даному аспекті доцільно здійснити адаптацію міжнародного досвіду кредитування до української банківської практики, звернувши особливу увагу на розвиток кредитних ліній, овердрафтів, контокоренту, консорціумних кредитів. Для стимулювання надання банками довготермінових позик на інвестиційну діяльність необхідно: по-перше, вирішити питання пільг щодо оподаткування доходів і використання прибутку банків; у випадку створення обов'язкових резервів; по-друге, створити умови для акумуляції у банках значних вкладів, щоб забезпечити необхідний обсяг кредитів, котрі мають надавати банки. Для цього необхідно стимулювати формування термінових депозитів шляхом диференціації норм обов'язкових резервів залежно від складу депозитів, зниження податку на прибуток за процентами на термінові депозити. Не менш важливим сьогодні залишається питання професійних вимог до банківських працівників. Національний банк України визначає своїми нормативно-правовими актами професійні вимоги до керівників, головних бухгалтерів банків та має право вимагати звільнення з цих посад осіб, які не відповідають встановленим вимогам для зайняття зазначених посад. Банки зобов'язані розробляти та затверджувати внутрішньобанківські положення про порядок проведення кредитних операцій та методику проведення оцінки фінансового стану позичальників (контрагента банку), їх класифікації, достатності резервів під кредитні ризики. Щодо проблем у організації кредитних відносин на мікроекономічному рівні, то досить суттєвою на сьогодні є проблема наявності значної частки проблемних кредитів у портфелях комерційних банків. Істотна обтяженість сукупних банківських кредитних вкладень позиками, котрі можуть бути повернуті із затримкою або неповернуті взагалі,

ускладнює реалізацію функції кредитного посередництва, позаяк потенційне розширення можливостей видачі нових кредитів стримується обсягом раніше виданих позичок, за якими були порушені базові принципи кредитування — поверненості і строковості.

Джерела

1. Коваленко В. В. — стаття "Кредитний ринок України: проблеми та перспективи розвитку", 2015.
2. Сидько Д. С. — стаття "Управління кредитним ризиком банку", 2014.
3. Колесніченко В. Ф. — стаття "Тенденції розвитку кредитного ринку України", 2011.
4. Чорний В. А. — стаття "Удосконалення інструментів ризик-менеджменту кредитної діяльності банків України", 2014.

О. В. КУКІЛЬ
магістрантка, ННІП МАУП
науковий керівник — канд. юрид. н. Ковальчук А. Ю.

ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ У СФЕРІ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

В сучасних умовах становлення суверенної та демократичної держави, в умовах трансформації державного ладу все більше значення набувають контрольно-наглядові механізми. Контрольна та наглядова форми юридичної діяльності надають динамізму перетворення України на демократичну та правову державу, є одним з факторів, що сприяє становленню громадянського суспільства.

Тому, як зазначає О. І. Сушинський, не дивно, що для демократичних країн характерною є підвищена увага науковців і політиків до проблеми вдосконалення й зміцнення контролю у сфері публічної влади та насамперед державної. Це зумовлено тим, що контрольованість суспільних процесів, зокрема, підконтрольність публічної влади — одна з невід'ємних цінностей демократичної форми організації суспільства. Це викликано рядом факторів. По-перше, інститут контролю — невід'ємний елемент правової держави, важливий гарант верховенства права, умова й показник функціонування суспільства, зокрема, політичного режиму в межах Основного Закону. По-друге, інститут контролю — невід'ємний елемент механізмів поділу влади й противаг і стримувань. По-третє, інститут контролю є засобом виявлення й подолання в державі міжінституційних суперечностей та неузгодженостей. По-четверте, інститут контролю виконує роль механізму захисту особи від зловживання владними повноваженнями (умовно кажучи — владою, насамперед державною та місцевим самоврядуванням). По-п'яте, інститут контролю є здійсненням влади народом безпосередньо та засобом забезпечення основних прав і свобод людини й громадянина, фактором забезпечення верховенства права та перетворення Основного Закону на чинне право. По-шосте, інститут контролю є засобом самообмеження людини, громади та народу в інтересах суспільства [1, *35*].

Тому в юридичній літературі контроль в основному розглядають як функцію державних органів, хоча є праці, в яких він подається як правова форма, як метод чи принцип діяльності державних органів. Характерним є дослідження та аналіз контролю з точки зору одного із засобів забезпечення законності й дисципліни в державному управлінні [2, *12*].

Є. А. Маштакова дає такі ознаки державного контролю: державний контроль є різновидом соціального контролю; державний контроль — це цілісна система, що динамічно розвивається, з безліччю утворюючих її компонентів; державний контроль має державно-владний характер; державний контроль має правовий характер і т. д. [3, *69*].

Виходячи з вищевикладеного, вважаємо, що контроль у конституційному праві має такі ознаки:

1. У вузькому розумінні конституційна система контролю в Україні є безпосередньо передбаченою Конституцією України та законами України системою розподілу контрольних повноважень між конституційними вищими органами державної влади. У широкому розумінні конституційна система контролю включає не лише мож-

ливості здійснення контрольних повноважень вищими органами публічної влади, а й можливості реалізації контролю (квазіконтролю) з боку народу, інститутів громадянського суспільства та окремих громадян. Тому в цьому аспекті ми погоджуємося з точкою зору відомого вченого Д. Валадеса, що контроль за владою передбачає два різних рівня дій: з одного боку, дії, які застосовує сама державна влада, з іншого боку, дії, що є проявом громадянської активності [4, *11–18*].

2. Суб'єктами здійснення контролю є вищі конституційні органи державної влади: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Конституційний Суд України та суди загальної юрисдикції, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, які уповноважені здійснювати конституційний контроль.

3. Форми і методи контрольної діяльності, межі її здійснення визначаються Конституцією та законами України. Зміст та порядок реалізації форм та методів контролю буде розкрито у наступних частинах дослідження.

4. Контроль поширюється не тільки на сферу управління, а й на сферу нормотворчості, яка здійснюється органами державної влади та місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами. Прикладом здійснення контролю за нормотворчістю є реалізація повноважень конституційного контролю Конституційним Судом України.

5. Результати контролю оформлюються у вигляді специфічних за своєю юридичною природою правових актів. Так, результати конституційного контролю оформлюються висновками та рішеннями Конституційного Суду України.

6. Основними цілями контрольної діяльності є: забезпечення принципу верховенства права (законності), тобто гарантування здійснення повноважень підконтрольними органами в межах та спосіб, передбачених Конституцією України та законами України; гарантування прав і свобод людини і громадянина; охорона засад конституційного ладу тощо.

Джерела

1. Сушинський О. І. Теоретико-методологічні засади контролю у сфері діяльності публічної влади: дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.01 / Сушинський Олександр Іванович; Укр. акад. держ. упр. при Президентові України. — Київ, 2002. — 402 с.
2. Тихомиров Ю. А. Государственность: крах или воскрешение? / Ю. А. Тихомиров // Государство и право. — 1992. — № 9. — С. 11–19.
3. Маштакова Е. А. Теоретико-правовые вопросы государственного контроля в Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Маштакова Елена Александровна; Рос. юрид. ин-т. — Ростов н/Д., 2000. — 205 с.
4. Валадес Д. Контроль над властью / Д. Валадес; пер. с исп.: А. Автономов, В. Гайдамака. — М.: Идея-Пресс, 2006. — 248 с.

О. С. МАНІЛОВА
магістрантка, ННІМЕФ МАУП
науковий керівник — канд. екон. н., Братусь А. А.

ВПРОВАДЖЕННЯ МЕХАНІЗМІВ КОНТРОЛІНГУ ЗА РУХОМ ГРОШОВИХ КОШТІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Розвиток ринкових відносин в Україні, що характеризується динамічністю і непередбачуваністю подій, змінами як у внутрішньому, так і у зовнішньому середовищі функціонування суб'єктів господарювання, актуалізує важливість підтримання життєдіяльності підприємств в поточному періоді та забезпечення фінансової рівноваги в довгостроковій перспективі У процесі оптимізації грошових коштів на підприємстві здійснюється контролінг за рухом грошових коштів. Часто грошовий потік ототожнюють з системою фінансового кругообігу суб'єкта господарювання.

Дослідженню питань ефективного впровадження контролінгу як системи прийняття та реалізації управлінських рішень на підприємстві приділено недостатньо уваги в сучасній фінансово-економічній літературі.

Така ситуація зумовлює відсутність чітких рекомендацій щодо формування цілісних концептуальних основ контролінгу в цілому та контролінгу грошових потоків зокрема [4].

Дослідження визначень змісту системи контролінгу свідчить про багатогранність та унікальність цієї системи управління підприємством. Узагальнюючи розглянуті визначення, можна зазначити, що контролінг — це фінансова діяльність, що забезпечує безперервний процес оперативного планування і поточного контролю за рухом грошових коштів на основі чітко регламентованої взаємодії структурних підрозділів між собою з метою забезпечення фінансової рівноваги та стабільної платоспроможності суб'єкта господарювання [1–3]. Він є одним з найбільш ефективно діючих інструментів управління бізнесом, використання якого дозволяє:

- узгодити величину очікуваного грошового потоку з потребами забезпечення функціонування підприємства та миттєво реагувати на зміни шляхом внесення коригувань;
- виконувати методичну, аналітичну й контрольну функції, надаючи керівництву в будь-який час необхідну інформацію та рекомендації щодо подолання виявлених недоліків при раціональному використанні трудових, матеріальних та фінансових ресурсів;
- координувати діяльність всіх функціональних підрозділів на основі його комплексної оптимізації;
- підвищити впорядкованість інформації в управлінні грошовими потоками;
- здійснити регулювання грошового потоку на основі оптимізації середнього залишку грошових активів;
- досягти фінансової рівноваги в короткостроковій та довгостроковій перспективі [1, 3].

В рамках контролінгу підприємства здійснюють планування та прогнозування грошових потоків.

План надходжень і витрат коштів розробляється на майбутній рік у помісячному розрізі для того, щоб забезпечити облік сезонних коливань грошових потоків підприємства. Він складається по окремих видах господарської діяльності і по підприємству в цілому. З огляду на те, що ряд вихідних передумов розробки цього плану носять слабо прогнозований характер, він складається звичайно у варіантах — "оптимістичному", "реалістичному" і "песимістичному". Крім того, розробка цього плану носить багатоваріантний характер і за використовуваними методами розрахунку окремих його показників.

План надходжень і витрат коштів розробляється на підприємстві в такій послідовності:

- на першому етапі прогнозуються надходження і витрати коштів по операційній діяльності підприємства, тому що ряд результативних показників цього плану служать вихідною передумовою розробки інших складових його частин;
- на другому етапі розробляються планові показники надходжень і витрат коштів по інвестиційній діяльності підприємства (з врахуванням чистого грошового потоку по його операційній діяльності);
- на третьому етапі розраховуються планові показники надходжень і витрат коштів по фінансовій діяльності підприємства, що покликана забезпечити джерела зовнішнього фінансування операційної й інвестиційної його діяльності в майбутньому періоді;
- на четвертому етапі прогнозуються валовий і чистий грошові потоки, а також динаміка залишків коштів по підприємству в цілому.

Отже, необхідність впровадження контролінгу за рухом грошових потоків визначається тим, що даний процес обслуговує практично всю господарську діяльність підприємства. Саме від раціональної організації грошових потоків, що ґрунтується на ефективному прогнозуванні та контролі залежить фінансова рівновага підприємства, що є передумовою досягнення тактичних і стратегічних цілей майбутньої діяльності будь-якого суб'єкта господарювання.

Джерела

1. Механізм планування структури фінансових потоків підприємства [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www. cis2000. ru/budgeting. barteras. shtml/
2. Митякова О. И. Оптимизация денежных потоков как инструмент кризисного управления предприятием / О. И. Митякова // Финансы и кредит. — 2013. — № 30. — С. 45–50.
3. Павловська О. В. Фінансовий аналіз: навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / О. В. Павловська, Н. М. Притуляк, Н. Ю. Невмержицька. — К.: КНЕУ, 2002. — 388 с.
4. Шелюх К. В. Контролінг грошових потоків підприємств. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. rusnauka. com/1_NIO_2011/Economics/77449. doc. htm

Б. Ю. МЕЛЬНИК
магістрант, ННІМЕФ МАУП
науковий керівник — канд. екон. н. Братусь А. А.

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ АТ “ОЩАДБАНК”

Банківська діяльність характеризується підвищеними ризиками порівняно з іншими видами комерційної діяльності. Тому у вітчизняній та зарубіжній банківській практиці процес управління ризиками розглядається як ключовий напрям банківського менеджменту. Проблема виникнення ризиків в діяльності фінансово-кредитних установ є досить актуальною в умовах сучасної економічної ситуації в країні. Стрімка девальвація гривні щодо інших валют зумовила суттєве збільшення боргового навантаження тих позичальників українських банків, які мають кредити в іноземній валюті, що викликало значне зростання кредитних ризиків та погіршення якості кредитних портфелів усіх українських банків.

Специфіка банківських ризиків тісно пов’язана з сутністю банківської діяльності, яка проявляється у сфері обміну та платіжного обороту. Банківські ризики значною мірою характеризуються соціальною відповідальністю, оскільки банки ризикують не тільки і не стільки власними ресурсами, а переважно грошовими коштами клієнтів. З цієї причини банківські кризи провокують більш відчутні негативні наслідки, ніж ризики виробництва, оскільки спричиняють фінансові втрати за ланцюгом грошово-кредитних зобов’язань, сформованих учасниками банківських операцій.

Процес управління ризиками в АТ “Ощадбанк” охоплює всі види діяльності банку. При цьому банк забезпечує чіткий розподіл функцій, завдань, обов’язків та повноважень з ризик-менеджменту, а також чітку схему відповідальності згідно з таким розподілом. Управління здійснюється від вищого керівництва до найменшого підрозділу структури.

До процесу управління ризиками в АТ “Ощадбанк” залучені такі функціональні підрозділи: Правління банку та Блок ризиків. Останні займають найважливіше місце в організаційній структурі, об’єднуючи структурні підрозділи, в яких зосереджені функції управління ризиками.

До основних функцій Блоку ризиків відносяться:

- забезпечення проведення кількісної та якісної оцінки ризиків;
- розроблення та подання на затвердження правління банку методик оцінки ризиків;
- накопичення спостережень (історичних даних) для порівняльного аналізу;
- здійснення моніторингу даних щодо ризикових позицій та цін;
- аналіз можливих сценаріїв;
- надання рекомендацій Правлінню щодо потрібних вимог до капіталу з метою покриття неочікуваних збитків, пов’язаних з ризиками, виявленими і виміряними кількісно з використанням розроблених і затверджених методик;
- надання допомоги Правлінню у розробленні і впровадженні політики, положень і процедур управління ризиками.

У своїй діяльності банк АТ “Ощадбанк” виділяє наступні основні групи ризиків:

- кредитний ризик;

- ринкові ризики (валютний ризик, процентний ризик, ризик цінних паперів);
- ризик ліквідності;
- ризик втрати депозитних вкладів
- операційний ризик та інші нефінансові ризики.

З метою зменшення рівня кредитних ризиків в АТ "Ощадбанк" застосовуються наступні заходи:

- підвищення вимог до забезпечення кредитів;
- припинення кредитування в іноземній валюті;
- централізація прийняття рішень щодо видачі нових кредитів у національній валюті;
- обмеження кредитних операцій виключно видачою короткострокових кредитів на операційні потреби;
- закриття лімітів на значну кількість банків (як іноземних, так і вітчизняних);
- активізація роботи з колекторськими компаніями;
- фокусування при кредитуванні на вже існуючих клієнтах із застосуванням "підходу добрих партнерських стосунків";
- рефінансування кредитів великих клієнтів.

Таким чином, управління банківськими ризиками має бути спрямоване не стільки на уникнення збитків при здійсненні банківських операцій, скільки на реалізацію заходів щодо формування системи, яка забезпечить оптимальну реалізацію інтересів банку та його клієнтів, що надасть можливість краще реалізовувати банківські продукти та послуги, тим самим покращувати показники прибутковості у майбутньому.

Джерела

1. Бобиль В. В. Основи управління фінансовими ризиками банку: [підручник] / В. В. Бобиль // Актуальні досягнення європейської науки: Софія ГРАД, 2013. — С. 27–30.
2. Бондаренко Л. А. Ризик-менеджмент кредитної діяльності комерційного банку: [підручник] / Л. А. Бондаренко. — К.: КНЕУ, 2007. — 23 с.
3. Довгань Ж. М. Управління кредитними ризиками банків в умовах економічної кризи: [навч. посібник] // Вісник НБУ. — 2011. — № 8. — С. 51–55.
4. Ковальов О. П. Стратегічне управління кредитними ризиками: [підручник] / О. П. Ковальов // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — № 5. — С. 21–30.
5. Макаренко Ю. П. Управління фінансовими ризиками банків: [монографія] / Ю. П. Макаренко — Дніпропетровськ: Герда, 2014. — 266 с.
6. Серпенінова Ю. С. Ризик ліквідності в загальній системі банківських ризиків: [підручник] / Ю. С. Серпенінова // Держава та регіони. — 2010. — № 6. — С. 210–215.

О. О. МЕЛЬНИЧЕНКО
магістрант, ННІП МАУП

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ В УКРАЇНІ

У сучасних демократичних суспільствах юридичний метод регуляції відносин між владою та засобами інформації втілюється перш за все в законодавчому встановленні та реальному забезпеченні права людини на інформацію.

Останніми роками в Україні в контексті побудови інформаційного суспільства з'явилась нова галузь права — інформаційне, а право людини на інформацію, закріплене Конституцією та різноманітними нормативно-правовими актами, є предметом численних дискусій та пильної уваги законодавців, управлінського апарату та найбільш цивілізованої частини суспільства.

У демократичному суспільстві конституційне право на інформацію є пріоритетним. Це пояснюється такими факторами:

- необхідність пошуку істини на ринку ідей; тобто найвище благо може бути досягнуте тільки в результаті вільного обміну думками. Абсолютної та безперечної істини у природі не існує, тому жодна особа чи установа, а надто держава не має монополії на істину. Наблизитись до істини можна тільки шляхом вільної дискусії. Вільний обмін думками зумоввлює суспільне піднесення, оскільки пробуджує інтелектуальний потенціал без остраху потрапити в немилість пануючої в тоталітарному суспільстві ідеології. У випадку обмеження свободи висловлювання кожна людина певною мірою може опинитися під державним тиском, оскільки невідомо, яку думку буде заборонено наступного разу;
- самоврядування (ч. 2 ст. 5 Конституції України); тобто самоврядування вільних громадян, самостійне вирішення ними власних проблем передбачає вільний обмін думками та інформацією. Суспільні проблеми, тобто проблеми, що стосуються всіх, мають обговорюватися публічно. Цей процес також підвищує ефективність виконання державних рішень, зокрема законів, та сприяє стабільності суспільства, оскільки виконувати державні рішення психологічно простіше тим, хто брав участь у їх прийнятті;
- елемент конституційної системи стримування державної влади, тобто свобода слова виступає чинником, що стримує зловживання державною владою. Небезпека зловживання саме державною владою є "найбільшим злом", оскільки лише держава може здійснювати організований примус у масштабах суспільства. Обмеження цієї "природної монополії" може бути реалізоване лише суспільною думкою, на формування якої впливають засоби масової інформації [1, *46*].

Право людини на інформацію — це самостійне конституційне право, яке дозволяє людині вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію будь-яким способом. Це право гарантується ч. 2 ст. 34 Конституції України. Здійснення цього права може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або

для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя (ч. 3 ст. 34 Конституції України).

Уперше в Україні право на інформацію було визначено в 1992 р. у Законі "Про інформацію". Згідно з цим Законом право на інформацію регулюється Конституцією України, Законом "Про інформацію", законодавчими актами про окремі галузі, види, форми і засоби інформації, міжнародними договорами та угодами, ратифікованими Україною, та принципами і нормами міжнародного права. Цей Закон закріплює право особи на інформацію в усіх сферах суспільного і державного життя України, а також систему інформації, її джерела, визначає статус учасників інформаційних відносин, регулює доступ до інформації та забезпечує її охорону, захищає особу та суспільство від неправдивої інформації.

Ст. 9 Закону "Про інформацію" визначає право на інформацію як право всіх громадян, юридичних осіб і державних органів на вільне одержання, використання, поширення та зберігання необхідних ним відомостей. При цьому під інформацією законодавець розуміє документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі (ст. 1). Статтею 18 визначаються основні види інформації: статистична, масова, про діяльність державних органів влади і місцевого самоврядування, правова, про особу, довідково-енциклопедичного характеру, соціологічна, адміністративна.

Питання обмеження свободи інформації відіграватиме особливо важливу роль в інформаційному суспільстві, бо від того, які операції з інформацією буде визнано правомірними, залежатиме подальша гармонізація розвитку окремого індивідууму, зокрема, та суспільних відносин в цілому.

Сьогодні обмеження свободи інформації має бути виправданим у кожному конкретному випадку і лише за підстав, викладених у п. 3 ст. 34 Конституції України. Вирішуючи питання виправданості обмеження, суди мають враховувати такі фактори:

- чи не обмежує задоволення вимог позивача (або держави) права, гарантовані ч. 1–2 ст. 34;
- чи має обмеження легітимну мету, тобто чи воно дійсно спрямоване на захист цієї мети;
- чи передбачене обмеження законом;
- чи необхідне обмеження в демократичному суспільстві.

Аналіз судової практики в Україні [2, *24*] дає підстави стверджувати, що під час правозастосування у ході розгляду інформаційних спорів мають мічце суттєві помилки, які призводять до необґрунтованого обмеження свободи слова та інформації.

Крім того, П. Рабинович і І. Панкевич вважають, що законодавство України й інші юридичні акти ненормативного характеру, якими регулюються питання свободи інформації, "є станом на сьогодні дещо суперечливими" [3, *89–90*]. Так, досі є чинною Постанова Пленуму Верховного Суду України від 28.09.1990 р., яка фактично обмежує право журналістів збирати свідчення про публічних політиків, що, до речі, суперечить чинній Конституції України. Недоліком українського законодавства є і те, що законодавець не встановив певниї сталих критеріїв оцінки ступеня моральних страждань та ступеня приниження ділової репутації. Це призводить до того, що як сторонами у справі, так і судом досить довільно визначаються суми відшкодування моральних збитків.

Крім розробки чіткого механізму здійснення права на доступ до різного роду інформації, її отримання, поширення, використання тощо, необхідно також внести зміни до чинного законодавства у зв'язку з дуже швидким розвитком сучасних інфор-

маційних технологій та мереж, зокрема Інтернет, зробити свого роду "модернізацію" застарілих законодавчих визначень і понять, приділити серйозну увагу узгодженню національного законодавства з міжнародними нормами і стандартами в інформаційній галузі.

Джерела

1. Шевчук С. Конституційна теорія / Український центр правничих студій. — К., 2016. — 117 с.
2. Місьо М., Петрова Н. Українське законодавство і захист преси: Аналіз і рекомендації // Свобода слова і приватність. — Х., 2015. — № 1–2. — С. 3–36.
3. Рабінович П. М., Панкевич І. М. Здійснення прав людини: проблеми обмежування (загальнотеоретичні аспекти) / Академія правових наук України. НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування; Редкол.: П. М. Рабінович та ін. — Львів: Астрон, 2001. — 107 с. — (Серія І. Дослідження та реферати; Вип. 3).

Я. В. НОРЕЦЬ
магістрантка, ННІМЕФ МАУП
науковий керівник — канд. екон. н., Братусь А. А.

МЕТОДИ ОПТИМІЗАЦІЇ СТРУКТУРИ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

В сучасних умовах господарювання головною проблемою ефективного функціонування підприємств України є відсутність комплексної системи управління фінансовою стійкістю, яка могла б допомагати керівництву підприємства виявляти слабкі сторони та приймати правильні та обґрунтовані управлінські рішення у майбутньому.

Вважається, що підприємство є фінансово стійким, коли його власні кошти покривають не менше ніж половину всіх фінансових ресурсів, необхідних для здійснення господарської діяльності та підприємство вчасно і в повному обсязі розраховується за своїми зобов'язаннями. Економічна самостійність підприємства виражається в розмірах та оптимальній структурі його капіталу.

Оптимізація структури капіталу — це важливий етап стратегічного аналізу капіталу, який полягає у визначенні співвідношення між вартістю, втіленою у кошти підприємства, які йому належать і приносять прибуток та вартістю, інвестованою в грошові кошти, що залучаються на основі їх повернення, за умови якого досягається максимальна ефективність діяльності підприємства [2].

На сьогодні немає єдиного універсального методу оптимізації структури капіталу. Аналіз найбільш поширених думок вчених-економістів стосовно даного питання дозволив визначити основні етапи процесу оптимізації капіталу підприємства [1–6]:

1. аналіз складу та структури капіталу підприємства;

2. визначення основних чинників, що впливають на формування структури капіталу: об'єктивні (галузь, кон'юнктура ринку й ін.), суб'єктивні (стадія життєвого циклу підприємства);

3. оптимізація структури капіталу за методами:

- максимізації рівня фінансової рентабельності. Це здійснюється з використанням фінансового важеля;
- мінімізації середньозваженої вартості капіталу;
- згідно з критерієм мінімізації фінансових ризиків.

Визначення оптимальної структури капіталу вимагає вибору компромісу між ризиком та дохідністю, що ґрунтується на наступному положенні:

- зростання частки позикового капіталу підвищує ймовірність негативної зміни чистого грошового потоку, тобто підвищує фінансовий ризик;
- більш високе значення частки позикового капіталу забезпечує більше значення доходності на власний капітал, підвищує рентабельність власного капіталу підприємства, і підвищує величину прибутку, що отримується. Але підвищення долі позичкового капіталу має наслідком зростання фінансового ризику (тобто недостатності у підприємства коштів для сплати відсотків за кредитами).

До основних методів оптимізації структури капіталу, представлених у науковій літературі, належать [5]:

- оптимізація структури капіталу за критерієм максимізації рівня прогнозованої фінансової рентабельності. Цей метод ґрунтується на багатоваріантних розрахунках рівня фінансової рентабельності (рентабельності власного капіталу) при різній структурі капіталу. Остання виражається через такий показник, як ефект фінансового важеля;
- оптимізація структури капіталу за критерієм мінімізації її вартості. Метод ґрунтується на попередній оцінці власного і позиченого капіталів за різних умов їх формування, обслуговування та здійснення багатоваріантних розрахунків середньозваженої вартості капіталу і, таким чином, пошуку найбільш реальної ринкової вартості підприємства;
- оптимізація структури капіталу за критерієм мінімізації рівня фінансових ризиків. Він пов'язаний з процесом диференційованого вибору джерел фінансування різних складових активів підприємства: необоротних активів, оборотних активів (з розбиттям їх на постійну і змінну частини) [1].

Таким чином, найбільш раціональним щодо досягнення оптимального співвідношення структурних елементів капіталу підприємства може бути метод, який ґрунтується на одночасній максимізації зростання рентабельності власного капіталу і рівня фінансової стійкості, оскільки наведені індикатори є основними критеріальними показниками оптимізації структури капіталу.

Джерела

1. Бланк І. А. Управління капіталом: навчальний курс. — Київ: Омега-Л, 2008.
2. Остренко Т. Ю. Оптимізація формування фінансових ресурсів підприємства / Т. Ю. Остренко [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // naub. oa. edu. ua/2012/ optymizatsiya-formuvannya-finansovyh-resursiv-pidpryjemstva/
3. Подольська В. О. Комплексна оцінка фінансової стійкості підприємства / О. Подольська, О. О. Оржинська // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації: зб. Наук. Праць. — 2010. — № 4(35).
4. Подольська В. О. Фінансовий аналіз: навч. посіб. / В. О. Подольська, О. В. Яріш. — К.: Центр навч. л-ри, 2007.
5. Семенов Г. А. Оптимізація структури капіталу підприємства / Г. А. Семенов, А. В. Пелешко // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво, 2010. — № 4. — С. 164–170.
6. Яремко І. Й. Управління капіталом підприємства: економічний і фінансовий інструментарій: монографія / І. Й. Яремко. — Л.: Каменяр, 2006. — 176 с.

Є. Г. СЕМЕНІХІН
магістрант, ННІМЕФ МАУП
науковий керівник — д-р екон. н., проф. Захожай В. Б.

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Перехід до ринкової економіки потребує від підприємства підвищення ефективності виробництва, конкурентоспроможності продукції і послуг на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу, ефективних форм господарювання і управління виробництвом, активізації підприємництва.

Найбільш актуальним питанням, що гостро постало перед усіма господарниками в цей час є питання, що прямо пов'язане з розрахунково-платіжними операціями й, безсумнівно, що координує роботу господарюючого суб'єкта в цілому — це дебіторська заборгованість. Саме вона є важливою частиною активів господарюючих суб'єктів. Здійснюючи підприємницьку діяльність, учасники майнового обороту очікують, що в міру проведених господарських операцій вони не лише повернуть вкладені кошти, але й одержать доходи.

Для кожного підприємства дебіторська заборгованість є інструментом кредитування дебітора за отримані ним товари, надані роботи чи послуги на безвідсотковій основі [2].

Дебіторська заборгованість — це складова оборотного капіталу, яка представляє собою вимоги до фізичних чи юридичних осіб щодо оплати товарів, продукції, послуг. Як зазначають Д. Стоун, К. Хітчинг, у США дебіторська заборгованість має назву "рахунки до отримання", а дебіторами є "особи, які винні гроші за товари і послуги, вже одержані, але ще не оплачені ними" [1, с. 25].

У процесі оперативної фінансової роботи здійснюють систематичний аналіз показників дебіторської та кредиторської заборгованості (за даними квартальної звітності або Головної книги, а також журналів-ордерів за розрахунками з дебіторами і кредиторами) з урахуванням рекомендованих значень цих показників. За результатами такого аналізу можуть бути прийняті наступні рішення:

1) заміна не грошової форми розрахунків або визначення їх оптимального (критичного) рівня (наприклад, 25–30 %);
2) складання плану-графіка поступової ліквідації заборгованості з оплати праці;
3) можлива реструктуризація заборгованості перед бюджетною системою;
4) повна інвентаризація заборгованості в цілях її взаємного погашення, реструктуризація або списання безнадійних боргів і незатребуваних сум;
5) визначення штрафних санкцій та звернення до арбітражного суду.

Фінансовій службі необхідно розглянути заборгованість, виражену у векселях, розрахувавши при цьому дисконтні суми по них як для отримання, так і для сплати. Цю роботу виконують спільно з бухгалтерією.

Найбільш загальні рекомендації по управлінню дебіторською заборгованістю включають наступне:

- контроль стану розрахунків з покупцями, особливо по відстроченої (простроченої) заборгованості;

- орієнтацію на більшу кількість покупців з метою зниження ризику несплати одним або кількома великими контрагентами;
- аналіз співвідношення між дебіторською та кредиторською заборгованістю. Перевищення суми розрахунків з дебіторами над величиною розрахунків з кредиторами створює загрозу фінансовій стійкості підприємства в майбутньому і призводить до необхідності залучення додаткових (як правило, більш дорогих) джерел фінансування;
- використання способу надання знижок при достроковій оплаті товару (наприклад, покупець отримує 2 % знижку з ціни товару при його оплаті в 10-денний термін і оплачує його повну вартість, починаючи з 11-го дня договірного періоду);
- зниження суми дебіторської заборгованості на величину безнадійних боргів;
- відстеження заборгованості за видами продукції для визначення невигідних з точки зору інкасації готівки товарів;
- укладання договорів з покупцями з гнучкими умовами термінів і форми оплати (передоплата, часткова передоплата, передача товару на відповідальне зберігання до моменту оплати, виставлення проміжного рахунку на суму відсотків по кожному кредитному договору за період користування позичкою, а також джерела їх виплати з урахуванням порядку та умов оподаткування прибутку) [5].

У країнах з розвиненою ринковою економікою, для яких характерний високий рівень конкуренції на ринку товарів та послуг, дебіторська і кредиторська заборгованості свідчать про активне використання підприємствами механізму комерційного кредитування. Як правило, при цьому між обсягами дебіторської та кредиторської заборгованості існує чіткий і контрольований з боку фінансового менеджера взаємозв'язок, а обсяг, структура і середній строк погашення дебіторської заборгованості визначаються кредитною політикою підприємства. Остання виступає одним із необхідних структурних елементів управління дебіторською заборгованістю і комерційним кредитом на підприємстві.

І. А. Шестова стверджує, що управління дебіторською заборгованістю полягає в формуванні ефективної кредитної політики підприємства.

Г. А. Мальцева у дисертаційній роботі зазначає, що у цілому процес управління дебіторською заборгованістю базується на стратегічних рішеннях кредитної, інкасаційної та дисконтної політики.

Більш інформативною є структурно-логічна модель управління дебіторською заборгованістю Н. М. Новікової та М. О. Кріпак, яка складається з наступних етапів:

- аналіз дебіторської заборгованості підприємства;
- формування принципів кредитної та авансової політики підприємства; планування утворення дебіторської заборгованості покупців та постачальників підприємства;
- моделювання наслідків реалізації розроблених кредитної та авансової політики на формування прибутку підприємства;
- реалізація розробленої політики формування дебіторської заборгованості (кредитної та авансової); створення картотеки дебіторів; розробка внутрішніх стандартів, що регламентують процедуру інкасації дебіторської заборгованості;
- проведення запобіжних заходів;
- моніторинг стану дебіторської заборгованості та фінансового положення дебітора;

- аналіз простроченої дебіторської заборгованості;
- розробка плану заходів по інкасації дебіторської заборгованості та плану-графіку роботи з дебіторами;
- оцінка необхідності та можливості використання інструментів досудового погашення заборгованості;
- судове стягнення дебіторської заборгованості.

Вищезазначені етапи в повній мірі розкривають та відображають процес управління дебіторською заборгованістю, але на нашу думку такий етап, як моніторинг стану дебіторської заборгованості повинен мати перманентний характер, а не бути лише проміжним етапом процесу управління дебіторською заборгованістю [3].

Отже, на основі дослідження праць І. А. Шестової, Г. А. Мальцевої, Н. М. Новікової та М. О. Кріпак розглянемо кредитну політику досліджуваного підприємства як інструмент управління дебіторською заборгованістю.

Проведення кредитної політики вимагає врахування ряду факторів:

- поточні економічні умови та умови конкурентоспроможності;
- вигоди від надання кредиту.

Загальний підхід до кредитної політики повинен основуватися на наступному положенні: слід лібералізувати кредитну політику (на більші суми і на збільшення строків надання кредиту) до тих пір, доки додаткові вигоди від збільшення об'єму реалізації не зрівняються з додатковими витратами на наданий кредит.

Система способів прискорення розрахунків за поставлену продукцію включає наступні способи:

- надання знижок дебіторам за скорочення строків повернення платежів;
- використання векселів у розрахунках з дебіторами з урахуванням заборгованості банку для прискорення одержання коштів від дебіторів зі сплатою відсотків і комісійних банку, факторингові операції;
- надання відстрочки платежу з одержанням відсотків від використання комерційного кредиту дебіторами [4].

Джерела

1. Брігхем Є. Ф. Основи фінансового менеджменту: Підруч.: пер. з англ. — К.: Молодь. — 1000 с.
2. Іванов С. О. Класифікація факторів, що впливають на загальний рівень дебіторської заборгованості підприємства // Вісн. Міжнар. Слов'ян. унту. Сер. Кон. науки. — 2005. — № 1–2. — С. 35–38.
3. Лігоненко Л. О., Новикова Н. М, Управління дебіторською заборгованістю підприємства: Навч. посібник. — К.: КНТЕУ, 2009. — 275 с.
4. Новікова Н. Структурно-логічна модель управління дебіторською заборгованістю підприємства // Актуальні проблеми економіки, 2010. — № 1(43). — С. 75–82.
5. Новікова Н. М. Структурно-логічна модель управління дебіторською заборгованістю підприємства // Актуальні проблеми економіки. — 2005. — № 1. — С. 75–82.

Ю. І. ЯЦЕНКО
магістрантка, ННІМЕФ МАУП
науковий керівник — канд. екон. н., Братусь А. А.

ВИКОРИСТАННЯ ЛЕВЕРИДЖ-ЛІЗИНГУ В ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ УСТАНОВ

Основним каталізатором для становлення лізингового кредиту є наявність в країні стійкого правового поля і сприятливого податкового середовища, які дозволяють зменшувати ризики інвесторів. За даних умовах будь-яка країна має можливість очікувати швидкий розвиток національного ринку лізингових послуг зведеного на принципах здорової конкурентної боротьбі.

Леверидж-лізинг вважається одним з найважчих і одночасно поширених видів лізингу. У країнах з розкладання ринком лізингових послуг (США, Західна Європа, Японія, Південна Корея) частки левериджу в загальному обсязі лізингових операцій становлять в середньому 30 %. Загальноприйнятим є розуміння леверидж-лізингу, як виду фінансового лізингу, який передбачає фінансування лізингодавцем частки вартості об'єкта лізингу (20 %) і залучення кредиторів для фінансування іншої вартості (80 %) без права регресу при передачі кредиторам прав на отримання частини лізингових платежів в рахунок погашення кредиту.

При характеристиці механізму функціонування леверидж-лізингу, необхідним є виділення двох типів його організації: західного і східного. Можна визначити, що дані методи організації роздільного лізингу розрізняються чисельністю учасників, розподілом функцій, ступенем залучення фондового ринку і рухом грошових потоків. Східний тип — це перший етап становлення леверидж-лізингу, який дозволяє залучати більше фінансових ресурсів і краще диверсифікувати ризики в порівняно з традиційним лізингом. Західний тип — другий етап становлення леверидж-лізингу, коли додатково залучається фондовий ринок і корпорації [5].

Особливо важливим нюансом лізингу є податкові пільги для учасників угоди. Лізингодавець в леверидж-лізингу має можливість вимагати всі податкові преференції, покладені власнику лізинговому активу, хоча лізингодавець гарантує лише 20 % капіталу, потрібного для придбання обладнання. Дана здатність вимагати податкові пільги на всю вартість орендованого обладнання, хоча забезпечення і ризик відповідають лише частки вартості лізинговому оснащення, є основою в леверидж-лізингу. Даний важіль дозволяє лізингодавцю в леверидж-лізинг рекомендувати набагато нижчі ставки оренди, ніж лізингодавець має можливість надати під звичайний договір прямої оренди [3].

Основними перевагами використання моделі леверидж-лізингу для нашої країни є [4]:

- Можливість застосування податкових пільг і преференцій при використанні моделі леверидж-лізингу (пільги з податку на майно і податку на прибуток).
- Використання в якості забезпечення по леверидж-лізинг самого майна, що є предметом лізингу, а не контрактів на поставку високоліквідних продуктів, перш за все, сировинних.

- При використанні моделі леверидж-лізингу можна досягти більш високого рівня фінансового забезпечення для кінцевого позичальника — лізингоодержувача в порівнянні з іншими схемами фінансування.

Основними доходними ресурсами для банків є довгострокові кредитні розміщення. Подолання розриву у цій сфері з іншими країнами, можливо протягом 3–4 років, при наступних обставинах: незмінній авансоємності у 15 % (цей показник у 2016 р. найбільш адекватний для українського лізингу), зростанні власних коштів (в абсолютному значенні), збільшенні питомої ваги банківського кредитування [2]. Мета реалізовується, якщо українські лізингодавці, використовуючи свій ресурс привабливих інвестиціційних проектів, зуміють розширити обсяги запозичень на вітчизняному та зарубіжнимином ринках капіталу [1].

На жаль, в Україні концепція і практика моделі леверидж-лізингу слабо вивчені. Лише в роботах декількох вітчизняних авторів розповідається, що така модель існує. Дана тенденція не дозволяє в повній мірі використовувати наведений механізм і отримувати потрібні для економіки країни результати, що забезпечують залучення в Україну прибуткових і масштабних інвестицій.

Недолік дослідних розробок і відсутність спеціальних публікацій багато в чому обумовлені тим, що леверидж-лізинг більш часто використовується для великих інфраструктурних проектів, підключаєте угоди інтернаціонально лізингу, до фінансування і реалізації яких український лізинг наблизився лише недавно. Інтерес до леверидж-лізингу спочатку було не настільки велике і через його важкого структурування. Тривалий час було присутнє певні законодавчі та нормативні обмеження, що знижують зацікавленість у проведенні подібних угод.

Джерела

1. Василенко Д. Лізинг в Україні. / Д. Василенко, Р. Капроні та інші. // Підготовлений проектом з розвитку лізингу МФК за фінансової підтримки Агентства Міжнародного Розвитку. — К., 2004. — С. 13.
2. Газман В. Д. Лизинг: финансирование и секьюритизация / В. Д. Газман. — М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2011.
3. Данилова Л. І. Лізинг як фактор інвестиційного розвитку / Л. І. Данилова // Фінанси України. — 2008. — № 11. — С. 27.
4. Руденко Т. Аналіз лізингових операцій банків / Т. Руденко, О. Кулексій // Вісник НБУ. — 2006. — № 4. — С. 42–50.
5. Фридель В. І. Аналіз тенденцій розвитку сучасного лізингового ринку України // Економіка, фінанси, право. — 2012. — С. 17–19.

У пропонованому збірнику подано тези учасників науково-практичних конференцій з проблематики широкого кола аспектів процесу системної модернізації України.

Для науковців, громадсько-політичних діячів, студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком Української держави і світовим досвідом проведення модернізаційних процесів.

Наукове видання

ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ

Випуск 4

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
"Українське суспільство: контури інновацій"
м. Київ, МАУП, 30 березня 2017 р.

Комп'ютерне верстання *А. П. Нечипорук*
Художнє оформлення *О. О. Стеценко*

Підп. до друку 22.03.17. Формат 70×100 1/16. .
Ум. друк. арк. 43,86. Обл.-вид. арк. 23,24. Наклад 300 пр.

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

Видавець і виготовлювач
ДП "Видавничий дім "Персонал"
03039, Київ-39, просп. Червонозоряний, 119, літ. ХХ

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи ДК № 3262 від 26.08.2008 р.